

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRT DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
KÜRT DİLİ VE KÜLTÜRÜ PROGRAMI

CİHAD KAMA

SEYİDXAN KURIJ, ÇALIŞMALARI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2024

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRT DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
KÜRT DİLİ VE KÜLTÜRÜ PROGRAMI

CİHAD KAMA

SEYİDXAN KURİJ, ÇALIŞMALARI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Semih GEZER

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ahmet KIRKAN

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi İkrım FİLİZ

MUŞ-2024

K.T.
UNÎVERSÎTEYA ALPARSLANÎ YA MÛŞÎ
ENSTÎTUYÊ ZANISTÊ SOSYALÎ
ŞAXÊ MAYZANISTÊ ZIWAN Û KULTURÊ KURDAN

CİHAD KAMA

SEYÎDXAN KURIJ, XEBATÊ EY Û ŞEXSÊ EDEBÎ YÊ EY

TEZÊ MASTIRÎ

ÎDAREKERÊ TEZÎ
Dr. Öğr. Üyesi Semih GEZER

MÛŞ-2024

TEDEYÎ

TEDEYÎ	I
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
KILMÎ.....	IX
VERVATE	X
KILMNUŞTEYÎ.....	XI
DESTPÊK	1

BEŞO YEWIN

SEYÎDXAN KURIJ

1.1. DEWRÊ HEYATÊ EY	8
1.1.1. Heyatê Qijtiyê Ey	8
1.1.2. Mektebê Ewilîn, Mîyan û Lîse	15
1.1.3. Heyatê Unîversîteyî û Muhendîsiye	21
1.1.4. Barkerdişê Almanyayî û Cuwa pey.....	31

BEŞO DIYIN

HÎKAYE NUŞTOXÎYA SEYÎDXAN KURIJÎ

2.1. TAHLÎLÊ MEWZUYÊ HÎKAYEYAN	47
2.1.1. Astarê Warê Ma	47
2.1.1.1. Kilmî	47
2.1.1.2. Mewzu (babete).....	48
2.1.1.3. Hîkaye de Qalkerdox.....	49
2.1.1.4. Ca	49
2.1.1.5. Wext	50
2.1.1.6. Qehremanê Hîkaye	50
2.1.2. Agêrayîş	51
2.1.2.1. Kilmî	51
2.1.2.2. Mewzu(babete).....	51
2.1.2.3. Hîkaye de Qalkerdox.....	52
2.1.2.4. Ca	52
2.1.2.5. Wext	53
2.1.2.6. Qehremanê Hîkayeyî.....	53

2.1.3. Horîyes	54
2.1.3.1. Kilmî	54
2.1.3.2. Mewzu(babete).....	55
2.1.3.3. Hîkaye de Qalkerdox.....	55
2.1.3.4. Ca	55
2.1.3.5. Wext	56
2.1.3.6. Qehremanê Hîkaye.....	56
2.1.4. Şitî Kilkorî.....	56
2.1.4.1. Kilmî	57
2.1.4.2. Mewzu (babete).....	57
2.1.4.3. Hîkaye de Qalkerdox.....	58
2.1.4.4. Ca	58
2.1.4.5. Wext	58
2.1.4.6. Qehremanê Hîkayeyî.....	59
2.1.5. Grev.....	59
2.1.5.1. Kilmî	59
2.1.5.2. Mewzu(babete).....	60
2.1.5.3. Hîkaye de Qalkerdox.....	61
2.1.5.4. Ca	61
2.1.5.5. Wext	62
2.1.5.6. Qehremanê Hîkayeyî.....	62
2.1.6. Dejê Nimiteyî (Derdê Kezebe).....	63
2.1.6.1. Kilmî	63
2.1.6.2. Mewzu (Babete)	63
2.1.6.3. Hîkaye de Qalkerdox.....	64
2.1.6.4. Ca	64
2.1.6.5. Wext	64
2.1.6.6. Qehremenê Hîkaye.....	65
2.1.7. Ez û di Dadî.....	65
2.1.7.1. Kilmî	66
2.1.7.2. Mewzu (Babete)	66
2.1.7.3 Hîkaye de Qalkerdox.....	67

2.1.7.4 Ca	67
2.1.7.5. Wext.....	67
2.1.7.6. Qehremenê Hîkaye.....	67
2.1.8. Kilaw	68
2.1.8.1 Kilmî	68
2.1.8.2. Mewzu (Babete).....	69
2.1.8.3. Hîkaye de Qalkerdox.....	70
2.1.8.4. Ca	70
2.1.8.5. Wext.....	70
2.1.8.6. Qehremenê Hîkaye.....	70
2.1.9. Tewreyê Sirran	71
2.1.9.1. Kilmî	71
2.1.9.2. Mewzu(Babete).....	72
2.1.9.3. Hîkaye de Qalkerdox.....	72
2.1.9.4. Ca	73
2.1.9.5. Wext.....	73
2.1.9.6. Qehremenê Hîkaye.....	73
2.1.10. Binê Asmêno Gewrî de (Multecîyê Ziwar a).....	74
2.1.10.1. Kilmî	74
2.1.10.2. Mewzu (Babete).....	75
2.1.10.3. Hîkaye de Qalkerdox	75
2.1.10.4. Ca	76
2.1.10.5. Wext.....	76
2.1.10.6. Qehremenê Hîkaye.....	76
2.2. TEHLÎLÊ ZIWANÊ HÎKAYEYAN	77
2.2.1. Hîkayeyan de Teswîrî	77
2.2.2. Hetê Ziwane Standardi ra.....	79
2.2.2.1. Zemîr	80
2.2.2.1.1. Zemîrê Kesî (Şexsî).....	80
2.2.2.1.2. Zemîrê Îşaretî (Nîşanî).....	80
2.2.2.1.3. Tayê Zamîrê Bînî	80
2.2.2.2. Nameyî.....	81

2.2.2.2.1. Nameyê Taybetî	81
2.2.2.2.2. Nameyê Cinsî	81
2.2.2.3. Îzafeyê (Tamlama)	81
2.2.2.3.1. Îzafeya Nameyî	82
2.2.2.3.2. Îzafeya Sifetî	82
2.2.2.3.3. Îzafeya Rêzikî.....	82
2.2.2.4. Edat	82
2.2.2.4.1. Veredatî (Önedat).....	83
2.2.2.4.2. Peyedatî (ardedat).....	83
2.2.2.4.3. Tayê Edatê Bînî.....	83
2.2.2.5. Bestoxî	83
2.2.2.6. Çekuyê Tekrarbîyayeyî û Diletî Xemilna	84
2.2.2.7. Karî.....	85
2.2.2.7.1. Karê Basîfî (Basit Fiiler)	85
2.2.2.7.2. Karê Viraşteyî (Türemiş Fiiler).....	85
2.2.2.7.3. Karê Pêrabesteyî (Bileşik Fiiler).....	86

BEŞO HÎRÊYIN

ARÊKERDOXÎYA SEYÎDXAN KURIJÎ

3.1. XEBATÊ ARÊKERDIŞÊ EY	87
3.1.1. Arêkerde.....	87
3.1.2. Prosesê Arêkerdişê Seyîdxan Kurij.....	87
3.2. ARÊKERDIŞÊ SANIKAN	90
3.2.1. Sanikvatoxî û Sanikê Înanî	90
3.2.2. Sanikan de Motîfî.....	92
3.2.2.1. Wext û Ca.....	92
3.2.2.2. Mewzû (Babete) Sanikî.....	92
3.2.2.3. Qehremanî Sanikî.....	93
3.2.2.4. Sanikan de Tekrar Bîyayîş	93
3.2.2.5. Sanikan de Ziwan û Vatiş	94
3.2.3. Arwûnçî û Luy	95
3.2.3.1. Kilmî	95
3.2.3.2. Sanike de Mewzû (Babete) û Fikro Bingeyîn.....	96

3.2.3.3. Qehremanê Sanikî	96
3.2.3.4. Sanikê de Tekrar Bîyayîş	96
3.2.3.5. Sanikê de Ziwan û Vatiş	97
3.2.4. Mar û Luy	97
3.2.4.1. Kilmî	97
3.2.4.2. Sanike de Mewzû (Babete) û Fikro Bingeyîn	97
3.2.4.3. Qehremanê Sanikî	97
3.2.4.4. Sanikê de Tekrar Bîyayîş	98
3.2.4.5. Sanikê de Ziwan û Vatiş	98
3.2.5. Xerîb û Nasîb	98
3.2.5.1. Kilmî	98
3.2.5.2. Sanike de Mewzû (Babete) û Fikro Bingeyîn	99
3.2.5.3. Qehremanê Sanikî	99
3.2.5.4. Sanikê de Tekrar Bîyayîş	99
3.2.5.5. Sanikê de Ziwan û Vatiş	99
3.3. ARÊKERDIŞÊ FIQRAYAN.....	100
3.3.1. Fiqreyan de Esasê Unsuran	100
3.3.1.1. Mewzû (Babete)	100
3.3.1.2. Qehremanî	101
3.3.1.3. Ca û Wext.....	101
3.3.1.4. Ziwan û Vatiş	101
3.3.2. Kurrî û Her	102
3.3.3. Mektubî	102
3.3.4. Ez zî Nizûna	102
3.4. ARÊKERDIŞÊ DEYIRAN.....	103
3.4.1. Deyirbazî	104
3.4.2. Deyiran de Unsuran.....	106
3.4.2.1. Mewzû (Babete) Deyirî.....	106
3.4.2.1.1. Deyirê Sîyasî	106
3.4.2.1.1.1. Dayê welat şîrino.....	106
3.4.2.1.2. Deyirê Egîdîye û Lorî.....	108
3.4.2.1.2.1. Elî Bira	108

3.4.2.1.3. Deyirê Govendî	109
3.4.2.1.3.1. Selîmo	109
3.4.2.1.4. Deyirê Xêribîye	110
3.4.2.1.4.1. Lawiko Lawo	111
3.4.2.1.5. Deyirê Zêrî, yan zî Deyirê Koyanî	112
3.4.2.1.5.1. Ziracê Mi, Ziracê Mi	112
3.4.2.2. Ziwan û Vateyê Deyiran	113
3.4.2.3. Form û Awankerdişê Deyiran	113
3.4.2.3.1. Dayê Bego Vûna	114
3.5. XEBATÊ BÎNÎ.....	115
3.5.1. Xebatê Vateyî.....	115
3.5.1.1. Kombîyayîşê Hîrêyine Kirmanckî (Kirdkî/Zazakî) (1997, payîz).....	117
3.5.1.2. Kombîyayîşê Çarinê Kirmanckî (Kirdkî/Zazakî) (1998, wîsar)	117
3.5.1.3. Xebatê Seyîdxan Kurijî yê ke Kovara Vate de Weşanîyayî	119
3.5.2. Şeyh Said Hereketi Tanıkların Anlatımı İle (Bi Vateyî Şahadan Hereketê Şeyh Seîdî)	122
3.5.3. Metnî Verên yê Kirdkî Xebatê Kurdoloji yê Peter Lerchî (İlk Kirdki Metinler- Peter Lerch'in Kürdoloji Çalışmaları)	125
3.5.4. Vîr û Vate	126
3.5.5. Beşo Kitabî (Ortaxî) yê Seyîdxan Kurij	128
3.5.6. Tercumeyê Ey	130
3.5.7. Vilaweke Ey	130
NETİCE	131
ÇIMEYÎ	135
İLAVEYÎ.....	139

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEYİDXAN KURIJ, ÇALIŞMALARI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Cihad KAMA

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Semih GEZER

2024, 235 sayfa

Bu tezin amacı Zaza yazarlarından biri üzerinden Zazaca dilini incelemektir. Zazaca dilinin gelişim, yazım sürecini yazar hayatı üzerinden inceleyeceğiz. Değerli yazarlardan Seyidxan Kurij bu yazı sürecinin her alanında çalışmıştır. Bu nedenle çalışma Seyidxan Kurij'in hayatı üzerine yapılmıştır. Seyidxan Kurij Zazaca üzerine bir çok çalışma yapmıştır. Bu çalışmalarından biri hikayeciliğidir. Seyîdxan Kurij'in hikayeciliği üzerinden Zazaca Edebiyat anlayışını inceleyeceğiz. Onun hayatı üzerinden Zazaca edebiyatının gelişimine bakacağız. Yazarımız Zazaca Dilini nasıl kullanmıştır onu da göreceğiz. Bir yandan da Zaza kültürüne bakacağız. Bingöl ve çevresinde meydana gelen bu olaylar bize kültür hakkında bilgi verecektir. Yazarımız Bingöl ve çevresindeki kültürel derlemeler de toplamıştır. Bunlardan biri masallar biri fıqralar biri de de türkülerdir. Bu derlemeler üzerine de unsur incelemesi yapacağız.

Zazaca'nın 1996'ya kadar olan çalışmalarında ortak bir yazım grameri bulunmamaktadır. Bu da Zazaca'nın yazımında çok başlılığa neden olmaktadır. Ortak bir yazı diline olan bu ihtiyaçtan dolayı standartlaşma çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalar Avrupa'da başlamış daha sonra Türkiye'de devam etmiştir. Dilin, yazıya geçmesiyle beraber ihtiyaç duyulan standartlaşma çalışmaları halen devam etmektedir. Seyidxan Kurij'in Bingöl ve yöresinde yaptığı çalışmalar standartlaşma çalışmalarına büyük katkı sağlamıştır. Tez de bu çalışmalar da yakından incelenmiştir. Bu sürece baktığımızda çalışmaların Vate Çalışma Gurubuyla birlikte 1996 yılında başladığını görürüz. Vate Çalışma Grubu'nun kurucularından biri olan Seyidxan KURIJ, bu tarihten önce de birçok çalışma yapmıştır. Bu çalışmalar üzerinden Zazacaya bakacağız.

Anahtar kelimeler: Seyidxan Kurij, Standartlaşma, Grev kitabı, Zazaca edebiyat, Bingöl yöresi Masal, Fıkra ve Türkü.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
SEYİDXAN KURIJ, HIS WORKS AND LİTERARY PERSONALITY

Cihad KAMA

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Semih GEZER

2024, Page: 235

The purpose of this thesis is to analyze the Zazaki language through one of its prominent writers. We will explore the development and writing process of the Zazaki language through the life of a writer. Seyîdxan Kurij, one of the esteemed authors, has worked in every aspect of this writing process. For this reason, the study focuses on the life of Seyîdxan Kurij. He has contributed significantly to Zazaki through various works, including his storytelling. We will examine the understanding of Zazaki literature through Kurij's storytelling and look at the development of Zazaki literature through his life. The study also explores how the author used the Zazaki language. Additionally, we will take a look at Zaza culture. The events that took place in and around Bingöl will provide us with insights into the culture. Kurij also collected cultural folklore from Bingöl and its surroundings, including tales, anecdotes, and folk songs. These collections will also be analyzed in terms of their elements.

Up until 1996, there was no unified grammar for the Zazaki language, leading to inconsistencies in its written form. Due to the need for a common written language, standardization efforts began. These efforts started in Europe and later continued in Turkey. The need for standardization, which emerged with the transition of the language into writing, is still ongoing. Seyîdxan Kurij's work in Bingöl and the surrounding areas has made a significant contribution to these standardization efforts. This thesis closely examines these contributions. Looking at the process, it is observed that the efforts began in 1996 with the Vate Working Group. Seyîdxan Kurij, one of the founders of this group, had already done substantial work before this date. Through these works, we will analyze the Zazaki language.

Key Words: Seyîdxan Kurij, Standardization, Grev Book, Zazaki Literature, Bingöl Region Tales, Anecdotes, and Folk Songs.

KILMÎ
TEZÊ MASTIRÎ
SEYÎDXAN KURIJ, XEBATÊ EY Û ŞEXSÊ EDEBÎ YÊ EY

KAMA, Cihad

Şêwirmend: Dr. Öğr. Üyesi Semih GEZER

2024, 235 Rîpelî

Armancê no tez nuştoxê zazakîyan ra yew ser, ma bianî ziwane zazakî. Prosesê ziwane Zazakî senî şuxulyawa, ma ser cuyê nuştox ra cigerenî. Nuştoxê ercîyayen ra Seyîdxan Kurij prosesê nuştişê zazakî de her ca de xebityawa. Seba naye ra no xebat cuyê Seyîdxan Kurij ser virazîyawa. Seyîdxan Kurij Zazakî ser zaf xebatan viraştî. Înan ra yew nuştişê hîkayeyî. Ma nuştişê hîkayeyê Seyîdxan Kurij ser Fikirê Edebîyatê Zazakîyê ey cigeraşîyeş kenî. Ma anîyenî ser heyatê ey aver şîyayîşê Edebîyatî Zazakî senî bîyî. Nuştoxê ma Ziwanî Zazakî senî şuxulnayî ma ey zî vînenî. Yew het ra zî ma anîyenî kulturê Zazayan. Dormalê Çewlîkî de qewîmîyayî nê mewzuyan ma rê ser kultur malumatan danî. Nuştoxê ma dormalê Çewlîkî de arêkerdaxî kulturî zî dayo arê. Înan ra yew sonikî û yew fiqrayî yew zî zî deyiranî. Ma ser arêkerdaxan ra zî cigeraşîşê unsuran kenî.

Hetan sere 1996 ra xebatê zazakî de muşterek yew gramerê nuştiş çînbî. No samed ra zazakî de nuştişan cîya cîya ameyenî nuştiş. Muşterek yew nuştiş ra hewceyî ser xebatê standardî despêkerdî. Nê xebatî Awrupa de despêkerd û Tirkîya de dom kenî. Ziwan, nuştiş ra pey hewceyê standardî vînawa û xebatanê standardî eka zî dom kenî. Çewlîk û dormalê Çewlîgî de xebatanê Seyîdxan Kurijî xebatê standardîze ra hetkarî kerdî. No tez de nê xebatan ser o zî etud virazîyayî. Ma bianî nê proses ra xebatan sere 1996 de pê Grûba Xebate ya Vateyî ra destpêkerdî. Gruba Xebate ya Vateyî de sazgerdişan ra yew Seyîdxan Kurij, no wext ra ver zî zaf xebatan viraştî. Ma ser no xebatan ra ewniyenî Ziwanê Zazakî.

Çekuyî Serekeyî: Seyîdxan Kurij, Standardî, Kîtabê Grev, Edebîyê Zazakî, Dormalê Çewlîgî de Sonik Fiqra û Deyîr.

VERVATE

Ez na xebatê xo de nuştox Seyidxan Kurij ser xebityawa. Nuştoxê ma Seyîdxan Kurij zî nê xebatan de mi rê zaf ardim kerdî. Ma pîya terraq viraştî. Ma çimê nuştox ra anîyawa xebatanê ey û cuyê ey. Nuştoxê ma ra yanî çimê verinê ra ma malumatî gurefî. Kîtabanê ey ser zî ma cigerayîşan kerdî. Hina şexsê edebîyê ey, nuşteyanê ey de vejyayî vernî ma. Hina xebat û heyatê ey no tezî de ameyî pêser. Na xebata mi de, kovara vateyî zî zaf gureyê mi dî. Zereyê Kovara Vateyî de xebata zazakîya verînan zî heme estê. Nê semedî ra zî xebata tekînanê xo Kovara Vateyî ra gurefî. Seyîdxan Kurij zafê xebatanê xo dormeyê Çewlîgî de viraştî. Goreyê xebata ey, bi fekê Çewlîgî qisekerdiş de herfa “u” û “o” zaf şuxulnenê. Labelê xebata vateyî de “u” û “o” zafîn ra herfa “a” tercîh kerd a. Seyidxan Kurij hem ser arêkerdaxî xebityayo û hem zî hîkayeyî nuşto. Hîkayeyanê ey de heyatê ey zaf ca gêno. Ma eşkenî vajî heyatê xo kerdî hîkaye. Nê xebatanê xo de mi verê cû şêwrimendê mi erjîyaye Dr. Öğr. Üyesi Semih Gezer rê semedê ardîman ra zaf sipas kena. Reyna tezê mi de vernî ra heta peynî hetkarîyê mi kerdişî, rayberîyê mi erjîyayê Prof Dr. Şahap Bulak ra zaf sipas kena. Mi nê xebatanê tekîn Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Kama ra gurefî. Ez Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Kama’î rê zî zaf sipas kena. Mi rê virazyayîşê “beşa abstract” de ardim bîyo Malim Ferdi BAYIR rê zî sipas kena.

Mûş-2024

Cihad KAMA

KILMNUŞTEYÎ

ANAP	: Partîya Welatê Dadî (Anavatan Partisi)
ASTA	: Komîteyê Peroyî yê Wendekaran (Der Allgemeine Studierendenausschuss)
BAMF	: Daîreyo Federal Semedê Koçerîye û Multecîyan (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge)
b.	: biewnîre
c.	: cîld
Dev-Yol	: Rayîrê Şorişgêrî (Devrimci yolu)
DSİ	: Karê Aweyî ya Dewlet (Devlet Su işleri)
ed.	: editor
e.e.	: eynî eser
IMK	: Merkezo Enternasyonal semedê Heqanê Mardiman yê Kurdan (Internationales Zentrum für Menschenrechte der Kurden)
IZ	: Merkezo Enternasyonal (Internationales Zentrum)
İİBA	: Akademîyê Îlîmê Îktîsadî İdarî (İktisadi İdari Bilimler Akademisi)
İİBF	: Fakulteyê Îlîmê Îktîsadî İdarî (İktisadi İdari Bilimler Fakültesi)
İTÜ	: Univesiteyê Teknîkî yê İstanbul (İstanbul teknik Üniversitesi)
ÎV	: Îsa ra Ver (Millatan Önce)
ÎP	: Îsa ra Pey (Millatan Sonra)
Kaka DU	: Kaka Duisburg
KOMKAR	: Almanya de Yewîyêya Komelanê Kurdîstanî (Yekitîya Komelên Kurdîstan li Almanya)
(m)	: makî
MHP	: Partîya Hereketa Nasyonalîst (Milliyetçi Hareket Partisi)
MTTB	: Yewitîya Wendekaranê Tirkî yê Milî (Milli Türk talebe Birliği)
(n)	: nêrkî
ÖSS	: Netîceyê Îmtîhanî Wendekaran (Öğrenci Seçme Sınavı)
PNDS	: Belgeyê îmtîhanî semedê zıwanê Almanî (Prüfungsnachweis für die deutsche Sprache)
Radyo DU	: Radyoya Duisburg
r.	: rîpel

s.	: sayfa
SÎDA	: Ajansa Swedî ya Aversîyayîş û Hemkarîya Mîyanneteweyî (Swedish International Development Cooperation Agency)
TEK	: Dezgeyê Elektrîkî yê Tirkîya (Türkiye Elektrik Kurumu)
TEV	: Weqfa Perwerdeyî ya Tirk (Türk Eğitim Vakfı)
TKP	: Partîya Komînîst ya Tirkîya (Türkiye Komünist Partisi)
TMMOB	: Odeyê Muhendîs û Mîmaran yê Tirkîya (Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odası)
TOBB ETÜ	: Unîversîteyê Ekonomî û Teknolojî yê Yewîya Odayeyanê û Borseyanê Tirkîya (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)
TSİP	: Partîya Sosyalîst ya Karkeran ya Tirkîya (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi)
TRT	: Tirkîya Radyo Televîzyon (Türkiye Radyo ve Televizyon)
TUBİTAK	: Dezgeyê cigêrayîşanê îlîmî û teknîkî yê Tirkîya (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu)
TV	: Televîzyon
Ûsn.	: û sey nînan (ve benzerleri)
Ûêb.	: û ê bînan (ve diğêrleri)
VHS	: Mektebo Berz yê Şarî (Volkhochschule)
YÖK	: Dezgeyê Perwerdeyî yo Berz (Yüksek Öğrenim Kurumu)
(zh)	: zafhûmar

DESTPÊK

Ziwan

Ziwan, tarîxê însanîye de hetê tekîliye ra zaf muhîm yew ca geno. Însanî yewbinan de bi ziwan qisey kenê, bi ziwan fikîrê xo neqil kenê. Hîsanê xo bi ziwan îfade kenê. Kamcî milletî ke zaf aver şîyê, ma vînenê ke ziwanê înan zî zaf aver şîyo. Ziwan seba yew mileta yew çîyo zaf erjîyaye yo. Sosyologe Fransi Pierre Bourdieu vano ke; ziwan formê sembolika sermayeyî, sey mal û milki erjîyayewo.¹ Ziwan fikrê milletî ser o zaf tesir keno. Merdim çî wext yeno dinya û vengawano. Nê vengî, fikîrê însan anî meydan. “Ziwan, bînate însananî de xeberdayîş, hiskerdiş, fikirdayîş û waştîşê xo bi tekî mesaj û sembolan yewbîn ra naqil kerdişî ra vanî.”² Ziwan pê qiseykerdiş û nuştîş naqil beno. Yew millet ziwanê xo bimusno qijanê xo, ziwanê xo dano ciwîyayen. Gereka kes bi qijanê xo, bi ziwanê dadiya xo qisey bikero. La belê no qiseykerdiş teyna bes niyo. Ganî no qiseykerdiş ra dima nuştîş û vendîşî zî biyerî. Qiseykerdiş, vendîş û nuştîş hemin biyerî yew ca, o wext ziwan aver şîno.

Goreyê UNESCO eke yew millet wazena ziwanê xo bipawo, ganî verê cu ziwanê xo qiseybiko û bimusno qijanê xo zî. No musnayîş zi gereka bi “perwerdeya ziwanê dayike” bibo. Ziwan pê dersê veçînayîşa nêyeno xelisiyayîş. Gereka ziwan zî hetê ziwanzanayoxan ra bi alfabeya ortax û vengawano bêro standardize kerden.³

Derheqê zazayanî de

Ma verê cû bi kilmî zazayan ser o tekî malumat bidi. Zazayî kam î? Ça de cuyenî? Dinya de zafin zazayan miyanê Dewleta Tirkîye de ciwîyenî. Nûfusê zazayan bi resmî ma nêzanî. La texmînê cigerayîşan hîrê, hîrêyê nê mîlyon estî. Zazayî xo re tekî ca de vanê kird, kirmanc tekî ca de zî vanê dimili û zaza. Qisekerdişê xo ra vanê kirdki, kirmancî, dimikî û zazakî. Tirkîya de zazayî 12 heb wilayet de ciwîyenî:

- 1) Semsûr (Adiyaman) - Qezaya Aldûş (Gerger).
- 2) Çewlig (Bingöl) miyan wilayet û Qezayanê Azarpêrt (Adaklı), Dara Hênî (Genç), Kanîreş (Kralıova), Gêxî (Kiğı) ,Bonglan (Solhan), Xolxol (Yayladere) û Çêrme Yedisu.
- 3) Bidlîs (Bitlis) – Qezaya Motkan (Mutki).

¹ Nettle, D., & Romaine, S., (2001), Kaybolan Sesler: Dünya Dillerinin Yok Oluş Süreci, İstanbul: Oğlak Yayınları. r. 149

² Songar, Ayhan, Dil ve Düşünce, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Psikiyatri Kliniği Vakfı, İstanbul, 1986, r. 10

³ UNESCO: Türkiye’de 15 Dil Tehlikede, <https://bianet.org/haber/unesco-turkiye-de-15-dil-tehlikede-112702> ciresayîş: 06.05.2024

4) Diyabekir (Diyarbakır) – Qezayanê Çêrmûge (Çermik), Xana Axpar (Çınar), Şankûş (Çüngüş), Pîran (Dicle), Gêl (Eğil), Erxenî (Ergani), Hênî (Hani), Hezro (Hazro), Karaz (Kocaköy) Pasûr (Kulp) û Licê (Lice).

5) Xarpêt (Elazığ) mîyan wîlayet û Qezayanê Depe (Karakoçan), Maden (Maden), Mîyaran (Arıcak), Pali (Palu), Qowancîyan (Kovancılar), Sîvrîce (Sivrice) û Xulaman (Alacakaya).

6) Erzingan (Erzincan) – Qezayanê Mose (Çayırılı), îlîç (İliç), Kemax (Kemah), û Têrcan (Tercan).

7) Erzirom (Erzurum) – Qezayanê Aşqele (Aşkale), Çad (Çat), Hesenwele (Pasinler) û Xinûs (Hınıs).

8) Mûş (Muş) – Qezaya Gimgim (Varto).

9) Sêrt (Siirt) – Qezaya Hewêla (Baykan).

10) Sêwas (Sivas) – Qengal (Kangal), Zara (Zara), Ulaş (Ulaş), Çît (İmranlı) û Dîvrîgî (Divriği).

11) Ruha (Şanlıurfa) – Qezaya Sêwregi (Siverek).

12) Dêrsim (Tunceli) mîyan wîlayet û Qezayanê Çemişgezek (Çemişgezek), Xozat (Hozat), (Mazgêrd), Qisle (Nazimiye), Pulur (Ovacık), Pêrtage (Pertek) û Pilemurîye (Pülümür).⁴

Prosesê Aversîyayîşe Ziwanê zazakî

Merdim pê ziwanê xo, hîşanê xo xemilneno, keno rengin. No het ra ziwan, bingehê kulturî virazeno. Ziwanê zazakî, wexto ke derg pê qisekerdiş dom kerdo. Seba no zazakî zaf erey biyo ziwane nuşteşî. Ma biani prosesê nuştîşê zazakî senî averşîyo.

Cigerayîş de tarixê xebatanê zazakî yewin şino seserra 19. Serra 1857 de Peter J. A. Lerch kitabê “*Forschungen über die Kurden und die iranischen Nordchaldäer*” xo de derheqê ziwan, tarîx û kulturê zazayan de malumat dano.⁵ . Îtya de 3 sanikî, 3 meseleyî derheqê koxeyî mîyanî eşîran de û yew roportaj 7 metnê kidkî estî. Ma eşkenî vajî arêkerdeyê zazakî yê verin tîyade ameyî nuştîş.

Dimê nê xebatê bi rêzî serê ziwanê zazakî nê xebatan virazîyanî.

⁴ Malmîsanij, Kird, Kırmanc, Dımılı veya Zaza Kürtleri, Deng Yayınları, İstanbul 1996, r. 3-4

⁵ Lerch, Peter J.A., “Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nordchaldäer (Derheqî kurdan û keldanîyî bakûr yê îranî de cigêrayîşî), Cilt I, St. Petersburg

Serra 1856 -1860î de bi xebata Robert Gordon Latham û Dr. H. Sandwith yew ferhengê zazakî weşaniyeno. 1862î de Wilhelm Strecker û Otto Blau zazakîya Dêrsîmî ser o notî ke weşaniyenî. 1864î de Friedrich Mülleri gramerê diyalekta kurmançî û zazakî ser o yew meqala weşanaya. 1871î de Spiegel, 1887î de Tomaschek, 1891-1901î de Geiger zazakî ser o xebityenî. 1899î de Mela Ehmedê Xasî, Mewlidî Nebî nuseno. 1901î de Socin zazakî ser o xebatê virazeno. Mewlidê Nebî ke Usman Efendiyê Babijî 1903î de nuşt, 1933î de Celadet Bedirxan Şam de weşaneno. 1903î de Albert Van Le Coq, 1906î de Oskar Mann xebatan virazenî, la Oskar Mann zazakî û kurdî cîya yew ziwane hesibneno. 1932î de Karl Hadank xebatanê Oskar Mann kitabê “Mundarten der Zâzâ” de weşanaya.⁶

Badê nê xebatan ma hetanî serra 1960î, ziwane zazakî ser o xebat nêvînenî. Seranî 1963î de Kovara “Roja Newe”de di heb zazakî nuştayî weşaniyenî. İnan ra yew hikayeya “Macera î Silêmonî Gince”⁷ aye bin zî Kilama “Xona Hecî”⁸ yey î.

Badê cû 1975î de kovara Rîya Azadî, 1977î de rojnameya Roja Welat û 1978î de kovara Devrimci Demokrat Gençlik de re-rey zazakî(kirdkî) nuştê vejîyayî.⁹

Nuştîşê modernî de zazakî erey mendo. La Kovara “Tirej”î de no kemasî qefilyaya. Manaye modernî de nuştîşê zazakî kovara Tirej de despekerdo. Nuştîşê zazakî hetê M. Malmîsanij ra nusîyenî. 1979î de Kovara “Tirej” vejîyena. Na kovarê de nuştîşê zazakî hîra ca genî.¹⁰

1985î de Terry Lynn Todd teza xo doktora bi nameye “A Grammar of Dimili: Also Known as Zaza” University of Michigan de weşineno.

Darbeyî 1980î ra dima xebatê zazakî zî vîndenî. Badê cû Ewropa de xebatê ziwani reyna destpêkenî. Teberê welatî de tayê kovar û rojnameyê zazakî vejîyenî. Nameyê nê kovar û rojnameyan: Hêvî, Dengê, Komkar, Armanc, Niştîman, Ware, Tîja, Sodîri, Kormîşkan, Piya, Ayre, ZazaPress, Pir û Raştîye.

1996î de tekî zazayî, paytextê Swêdî Stockholm de yenî pêser. Tîya de kombîyayîş virazenî. Xo ra vanê Grûba Xebate ya Vateyî. Na grûbe 1997î de nameyê “Vate” yew kovar vejena. Grûba Xebate ya Vateyî alfabeya latinî ser o, alfabeya kurdî

⁶ Hıdır Eren, **Zazalar'da Parçalı Yapı**, İstanbul: Sancı Yayınevi, 2024

⁷ Hêvî, Kovara Çandîya Giştî, Hejmar 3, Parîs, Sebata 1985, r. 107-108

⁸ E. e., r. 113

⁹ Seyîtxan Kurij, “Zazalar, Zazaca Yazının Tarihi ve Vate Çalışma Grubu”, İnatçı Bir Bahar (Derleyen Vecdi Erbay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, r.140

¹⁰ Murat Varol, “Zaza Edebiyatında Tirêj Dergisinin Yeri”, Mukaddime (6/1), 2015, r.141

kabul kena. Ortax yew nuştış û wendiş ser o xebityena. Gruba Vate seba zazakî zaf erjîyayîya. Aversîyayîşê zıwanî de xebatê standardîzekerdişê çekuyan tewr erjîyaye yo. Na grube xelisnayîşê nuştışî zazakî ser o xebityena. Ma tekî xebatanê Grube Vate ra bianî.

Na grûbe serra 1997î de kovara Vateyî weşanaye û na kovare heta nika 80 hûmarî vejîyaye. Grûbe 1996î ra heta 2024î Ewropa û welat de 38 kombîyayîşî kerdî. Nê kombîyayîşan de qaydeyê rastnuştışî tesbît bîye û seba standardîzekerdişê nuştışê kirmanckî xebat bîya. Na xebate de, çekuyê ke zıwanê rojane de tewr zêde ênê xebitnayan ameyî standardîze kerden. 10.000î ra zafêr çekuyê bingeyênî û 60.000 varyantê înan ameyî etud kerdene û seba zıwanê nuşteki formê çekuyan yê standardî amey weçînitene.¹¹

Zazakî de Aversîyayîşê Hîkayeyî

Edebîyat, cuyê medimî de hîssîyatê, fikiranê û xeyalen ey bi estetîkî vatiş û nuşteşî îfade kerdiş o.¹² Hunerê edebîyatê de xo îfade kerdişî pê şîr, roman, hîkaye, tîyatro û cerîbnayîşî vejyenî vernî ma. Hîkaye zî yew hunerê edebîyatî ya. Zıwanê zazakî de nuştışê hîkayeyî zî zaf erê destpekerdo. Kalik û Pîrikanê ma, no het ra zî ma ra yew kulturê, edebîyatê, nuştışî nêverdayo. Nêzdî vîst û vîst panc ser o verê hîkayeyî zazakî tekî aver şîyî. Ma bianî nuşteyê verinê kalikanê ma ra. Hetê edebîyat ra di heb mewlîde vejyenî vernî ma.

Tewr verên nuşteyê zazakî “Mewlîdê kirdî” (1899) yê Ehmedê Xasî (1867-1951) yo. Dîyarbekir de Çapxaneyê Lîtoğrafya de 400 nusxeyê ey ginayê çape ro.¹³ zazakî de kîtabê diyin “Bîyîşa Pêxamberî” zî hetê Osman Efendîyê Babijî (1852-1929) ra nusiyayo. La no eser serra 1933 de Şam de hetê Celadet Alî Bedîrxanî (1893-1951) ra ameyo weşanayîş.¹⁴ Ma eşkenî vajî, senî ke edebîyatê kurmanckî de serekî melayan ant, sey Ehmedê Xanî, Melayê Cizîrî, Feqîyê Teyran... zazakî de zî wina ya. Nê di mewlîdî seba edebîyatê zazakî zaf erjîyaye yî. La hetê modernî de nuşteyê zazakî 1970 ra dima destpêkeno. Seba qedexan ra zazakî tewr erê esera modernî ser nusyenî. Hîkayeyê Modernî de eserê yewin serra 1980 de hetê M. Malmîsanij de ameya nuştış. Nameyê na

¹¹ Grûba Xebate ya Vateyî, <https://vate.com.tr/kr/2-gruba-xebate-ya-vateyi/> ciresayîş 27.05.2024

¹² Bingöl, Ulaş ed. Edebiyat yazıları 2, Eleştiri Kuramları ve Metin Tahlilleri, 1. Baskı: İstanbul: DBY yayınları, 2021 r. 10

¹³ Malmîsanij, Ehmedê Xasî, “Mewlîdê Nebî”, Hêvî: Kovara Çandîya Giştî, No: 4, Êlon-1985, Parîs, r. 75-97

¹⁴ Babij, Usman Efendî, Bîyîşa Pêxamberî, Kitabxana Hawarê, No.4, 1933 Şam

hîkayê “Engiştê Kejê” ya. Nuşttox M. Birîndar o, Na hîkaye serra 1980 de kovara Tîrêj de weşanîyaya.¹⁵ Hîkayeya diyine zî “Derdê Derwêşî” hetê J. Îhsan Esparî ra ameya nuştiş. Serra 1995î de hûmara hîrêyine ya kovara Çira de zazakî (kirmanckî) weşanîyaya.¹⁶

Reyna no wext de , di hîkayeyê Serdar Roşanî, serra 1994î de kovara Armanc û Roja Nû de bi zazakî weşanîyenî. Dima hetê nuşttoxî ra ziwanê hîkaye çaryenê zazakî û serranê 1995-1996î de kovara Çira de weşanîyenî. Nameyê nê hîkayeyan “Bircanê Dîyarbekirî ra Mektubêke” û “Gozêre” ya.¹⁷

Heta eke hîkayeyî bi zar û zor nusyenî û weşanîyenî. Ziwanê hikayeyan zî feke dewe nuşttoxî ser o nusyenî. 1996î de tekî zazayî, paytextê Swêdî Stockholm de yenî pêser. Tîya de kombîyayîş virazenî. Xo ra vanê Grûba Xebate ya Vateyî, ê yew nuştiş û wendişo ortax ser o xebityenî. Badê nê xebatan hîkayeyê zazakî bîyi zedî. Mîyan hewt serran de, bi rezî 2002î de “ Binê Dara Valêre de”, 2004î de “Beyi Se Bena?” 2004î de “Hîkayeyê Koyê Bîngolî”, 2005î de Hewnê Newroze”, 2006î de” Omid Esto”, 2006î de “Halîn”, 2007î de “Ez Gule ra Hes Kena”, 2007î de ”Gorse”, 2008î de “Xafilbela” pêro pîya new kitabê hîkayan bi zazakî weşanîyayî. Kîtabê Seyîdxan Kurijî Grev zî 2013î de ameyo neşir kerden. Hîkayeyê zazakî de nê hîkayeyî bîngêhî edebîyatê zazakî temsîl kenî. Seba no bîngêhî, hikayeyî bîyî zedî. Bitaybetî serranê 2012-2013î de yewendes heb hîkayeyî weşaniyeyî. Ez zî nê kîtaban ra “Grev” ser o zî xibityewa.¹⁸

Metod û Teknîk

No tez de cigerayîşê malumat ser o medodan ra yew terraqe virazîyayîşî. Seba heyatê û xebatanê Seyîdxan Kurijî malumatî feko yewin ra, Seyîdxan Kurijî ra gerîyayo. Guretişê nê malumatî re-re yew ca de pê qisekerdişî, re-re zî bi têkilîya înternet virazîyayo. Sobîn xebatan ra derheqê Seyîdxan Kurijî de, bi terraq û roportajan zî cigêrayîş virazîyayî. Eserê Seyîdxan Kurijî heyatê ey ser ma rê yew çimeyo pîl bîyî. Etud kerdişê hîkayê û arêkerdeyanê ey bi metodê edebîyatî ameyî şuxulnayîş. Mavajî unsurê esasê hîkaye ser o hîkayeyê Seyîdxan Kurijî ameyî etud kerdiş. Nê unsuran de mewzu, ca, wext, qehremanî, qalkerdox ca gêni. Etud kerdişê sanikan de zî ê bi motîfan

¹⁵ M. Brîndar, ”Engiştê Kejê”, Tîrej: Kovara Çande û Pişeyî, Hejmar:2, Sal 1980, İzmir, r. 32-37

¹⁶ Îhsan Espar, “Derdê Derwêşî”, Çira kovara kulturî-kovar komelaya nivîskarên kurd li swêdê, Hejmar 3, Îlon 1995, Stockholm, r. 55-70

¹⁷ Munzur Çem, Antolojîyê Kirmanckî (Zazakî), Weqfa Kurdî ya Kulturî Listockholmê, Stockholm 2005, r. 124-158

¹⁸ Weşanxaneyê Vateyî, http://www.zazaki.net/html_page.php?page=wesanxane_vate ciresayîş 01.06.2024

cigerayîş bîyî. Deyîrî zî hetî zîwan ra senî ameyî şuxulnayîş: Teşbîh, mecaz û îdyom, îzafeya nameyî û îzafeya sifetî, mubalaxa, îstîfare, sembol, metafor tekî nimune dayî. Deyiran de misra, wezn, qaffîye û nazim ra zî senî vejyenî vernî ma û înan ca gênî. Ey kîtabanê bînan yê Seyîdxan Kurijî ser o zî malumatî estî. Kîtabe de teki kelîmeyî kilmî ameyî nuştîş. Nê kelîmayî qîsmê kilmnuştayî de hem zazakî û hem zî bi formê orjînalî nusyayî. Metne de kilmnuştayî kelîmeyan zerê parantezî de bi manayê zazakî ameyî nuştîş. Reyna nameyê şêxsan zafîn zerê şar de senî yenî şinasnayîş hina nusyayî. Tekî nameyê şêxsan zî bi nameyê nasname ameyî nuştîş.

Armanc û Kilmî

Armancê tezê mi heyatê Seyîdxan Kurijî û xebatanê ey ser o kulturê Çewlîgî (hîkaye, sanik, deyîr û fîqra) vînayîş o. Heyatê ey zî sey tarîxê sîyasî, rewşê Çewlîgî û rewşê Tirkîya senî ameyî rojê ma, mojnenno ma. Seyîdxan Kurij dewa xo Kur de bingehê kulturê xo awan keno. Bi taybetî sohbetê şewan de, meseleyê verinan, sanikî, deyîrî xebatê ey ser o zaf tesîr kenî. Wexto ke o şino Almanya û uca de eşkeno zîwanê dayikê xo ser o bixebito. Nuştayê ey yo veren 1992î de bi nameyê “Kal Gaxan” yeno neşir kerden. Yanî ey pê arêkerdiş dest bi nuştîş kerdo. Badê cû bi hetkarî emzayê xo Mahmut Celayir a arêkerdeyanê xo keno zêdî. O hem sanikan, hem fîqrayan, hem zî deyiran dano arê û sey kîtap veşaneno. Seyîdxan Kurij arêkerdeyanê xo dormalê Çewlîg de dano arê. O serra 2006 de kovara Vatê de hîkayeyê xo ya verin “Astarê Warê Ma - Biko, ma çi dîy, çi nidîy!” weşanîyeno. Reyna nê hîkaye zî sey arêkerde dano arê, la xeyalanê xo, hîsanê xo ,yanî şexse edebîye xo keno têmeyan û weşaneno. Hina dest bi nuştîşê edebîyat keno. Yew het ra zî Seyîdxan Kurij “Gruba Vate” de xebetkaran ra yew o. Înan welatê Avrupa de xebatê standardîze kerdiş despêkerd. Zîwanê zazakî bi no standardîze kerdiş zaf aver şîyo. Kovarî, rojnameyî, hîkayeyî, sanikî, deyîrî, fîqrayî ameyê nuştîş. Seyîdxan Kurij yew het ra standardîze kerdişê zîwanî de xebityeno, yew het ra zî kitabî nusenno. No proses hemînan de ca geno. Ez zî xebatê Seyîdxan Kurijî ser o, no proses ser o cigerayîş kena. Ma hem şexsê edebîyê ey ser o vîndenî, hem zî xebatanê arêkerdişanê ey ser o, kulturê zazayan ser o vîndenî.

Tez hîrê qîsim ra yeno meydan. Ma qîsimo yewin de heyatê Seyîdxan Kurijî ser o malumatan danî. Heyatê qijîtîye ey, mektebê ey, karê ey û Almanya ra pey xebatê ey no qîsim de ca gênî. Qîsimê diyin de xebatê hîkayeyanê ey ser o malumatî estî. Xebatê

hîrêyin de hîkayeyê ey, sanikê ey, fiqrayê ey û dayirê ey no qisim de ca genî. Ma nê xebatan ser o cigerayîş kenî. Reyna peynî qisimê hîrêyin de xebatê ey yê bînî zî ca genî.

BEŞO YEWIN

SEYÎDXAN KURIJ

1.1. DEWRÊ HEYATÊ EY

1.1.1. Heyatê Qijîyê Ey

Seyîdxan Kurij dewa Çewlig Kur de serrê 1960î de ameyo dinya. Nasname de bîyayîşê ey serrê 1963 ameyo nuştên, yanî o nifuse de qij nusîyayo. Çünke ê wextan lajî seba eskerîyêya qij nuştênê ke wa û erey şîyerî esker. Nameyê pîrîkê ey yo hîrîyin Seyîdxan o. Înan ra vanî keyê Sedxûnûn û înan xo bi xo dewê Kur ra yî. No rid ra o xo ra vano Seyîdxan Kurij. Nameyê ey yê nuşttoxê zî Seyîdxan Kurij o û kîtabanê xo de no name şixulneno. Seyîdxan Kurij bîyayîş xo ra hina bahs keno:

“Goreyê vateyî dadîya mi ez wextê filhanan de ameya dinya. Ma het yegayan yew serr ramenê, yew serr arisnenê. Yegayayenê arisîyayî aşme elul de vercu awe danê û cuwa pey ramenê. Nê karê awedayîş û citra vanê wextê filhanan(nadasa). Goreyê perskerdişî mi ez serra 1960 de ameya dinya, la ez nifus de sey 21.03.1963 ameya qeydkerdene.”¹⁹

Dewê Kur de banê Seyîdxan Kurij di çime bîye, bin de axurê heywanan estbi. Berê înan axurê bizane ser o abîyenî. Ê hamnanan de heme pa meymananê xo ya têber de rakewtenî. Înan her hamnan bi daran axur ser o yew kom viraştenî û nan û werd uca de potenî. Ê manzarayê têber de kewtenî ra û asmen temaşê kerdenî.

Dewa Kur yew dewa Çewlîgî ya. Dewenê Çewlîgî de zafin kaş estî. Kur binê yew koyî de awan bîya. Nameyê nê koyî Kereyê Bilbilûn o. Bakûrê Kurî de dewê Şargeyî esta. Mîyanê Şargeyî rayîrê Xarpêt û Çewlîgî ravîyareno. Hikayeyanê Seyîdxan Kurijî de hina zaf no rayîr vîyareno û zafî însanî ke yenî dew tîya de yenî war. Hetê başurê Kur de dewa Kuermûn esta. Beyntarê Kur û Kuermûn berz o û rut o. Hetê rojhelatê Kur de mezaraya Kur Qeldar û Emtax estê. No het de zî mergî estê. Hetê rojawanê Kur de sinorê Palî û Depî estê. No hetzî berz û rût o. Ma eşkenî vajî ke nê cayî hemin hikayeyanê Seyîdxan Kurijî de estî. Seyîdxan Kurij vano:

¹⁹ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

“Kur wextê qicîye mi de 70 – 80 keye bibi û çahar baxir bîye (Erfûn, Bekûn, Binatûn, Nebûn). Heme karanê dew de her baxir hetê 1 kesî ra ameyenê temsîl kerdên. Nameyê baxira ma ‘Erfûn’ a.”²⁰

Dewê Kur de zafîn pes kenî wîye. Wareyê Pey Kerûn, Qeregual, Wep, Duêşun Warê Malay, Çarçime, Yegay Sayer usn warêyê Kur î. Înan ra warê Qeregual hîkayeyî “Astarê Warê Ma” de hina vîyareno: “Merdîm nîye pê nuştîşî û nîye zî pê qisêkerdişê şano Wareyî Qeregual îfade bikero. Merdim na rindê gereka biciwîyo. Mîyanî warî de yew yeni esto, awê ey bin ra dana we û sey cemêdî ya.”²¹ Kurijî hamnan çend aşm şîyenê wareyan. Dewijan renc zî kerdênê. Xele, wisare, lazut, argud ramitenê. Pero bîn ra eger mergê zaf bîye, vaş çînayenê û zimistan dayenê heywanan. Payîz hetê bir de velg çînayenê û zimistan dayanê bizan. Xo ra gureyê dewan zafîn hina dom kenî. Seyîdxan Kurij xebatê dewê Kur ra wina bahs keno:

“La pîlanê ma xele çînayenê, velg birnayenê, semedê zimistana kolî birnayenê. Mi babîyê xo rê û birayanê xo rê nêmroj taşt berdenê û mi înan rê ardim kerdênê. Ma cuwen çarnayeni, ma het gayan cuwen çarnayenê. Ma zaf rey çend qicî pîya niştênê meşuen(döven) ser o û cuwen çarnayenê. Ma nayê ra zaf heskerdenê, taybetî zî kuzenê mi ke şaristan ra ameyenê, înan zaf heskerdenê ke meşuen ser o ronîşî. Semedo ke ma bize kerdênê wîye velg zaf muhîm bi. Ma yew qisimî velgê xo bi heran ardenê, yew qisim zî cayanê berzan de bi, herî îtya nêresayenê. No ridra ma zimistan bi tawikan ardenê. Ez zaf babîyê xo û birayanê xo ra pîya şîya tawikî. Ma wextê çînayîşê vaşan û xeleyan û birnayîşê velgan mişag tepîştênê. Mişage cuye ma de yew cayo zaf muhîm girewtenê. Mişagan pereyî nêgirewtenê. Heme dewijî yew bîn rê şîyenê mişagey. Heta dewanê bînan ra zî mişag ameyenê.”²²

Seyîdxan Kurij qijîye xo de sey qijanê dewijanê bînanî ardimê keye xo keno. O qijîye xo ra destpêkeno bizêkwanîye keno. Kurijî pes wîye kenî û qijî şînî bizekan û vareyan vero. Kur de tekî keyeyan de zaf pes esto. Keyê Seyîdxan Kurij zî ey keyeyan ra biyo. Seyîdxan Kurij heta mektebo ewilin hamnanan bizêkwanîye keno. Ê wextan 6-7 keyeyan pesê xo ardenê pêser û kerdinê têmîyna û dore dore yew şîyenî verê pesî. Re-

²⁰ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

²¹ Seyîdxan Kurij, Grev, Weşanxaneyî Roşna, Dîyarbekir, 2013, r.25

²² Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

re zî şîwan girewtenî. Wicitîyê Seyîdxan de hetê Palî ra yew şîwan yeno û înan rê çend serrî şîwantîyê keno.

Keyeyê Seyîdxanan yew mexla de mendenî. Sersibe dadîyanê înan çîye werdiş hedir kerdenî. Seyîdxan Kurij û dezayanê ey bizêk çîrnayenê, tîje ke biney bîyenî berz, înan sparê xo werdenî. Nêmetroj pes ameyenî hel, berîvan ameyenî pes ditiyenî. Ê heta şand miqatê bizan bîyenî. Înan payîz bizêk kerdenî mîyanê pesî û hinî karê înan qedîyayenî. Hikayeyanê Seyîdxan Kurij ra “Şitî Kilkorî” de no babet ra bahs beno. Hikaye de qehreman Mîro derheqê xebata dewa Kur ra hina bahs keno.

“Mîro hema des serre bi, o mîyanî bizêkwanan de bizêkwano tewr qijkek bi. Heme bizêkwan û verekwananî Sêdxanan yew per ra çimî xo vîlenayênî, yew per ra bizêk û vareyî xo şayêbî xo vero, bi kiş-kiş hetî pey dewa berdênî...”²³

Ê wextan heme Kurijê teberî hamnan de ameyene dew û zafê înan eqrebayê Seyîdxan Kurijî bîye. Înan dew de pîya kaykerdenê û heme qicî dereyan de pîya kewtenê awe. Lajî û kenayî heme pîya şinî ware û pîya şinî verê bizêkan. Ê wextan yew şenayî estibî. 1960 ra nat camerdê Kurî şinî Xarpêt de xebitiyayenî. Çünke Xarpêt mintîqa de gird yew bajar o û tîya de fabrîkayî ameyî awan kerden. Serranê 1980 ra pey rayîrê Almanya abeno. Zafê Kurijan şinî Almanya û dewa înan sey ey dewanê bînî benî veng. Seyîdxan Kurij vano:

“Nê serranê peyênan de kes renc nêkeno, dew de tena 6-7 keye pes wîye keno. Zafê dewijan şaristan de zî yew banê xo esto. Kur hamnan bena nêzdî 150 keye. Kurijî ke teqawit bîye, kurijanê teberî zafê înan dew de ban viraşto, ê hamnan dew de , zimistan bajar de ronîşenê.”²⁴

Dewa Çeligî Kur de zimistanan der û dila bi. No rid ra dewijî yew keye de ameyenî pîser û şew pê sohpet pê radyogoştarîkerdiş û pê kaykerdiş vîyarnayenî. Mexlayê Sêdxûnûn ra vanê Duêşê Sêdxûnûn. Keyeyanê Sêdxûnûn ra radyo tena keyê Seyîdxan Kurij de estibî. Her şand heme merdimê înan ameyenî keyê înan û wextê radyo pawitenî. O wext bi Kurdî Radyoya Erîvan, Dengê Kurdîsan û Radyoya Baxdat bîye. O wext nê radyoyan de tekî hunermediye estbî deyirî vatenî. Nê Mehmet Arîf Cîzrewî, Kawis Axa, Merhem Xan, Ayşe Şan usn...Mîsafiran heta erê şew sohpetê serwedartişê 1925î û Yado (Yadê Mehmudî Ebasî), kerdenî. Nê sohpetî zaf tesîrê

²³ E. e., r. 52

²⁴ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

Seyîdxan Kurijî kenî. Badê cû Seyîdxan Kurij zî pê band nê sohpetan qeyd keno û kîtabê “Şeyh Said Hareketi Tanıkların Anlatımı İle (Bi Vateyî Şahadan Hareketê Şeyh Seîd)” neşir keno. Nê şewan de zaf sonikî û fiqrayî zî qal benî. Apoyê Seyîdxan Kurij Mehemedê Sêdxunun zaf profesyonel yew sonikvaj û destanvaj biyo. Heyatê nuştoxîye yê Seyîdxan Kurijî nê şewan de awan beno. Cemat de ronîştîş, seba ey zaf caya muhîm geno.

“Apê mi heme destanê kurdan (Mem û Zîn, Sîyabedn û Xece ûyb) vatenê, ey cengî Hz. Alî, Batal Gazî ûyb zî vatenê. Sey zafê qicanî Kurdîstanî mi zî qicîye xo de şewanî zimistanî ê dergan de pîlanî xo ra zaf sanikî goştari kerdî. Apê mi, baykê mi, dadîya mi û emkênaya mi hol sanikî vatêni. Sonikî ke mi cuwa pey nuştî, heme mi qicîye xo de goştari kerdibî, la reyna zî mi sonikvajî dayî qal kerdiş, qeyd kerdî û wina nuştî.”²⁵

Nameyê pîrîkê Seyîdxan Kurij (Babîyê Babî ey) Mustafa (Mist Sedxunun) yo. Wexto ke 1915-1916 harbê Rus de Çewligij zafîn remenî şinî Xarpêt. Pîrîkê ey zî şino Xarpêt û yew mudet tîya de maneno. Terteleyê Şêx Saîd de Xarpêt de şer vejyeno û no rid ra pîrîkê ey nêşkeno tîya de bimano. Tepîya yeno dewa Kurî. La babîye Seyîdxan Kurijî harbê Rus de waya xo het maneno û nêşino Xarpêt. Nameyê waya babîyê ey Qumrî ya. Qumrî qijê xo hîrîyin yew kena ana dinya, la a hot roje ra pey heyatê xo kena vîn. Babîyê Seyîdxan Kurijî kenaya Qumrîya hot rojî geno cayê xo û miqatê aye beno, aye keno pîl. Nameyê kenaya Qumrî nameyê dadîye xo ya û ya zî Qumrî ya. Qumrî 1933 de dewê Çewlîgî Xezik-Xêd de ameya dinya. Namê babîye aye Elî Hecî Qerûn o. Aye Şerîf Xêrîya dir zewijyen a. Lajê aye resam Mehmud Celayîr o.²⁶ Seyîdxan Kurij aye ra vatenî “emê” û aye yew mudet Xarpêt de menena. Qumrî pa qicanê xo ya hamnanan ameyenê keyê înan. Kîtabê “Arwûn û Lûy” de 24 heb sanikê aye û kîtabê “Deyirî Çewlîgî de 5 deyîr aye estî. Ma eşkenî vajî ke Seyîdxan Kurij arêkerdişê xo zafîn Qumrî ra guretî. Meselayenê verinan ser o zaf malumatî Qumrî estbi. Lajê Qumrî Mehmud Celayîr embazê Seyîdxan Kurijî yo û seba arêkerdîşî ardimê ey kerdo.

Nameyê babîye Seyîdxan Kurijî Elîyê Mistefayî Seyîdxanan o, dew de ti ra El Mis Sêdxûnûn vajîyayeni. 6 birayî û 2 wayî babîyê ey est bî. Seyîdxan Kurij vano: “La wexto ke ez resaya ci 5 birayê ey estbîy. 1 Apê mi û 2 Emê mi merdibî. 1 Apê mi qet nê

²⁵ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

²⁶ Seyîdxan Kurij (Arêkerdox), “Arwûn û Lûy” (Sanik û Fikreyî), Weşanxaneyî Nûbihar, İstanbul, 2014, r. 249-250

nêzewicîya. Ma û hîrê apê mi yew mexla de ronîştênê. Mexlaya ma ra vatenê Duêşê Sêdxûnûn.”²⁷ Babîyê ey tewr pîlê birayan bi. Babîyê ey hem pîlê Sêyîdxana bi, hem zî pîlê Erfûnan bi. Wextê ware şîyayîş, rotişê , heme karanê dewe de vatişê babî ey muhîm ca giretenî. Zaf çî destê babîyê ey ra emeyenî, la esas babîyê ey û Apê ey westayê dêsanî bîye û banî viraştênî. O wext a mintîqa de zafîn de babîyê ey, apê ey û embazê înan xebityenî û banan virazenî. Babîyê Seyîdxan Kurij zaf yaran û jîr bi. Însanan vateyê ey bi merak qoştârî kerdenî. “Kam cemat de ronîştene, taybet xortan waştênê ke o qal bikero, ê bihuyê. Heta nika zî dewijî behsê qalanê ey kenî. Babîyê mi zaf zî jîr (biaqil) bi. Ma qicî dormareyê xo de ardenê pêser, ma ra persanê matematîkî persayenê.”²⁸

Nameyê babîyê dadî ey Ahmet (Ehmêd Suafî) o û pîrîk ey Palî Wer ra bi. Seyîdxan Kurij pîrîke xo ra hina bahs keno:

“Seranê 1920` an de înan dewa xo de pêrodayîş kerdibi, o ridra barkerdibi ameybî mintîqaya ma. Mintîqaya ma ra vanê “Şîrnûn”. Dapîrê mi cuwaver mirena pîrîkê mi yew merdimê ma ya zewicîyeno. Dapîrê mi ra dadîya mi û yew lac bî. Nameyê damarîya dadîyê mi Xeyrîya bî. Mêrdeyê Xeyrîya yo verên Kurij bi û o 1925 de meselaya Şêx Seîd de kişîyabi. Nê mêrdeye ra 2 lac û 1 kenaya aye bî, Xeyrîya cuwa pey reyna zewcîyena. Nê mêrdê ra 2 lacî aye benê, la no mêrde zî mireno. Wexto ke pîrîkê mi Xeyrîya de zewcîyeno, 2 qicî pîrîkê mi, 5 qicî Xeyrîya estê. Pero pîya yew ca de ciwiyenê. Xeyrîya pîrîkê mi ra zî 2 lacî , 2 kenayî ardî dinya.”²⁹

Pîrîka ey Ahmet bazirganî keno. Hamnan dew de manenî û zimistan şînî Xarpêt. Dadîyê Seyîdxan Kurij zî pa babîyê xo şîna Xarpêt û yena dew. No rid ra aye tirkî zanayeni û qalê şaristanî înan ra kena.

Cînîya verên yê babîyê Seyîdxan Kurijî mirena. Aye ra yew laj û yew kena bîye. Badê babîyê ey dadîyê Seyîdxan Kurij dir zewicîyeno. Nameyê dadîyê ey Sare ya. Dadîyê Seyîdxan Kurij ra 7 lajî 2 kêneyî ameyî dinya, la 3 lajî û 1 kena mirenî, înan ra 5 lajî , 2 kena manenî. Nameyê înan Seyîdxan, Direh, Saîd, Lutfü, Fikrî, Zêre û Halîme yî. Tewr qijê înan Seyîdxan o.

²⁷ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

²⁸ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

²⁹ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

Seyîdxan Kurij qijîfîye xo de yew birayê xo keno vîn. Birayê ey yew qewxe de yeno kiştiş. Nameyê ey “Nuretîn” bi. Ey dima 2 qijê dadîyê ey benî, nameyê her diyin zî kenî “Nuretîn” ,la her di birayê Seyîdxan Kurijî zî mireni. Dadîyê ey zaf tesîrê qewxa de kiştişê lajê xo de manena. Heta peynîyê cuye xo dadîya ey cayê kiştişê lacî xo ra nêşina. No ca tam mîyanê dewê de bi û qet uca ra nêvîyarenî. Tersê no mewzu ser qijanê xo zaf heskena û zaf pawitenî. Her wext çimê dadîya ey Sare qijanê xo ser o bîye. Seyîdxan Kurij no mewzu ser o wina vano:

“Semedo ke yew kekê mi amebi kiştiş, dadîyê mi birîndar bîye. Aye derdê xo kesî ra nêvatenê, la mi fehîm kerdênê ke birîndar a. Aye tim fikir kerdênî, aye tersayenî ke kekê mi pêrodayiş bikerê, çîyo xirab bibo. Her rey babîyê mi û taybet zî dadîyê mi manî bîyê, nêverda kekê mi teba bikerê.”³⁰

No mewzu seba Seyîdxan Kurij zî zaf ercîyaye yo. Wexto ke birayê ey “Nuretîn” ameyo , Seyîdxan Kurij hema yew serre yo. La vateyê ey, dadîyê ey, no mewzu qet xo vîr ra nêkenî. Seyîdxan Kurij zaf binê tesîrî dadîya xo ya zertenikê û zerveşaye de maneno. Naye ser o Seyîdxan Kurij yew hîkaye nuseno. Nameyê hîkaye kîtabî Grev de “Derdê Kezebe” ya. Badê nameyê no hîkayê keno “Dejê nîmiteyî” û eynî nameyî de kîtabê xo weşanîyeno. Hîkaye de Seyîdxan Kurij şino verê mezêlê dadîya xo û no mewzu ser o qiseykeno. Hina Seyîdxan Kurij bîyo qird û dadîyê xo daha zaf fam keno. Dadîya ey wexto ke no dinya ra şinî Seyîdxan Kurij hema 12 serrî yo. Merdişê dadîyê ey zî zaf tesîrî ey keno. Aşmê çele 1973 de yew qezaya trafik de dadîyê ey mirena, kekê ey Fîkrî zî beno birîndar. Peynî hîkaye de no mewzu vîrê ey de senî mendo, no babete ra bahs keno.

“31.12.1972 de dadîyê mi û kekê mi (Fîkrî) semedê zîyaret kerdişî xala mi şîye Çewlîg. O şand ma verê berî de kay kerdênê, ma dîye ke verroj ra yew Jeep ha yena dew. Semedê Kurijan verroj zaf muhîm o. Verroj rayîrê beyntarê Kur û Şarge yo. Wexto ke merdim kewt dîyarê verrojî Kur aysena. No ridra deyiran de verroj zaf vîyareno. Zimistan qet wesât nêameyene dew, ma vazdayê şîye verê mektebî. Na Jeep gazî ardibî ke dadîyê mi qeza kerda. Ez nêzana çiqas wext vîyart, tena yeno mi vîr ke Xarpêt ra cenazaya dadîyê mi ameyî.”³¹

³⁰ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

³¹ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

Yew roje zî virsê dano banê ey û dadîyê ey birîndar bena. Seyîdxan Kuriy dadîyê xo ra zaf heskeno û no rid ra nê mewzyî ey vîr ra nêşinî. Badê merdişê dadîya ey babîyê Seyîdxan Kurijî reyna zewicîyeno. Na cinî ra qicê babîyî ey nîbenî. O wext keye de Seyîdxan Kuriy, wayê ey Halîme û birayê ey Nurettîn manenî. Nurettîn mektebo ewilin qedneno û wazene ke Îmam Hatîp biweno, la 1984 de yew qezaya trafik de mireno. Wayê Seyîdxan Kuriy Halîme zî zewijyena, şinî Çewlîg uca de manena.

Nameyê birayê pîl yê Seyîdxan Kurijî Direh o û nameyê wayê ey ya pîl zî Zêre yî. Zêre hema seyîdxan nêamebî dinya zewijyabî. Diryeh zî Seyîdxan Kuriy hema yew serre yo zewecîyenî û ey karê tuxla keno. Direh hamnan de bajarê Xarpêt, Çewlîg de no kar kerdenî û no kar teyna 3 aşm ramitenî. Badê viraştîşê tuxla, rotişê ey yew serr ramitenî. Badê cû Seyîdxan Kuriy zî karê tuxla de xebityeno û hîkyeyê “Grev” de bahse no mewzu keno. No mewzu zî vîr ey de yew cayê hîra gêno. Yew kekê Seyîdxan Kuriy zî nameyê ey Saîd o. Wexto ke Seyîdxan Kuriy şinî sinifê diyin Saîd şino asker û uca de şofortî museno. Badê askerî hina çewlîg de şofortî keno. Serrê 1972 de şino Xarpêt tîya de zewicîyeno û uca de maneno.

Lutfü zî kekê Seyîdxan Kuriy ra yew bîn o. Seyîdxan Kuriy hema dest nêkerdîbî mekteb, Lutfü şibî mektebo mîyanen. Mektebo mîyanên Xarpêt de waneno û keyê Qumrî de maneno. Badê Lajê Qumrî Mehmet Celayîr û Lutfî Tuncelî de lîse wanenî. O wext badê qedinaşê lîseyî kes eşkenî malimatî bikero. No semeda taybet mektebî malimatîye estbî. Lutfî Tuncelî de mektebê malimatîye qedneno û beno malim. O yew mudet mektebî ewilîn de xebityeno. Badê cû Enstituye Perwerde yê Dîyarbekîr de beşê matematikî waneno. Kekê Seyîdxan Kurijî Lutfü hina pey cîya cîya bajaran de, lîseyan de malimatîyê matematîk keno û badê beno teqawit. O wexte malimatîye de zî, teqawit bîyayîşa pey zî semedê amaderkişê îmtîhanê unîversîteya dersê matematikî yê taybetî dano. Mahmut Celayir Tatbikî Güzel sanatlar Akademîsî waneno û beno yew resamo namdar. Seyîdxan Kuriy vano ke “Mahmut Celayir û kekeyê ey Lutfî her tim bîye îdolê ey”³²

Kekeyê ey Fikrî îmtîhanê Maarîf Kolejî yê Dîyarbekîr qezenc keno. Çend aşm waneno û Roşanê Cumhuriyet de yeno keye, dadîya Fikrî reyna ey nêşirawena mekteb. Fikrî 1974 de şino esker û badê eskerî TEK (Dezgeyê Elektrîkî yê Tirkîya) de memurtî keno. Yew het ra zî wendişê xo dom keno û dîplomayê Unîversîtê (yê 2 serrî) yê

³² Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

qisimê malîye gêno. O TEK de benoî Mudurê Çimeyanê Însanî (Însan Kaynaklari Mûdürü) û îta ra beno teqawit.

Qijîye Seyîdxan Kurijî de yew meseleya kekeyê ey Saîd bena, o tesîrî no mewzu de maneno:

“Ez heşt-new serre bîya, şand bi, ma ode kay kerdenê, nişka ve ra yew teqayiş bi û lamba xow ra şîye. Yew qerî ginay dadîya mi rê, wexto ke biney bi roşn, mi kekê xo (Saîd) mîyanê gonî de dîy. Her cayê ey ra gonî ameyenê, la dadîya mi ra vatenî, ‘Meters teba çin o, ez hol a’. Kekê mi bi xo fişek viraştibi û waştibi na fişek biceribno, la tîfing parçe parçe bibi, parçeyê tîfingî kewtibî leşa kekê mi. Helbet o nêşi doktor, keye de ame derman kerdiş û wina bi weş.”³³

Qijîye Seyîdxan Kurij de dadî û babî ey seba ey zaf muhîm yew ca gênî. Dadîyê xo ra şefqat, zertenikî, merhemetî vînenê. Babîyê xo de xebatkarî, bîaqilî û merhamet vînenê. Însanî dadî ey û babîye ey ra zaf heskenî. Înan her wext dormalê xo rê fedekarî û hetkarî kerdenî. Kam ke dadî û babî ey şinasnayo, hemin înan ra zaf rind bahs kenî. Seyîdxan Kurij seba înan hina bahs keno:

“O wext însan zaf feqîr bîye, semedo ke halê babîyê mi hol bi, însanan rê zaf ardim kerdo. Dadîyê mi kam kewto tengune ci rê ardim kerdo. Zaf pesê ma bi, zaf qatixê ma bi, la ma qet qatix nêrotênê. Dadîyê mi rûn, penîr, toraq dayenê merdimanê ma, heta ge-ge înan rê qowirme zî viraştênî. Keyê ma ra qet misafîr kê m nêbiyenê. Her roja îni miheqeq babîyê mi camî ra misafîr ardenê keye. Dadîyê mi zaf sexî bîye, qet çimtengîyê nêkerdenî û zaf hol misafîr wedaritenî. Xo ra no ridra zaf misafîr ameyenê keyê ma.”³⁴

1.1.2. Mektebê Ewilîn, Mîyan û Lîse

Seyîdxan Kurij mektebê xo ewilîn (Îlkokul) dewe de waneno. Serranê 1950 de Kur de mektebo ewilin awan bîyo. O wext şar zafin dewan de ciwîyenî û malim zî zaf çinbî. Goreya nifusê sinif mektebê ewilîn 1,2,3 û 4,5 pîya wendenî. Seyîdxan Kurij zî wina yew mekteb de waneno. Ey binek Tirkî zanayenî. Çünke zimistan de pê dadîya xo şinî Xarpêt de d. Yew het ra zî hamnan de kuzenê ey ameyenî keyê înan. Kuzenenanê ey kirdkî nêzaneyenî û înan pê ey dir tirkî qisey kerdenî. No rid ra mektebo ewilîn de

³³ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

³⁴ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

Seyîdxan Kurij wet zorê nêanceno û sinifa yewin de teyna o sinif vîyareno. Sinifa 4 ra nat yew embazeyê Lutfî (Kekê ey) yeno dew û ders dano qijan. Nameyê embazê Lutfî Necdet Gönül o û dadî û babîyê Seyîdxan Kurijî zaf wayer ey wejîyenî . Heta mergî Malim Necdet alaqaya înan ramena. Malimanê Seyîdxan Kurij ey ra zaf heskerdenî. Sewîyê ey ambazanê ey ra berz bîye. O hetê matematîk ra zî mendenî babîye xo û sey babîyê xo jîr bîyo. Embazanê Seyîdxan Kurijî ey ra ardim gurefînî.

“Nêzdîye dewa ma yew dew ra Qerwêlûn ra yew malimê ma bi, Ahmet Batmaca. O zî cuwa pey bi embazê kekê mi. Ez wexto ke Unîverste de bîya, mi o İstanbul de dîy. Mi ra va, ‘Matematîk tu zaf hol bi’. Hema zî ma yew bîn vînenê û mîyanê ma de yew alaqaya zaf hol esta.”³⁵

Seyîdxan Kurij Mektebê ewilînê xo dewe de waneno. No rid ra keyê xo ra dur nêmaneno. Zimistanan bi qayaxan û towik xo vewr ser o de xij kenî. Hamnanan de pê dezayanê xo û embazanê xo kewtenê dere, masê tepeştênê, kewtenê bostanan. Dewê Seyîdxan Kurij de qijîya ey zaf rind vîyarena.

O wext mektebo mîyanan û lîse teyna bajaran de estbîyî. Seyîdxan Kurij payîzê 1973 de Xarpêt de dest pêkeno mektebo mîyanê (orta okul) û keyê Kekê xo Said de maneno. Zaf eqrebayê ey uca de estbîyî. No rid ra îtya de xerîbê nêanceno. Nameyê mektebê ey “Devrim Ortaokulu” bi. Sinifê înan qalabalix bîyî û nezdî 60 kesî estbîyî. Mektebê ey de hem kurdî sunî hem kurdî elewî bîyî. Zafê kurdanê Dêrsîmî zî zazakî qisey kenî û o mektebo mîyanan de kurdanê elewî şinaseno. Sey mektebo ewilîn, mektebo mîyanan de zî Seyîdxan Kurij serkewtê yew wendekar beno û her dewre de taqdirname geno. Sinifê înan de tekî kurdan zaf rind tirkî nêzanayenî. Wexto ke ê qise kenî, heme wendekarî sinifî înan ser o huyenî. Melimê înan stajyer ebukat Abdulkadîr Sari dewa Sarcan ra yo û wayerî heme wendekaranê kurdî wecîyeno. Seyîdxan Kurij kîtabê xo yo verin Mahmut Celayir ra geno û dest bi wendişî kîtaban keno.

1974 ra nat Tirkîye de reyna ye hewayaya politikî destpêkeno. Seyîdxan Kurij wexto ke sinifê diyin de beno, yew malimê ey yo ulkucî ey beno Ulku Ocaklari. Kîtabî Zîya Gökalp dano ey û o yew mudet binê tesirê nê kîtaban maneno. Badê cû o fam keno ke nê kîtabî, kîtabê nîjatperestanî. No rid ra o înan ra dûrî vindeno. O wext her ca de rastgîr û çepgîr estî. Dêrsimij hîna zaf çepgir bîye, zazayê sunî û tirkî Xarpêtijî rastgir bîye. Her roje mekteban de beynatê wendekaran qewxe beno. La Seyîdxan Kurij dîndar beno û

³⁵ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlik, 05/07/2024

qariş qewxe nêbeno. O şino MTTB (Yewitîya Wendekaranê Tirkî yê Milî) û kîtabanê Seyîd Kutup, Hasan El Bena, Abdulkadir Udeh û yê bînan weneno. Seyîdxan Kurij vano:

“La mi her wext zanayeni ke ez kurd a û yew meselaya kurdan esta. Rengê MTTB zî tirk bîye, la înan akerde irkcitîye nêkerdenê. Xo ra îtya de zafe endamê înan kurd bîye. MTTB vatene meselaya Kurdan çîn a, emperyalîst wazenê Tirkîya parçe bikerê û çîyo bîn vatenê.”³⁶

Seyîdxan Kurij Xarpêt de Taxa Sanayî de cîwîyeno. 1974 de Televîzyon newê vecîyeno û reya verên xalê Seyîdxan Kurijî televîzyon geno. Her mehle de yew-di keyeyan de TV bi. Her hefte yew filma yeşilçam bîye, taye rêzê filmî meşhur sey Dalas, Şahin Tepesi, Küçük Ev, Kökler, Flamingo Yolu, Zengin û Yoksul bîye. Wextê înan de heme şarê kuçeyî yew keye de seba tv amayenê pêser o. Taxe ra di embazê ey bîye. Mektebo mîyanen de sinifa yewin ra heta hîreyîn, ê hîre heme pîya şîyenî mekteb. Ê her hefte şinî sînema û ge-ge mîyan cînîyanan de, şîyenê matîneya cînîyan. Nêzdîyê mektebî înan de banê leşkeran estbîy. Zerreyî îtyayî de yew sînema zî estbîy. Dormareyê cayê leşkerîya bi dêsanê berzan û teliya girewte bi. La ê ge-ge mîyankî kewtenê zerre, şîyenê na sînema. Ge -ge taye mekteban û komelan pîyes (Şano) kaykerdenê. Ge-ge zî Ankara, İstanbul ra tîyatro ameyenê îtya. Seyîdxan Kurij vano: “Heta ke ez Xarpêt de bîya (1980) ez û yew embazê xo her tim şîyenê şano.”³⁷ Tîyatro û sînema cûyê ey de yew cayo zaf muhîm girewtenê. Her roşan de perê top kerdenê û miheqeq şîyenê tîyatro yan zî sînema.

Taxê înan beyntarê xo de yew koma futbol awan kenî û her roje taxe de futbol kaykenî. Wexto ke ey dest bi lîse keno, taxa înan de yew koma futbol (Site Spor) ya amator awan bena. Seyîdxan Kurij zaf futbol ra heskerdenî û o şinî qehwexaneyaya klubê site spor û maçê Elazığ Spor. Re-re zî qaçax şîyenê maç temaşê kerdenî. Xarpêt de Halk eğitim Merkezi zî estbi. Îtya de hem kurse muzîk, foklor, hem zî spor bîye. Seyîdxan Kurij tîya de yew mudet şino boks, la ey nêramneno.

O wext Xarpêt de 2 heb lîse estbî. Seyîdxan Kurij şino Elazığ Lîsesî. Nameyê ey bîn lîse zî Atatürk Lîsesi bi, no taxa Dersimijan de bi, zafê elewîyan şîyenê no Lise. Sinifa înan de Paloyij zaf bîye. Serekê sinif zî Paloyij bi. Beyntarê ey û embazanê ey

³⁶ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

³⁷ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

baş bi. Înan yew komê futbol awan kerdibî û futbol kaykerdenê. Ê pîya şîyenê sînema. Wexto ke ders veng bîyenê, ê şîyenê qehwexane de okey, bîlardo kaykerdenê. Lîse de dersê Seyîdxan Kuriy sey mektebê mîyanen zaf holî. Ey heme îmtîhanan de kaxizê xo lez qednenî û embazanê xo rê ardim kerdenî. Sinifê înan de wendekaro baş Seyîdxan Kuriy û hîrî kenê bîye. Seyîdxan Kuriy û hîrî kenê wisarê 1977 de Dîyarbekîr de kewnî îmtîhanê TUBÛTAK (Dezgeyê cigêrayîşanê îlmî û teknîkî yê Tirkîya). O îtya de şino cayê Kekê xo Lutfî. Lutfî o wext Enstituyê Perwerdeya Dîyarbekîr de beşo matematîkî wendenî. O nêzdî yew hefta cayê kekê xo Lutfî de maneno. No dem de Dîyarbekîr de bi nameyê “ Bi Şarê Fîlîsten rê Hetkarî” yew çalakî virazîyena. Seyîdxan Kuriy zî beşdarî no aktîvîte beno. Seyîdxan Kuriy no derheq de wina nusena:

“1977 de şîyayîşê minê Dîyarbekîr û beşdarbîyayîşî şewa ‘Bi şarê Fîlîstînî rê hetkarî’ heyatê mi de yew dewre qedîna, yewna yew dewre akerd. Wexto ke ez uca de bîya Hereketa Rîya Azadî (Özgürlük Yolu) bi nameyê ‘Bi şarê Fîlîstînî rê hetkarî’ yew şew amade kerd. Semedo ke o wext bi nameyê ‘Özgürlük Yolu’ yew kovar amayenê neşir kerden. Na hereket bi no nameya ameyenê nas kerden. Yew xort û yew kena şew îdare kerdenê. Her di zî embazê kekê mi bîye. Çalakî de qal kerdiş, şîr û muzîk bi. Hem grubê muzîkî bîye hem zî hozan bîye. Hema hema nêmeyê temaşekerdoxan cînî bîye û heme zî serakerde bîye. Tabî no mi rê zaf newe û xerîb bi. Wexto ke yew hozanî klama ‘Serê Çîyan bi Dumanê’ va, çepikan ra, mi va nika salon rijîyena. Tor zaf zî cînîyan çepik kuwayenê. Heta o wext serê mi de kurd dewijî bîye. Mi tehmîn nêkerdenî ke nê cînî ke wina serakerde bîye û kince modern pira girewtîbî, kurd bîye. Wexto kê nê cînîyan yew deyîra kurdî rê wina çepikî kuwayî, ez şaş menda. Na şew mi de tesirê şoqî kerd. Ez Dîyarbekîr ra sey yewna yew merdim ameya Xarpêti.”³⁸

Seyîdxan Kuriy hamnan de nêşino dew û Xarpêt de ocaxanê tuxla de xebitîyeno. Hîkayeyê ey “Grev” de qale na xebatê xo keno. “Seyîdxan lîse di wendêni û sey zafê qicanî paloyîjan û Çewlîgîjan hamnanan ocaganî tuxla de xebitêni. Ocagî tuxla rayîrî Dîyarbekîrî ser o dewê Kuyulu de bî.”³⁹ Îtya de metodê klasîk tuxlaya sur û tuxlayê dêsan virazyenî. Goreya Seyîdxan Kurijî:

³⁸ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

³⁹ E. e., r. 60

“Nêzdîye 30 ocax de 10 serre ra heta 70 serre 1000 kesî ra zafêr karker xebitîyayenê. Qet sîgortaya kesî çîn bîye. Wexto ke wezîfedarê sîgortayî ameyenê, ma xo vîndî kerdênê. Yew qismê karkeran saet şew 3-4 de dest bi kar kerdênê, yew qismî zî saet 7 de dest bi kerdênê heta 5î yereyî, 11 saet xebitîyayenê.”⁴⁰

Re-re patronanî înan maç organîze kerdênî û înan beynatê xo de maç kaykerdenî. Re-re zî ê şîrawetîn sînema, yan zî Golê Hazar. Xebatkarê ocaxan şandê xo qehwexane de vîyarnayenî. 1980 de îtîya de yew grev bena û patronî waştayî karkeran qebul kenî. Reyna no babet hîkayeyê Grev de hîra ca gêna. Seyîdxan Kuriy qijê keyeyî bi, no rid ra kekeyê ey pere dayenî ey û hewceyê keye ey ernayenî. Nê serran de zaf çî qaraborsa bi. cixare, çay, şeker, mazot, benzîn goşt, tup pîyase de çin bî. Gereka ti fîyatê înan ra daha zaf pere bidayenî, encax o wext ti eşkayenî înan bigerî. Ey seba hewceyan bi saetan dore de pawitenî. Çî, mî guretişî zaf zor bî.

O wext her serr aşma sibatî de di hefte tatîl estbi. Seyîdxan Kuriy her tatîlî zimistanî de pê kuzenanê xo şînî Kur. Sey wextê qicîye xo ê şanan cemat de nişenî ro û sohpetê pîlan, sonikî goştari kerdênê. Dewa Şarge de yew navendê kayaxî estbi. No tesis Daîreyê spor yê Çewlîg îdare kerdênê. Ê her roja şeme û yewşem şîyenî Şarge, îtîya de xo vewr ser o xijkerdenê û şîyenê restorantê tesisî.

Sinifa didin yê Lîse de zerrê yew sinif de yew Depi (Karakoçan) ra yew wendoxo kurdo yeno kiştîş. Nayê ra pey sinifê Seyîdxan Kuriy ra 15 wendekarî tersan vero mekteb terk kenî û şînî Atatürk Lîsesî, yan zî şaristananê bînan. Seyîdxan Kuriy no babet ra hîkayeyê xo “Tewreyê Sirran” de bahs keno. Seyîdxan Kuriy heyatê xo keno hîkaye û nuseno. Ma tîya de hem heyatê ey hem zî bîngê hîkayeyanê ey vînenî. Reyna hîkayeya “Tewreyê Sirran” de fekê qehreman Sertaç ra vano: “La ma zaf rojî biters zî ciwîyayî. Bi pêroyî sinifa ma hol bî, çunke sinife de zaf Paloyijî bî, herçiqas înan zî xo ulkucu hesibnayenî, la ancî zî wayîrî yewbînî vecîyayenî”⁴¹ Yew het ra zî Seyîdxan Kuriy heta lîse sinifa diyin şîyenê MTTB, no rid ra zaf eleqayê ey û faşîstan nêbenî. Sinifa peyin de şîno dersxane û 1979 de kewena îmtîhanê unîversîtaya ÖSS (Îmtîhanî Weçînayîşê Wendekaran). A serr bi organîzasyonê kurdperweran persê îmtîhanî vila kenî. Naye ser o puanê înan anî war û Seyîdxan Kuriy teber de maneno. Yanî nêşkeno xo unîversîte de qeyd bikero. Kekê ey Saîd şofor bi û pê ortaxanê xo

⁴⁰ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁴¹ Kovara Vate Hûmara 67, zimistan 2021, r 90-91

çîmento girewtenê vila kerdenî. Seyîdxan Kuriy zî ge-ge birayê xo ya pîya şîyenî û ey ra ardim kerdenî. Înan çîmanto berdenî Dîyarbekîr, Çewlîg, Dêrsim, Tatvan, Wan, Meletî û şaristananê bînan. Serrê 1980 de o reyna şîno dersxane. La ridê yew hedîseyo sîyasî ra o mecbur dersxane caverdeno. O hamnan reyna yew mudet ocaxanê tuxla de xebitîyeno û dewa meletî Akçadağ de însaatê yew pirtî de xebitîyeno. Seyîdxan Kuriy çî ra dersxane caverdeno, to ra wina bahs keno:

“Ma cadeyo navendî (Îstasyon cadesi) yê Xarpêt de gêrayenê û sohbet kerdenê. No sohbet de yew embaz qalê kurd û Kurdîstan kerdenê. Nêzdîyê ma de taye kesan no sohbet eşnawit, nayê ser o eriş kerd ma ser o. Ma vere cu xo qori kerd , la heme kesê ucayî, belka 200 kes ame ma ser o. Ma remayê û xo xelesna. No hedîse ra pey ez hinî nêşîya Dersxane. Nîsan 1980 ra heta darbeyê elûl 1980 ez nêftaya şîyerê çarşuya Xarpêtî.”⁴²

Seyîdxan Kuriy fikirê xo lîse de hina zaf xurt keno. Dewê xo de qise kerdişê şewan zaf ey ser o tesîr keno. Hina qise kerdişê înan rind fam keno. Qijîtîye ra nat kulturê xo tîya de vînenê. Hetê kulturî ra o sonikan, destanan, klamanê goştarî keno. Fikirê sîyasî ey zî ne cemat de şekil geno. Seyîdxan Kuriy nê cemat de meselayê 1925 û qehremanê Yado goştarî keno. Badê no derheq de kîtaban waneno. Seyîdxan Kuriy no proses ra hina bahs keno:

“Kekê mi ame Xarpêt, ey kovara ‘Özgürlük Yolu’, rojnameyê ‘Roja Welat’ ardenê keye. Mi nê kovar wendenî, reya verên mi Özgürlük Yolu de nuştayê Kurdî dîye. Mi hol Kurmancî nêzanayeni, la ancî zi mi hewl dayene ke ez biwanî. Mi vera derheqê sosyalîzm de kîtab wendî. Mi zaf roman û hikaye wendenî. Helbet hem romanê nuştexanê rastgîr , hem zî yê çepgîran bîye. Ez roman ra hina zaf çî musaya. Kîtabanê sîyasî zaf mi vîr de ca nêgirewtenê, la çîko ez roman ra musayenî, hina rind mi sere de ca girewtenê. Ez zaf hedîseyanê tarîxî, sosyolojîya cemat hinê zaf roman ra musaya.”⁴³

Seyîdxan Kuriy endamê yew partî yan zî rêxistin nêbîyo, la ey xo terefdarê yew partîya kurdan hesibnayenî. Ey her serr hetê payîza şîyenê Kur. Dewê Kur de zafê maliman kurdperwer bîye. Tîya de tekî maliman saz cînenî û deyîrî vatenî. Qicê Kuriyî zî nê deyiran musayenê. O wext lawikî “Zozan, Ez Berfim, Cîranê” zaf vacîyayenî.

⁴² Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁴³ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

Vatîşê nê deyiran sey propaganda ameyenê qebûl kerden. Seyîdxan Kuriy no wext ra hina bahs keno:

“Ê serran welat de atmosfer zaf polîtîk bi, her ca de polîtîka, mesela Kurdîstan ameyenê qîsey kerden. Her roj çend kesî ameyenê kîştîş û radyo , televîzyon zî nê xeberî dayene. No rid ra merdim nêşkayenê polîtûka ra biremo. Mi dew de yew rojnameyê ‘Devrimci Demokrat’ dîye , te de kirdkî nuşte bi. Ez vana qey, mi reya verên îtya de kirdkî nuşte dîy.”⁴⁴

1.1.3. Heyatê Unîversîteyî û Muhendîsiye

Seyîdxan Kuriy 1980 de kewno îmtîhanê unîversîteyî. O wexto ke yew roje hamnan ocaxê tuxla ra ameyenî keye, yew cîrana ey mîjdan dana ci û vana, “To Unîversîteyê Uludağ de beşê muhendîsiye qezenc kerda”. Tercîhê ey yo verên İTÜ (Univesiteyê Teknîkî yê İstanbul) Muhendîsiye Makînayî bi. Tercîho didin Uludağ Unîversitesî Muhendîsiye Makînayî bi. Ey bi 525 puan tercîhê xo yê didin qezenc kerd. Tercîhê hîreyin Fakulteyê Tip yê Dîyarbekir bi. Tipê Dîyarbekîr bi 523 puan qeydê xo qefilna bi.

Na serr de Tirkîya de darbe beno.

“Ez sey her serr aşma elul de şîya dew. No wext de ma zafê Kuriyî Xarpêtî şîyenê dew. Kekê mi zî ameyebî dewi. Nê serran de 3 kekê mi teber de bîye, Kekê mino pîl, babîyê mi, cînîya xo, yew waka mi û yew birayê mi dew de ciwîyenê. O wext dew de elektrîk çîn bi. No rid ra TV(Televîzyon) zî çîn bi. Dewijan radyo ra dînya teqîp kerdenê. Radyo heyatê dewijan de yew cayo zaf muhîm girewtênê. 12 elul 1980 de, serê sibayî ma radyo ra eşnawit ke Tirkîya de darbeyo leşkerî bîyo. Helbet heme Tirkîya de keye ra vecîyayîş qedexe bi, la dew de wina yew çî çîn bi. Ma dew de rehet hereket kerdenê. Ez 15 temuze 2015 de zî Çewlîg de bîya, senî ke televîzyon xeberê darbeyî da. Ma ca de tomoşîla xo siwar bîye, şîye dew. Çunke ez zana nê şartan de cayê tor baş dewê.”⁴⁵

Çar roje bacî yanî 16 elul de Seyîdxan Kuriy şîno Unîversîteyê Uludağ, Fakulteyê Muhendisîye de qeydê xo keno. Unîversîteyê Uludağ, Unîversîteyo gird bi û zaf fakulteyê ey estbîy. Nameyê nê Kampusî Prof. Tezok Kampusî beno û kampus taxa

⁴⁴ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁴⁵ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

Hurrîyet de ca geno. Zerê no kampus de Fakulteyê Muhendîsîye û ÎİBF (Fakulteyê Îlîmê Îktîsadî İdarî) estbîy. O wext Tirkîye de Unîversiteyî û Akademî estbîy. Puanê fakulteyanê Muhendîsîye zaf berz bi. Seyîdxan Kurij Unîversîte de qeydê xo virazeno, badê qeydî cayê otobusan de, embazê xo yê lîse Suna Taşkent vînenê. Suna Taşkent zî sey Seyîdxan Kurij lîse de zaf jîr bîye û aye ÎİBF qezenc kerdo. Ê 4 serr pîya eynî kampus de wanenî.

Fakulteyê Seyîdxan Kurijî aşma teşrîna verêne de abeno. Embazê Xarpêtî sey referans nameyê Mehmet Uzun danî ey û vanî şu cayê ey. Mehmet Uzun Xarpêt de kadroyê yew Partîya Kurdan bi. Seyîdxan Kurij nameyê ey eşnawitibi, la o nêşinasnayanî. Wexto ke o şino Bursa û uca de Mehmet Uzun perseno. Yew embazê ey Dîyarbekirij vano Mehmet Uzun şîyo, ti hin ey nêvînenî. Seyîdxan Kurij cuwa pey Mehmet Uzun Ewropa de vînenê, ê pîya Grûba Xebatê ya Vateyî de ca genî. Ewro zî ê na grub de pîya xebitîyenî.

Seyîdxan Kurij wazeno ke ca bido xo. O wext nê het ra gereka şinasnayê to bibîyen. Yew embazê Dîyarbekirij ey şirawena embazo Heqariyij Sitki Uslu het. Seyîdxan Kurij no mewzu ra hina bahs keno:

“Ez wexto ke şîya Unîversite mi verî Sitki naskerd, ey embazê bîn dayê naskerden. . Fakulteyê ma de Sitki kurd bi, Meletî ra yew embaz bi, Ankara Polatli ra yew embaz bi û beşê elektrîk de Hînis ra yew embaz bi. Sitki lise Mersin de wendibi. Sitki cuwa pey İngiltere de doktora viraşt, Almanya de xebitîya, nika Unîversîtê TOBB ETÜ de Profosor o.”⁴⁶

Sitki Uslu di sinif verê ey de bi. Fakulteyê Muhendîsîye de, beşo Makîna û Elektrîk estbîy û bi ardimî İTÜ (Univesiteyê Teknîkî yê İstanbul) amebi awan kerdenî. Zaf mamosta İTÜ ra ameyenê dersanê înan. Fakulte newe bi, hama mezun nêdabi. Seyîdxan Kurij bi ardimê Sitki Uslu yew mudet bananê wendekar de maneno. Badê şino yew yurda taybet û îtya de yew serr maneno. Serra bîn di embazanê xo rê pîya Taxa Hurrîyet de, kampus ra nêzdî de, yew ban kîra kenî. Ê 4 embazî heta peynîyê univesiteyî no keye de manenî. . Ê hîrê embazanê bînan zi ÎİBF de wendenî. Yew Çewligij bi û kirdkî qisey kerdenî. Yew Dîyarbekîr ra bi, yew zî Cîzre ra bi, nê her diyan zî kurmancî qisey kerdenî. Banê înan ûnîversîte ra zaf dîr nêbî. No rid ra zaf embazê înan ameyenî keyê înan. Beyntarê keye û kampus de, bi nameyê “Feza” yew

⁴⁶ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

qehwexane estbi. Seyîdxan Kurij her roj şiyenê no qehwexane û rojname rojane wendenî. Înan o ca de kaxit, brîç, okey, tavlâ û bîlardo zî kaykerdenî. Înan re-re turnivayê brîç oranîze kerdenî. Ê pa embazana dormareyê Bursa de gerayenî, şinî Uludağ û Mudanya, golê Îznîkî. Bursa de bi nameyê Kultur Park yew parka gird bîye û te de baxçeyê çayî estbîy. Ê pa embazana zaf şiyenê îtya. Bursa de Tîyatroyê Dewletî bi, la İstanbul ra tîyatroyê taybetî zî ameyenê. O re-re zî şiyenî sînema û tîyatroyê.

Sinifa Seyîdxan Kurij de 20 wendekar estbîy û înan ra 5 kenêyî bî. Beşo makîne de zafîn laj bi û beşo tekstîl de zî zafîn kenêyî bî. Seyîdxan Kurij verê cû dersanê xo de bineykê zorê anceno. La badê cû dersê ey benî hol. Matematîk yew zaf dersê muhîm bî. Çünke muhendîsîye de na ders ser o ronayîya. Seyîdxan Kurij zî dersê matematîk de zaf serkewte bi. Ey zaf ders danî embazeyê xo û wendekaranê İİBF yî. 1981 de YÖK (Dezgeyê Perwerdeyî yo Berz) ameyî awan kerden û heme akademî kerdî unîversîte. Bursa de İİBA bi, bi qerarê YÖK î wendekarê İİBA (Akademîyê İlmîmê İktîsadî İdarî) ameyê İİBF.

Verê tîya de zaf kurd çîn bi. Zerê kampus de hina zaf sîyasî fikiran ra grubî estbîy. Seyîdxan Kurij hewayaya sîyasî ra hina bahs keno:

“Kampus de hem Faşîst , hem îslamîst (Înan ra Akinci vacîyayenê) hem zî çepgîr estbîy. Gruba Fethulahcîyan û Nurcîyê bînî (Gruba Yeni Asya) zî estbîy. Heme grub eşkira bîye. Helbet mîyanê çepgiran de zaf grub bîye. Kurdperwer sey grub çîn bîye, la çend kesî estbîy. Werdxane bibi di beşî, yew beş de çepgiran, yew beş de rastgîran werd werdenê. Her di peran de zî taye kesan werd nêwerdenê, verê pencera de pay de pawitenê ke her kes biwero, înan cuwa pey werdenê. Çünke nê îtya de hedre vinderenê ke eger pêrodayiş bibo, ca de midahale bikerê. Cuwa pey taye wendekarê çepgîr vîndi bîye, ma eşnawit ke ê ameyê tepîştîş, hê hepisxane de. No xalê werdxaneyî heta ke mi Unîversite qedîna wina mend, la grubê çepgirî hêdî hêdî vila bîye. Zafe înan tena sey ambazan mendê. Xo ra her çeşît sîyasî xebat qedexe bîye. Qet yew kovar û rojnameyo çepgîr çîn bi. Heme partî, komel, dezgeyî ameyebî girewten. Heme kadroyê rêxistinanê çepgîr û yê kurdan yan şîbî teberê welatî, yan zî hepisxane de bîye.”⁴⁷

⁴⁷ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqê, Çewlîk, 05/07/2024

O wext her çî destê eskeranî de bi û îdare destê cuntaya eskerî de bî. Her çî bîbi qedexe azadî çîn bîy. Di kesî nêftarenî bêri têhet. Kîtabê sîyasî, taybetî kîtabê kurdan qedexe bîye. Qet kovar û rojnameyî sîyasî çîn bîy. Kasedê deyirî, muzîkî yê sîyasî qedexe bîy. Tersanê cuntayî vero şar kîtabîp, kovarî, rojnameyî, kasetî yan veşnenî yan zî nimitenî, kerdenî binî ard.

“Yew wexto zaf zor bi. La ancî ma sinîfa didin ra pey her wext xo mîyan de sohbetê sîyasî kerdenê, meselaya Kurdîstan ser o qal kerdenê. Ma nimitkî ‘Radyoya Erîwan’, BBC, ‘Sofya Radyosu’, ‘Bizim Radyo’, ‘TKP (Partîya Komînîst ya Tirkîya) ‘nin Sesi’ goşdarî kerdenê. Ma halê hepisxanan ser o, meseleyanê sîyasî ser o nê weşanan ra agahdarî girewtênê. Mesela ma ‘Bizim Radyo’ û ‘TKP ‘nin Sesi’ ra eşnawit ke aşma çile 1984 de Hepisxaneyê Dîyarbekirî de xoverdayiş bîyo û zaf însan ameyê kiştiş. Înan mîyan de Necmetin Büyukkaya zî estbi. Ma wina kişîyayişî Necmettîn ra xeberdar bîye. Ancî ma îtya ra eşnawitenê ke ewropa de komelê kurdan estê û çalakîyan virazenê.”⁴⁸

Beyntareyê 1980- 1984 î de qet yew çalakîya sîyasî nêameyî organîze kerden. Serrê 1984 de Gulanê 15 î de bin serektîyê Azîz Nesîn de 1383 roşnvîrî bi nameyê “Aydınlar Dilekçesi (Erzuhalê Roşnvîran)” yew erzuhal danî meclîs. Kenan Evren nê roşnvîr sey xaîn hesabneno. Seyîdxan Kurij nê serran de sîyaset teqîp kerdenî, la karê sîyasî ra zaf xo danî perwerdeyî. Çepgirî tirkan û kurdan pîya embaz bîyî. Çiqasî ke beynatê înan de tekî fikirî cîyayî estîbî zî, la reyna duşmanê înan yê ortax estbîy, nîjadperestê tirkan û faşîstê tirkan. Seyîdxan Kurij û embazeyî zî sey çepgiranîyê tirkan sosyalîst bîye. Re-re no cîya fikirayiş xo mojnayeni:

“Serra peyên hamnanê 1984î de ma mintiqaya Zîraat de yew piknîk viraşt. Îtya de wexto ke ma govend girewt, mi çend klamê Kurdî vayî. No vatişê klamanî kurdan bi problem. Serekê çepgiran hers bi, va ‘îtya de kesê ke nêşkenê nayê wedarê estê, şima ganî klamê Kurdî nêvatenê.’ Helbet a roj ra nat beyntarê ma serdin bi, la xo unîversîte qedîya, ma vila bîye. Ez ê embazan naskena, nika bîye Kemalîst.”⁴⁹

Bursa seba Seyîdxan Kurij yew ca yo rehet bîyo. Çunke zaf qedexe û gerayiş polîs çinbî. Tena yew dore yew embazê ey yo Dîyarbekirij yeno tepeştîş û ê nasnameyê ey

⁴⁸ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁴⁹ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

danî polîs, polîs embazê ey veradano. Rewşa ekonomîyê ey zî normal vîyarena. O babî xo ra qet perê nêgeno. Çunke aborîya babî ey nêbaş bi. Kekeyanê ey, ey rê ardim kenî, yew het ra zî o dewlet ra kredî geno. O hesabê xo zano, no rid ra yew tengayî nêanceno.

“Saye kekeyanê xo ra ez qicîyê xo de zî, xortê xo de zî bê qesawet, bê ters ciwîyaya. No ridra ez înan rê zaf spasdar a. Di seranê peyanan mi TEV (Weqfa Perwerdeyî ya Tirk) ra burs girewt. Na vakîf yê Vehbî Koç bîye. TEV burs dayenê wendekaranê başan. O wext kredîye dewlet 3000, 00 TL bîye, yê TEV 10.000, 00 TL bîye. No ridra mi nê seran de rehet kerd. TEV yew rey ma berdê Îstanbul, ma Daristananê Belgrad de pîknîk viraşt.”⁵⁰

Seba Seyîdxan Kuriy serrê unîversîteyî rind vîyarenî. O cuyê xo ra memnun waneno. Tekî embazê ey yê kurdperwer, ey ra vanî wendiş muhim nîyo, şoreş muhim o. Seyîdxan Kuriy zî wazeno sey yew entelektuel dewa xo ra xizmet bikero. O dewa xo de wendoxanî verênan ra yew o. O seba psîkolojîya xo hina vano:

“Ez hetê heme merdimanê ma ra ameyenê heskerden, beyntarê mi û embazanê mi zaf baş bi. Bursa yew şaristano rind bi, mi Bursa ra heskerdenî. Mi Îstanbul ra zî zaf heskerdenî, Bursa Îstanbul ra nêzdîbî, no ridra ez eşkayenî lez-lez şîyerî Îstanbul. Ez wexto ke şîyenê Xarpêt û dew, uca de zî keyf mi zaf hol bi. Wa xelet nêro fehm kerden, la xo ra ez hetê psîkolojî ra zaf pît a. Mi her wext her derd û problemê xo, bi îradeyê xo hal kerdî. Ez qîmet dana na qal, ‘Darba ke nêkişo, merdim bihêz kena’.”⁵¹

Seyîdxan Kuriy Bursa ra re-re şinî Îstanbul, cayê lajê ême xo (Qumrî) Mahmut Celayir. Mahmut Celayir Merkezê Kulturî yê Atatürk de, Taksîm de xebitîyayenî. Ey hem resim viraştênî hem sergî kerdenî a. Mahmut Celayir semedê tîyatro dekor amade kerdenî. Seyîdxan Kuriy û Mahmut Celayir çîko edebî ra zaf heskenî. Edebîyat û sanat heyatê înan de zaf ca gêno. Seyîdxan Kuriy nê serran ra hina bahs keno:

“Reya verên ez 1981 de şîya yew Sergîya ey ya resiman. Ma pîya şîyenê sergîyanê embazanî ey zî. Ma pîya şîyenê sînema, tîyatro. Saye ey ra ez taksîm de şîyenî tîyatro, konser, opera, bale. Reya verên mi îtya de opera û bale seyr kerd. Kîtab û kaset ke qedexe bîye, pîyasa de çîn bi, taye ey het de bîye. Mi uca de wendenî. O û embazê ey hûner û edebîyata zaf alaquadar bîye. Mi zî kovar û kîtabê înan wendenî. Kîtabê Îsmail Beşikçi (Doğu

⁵⁰ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁵¹ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

*Anadolunun Düzeni), Kîtabî Kemal Burkay (Dersim-Şiir) mi uca de wendi.
Wexto ke mi şîira Kemal Burkay 'Yado' wend, ez mest bîya.*"⁵²

Seyîdxan Kuriy unîversîte de edebîyat ser o kîtaban, şîiran waneno. O wext zaf cayê kîtab rotiş çinî. Yew embazê Mahmut Celayir Bursa de yew adres dano Seyîdxan Kurijî û o şino tîya de kîtaban erneno. Badê cu o pê hesîyeno ke no kîtabxaneyî embazanê TSİP (Partîya Sosyalîst ya Karkeran ya Tirkîya) bîyo. O îtya de heme hûmaranê kovara "Türkiye Yazıları" gêno. Na kovar 1980 ra vero Ahmey Say û embazanî ey neşir kerdibî. Seyîdxan Kuriy Ahmet Say kîtabî ey "Bingol Hikayeleri" ra sinasnayenî. O hêdî- hêdî heme hûmaranê na kovar waneno. Na kovara edebî bîye, te de şîir, hîkaye, nuşteyî edebî, nuşteyî rexneyî edebîyatî, bîyografî, roportajî ûsn. bîye. O edebîyatê tirkî aktuel zî teqîb keno. Xora derheqê kuradn de kîtabî qedexe bîye. No ridra o yew het ra zî kolonîyanê dinya yê bînan ser o kîtaban waneno.

*"Mi Laos, Kamboçya, Tunus, Cezayîr, Fîlîstîn, Eritre, Nikaragua, Tamil ser o kîtab wendenî. Mi zaf bi mereq hereketê eritre, Tamil, Nikaragua û yê bîn teqîp kerdenî. O wext Hereketa Sandînîst (Cepheyê Xelasîyê Netewî yê Sandînîsta) û serekê ey Danîel Ortega rê zaf sempatîya mi estbîy."*⁵³

Zimistanan fakulteyê înan bînî tatîl. Seyîdxan Kuriy hem tatîlê zimistanî de, hem zî yê hamnan de şîyenî welat. Seyîdxan Kuriy çî wext bişîyeni tatîl verê cû şinî Xarpêt. Çünke Xarpêt de birayê ey û merdimê ey estîb. Xarpêt de cayê biraynê xo û eqrabayanê xo de tekî vindertenî û uca ra şinî dewa Kur. Sey qijîtîye ey her zimistanê de dewa Kur de sohpetanê odeyan dewam kenî. Seyîdxan Kuriy heta payîz dewê de mendenî. Hinî pesê înan çin bi, çend mangayê înan estbîy, Babîyê ey renc zî nêkerdeni, o ridra ey dew de gurê nêkerdenî. Zafê embazê ey Kuriy, Şargeyij şîbî Almanya. Re-re Almanya ra ameyenê û înan yewbîn dîyenî. embazanê ey bahsê îltîca û xebatê kurdan kerdenî. Kasedê Şîvan Perwerî, filmê Yılmaz Güneyî ardênî. Seyîdxan Kuriy zî hina waştênî şîyero Almanya.

Seba mezunîyeta muhendîsîye gereka wendekaran tezê qedînayîşî bidî. Seyîdxan Kuriy zî tezê xo "Sîstema safî kerdişê aweya behrî bi ardimê enerjîya Tijî (Güneş enerjisi yardımı ile deniz suyunun damıtılması sistemi)" ser o virazeno. O wext na

⁵² Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁵³ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

babete newe bi û zaf kesî nêzanayeni. Dinya de tekî dewletan tena no sistem şuxulnenî û awê behrî kenî awê şimitiş. Seyîdxan Kurij vano:

“Semedê verxebata, yanî xebata teorîka ez şîya ÎTÛ, Zaningehê Yildiz Teknikî. Mi eşnawit ke Îzmît de yew profosor no derheq de xebitîyayo. Ez şîya ey het, mi kîtabê ey peyda kerd. Mi yew hacet viraşt û ceribnayışê xo viraştî. Na hacet unîvesîte de mend. Mi teza xo bi dest nuşt û da yew sekretera ma, aye bi daktîlo nuşt. O wext computer çin bîy, ma de nê daktîlo bi, nê zi ma zanayeni bi daktîlo binusî. Sekreteran bi pere tezê ma nuştênê. Tezê mi ra hîrê nuhsayî çap bîye. Mi yew da profosorî, yew da unîversîte , yew zî mi de mend. Yê mi hema zî ha kîtabxaneyî mi de. Ma cuwa vero mektebo mîyanen de û lise de dersa edebîyat de sey kompozîsyon nuşteyî nuştênê. La belê reya verên bi no tez ez musaya ke merdim bi metodo zanistî senî yew nuşte nuseno. Helbet vernî ra heta peynîye proforê mi rayîr nîşanî mi da.”⁵⁴

Muhendîsiye de hîrî heb staj estbîy. Seyîdxan Kurij yew staj atolyeyê unîversîte de keno, yê diyin zî Xarpêt de yew fabrikaya azot de, yew staj zî fabrikaya kaxit de virazeno.

Sera peyên tatîlê hamnan de Seyîdxan Kurij şino Xarpêt. Ey tezê xo qedînaybî û çend dersê ey mendibî dewrêyê payîzî. Yew roja arefeyî bena, roja bîn roşanê qirbanan o. Keyê birayanê ey de kes çinbî û ê (Saîd û Fîkrî) pa cînî û qicanê xo şîbî dewe. Seyîdxan Kurij ra kesî çik nêvatib û bêxeber şîbî dewe. O biney şaş maneno, la o zî keweno rîye şino dewe. O ewnîyeno ke herkes uca deyo, la birayê ey Nurettîn çin o. O birayê xo Nurettîn perseno, ê vanî “Nurettîn şî çewlîg, erebe çinbî o bêro dewe, uca de mend. Birayê Seyîdxan Kurij Nurettîn merdbi, la ê nê eftarenî ey ra vajî. Seyîdxan Kurij na mewzu ra hina bahs keno:

“Serê sibayî ma pêro pîya camîya dew de şîye nimajê roşanî. Ez wexto ke hetê keyeyîya şîya, mi dîy ke heme dew ha mi dima yena. Roşanan de ge-ge heme cemat şino yew keye de werdê roşanî weno. Mi va qey, heme dewijî yenê keyê ma de werdê roşanî wenê. Ez ameya keye, yew veyvê ma va, ‘Ti emir Hûmay qebûl nêkenî, Nureddîn merd o’. Mi serê xo da dêsan rê. Ez hinî nêzana sebi. Ti nêvanî, semedo ke ez xerîbîyê ra ameya, heme

⁵⁴ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

dewijî ameyê ezayîye mi. Ez cuwa pey pey hesîyaya ke birayê mi 3 aşm cuwa vero yew qezaya minibus de merdo. Yew dezay mi zewicîyeno, qefleyê veyveyî bi mînîbusa yew dewa bîn ra (Sîrîn) ra veyve ano. La minibusa veyveyî nêzdî Çîra Yado de qeza kena, birayê mi û yew dezayê mi (Sidik) uca de mirenê. Tabi heta a roj xebera mi çin bîy. Dadîya mi zî eynî ca de qeza kerdibî û merdibî.”⁵⁵

No hedîse ra pey Seyîdxan Kurij zaf beno xirab. Bi aşman nêşkeno bîyero xo. Na darbê hem seba ey hem zî seba babîyê ey zaf giran beno. Babîyê ey beno sey alzheimer û zaf çî xo vîra keno. Babîyê ey bi qijanê xo zaf sere berz beno û re-re wasifê qijanê xo dayeni û çend deqa badê xo vîra kerdênî.

Seyîdxan Kurij aşma teşrîna verêne de şino Bursa, seba dersanê xo yê mendeyan kuweno îmtîhanê tamamkerdişî (bütünleme) û beno mezun. O unîversîteyê xo wexto normal de 4 serrî de qedînenno. Aşma teşrîna verên 1984 de Zanîngehê Uludagî Qisimê Muhendîsiya Makîna sey muhendîsê makîna qedînenno. Malimanê unîversîte ey ra zaf heskerdenî û waştênî Seyîdxan Kurij unîversîte da sey asîstan bimano, la o nêwazeno babîyê xo ra dur vîndero. O wazeno welat de yew gure bivîno û nêzdîyê babî xo de bixebito.

Wexto ke Seyîdxan Kurij unîversîte qedînenno yeno welat, eşnaweno ke xala ey Mişta nêweşîya velgan vero ha Nêweşxaneyê Dîyarbekir de. Di xalê ey yê bîyolojîk estbîy, yew zî kenaya damarîya dadîya ey estbîy. Nê hîre heme zî semedê ey zaf erjîyaye bî. Înan xalanê xo ra zaf heskerdenê. Seyîdxan Kurij yeno Xarpêt, la yew kekê ey zî semedê xala înan şibî Dîyarbekîr. Çend roje badê cû xala ey mirena. Mergê xala ey, ci rê zaf giran yeno. Seyîdxan Kurij vano: “Mi qet tehmîn nêkerdeni ke mergê xala mi hende mi bidejno. Merdişê dadîya xo de ez qic bîya, no ridra mi zaf ferq nêkerd, la merdişê xalê mi, mi ser o zaf tesîr kerd.”⁵⁶

Seyîdxan Kurij yew per ra gurê gêreno, pero bîn ra zî vano ez şîyerî esker. O heta aşma teşrîna peyên 1985 Xarpêt, Çewlîg û Kur de ciwiyeno. No dem de o çend rey seba gure vînayîşa şîno Ankara, İstanbul, Adana û Mersîn.

Payîz 1984î de yew dezayê ey Feteħ dew de qehwexane akeno. Aşma kanûne 1984 de yew şand wexto ke ê qehwexane de ronîşte bîye, 3 merdim bi çekana kuwenî zere. Nê vanî, ma gerilla yî, ê yew vilavok vejenî û wazen na vilavok biwanî. Na gam

⁵⁵ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁵⁶ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

de dewijan ra yew Seyîdxan nîşan dano û vano, “ Nê unîversîte qedînayo”. O wext serekê gerîlayan vilavok dano Seyîdxan û vano, “ ti nayê biwani”. Nayê ser o Seyîdxan nayê waneno. Îtya de yeno nuwtîş ke ganî heme heme bekcîyî çekanê hukmat teslîmê qeraqolî bikerî. Seyîdxan Kurij tehmin keno no ridra çîko xirabî bêro ey sarê, o şino Mersîn. No hedîse hîkayeyê Seyîdxan Kurij yê “Payîz de Merdiş Zor o”⁵⁷ de ca geno.

Seyîdxan Kurij serrê 1985 î aşma teşrîna peyên de şino asker. O ecemîya xo Isparta çavuş talîmgah de vîyarneno. O uca de benî çavuş û şino Akademîyê Harbî yê İstanbul de eskerî keno. O heşt aşm eskerî keno û aşma temuz 1986 de o terîs beno..

Seyîdxan Kurij newe teskere xo geno, hema ho İstanbul de, kekê ey (Fîkrî) ey vano şo TEK (Dezgeyê Elektrîkî yê Tirkîya), to tayîn bikerê Barajê Karakayayî. O şino Ankara, TEK de muracatê xo keno û yeno Xarpêt. La heta aşma Hezîran 1987, hema hema yew serr oy tehqîqatê emnîyetî paweno. Aşma hezîran 1987 de o Barajê Karakay de sey muhendîsê makîna dest bi kar keno. Înşaatê nê barajî Îtalyanan viraştîbi û înan îtya de yew dewe awan kerdîbi, satelîtê xo ronayebî, TV îtalya temaşe kerdenî. Tîya de mesulê barajî DSİ bî. Baraj de santalê elektrîkî estbi, no santralê elektrîkî TEK xebitnayenê. Înşaat newe qediyabi, TEK newe ameyebî îtya. Seyîdxan Kurij sey muhendîse îşletme wezîfe kerdenî. Seyîdxan Kurij no ca hina nişan dano:

*“Ez îtya de misafîrxane de mendenî. Cayê ma hol bi, yê karkeran ra zaf holer bi. Ma her kes yew ode de mendenê û werdxane zî estbi. Ma werdê xo zî werdxane de werdenê. Caye ma Şenguş ra 15 km dûr bi. Santral zî cayê ma ra 10 Km dûr bi. Baraj tam sê koşeyê Dîyarbekîr, Xarpêt û Meletî de bi. Ma bi minibusê cayê karî şîyenê santral û ameyenê.”*⁵⁸

Îtya de 10 muhendîs xebityenî û mudurê înan zî yew muhendîs bi. Karker û memur hina zaf Xarpêtîj û Dîyarbekîrij bîye. Seyîdxan Kurij nêzdî 20 karkerî ser o mesul bi. Yew firmaya Îsvîçre Jenerator û turbun montaj kerdenê. Seyîdxan Kurij montajê jenerator û turbunan û karê bînî teqîp kerdenî. Ey tekî Îngilîzî zanayenî û karkeran, teknîkeran û muhendîsan de xebat ser o qîseykerdenê. Ê baraj de zî, werdxane de zî pîya bîye û îngilîzî sohbet kerdenî. Projeyê Barajê Karakaya Bankaya Dunya fînanse kerdenê û bi yew konsorsîyum no proje kontrol kerdenî. O wext Karakaya tor gird barajê Tirkîya bi. Zafê dewê Şenguşî zaza bîye, la çend dewê Tirkî zî estbîy. Lîse de yew embazê Seyîdxan Kurij bi, merdimê senatorê Xarpêtî yo kehen

⁵⁷ Kovara Vate Hûmara 57, Hamnan 2018, R. 69 neşir bîya

⁵⁸ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

Samet Gldoğan bi, o ŐenguŐ ra bi û Tirk bi û o zî îtya de sey muhendîs DSÎ de xebitîyayeni. Seyîdxan Kuriy verê c nêzanaynên ŐenguŐ de dewê Tirkan estê, la xebatê xo Barajê Karakaya de bander bîyo.

Çi wext ke Seyîdxan Kuriy tîya de xebitîyeno, a serr 2 dore weçînayîŐ û yew dore zî referandum benî. O hîre hemeyan de zî sey serekê sandoqî yeno wezîfedar kerdiŐ. Înan ra yew dewa Kirdan bîye, 2 dewê Tirkan bîye. Nêzdiya ŐenguŐ de yew dewa gird bîye, nê Tirkmen û Elewî bîye, na dew ra TEK û DSÎ (Karê Aweyî ya Dewlet) de zaf xebatkar bîye. TEK û DSÎ girêdayîyê Dîyarbekir bîye, la Xarpêt ra zî îtya de zaf muhendîs, îdarekar û karker estbîy. Her roja înan (yene) Karakaya ra yew otobus Őiyenî Xarpêt, yew zî Őiyene Dîyabekîr û nê otobus roja yewŐem agêrayenê. Seyîdxan Kuriy her peynîye hefteyî Őinî Xarpêt. Ey otobus de zaf kîtab wendenî, no rid ra badê çimê ey xeripîyenî.

“Ez wexto ke bi otobus rayîranê derganî Őiyenî , o wext zî mi otobus de kîtab wendenî. 1988 de İstanbul de kovara ‘Medya GneŐi’ dest bi neŐirbîyayîŐ kerd. Vere c ke ez Őiyere Almanya 1980 ra pey reya verên mi yew kovara kurdan wend. Cuwa pey Almanya de mi ferq kerd ke, çimê mi xerepîyayî. Ez tehmîn kena ke no ridra xerepîyayî. Çunke rayîrê ÇunguŐ û Erganî zaf xirab bi, otobus zaf leqeyanî. ÇunguŐ de yew Ocağê Sihetî (Sağlık Ocağı) estbîy, la ma hîna zaf Dîyarbekîr de Őiyenê doktor.”⁵⁹

Seyîdxan Kuriy Őino Dîyarbakîr de Odeyê Muhendîsan û beno endamê TMMOB (Odeyê Muhendîs û Mîmaran yê Tirkîya). Ê çend embazê Őinî yew veyve û no veyve çardaxê (terasê) yew bano 4. qatin de beno. O wext Ciwan Haco newe meŐhur bibi. O veyve de Seyîdxan Kuriy reya verên hina yew veyvo bi muzikî kurdî vînenno. O zaf binê bandorî no atmosfer de maneno. O wext helbet wina yew veyve qedexe bi. No rid ra veyve nimitkî yew cayê de virazyeno.

O wext hetê sîyasî ra Tirkîye zaf tîmîyanke wte bîye. Kenan Evren serekcumhur, Turgut Özal serekwezîr û îktîdar de zî ANAP (Partîya Welatê Dadî) bîyî. Baraj de turnovaya Satranç virazîyena. Seyîdxan Kuriy heta nêmfînal, satranc kaykeno. Mudirê ey, venda ey dano û îfadeyê ey geno. Seyîdxan Kuriy nê wextê tîmyanî hina îfade keno:

“Kurdîstan de xerb bi. Sîstema tîmanê taybetî (Özel Tim), pawitoxîya dewan (Köy Koruyuculuğ) newe ameyê awan kerdn. Walîyê Heremî Hayri Kozakçioğlu bi û

⁵⁹ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

Diyarbakîr de bi. Mudirê ma, serteknîker, sermuhendis rastgîr bîye. Mudir û teknîker terefdarê MHP(Partîya Hereketa Nasyonalîst) bîye. Mudir mi ra va, 'yew muhendîso sey to zanaye, dekerde û sosyal nêyeno wina yew ca de kar nêkeno. Çunke ti eşkenî her ca de kar bivînî. Ti çira ameyî serê nê koyî. Miheqeq ti endamê yew rexistnîyê, yew rexistin to şawito îtya'. Mi va, mi newe unîversitê qedînayo, no baraj tor gird barajê Tirkîya yo. Îtya de yew per ra elektrîk hesil beno, pero bîn ra montajê Trubîn û Jeneratoran dom keno. No semedê mina zaf hol yew îmkan o. Xo ra mi unîversîte de beşo enerjî wend. Ez wazena îtya de waherê tecrubeyî bî û xo verd berî. Ez tehmîn kena mudir îkna bi. Raştâ zî qet alaqaqê mi yew rexistin rê çîn bi. Xarpet de, Çewlîg de heta îtya de zî embaê mi kurdperwer bîye, la alaqaqê mi û yew rêxistin çîn bi.'⁶⁰

Yew roj Turgut Özal bi cînîya xo Semra Özal rê pîya yenî Baraj zîyaret kenî. Sefa Giray (Wezîrê Awahîyî), Mudirê DSİ zî sey lîberal ameyenî nas kerdên. No rid ra çepgîrê DSİ bineyna rehet bîye. Re-re beynatê mudir û çepgirani de yew hewayê koxe estîbî û n hal Seyîdxan Kurij ser o zî tesîr kerdênê. Çunke embazê ey zafîn çepgîr bîye.

1.1.4. Barkerdişê Almanayî û Cuwa pey

Yew kenaya xala Seyîdxan Kurij Miştâ 1973 de şîbî Almanya. Aye re-re pa qijanê xo ameynî welat. Yew kena aye zî bîyî, nameyê aye Leyla bi. Seyîdxan Kurij û Leyla yewbîn qicîye ra nas kerdên. Înan 1984 de û 1986 de Çewlîg û İstanbul de pîya çend rojî vîyarna bi. Seyîdxan Kurij aye ra hes keno, la şertê ey musahît nêbenî ke o hîsanê xo eşkira bikero. Çi wext Seyîdxan Kurij destpê gureyî keno, o wext qerarê xo dano û aye ra hîsanê xo eşkera keno. Leyla zî teklîfê ey qebul kena.

"Nêzdîye 5-6 aşm ma yew bîn rê mektub nuştê. Ma wina qerar girewt ke ez wextê îzînî xo de şîyerî Almanya. Mi aşma Hezîran 1988 de îznê xo girewt. Îznê mi 20 roj bi. Ez şîya Ankara mi, vîze girewt, uca ra şîya İstanbul. 26.06.1988 de İstanbul ra bi otobus şîya Almanya. Tesadufî na otobus Duisburg ra taxa Leyla ra wendekarê yew mektebî ardîbî Tirkîya. Ez bi otobus heta taxa înan şîya. Ma keyê Leyla de beyntarê xo de deskînar viraşt û ma helqayê kerde xo destî. Mi waşt ma pîya şîmi welat, la Leyla nêwaşt. 19 roj vîzeyê mi bi, mi 2 heftê rapor girewt û 2 heftê vîzeyê xo kerd derg, la cuwa pey mi karê xo ra îstîfa kerd. Semedo ke Leyla nêwaşt bêro

⁶⁰ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqê, Çewlîk, 05/07/2024

welat, ez Almanya de menda. Mi şaristanê Universîteyê Bochum de kursê ziwani de qeydê xo viraşt.”⁶¹

Almanya de heme Unîversîteyan de komelê wendakaran estê û tira bi kilmkî vano ASTA (Komîteyê Peroyî yê Wendakaran) û Seyîdxan Kuriy yew kurse de xo qeyd keno. No kurs ketê ASTA ra yeno organîze kerdiş û sey tarbet yew kurs o. Asta çepgirani dest de bena. Unîversîte Bochum de çepgirê Tirkîya, Kurdperwer û çepgirê Îranîy zaf bîye. Yew dewijê ey, ey rê beno kêfil û o kurs ra yew belge gêno. Wina o daîreyê xerîban ra sey wendekar mafê ronîştîşî geno. Girewtîşê mafê ronîştîşî zor yew bi, la o zaf rehet geno. Seyîdxan Kuriy hîrê serrî Almanya de sey wendekar maneno. Badê cû o zewac ra mafê ronîştîşî gêno.

O wext kesî ke lîse Tirkîya ra mezun bî, heqê înan çinbî şîyerî unîversîte. Semedê nê wendekarana bi nameyê Studien Kolleg mektebî estbîy. Înan yew serr îtya de hem Almankî ders girewtênê, hem zî dersê bîn girewtênê. Seyîdxan Kuriy eşkeno şîyero unîversîte, la gereka o ziwani bimusî. O no proses ra hina bahs keno:

*“Semedo ke yew wendekaro xerîb bieşko Almanya de unîversîte de biwano, ganî o îmtîhanê ziwani yê PND (Belgeyê îmtîhanî semedê ziwani Almanî) qezenc bikero. Semedo ke merdim bieşko bikewo nê îmtîhanî ganî merdim 4 dewre kurs biqedîno. Nê çar dewreyî Grundstufe (Dewreyo Bingehîn) 1, Grundstufe (Dewreyo Bingehîn) 2, Mittelstufe (Dewreyo Mîyanen) 1, Mittelstufe (Dewreyo Mîyanen) 2. Ez çend aşm şîya kursê ASTA, cuwa pey yew per ra kewta îmtîhanê kursê Unîversîte Mittelstufe (Dewreyo Mîyanen) 1, mi no îmtîhan qezenc kerd îtya de qeydê xo viraşt. Semedo ke mi kursê unîversîte de qeyd viraşt, ez sey fermî bîya wendekarê unîversîteyî, unîversîte nasname zi da mi. Tabî îtya de tena kursê Almanî zî estbîy. Mi pero bîn ra wina yew mekteb de zî qeydê xo viraşt. Nameyê mektebê ma Ökumenische Studien Werk bi û girêdayê Diakonische Werk bi. Diakonische Werk yew dezgeyê xêrwaz yê Kîlîseyê Protestanan o.”*⁶²

Tîya de hem cayê mendîş esto, hem zî ders dîyenî. O kursê xo îtya de ramneno û yew het ra zî şino dersê unîversîteyî. Seyîdxan Kuriy heta payîzê 1989î Bochum de maneno. Ey tîya de wendekaranê kurdî naskeno. Yew het ra zî çepgiraniê tirkan zî

⁶¹ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁶² Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

embazê ey biyî. Xora ASTA de yew merdimê Dev-Yol (Rayîrê Şorişgêrî) ey rê hetkarî keno û o kurse de qeydê xo virazeno.

1988 de wendekarî kurd îtya de yew komelê wendekaran kenî a. Seyîdxan Kuriy zî beno endamê na komel. Nameyê komel Komela Xwendekarên Kurd a. Ê 12 wendekar bîyê û her ca ra endamê înan estbîy. Serekê înan Îlhan Kizilhan bi û eka warê psîkiyatîrî de meşhur yew Profosor o. O zî ezîdîyanê Beşîrî ra yo û Qetlîamê Şengala pey Rêxistina Yewbîyayê Miletan de sey şewirmend kar keno. Na komel re-re çalakîyan virazena. Seyîdxan Kuriy û Leyla şînî nê çalakîyan. Komelê înan bi nameyê “Leyla” yew kovar neşir kena. Nuştayê Seyîdxan Kuriy yo verin na kovar de bi nameyê “Kürt Gazeteciliğinin Tarihi (Tarîxê Rojnamewanîya Kurdan)” neşir beno. O nê nuştayî pê dest nuseno, çunke hina nêşkayenî daktîlo bişuxulno. Badê nuştexanê xo pê daktîlo nuseno. O wext Ciwan Haco zî îtya de wendekar beno, la o nêbeno endamê komelî. Ê sey komel aşma Adar 1989 semedê yad kerdişê qetlîmê Helepçeya yew şew organîze kenî. Tayê roşnvîrî û Şivan Perwer beşdarê na şew beno û tekî zî na şew qiseykenî. Bochum de her di seran de yew ey bi nameyê Festa Kemnade yew festîvala mîyannetewî virazîyayena. Ê na festîval de zî sey komelê kurdan ca gênî.

1989 de, tehtîlê hamnan de, Seyîdxan Kuriy montaj de xebetîyenî. O no hamnan de rind pere qezenc keno. Leyla zî yew “Merkezî Ciwanan” de xebetîyena. Leyla Duisburg de yew ban kîra kena. Leyla û Seyîdxan Kuriy 19 aşma kanune 1989 de veyve xo kenî û Seyîdxan Kuriy o wext ra pey Duisburg de ciwîyeno.

Almanya de heme şaristanan de VHS (Mektebo Berz yê Şarî) estî. Nê mekteban de her çeşît kurs yenî dayen, kursê zîwanî, folklorî, muzikî, computerî û yê bînî. Duîsburg de yew bînaya bingeîn ya VHS estbîy û yew zî bi nameyê IZ (Internationales Zentrum - Merkezo Enternasyonel) yew cayê VHS estbi. IZ de çalakîyê kulturî û konser zî yenî organîze keden. O wext yew cafeyê IZ zî estbi. Payîzê 1989 î de Seyîdxan Kuriy zî şînî cayê IZ. Tîya de bi nameyê Gesprächkreis (Koma Sohbetî) yew kom estbî. Na kom de Kurd, Alman, Yunan û yew zî Amerîkayîj estbîy. Na kok tîya de kulturê Kurdan ser o xebatan virazena. No rid ra Seyîdxan Kuriy û Leyla benî endamê na komî. Ê IZ de kursê zîwanê Kurdî (Kurmancî) kenî a. Seyîdxan Kuriy îtya de nuştîşê kurdî, îmla û gramerê Kurdî museno. Ê bi kom zaf çalakîyan virazenî. Înan ra yew zî semedê yad kerdişê qetlîmê helepçeya yew şewa bi muzik û panel a. Ê Leşsoran (Kızılderili) ser o zî yew panel hedre kenî. Seyîdxan Kuriy vano: “Bi saye embazê ma ya Amerîkayîj,

ma Amerîka ra yew serekê Leşoran dawet kerd, ey Leşoran ser o semîner da. Mi nê merdim de yew roportaj viraşt û no roportaj bi Îngilîzî û Almanî ame neşir kerden.”⁶³

Badê no Seyîdxan Kurij lîsanso berz virazeno. Seyîdxan Kurij vano:

“Kursê minê Almankî hema neqedîya bi. Ez şeş aşmî zî Duisburg ra şîya Bochum ameya û aşma Adar 190 de mi îmtîhanê PNDSÎ qezenc kerd. Aşma nîsan 1990 de mi qeyde xo girewt Unîversîteyê Düsseldorf. Mi 2 serrî îtya de qisimî îmalat de lîsanso berz viraşt û serrey 1992 de sey Dîplom Ingenieur (Muhendîso Berz) dîploma girewt. O wext Almanya de sîstemê Dîplom ingénieur esytbîy, yanî master mîyanê nê wendişî de bî. Her kesi ko muhendîsê biqedinayni, sey master kerde amayenî hesibnayiş û eşkayenê dest bi teza doktora bikero. Mi îtya de yew tez zî amade kerd. Nameyê teza mi Erholungszeit Ermittlung (Dîyarkerdişê wextî arisîyayiştî) bi.”⁶⁴

Radyoya bajarî ya Duisburg “Radyo DU (Radyoya Duisburg)” 1991 de wazena dest bi weşanê zaf ziwanî bikero. Seyîdxan Kurij zî wazeno nê karî biko yew fîrsat û pê ziwan kurdî yew program vila biko. Ê yew kom awan kenî. Unîvesîteyê Essenî de yew proje bi, nê projeyî yew doktoro (Akademîk unwan) Alman îdare kerdenî. Ê pê ardimê nê doktorî dest bi semînanan kenî. Radyoya bajarî hefte de 30 deqîqa dayenê kurdî, la tedeyî bernameyî ameyenê kontrol kerden. Gereka bernameyî derheqê Duisburg de bîyî. Merdim nêşkayeni derheqê cayê bînan de bername bikero. No ridra înan rê Radyo DU cazîp nêame. Nayê ser o 1991 de ê, yew grubê embazan platformê Burgerfunk de dest bi vilakerdişî yew programî radyo kenî. Duisburg de çend komelî ke Burgerfunk organîze kerdenê estbîy. Bi ardimî nê doktorî ê benî endamê komela Kaka DU(Kaka Duisburg). Ê radyo de hem kurdî (kurmancî û kirdkî) hem zî almankî program virazenî. Qismê zazakî Seyîdxan Kurij hedre keno. Seyîdxan Kurij û Leyla o wext pîya metnanê kirdkî wanenî. Seyîdxan Kurij wendiş û nuştîşê zazakî xo keno xurt. Ê pîya 3-5 serrî no programê radyoyî ramnenî. Badê cû Seyîdxan Kurij teyna 12 no programo bi nameyê “Vengî Kurdan li Duîsburgê” ramneno. Seyîdxan vano:

“Ma bi tamamî azad bîye, ma ser o qet yew sansur çîn bi. Ma her hefte her lehçe ra 4-5 deqa Kurdîstan ra xeberê muhîmî dayenê, yew roportaj neşir kerdenê û yew tema ser o yew nuşte amade kerdenê û wendenê. Bi nameyê tarîx de ewro yew qisimê ma bi,ma îtya de zî

⁶³ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁶⁴ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

hedîsayanê tarîxî ser o qal kerdenê. Penîyê her bername de ma xeberê çalakîyanê kurdan zî dayenê. Yanî kurdan kam ca, senî çalakî organîze bikerdên, ma radyo de îlan kerdenê. Mi nêzdîye 17 serrî no bername viraşt. Mîyanê nê wextî de mi bi polîtîkwan, hunermend, deyîrbaz, nuşttox, şair, aktîvîstê cemaatî û heqê merdimanî, serek û îdarekarê komel, rexistin, partîyê Kurdan, Tirkan û Almanan rê, bi kurdî (kurmancî,kirdkî) tirkî, almanî û îngilîzkî bi seyan roportaj viraştê. Ez texmîn kena no tarîx de zazakî programê radyoyî yo verên o.”⁶⁵

Radyo Du zî dest bi bernameyo kurd kena. Di embazê Seyîdxan Kuriyî zî yew mudet îtya de bername virazenî û no program zî hem bi kurmancî, hem zî bi kirdkî bi, înan tena Duîsburg ra xeber dayeni. Seyîdxan û embazê ey xeberanê xo welatê kurdan ra gêni û vilakenî. Avrupa de kurdî zaf aktîf bîyî. Tîya de şewê kulturî û sîyasî, konserî , panelî, semînerî, festîvalî, kombîyayîşê zaf rojî ameyenê organîze kerden. Seyîdxan Kuriy şîno nê çalakîyanî, o no derheq de xeber nuşeno û îtya de bi organîzatoran rê roportajan virazeno.

“Nê serran de Almanya de KOMKAR (Almanya de Yewîyêya Komelanê Kurdîstani) zaf aktîf bîye. Ancî nê seran de Civata Kurd, Navend (Merkezî Semedê Cigêrayîşanê Kurdî) û IMK (Merkezo Enternasyonal semedê Heqanê Mardiman yê Kurdan) zî zaf aktîf bîye. Navend û IMK de sey îdarekar Alman zi bîye, hetta IMK de çend wezîrê Almanan zî bîye. Amnesty international (Rexistina Ef ya Mîyannetewî) û Gesellschaft für Bedrohte Völker (Komela alîkarî semedê neteweyanê Bîndestan) zî Kurdîstana zaf alaquadar bîye. Mi xebatê înan zî teqîp kerdenî. Mi hem çalakîyê înan sey xeber dayenê, hemzî îdarekaran rê roportaj viraştênî.”⁶⁶

O wext ra heta ewro Seyîdxan Kuriy roportajan virazeno. O karê roportajî ra zaf hes keno. O her bi hetê grup, cemat, însan rê roportaj keno. Roportajê ey cîya cîya kovar, rojname û kîtaban de weşanîyenî. Peynî de aşmê tebax de 2024 de 30 roportajê ey bi nameyê “Vîr û Vate”⁶⁷ kîtabî de weşanîyenî. Tîya de 25 kesan de roportaj ameyê kerdiş.

⁶⁵ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁶⁶ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁶⁷ Seyîdxan Kuriy, Vîr û Vate (Bi Kirdkî (Zazakî) Sohbetî, Kultur, Ziwan, Edebîyat, Sîyaset, Hûner), Weşanxaneyê Nûbihar, Tebax -Istanbul 2024, 192 Ripel

O wext Alman ya de semedê gureyê muhendîsiye bazar zaf hol nêbî. Seyîdxan Kuriy çend kursê bînî zî qedneno, la nêşkeno sey muhendîs kar bikero. Yew het ra zî o 1993 î de dest bi tercumanîye keno. Vere cû o daîreyî BAMF (Daîreyo Federal Semedê Koçerîye û Multecîyan) de multecîyan rê tercumanîye keno. O wext Kurdîstana Bakur ra zaf multecî ameyenê Almanya. Înan BAMF de miracatê îlticayî kerdenê û îtya de îfadeyê înan ameyene girewten. Seyîdxan Kuriy îtya de tirkî, kurdî (kurmancî, zazakî) tercumanîye keno. O mehkimayan de, poles de û heme daîreyenaê dewletî de karê tercumanîye ramneno. Seyîdxan Kuriy no babet ser o zî yew hîkaye nuseno. Nameyê hîkaye “Binê Asmêno Gewrî de” ya. Hîkayê yew kampê multecîyan de vîyarena. O cuye multecîyan û sebebê ameyîşê înan ra behs keno. Na hîkaye “Kovara Rewend”⁶⁸ de neşir bîya. Seyîdxan Kuriy nê serran de tekî karanê bînan zî keno. O sey pedagog “Merkezê Ciwanan” de xebetîyeno. Serrê 2005 de Wezîrtîya Perwerdeyî û Zanistî ra yew sertîfika geno û bi na sertîfika o eşkeno mekteban de dersê matematîk û fizîkî bido. No proses de re-re malimê matemaktî zî keno. 2006 de hetê Mehkimaya Berz ya Heremî ya Düsseldorf ra sey tercumano sondwende yeno qebûl kerden. O 2005 ra nat semedê ziwananê tirkî, kurdî (kurmancî, kirdkî) ya hem fekî hem nuşteki tercumano sondwende yo. Esas karê ey hem fekî hem nuşteki tercumanîye kerden o.

Serrê 15.04.1995 de bi nameyê Alan yew lajê ey yeno dinya. Serrê 02.03.2000 de zî bi nameya Ronîya yew kenaya ey yena dinya. Seyîdxan Kuriy zaf alaqaqayê qijanê xo beno. Çiqas ke bixebito zî reyna înan îhmal nêkeno. O heta nika zî her çiyê înan rê alaquadar o.

“Mi zaf wextê xo da înan. Alan zî, Ronîya zî wexto ke, bîye hîre serre şîye Halîna Qican û cuwa pey zî şîye mekteb. Mi her wext serê sibayî nanê înan kerdenî hedir ê berdenî Halîna qican û mekteb. Alan wexto ke bi 12-13 serre, o wexta pey zaf rey o bi xo şîyenî mekteb, la hema hema heta penîye mektebî mi Ronîya serê sibayan berdenî mekteb. Ronîya 13 serrî şî mekteb. Mi her di zî her wext berdenî Tîyatroy, sînema, kermes, gêrayîş, cayanê şênayî, sey luna park û caynê bînan. O wext Swed de weşanxaneyê APEC Kurdî (kurmancî, kirdkî) kîtabê qicanî neşir kerdenî. Mi her wext swed ra nê

⁶⁸ Seyîdxan Kuriy, “Multecîyê Ziwar a”, Rewend, demserra yewin, Tîrmeh 2024

*kîtabî te de ardenî û her şand mi qican rê kîtabî wendenê. Helbet Leyla zî wendenî.*⁶⁹

Seyîdxan Kuriy û Leyla qijîye ra nat qijanê xodir bi ziwane dayike qiseykenî. Seba înan na babet zaf muhîm a. Qijê înan her di lehçeyan zî musayî.

*“Wexto ke Alan ame dinya min û Leyla ma qerar giewt ke ez te de kurmancî qiseybikerî, aye kirdkî qiseybikera. Ma wina zî kerd, heta ewro ez Alan û Ronîya de kurmancî qiseykena, Leyla kirdkî qiseykena. Alan hema nêşîyeni mekteb, almankî, kurmancî û kirdkî baş zanayeni û zaf hol cêmîyan ra ca kerdenî. Ey eynî wext de goreyê kesan kurmancî yan zî kirdkî qiseykerdenî. Yanî ey zaf baş zanayeni kam kurmancî qiseykeno, kam kirdkî qiseykeno. Taye embazê Alan ke kurmancî qiseykerdenî estbîy, o rid ra o kurmancî hîna baş musa. Ronîya sey Alan almankî, kurmancî û kirdkî pîya musayî”*⁷⁰

Seba no musayîş ê eşkenî pê kalikê û pîrike xo dir zazakî qiseybikerî. Mi waşt ke wexto ke ê ameyî welat bieşkî pê merdimanî ma û dewijanê ma rind qiseybikerî û kulturî xo ra dîr nêmanî. Her di qicê ey zî ewro eşkenî tercumantîye kurdî - almankî bikerî. Serrê 2012 de Seyîdxan Kuriy û Leyla cabîyenî. O wext ra her di qicî cayê Seyîdxan Kuriy de manenî. Alan yew mudet sey karê promosîyon, sey hetkarê dadî û babîyan û qican kar keno û nika zî yew cafe xebitneno. Ronîya malima halîna qican a, la pero bîn ra zî Unîversite de qisimê sosyal xebatkarî wanena.

Seyîdxan Kuriy heme kovar û rojnameyê kurdan wendenî. Ey welat de pê hesîyabi ke Îsveç de bi nameyê “Kurdîstan Press” yew rojname yeno neşir kerden. O wexto ke şino Almanya, ca de beno aboneyê rojnameyî. Ey rojnameyê “Dengê Komkar”, kovarî “Armanç”, “Hevî”, “Mizgîn”, “Niştiman” û tayê bîn wendenî. Hevî, Mizgîn û Armanç de hema hema her hûmar de nuştayê kidkî estbîy. Mesulê pelê kirdkî yê “Armanç” Mehemed Malmîsanij bi, yê “Dengê Komkar” zî Munzur Çem bi.

Seyîdxan Kuriy 1992 de bi nameyî “Kal Gaxan” yew nuşte nuseno û radyo de waneno. Badê cû şirawenî rojnameyê “Welat” uca de neşir beno. No nuşte nuştayo verin ey zazakî yê Seyîdxan Kuriyî yo. O heme roportajanê xo rojname û kovaran rê zî şiraweno. Ey kurmancî zî derheqê cûye şairanê klasîkî yê kurdan de nuştênî û nê nuştayî radyo de wendenî. Almankî roportaj û nuştayî ey zî kovara “Kurdistan Heute” de

⁶⁹ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqê, Çewlîk, 05/07/2024

⁷⁰ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqê, Çewlîk, 05/07/2024

ameyenê neşir kerden. Seyîdxan Kurij hina pê arêkerdoxîye dest bi nuştişî keno. No derheq de embazê û emzayê ey Mahmut Celayir ardim keno. Mahmut Celayir dadî xo Qumrî de qiseykeno û hemin geno binê qeydî. Mahmut Celayir nê hîre qasetanî sanikan dano Seyîdxan Kurijî û o nê sanikan ser o xebityeno. Seyîdxan Kurij nê sanikan nuseno û şiraweno kovaranê kurdan. O wext ra pey o foklor ser o xebatê xo ramneno. Yew het ra zî Yado (Yadîn Mehmud Ebas) ser o nuşteyan nuseno û kovara Armanc de neşir keno. Seyîdxan Kurij no proses ra hina bahs keno:

“Ez zaf qîmet dana vîro tarîxî. Polîtîkwan û teorîsyon Otto Bauer vano ‘Netew vîro kolektîf o’. Yanî tarîxî yew mîlet, yew vîro ortax awan keno. Ez çend seran de hê şîyenî welat. Mi radyo ra yew hacetê qeydkerdişî girewtibî, mi na hacet tede berdenî. Vere cû mi keyê xo ra destcikerd, mi Ema xo ya Qumrî, birayê xo Direh, veva ma Cemîle, Xala xo Yildiz de qiseykerd, înan mi rê sanikî, deyirî, fikreyî, îdyomî, vateyê verênan qeyd kerdenî. Cuwa pey, ez persayenî, kam ca de yew sanikvaj, deyîrbaz, merdimo zanaye, bibîyenî, ez şîyeni het, mi dayeni qiseykerden û qeyd kerdenî. Helbet mi nê seran de derheqê serewedartişî şarê kurdî yê 1925 de zî zaf însan dayê qiseykerden û qeyd kerdî. Serewedartişê 1925î rê şarê ma vano ‘Meselaya Şêx Seîd’. Mi taybetî derheqê Yado, Sadîyê Telha û taye egîtanê ma yê bînan de zî wina roportaj viraştî.”⁷¹

Seyîdxan Kurij heme materyalan geno binê qeydî. Seyîdxan vere cû înan ser o xebityeno û nê sanikan, fiqrayan, deyîran bi zazakî cîya cîya kovar û rojnameyan de neşir keno. Yew het ra zî roportajî ke ey derheqê meselaya Şêx Seîd de viraştî, nê roportajanê xo ser o xebitîyeno û rojname û kovaranê kurdan de neşir keno. Seyîdxan Kurij na xebatê xo ya meseleyê Şex Saîd û Yado ser o hem tirkî hem kirdkî yew nuşteyo derg zî nuseno û bi roportajanê xo ya pîya sey kîtab weşanneno. Nameyê kîtabî “Şeyh Said Hareketi Tanıkların Anlatımı İle (Bi Vateyî Şahadan Hareketê Şeyh Seîd)” yo û hetê weşanxanêyê Lîsî ra yeno çap kerden. Neşirbîyayîşê nê kîtabî ra pey o Hamburg, Munîh, Bottrop û cayanê bînan de derheqê nê kîtabî û serewedartişê 1925î de konferans dano û Çewlîg û Xarpêt de zî derheqê kîtabî de semîneran dano.

Ey zanayan hedîse bi yew ziwano edebî bêrfî nuştên, hîna zaf mezgê însananî de manenî. No rid ra hedîseyan o ser o hîkayeyan awan keno û nuseno. Ey xo ra zî zaf çî

⁷¹ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

kerdo mîyanê hîkayeyan. Qehremananê hîkayeyan o vîjnenê. Tekî qehremananê tarîxî zî goreya xo vurînenê.

Serrê 1995 de Swed komeleya nivîskarên kurd li swêdê bi nameyê “Çira” yew kovar neşir kerd. Seyîdxan Kurij na kovar de zî gramerê zazakî ser o nuştayan nuseno. Ewropa de kam kirdkî nuştênî û înan hemeyan cîya cîya nuştênî. Her kesî sey bajarî xo, sey dewa xo nuştênî. No rid ra nuştexan yewbîn rind fam nêkerdenî. Mavajî Çolîgijan nuştayê Dêrsimijan, Dêrsimijan nuştayî Pîranijan fam nikerdenî. No sey zaf gird yew problemî vejyênî vernî înan. No rid ra tayê nuştexanê ke kirdkî nuştênî waşt na ye rê yew çare bivînî. Bi no gaye aşma Tebax serrê 1996 da de Stockholm, Swêd de, taye roşnvîrî kurdan yenî têhet. Seba standardîzasyonê kirdkî (zazakî) yew kombîyayîş virazenî û nameyê kombîyayîşî “Kombîyayîşî Kirmanckî/Kirdkî” yo. Dima serrê 1997 de kombîyayîşê diyin virazîyeno û îtaya de taye qerarê muhîm yenê girewten.

“No kombîyayîşî kirdkî yo verên de qerar gêrîya ke lehçeyî kirdkî ser o xebatê raştnuştîşî, gramerî, termînolojî û ferhengî bêro kerdiş. Armanca sereke yê na xebat standartîze kerdişî lehçeyî kirdkî bi. Kombîyayîşî didin 28-31ê adare 1997 de virazîya. Netîceyî xebatê nê her di kombîyayîşan bi nameyî “ Derheqî Kirmanckî(Kirdkî) de kombîyayîşê Stockholmê” sey broşûr amê çapkerdiş û vilakerdiş. Kombîyayîşî didin de bi pêşniyarê tayê embazan qerar gêrîya ke yew kovara sade kirdkî bêro vilakerdiş. Netîceyî minaqaşayan de nameyî na kovar sey “Vate” ame tesbît kerdiş.No kombîyayîş de nameyê lehçeyê ma sey kirmanckî (zazaki) ame tespît kerdiş û nameyê na grub bi “Grûba Xebatê ya Vateyî. No kombîyayîşa pey heme qerarê kombîyayîşan kovara VATE de ameyî neşir kerden.”⁷²

Hina serrê 1997 hamnan de Kovara Vate yena çapkerdiş. Helbet Seyîdxan Kurij zî nê kombîyayîşan de ca geno û o zî ronayixanê “Vate” ra yew o.

2004 de Rojhat Amedî û Bayram Ayaz Almanya`de dest bi awan kerdişê yew rojnameyo hefteyî kenî. Nameyê rojnamê Peyama Kurd o. Ê Seyîdxan Kurij rê behsê projeyî xo kenî : No proje weşê Seyîdxan Kurijî şino û qebl keno. No rojname sade kurdî (soranî, kurmancî, kirdkî) yeno neşir kerden. Beşê kirdkî (zazakî) ra Seyîdxan Kurij mesul o. Rojnameyo verên 10- 17 / 09. 2004 de Bonn de yeno neşir kerden. Seyîdxan Kurij îtaya de Birîndar, Fadil Öztürk, Hevîdar Zana, Suleyman Alîxan, Mesut

⁷² Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

(Rojhelat ra), Cotkar û Hamdulah Yumlu ya pîya xebitîyeno. Rojname de 2 rîpel zazakî estbîy. Na xebat 2 serrî ramena. Peyama Kurd 96 hûmarî ameyî çap kerden û 2006 de neşrîyatê xo vindarneno. Çend serrî badê cû Seyîdxan Kuriy rojnameyê hefteyî “Rûdav” de nuseno û roportajan keno.

Seyîdxan Kuriy nuşteyanê arêkerdoxîyê xo serrê 2000 de sey yew dosya hedir keno. Badê cû wazeno ke înan sey yew kîtab neşir bikero. Vere cû wayîrê Weşanxanê Aryayî Turan Erdem de qise keno. Mamosta Malmîsanij zî dosyaya ey waneno û yew vervate nuseno. Emzay ey resam Mahmut Celayir semedê sanikana resim virazeno û pa Martîna Filter zî mîzanpajê kîtabî virazenî. Kapaxê kîtab Mahmut Celayir hedir keno.

“No kîtabê mino verên bi, bi nameyê ‘Wayê Hot Birayûn’, 2002`de İstanbul `de ame çap kerden. Resimê kapaxî dayîyê Mahmut Ema mina Qûmrî ya. Helbet ez zaf pê şa bîya. Reya verên mintiqaya Çewlîg, Pali, Depi, Qerebegan ra, bi kirdkî yew kîtab ameyenî neşir kerden. Na mintiqa ra mintiqaya mîyanen zî yeno vaten. Heta nika bi fekî na mintiqa , yan zî na mintiqa ra kîtabê yew nuşttoxî nêamebi neşir kerden.”⁷³

Nê serranî ke Seyîdxan Kuriy şîyenî Swed de kombîyayîşê Vateyî viraştênê, îtya de bi nameyê Weqfa Kurdî ya Kulturî Stockholmê, yew weqf estbîy. Weqfa kurdan û SÎDA (Ajansa Swedî ya Aversîyayîş û Hemkarîya Mîyanneteweyî) pîye qerar gêni û vanî semedê qicana 28 kîtab bêro neşir kerden û bê pere bêro vila kerden. Vate ra embazê ey M.Selîm Uzun zî mîyanê nê projeyî de beno. Yew sanikê Seyîdxan Kuriyî bi nameyê “Fîlît û Gulîzar” 2004`de Stockholm`de sey kîbabê qican bi resim neşir bena.

Seyîdxan Kuriy badê kîtabê “Wayê Hot Birayûn” karê xo yê arêkerdoxîye dewam keno. Sanik û Fiqrayanê xo kîtabê xo yê bi nameyê “Arwûnçî û Lûy (Sanik û Fikreyî)” serrê 2010 de, Dihok` de weşanîyeno. Badê cû seba rind vilakerdişî no kîtab serrê 2014 de hetê weşanxaneyê Nûbuhar ra reyna İstanbul`de yeno weşanayîş.

Yew şand cemat de xala Seyîdxan Kuriyî Yildiz seramayê dadîya xo înan rê qal kena. Merdê dadîya aye meselayê Şêx Seîdî de amebi kiştiş. Seyîdxan no sobetî qeyd keno. Badê cû yeno Almanya û vateyê xala xo ser o yew hîkaye nuseno. Hina na hîkaye bi nameyê “Astarê Warê Ma - Biko, ma çi dîy, çi nidîy!”⁷⁴ kovara Vate de neşir bena. O naye ser o destpê nuştişê hîkaye keno.

⁷³ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁷⁴ Kovara Vate, humarê 6 (26) ,r. 44-57, Hamnan 2006, İstanbul

Mi hinî giranê da nuştişê hîkaye. Mi cuwa ero zî nuştîbi, mi edebîyat ra zaf heskerdenî. Mi zaf şîr, hîkaye, roman wendenî. Goreyê vînayê mi çîyo ke merdim bi sayê film, hîkaye û romanana museno, no çî mezg de zaf hol ca geno. Xo ra heme film zî yew senaryo ser o yenê awan kerden. Senaryo zî hikayeya. Mesela ez cematî Fransa hîna zaf roman û hikayeyanê Victor Hugo ,Balzac, Emile Zola, Albert Camus, İlya Ehrenburg ra musaya. Cematî Rusya, Puşkin, Dostoyevski, Tolstoy, Çehov, Gogol, Gorki, Turgenyev, Mihaîl Şolohov ra musaya. Cematî Almanya Thoman Maan, Bertolt Brecht, Günter Grass, Heinrich Böll, Heinrich Heine ra musaya. Mi qirkerdişê Yahudîyan ser o zaf kîtabî tarixî wende, la esas ez Hikayeyanê Heinrich Böll`ra zaf mutesîr bîya. Ancî mi armînîyan ser o zaf kîtab wendî, la qet yew kîtab hende kîtabê Hikayeyan yê Hamasdeg “Güvercinim Harput`ta Kaldı (Boruna Mi Harput de Mend)” mi ser o tesîr nêkerdo.”⁷⁵

Seyîdxan Kuriş hina wazeno zerê xo pê edebîyatî veng bikero. Cîwiyayîşê şar, kulturê şar, vînayîşê şarê xo hemin bar keno û bi rayîrê edebîyate sey hikayeyî nuseno. Xeyalan û hevîyanê xo û ma eşkenî vaji ke heyatê xo kewnê zerrê hikayeyî.

“Ez wexto ke embazana, bi taybetî zî emzayê xo Mahmut de sohbet kena, ma vînenê ke neslê ma zaf bedilîyayîşê cematî, zaf ser û bin bîyayîşê cematî ciwîyaya. Ma hema şartanê çaxo mîyanen ra ameyê çaxê zanayîşî, çaxê computer. Ez bîya 10-12 serre hema mi Radyo dîy, ewro telefonê mobîl estê, înternet esta. Ma bi gayan cit kerd, ma lekan kerdê xo linga, ma nêweşî bi towikan vewr ser ra berdenê doktor. Mi 7 serrî bizêkvanê kerd. Ez şew tebera ko de, kulavî mîyan de rakewta. Ma hamnanan wareyan de bîy. Ewro ma Ewropa de ciwîyenê. Mi di darbeyê leşkerî û şerê şarî (Halk savaşı – iç savaş) dîy. Mi waşt ez nê tecrubeyanê xo, no ser û bin bîyayîşê cematî bidî neslo newe zanayîş. Ez naye tor hol eşkayenî bi edebîyat, bi nuştişê hikayeyan bîyarî ziwan.”⁷⁶

Hikayeyê ey zafîn kovara “Vate” de neşir benî. Tekî hikayeyê ey zî Nûbihar û Şewçîla de neşir benî. Badê cû hikayeyê ey hemin bi nameyê “Grev” 2013 de Dîyarbekîr de, hetê Weşanxaneyê Roşna ra ameyî çap kerden.

⁷⁵ Seyîdxan Kuriş, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁷⁶ Seyîdxan Kuriş, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

Seyîdxan Kurij serrê 1988 de şibî Almanya. Emzayê ey Mahmut Celayir ey ra 2 ser cuwa vero ameybî Almanya û tîya de tekî deyîrî arêkerdibî. Seyîdxan Kurij no kaset Mahmut Celayir ra gêno û deyîran nuseno û înan taye kovaran de dano neşir kerden. Seyîdxan Kurij xo bi xo zî zafîn deyîran zano. Çünke ey veyveyan de deyîr vatenî. Dima karê arêkerdişê deyîranî ramneno.

“Hem Alman`ya de, hem welat de mi zaf însanan ra deyirî qeyd kerdî. Ma het de tena aşikan (Qerecî) def û zurna cînayenê û înan ra zaf dengbej zî estbîy. Înan ra yew zî Xetîpo Sîwanij (Xêt Aşikûn) bi. Ez persaya, mi ca kerd ke o Adana de ciwîyeno. Ez Adana de şîya keyê ey, ey ma rê deyirî vayî, mi qeyd kerdî. Ey mi rê yew kaset hem kirdkî, hem kurmancî kerd pir. Çewlîg û Xarpêt de tayê Deyîrbazê heremi estbîy, mi kasetê înan zî goştari kerdî. Taye deyirî zî mi înan ra girewtî û nuştî.”⁷⁷

Seyîdxan Kurij wazeno ke nê deyiran hemin bigero nota û kîtabê xo bi nota neşir bikero. No semedê o heme materyalî dano Enstîtuya Kelepûrê Kurdî yê Sulleymanîye. La çi heyf ke îtya de karê nota girewtişê deyiran nêbeno. Seyîdxan Kurij zaf hewl dano, la nêşkeno ey bi nota bivejo. No rid ra nê deyîrî bê nota bi nameyê “Deyirî Çewlîgî” sey kîtab weşanîyenî.

Seyîdxan Kurij 1980 de yew kîtabê Ahmet Say “Bingöl Hikayeleri” waneno. O zaf binê tesîrî nê kîtabî de maneno û wazeno ke kîtab biçarno Zazakî. O verê cû Mahmut Celayir rê bahsê no projeyî kenoî. Çünke Mahmut Celayir Ahmet Say şinasnayanî. Bi ardimê Mahmut Celayir Seyîdxan Kurij misade ggeno û kîtab çarneno zazakî.

“Ez cuwa pey pê hesîyaya ke Ahmet Say nêzdîyê dewa ma de, ‘Guerîz’ de malimê kerda. Xo ra cuwa pey mi sayê kovara “Türkiye Yazıları” Ahmet say baş nas kerd. Emzayê mi Mahmut Celayir Ankara de yew nawitgehê resiman akerdibî û ey îtya de Ahmet Say şexsî nas kerdibi. Mahmut ca de telefonê Ahmet say kerd û tede qiseykerd. Ahmet say zaf pê keyfweş bi. Mi zî uca de Ahmet say de qiseykerd. Ey va, ‘mi ra yew sere berzeya ke no kîtab bi kirdkî bêro neşir kerden, ti açarni kirdkî, ez dana neşir kerden.’ Ahmet

⁷⁷ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

Say no kîtab cuwa pey bi nameyê ‘Güneşin Savrulduğu Yerden’ newe ra neşir kerd.”⁷⁸

Seyîdxan Kuriy hina dest pê karê açarnayîşê hîkayeyanê Ahmet Say keno. Ê pê telefon yewbîn dir na xebat ser o qîseykenî. Ahmet Say ey ra behs keno û vano, “wexto ke birayê to ame kiştiş, ez o wext semedê pîya ardişîya bi ebûkat Zeynel Abidîn Yurtsever rê pîya ameya dewa şima zî”. Seyîdxan Kuriy hîkayeyan tercume keno û gulane 2013 de no kîtab bi nameyê “Cayo ke tîj ti ra bena vila”⁷⁹ bi zazakî weşanîyeno.

Serrê 2022 de semedê dersa weçinaye ya yew kampanya virazîyena. Seyîdxan Kuriy çarçevyê na kampanya de tekî hîkayeyanê xo bi nameyê “Dejê Nimateyî”, heme sanikanê xo bi nameyê “Elik û Fatik” weşanxaneyê Hîvda û kîtabê Antoine de Saint “Preso Qij”⁸⁰ almankî ra çarneno zazakî. weşanxaneyê Hîvda nê hîrî kîtaban ra, her yew ra 1000 çapkeno û seba wendekaran belaş vila kena.

Seyîdxan Kuriy serra 2017 de yew xebate xo “Metnî Verên yê Kirdkî, Xebatê Kurdolojî yê Peter Lerchî” qedînenno û sey kîtab weşanxaneyê lîs de dano çap kerden. O kîtabê xo de xebatê Peter. A. J .Lerch ser malumat dano. O destpêkerdişê na xebatê xo ra hina bahs keno:

*“Yew embaz (Harun Turgut) Swed ra amebi Almanya. Ma îtya de yew bîn naskerd. Yew roj ey almankî sey fotokopi çend pelê nuşteyî dayê mi û mi ra va îtya de kirdkî û almankî ameyo nuştiş. Nê metnan ra vero qet kirdkî nêameyo nuştiş. No ridra transkirîpe kerdenê nê metnan muhîm bi. Ganî şare ma û heme kurdologî nê metnan ra agahdar bibîyenê. Hem nê sanikî û meseleyan de , hem zî raporê Peter Lerch de sosyolojîyê, tarîxê camatî ma ser o zaf malumat bi. Mi cuwa pey nê wendî. Nê kitabî Peter Lerch`ra ameyebî kopya kerden. Yew perî pelan kirdkî, yew per almankî bi. Te de 8 metnê kirdkî estbîy. Mi pîyerê nê tekstan çarnayî alfabeya Kurdî û rojnameyî “Azadî” de kerdî vila. Îtya de 3 sonikî, 3 meseleyî derheqî koxeyî mîyanî eşîran de û yew roportaj esto.”*⁸¹

⁷⁸ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

⁷⁹ Ahmet Say, Güneşin Savrulduğu Yerden – Bingöl Hikayeleri (Tirki ra tadayişi Kirdkî), Weşanxaneyî Evrensel, Istanbul, Gulane 2013, 123 Ripel

⁸⁰ Antoine de Saint – Exupéry, Kleine Prinz, (Almankî ra tadayişi Kirdkî), Weşanxaneyî Hîvda, Çapa Yewin, Istanbul 2022, 96 Ripel

⁸¹ Seyîdxan Kuriy, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

Sanikî Seyîdxan Kurijî Serrê 2021 de bi ardimê Prof. Dr. Günther Holtmeyer tadîyenê Almankî. Nameyê kitabê ey “Märchen aus Kurdistan” o û weşanxaneyê Tîr de çap beno. Seyîdxan Kurij heme hîkayeyanê xo zî tadano almankî û bi nameyê “Geheime Schmerzen” reyna aşma tebax 2024 de weşanxaneyê Tîr de dano çap kerden.

“Mi 2008 de Prof. Dr. Günther Holtmeyer nas kerd. Günther Holtmeyer tirkî zanayani, o proforê fizîk bi, la edebîyat ra hes kerdenî. Wexto ke mi ci rê teklîf berd ke ma sanikanê mi açarni almankî , o zaf keyfweş bi. Naye ser o ma dest ci kerd pîya heme sanikî mi û tayê hîkayeyî mi açarnayî almankî. Hikaye mi yew qisim zî mi tena açarnayî almankî.”⁸²

Dr. Günther Deschner yew rojnamewano Alman o û 13-14 dore pê Mustafa Barzanî roportaj viraştî. Seyîdxan Kurij serra 2005 de bi minasebetê yadkerdişî Mustafa Barzanî bi serekê *Komela alîkarî semedê neteweyanê Bindestan Tilman Zülch* û Dr. Günther Deschner yew programê televîzyonî virazeno û no program yeno neşir kerd. Ê no bername de almankî sohbet kenî, la kurdî tercume beno. O hina karê televîzyon zî keno. Seyîdxan Kurij 2009 de TRT (Tirkîya Radyo Televîzyon) dest pê programê kurdî keno, no program de Almanya de kurd dayenê nas kerden. Hîre program ra pey nê bernameyî dom nêkenî. O karê hedrekerdişî awan kerdişê Kurd 1 Tv de zî ca geno. La tîya de bername nêvirazeno.

Seyîdxan Kurij 16 aşme elul 2020 de dest bi yew bernameyo zazakî keno. Nameyê nê bernameyî “Vîr û Vate” yo. O no bername de bi misafiranê xo ya ziwan, kultur, huner û edebîyat ser o sohbet keno. No bername her di heftê de yew rey yeno vila kerdiş. Ancî o 16 aşme 28 sibat 2021` de dest bi yewa yew bernameyo zazakî keno. Nameyê nê bernameyî “Tarîx û Komel” o. O nê bernameyî bi M.Selîm Uzun rê pîya virazeno. No bername de ê bi misafiranê xo ya tarîx, sosyolojî, sîyaset ser o sohbet kenê. Heta ewro zî nê bernameyî dom kenî.

Seyîdxan Kurij ewro esas sey tercumano sondwende serbest xebityeno. Yew het ra zî sey sosyal xebatkar ardimê keyeyan, qican, ciwanan keno û sey hetkar xebityeno. Di programê TV ey zî estî, “Vîr û Vate” û “Tarîx û Komel” . Ey her ser çend dore yeno Çewlîg û dewa xo Kur vînenno. Welat de beşdarê kombîyayîşanê “Vate” beno û xebatanê xo yê nuştîşî alamnya de ramneno. Hamnan o û birayê ey hemin pê qijanê xo ya yew mudet banê xo yê Kur de manenî.

⁸² Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

BEŞO DIYIN

HÎKAYE NUŞTOXIYA SEYÎDXAN KURIJÎ

Seyîdxan Kurîj Hîkayeyê xo ya yewin “Astarê Warê Ma - Biko, ma çi dîy, çi nidîy”, “Kovara Vate, humarê 26 rîpel 44-57, hamnan 2006, Îstanbul” de neşir keno. O badê cû o bi nuştişê hîkayeyan domkeno û hîkayeyî ey kovaranê Vate, Nûbihar û Sewçila de weşanîyenî. Serrê 2013î de o hîkayeyanê xo hemin ano pêser û bi nameyê kîtabê “Grev”⁸³ de 8 heb hîkayeyan neşir keno. Serra 2022 de çarçevyê yew qampanyaya dersê weçînayîşt de hîkayeyî ey reyna bi nameyê kîtabê “Dejê Nimateyî”⁸⁴ weşanîyenî. Hîkayeya ey ke zerê kîtabê Grev de bi nameyê “Derdê Kezebe” ameya neşir kerden, kîtabê “Dejê Nimateyî” de bi nameyê “Dejê Nimateyî” yena neşir kerden. Nuştox seba wendekaranê mektebî hîkayeyanê xo yê sîyasî zerê kîtab ra vejeno. Nuştox Dejê Nimateyî de di hîkayeyanê neweyî “Klaw, Ez û Di Dadî” îlave keno. Hîrê heb hîkayeyê Seyîdxan Kurîjî zî her di kîtaban de nêweşanîyeyî. Înan ra yewin “Payîz de Merdiş Zor o” kovara Vate hûmara 57, Hamnan 2018, rîpel 69 neşir bîya. Hîkaye diyin “Tewreyê Sirran”, Kovara Vate Hûmara 67, zimistan 2021, rîpel 89 de neşir bîya. Hîkaye hîrêyin “Binê Asmêno Gewrî de” Kovara Rewend, Tebax 2024, de neşir bîya. Hetan eka 13 hîkayeyê Seyîdxan Kurîjî weşanîyayî. Serra 2024’i de heme hîkayeyê Seyîdxan Kurîjî bi nameyê “Geheime Schmerzen-Kurzgeschichten” tadîyayî Almankî û weşanxaneyî Tîr de weşanîyayî.⁸⁵

Seyîdxan Kurîj hîkaye ra ver, pê arêkerdoxî dest bi edebîyatî kerdo. O no babet ra hina bahs keno:

“Rojêk Xalê mi derheqî terteleiyê Şêx Seîd de ma rê behsê yew mesela kerd. Mi na mesela verecû sey röportaj qeyd kerda. Bacê ez ewnîyaya sey roportaj nêbeno, mi sey hîkaye nuşt. Aye Hîkaye bi nameyî “Astarê Warê Ma” kovara Vate de ameyî neşir kerden.”⁸⁶

⁸³ E. e., r. 80

⁸⁴ Seyîdxan Kurîj, Dejê Nimateyî, Weşanxaneyî Hîvda, Çapa Yewin, Istanbul 2022, 96 rîpelî

⁸⁵ Hasan Kalçık, Seyîdxan Kurîj, *Geheime Schmerzen-Kurzgeschichten*, Berlîn: Weşanxane Tîr, 2024, r.274

⁸⁶ Seyîdxan Kurîj, Şexsê Edebi û Xebatanê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 13/072016

Arêkerdoxî de heyatê şexsan û mewzuyê şexsan vernî teswîran de manenî. Seyîdxan Kurij zî tesîrî arêkerdoxîye de mendo. Hîkaye ey de mewzu hina vernî teswîrî de yenî. Yanî teswîrî ca û qehreman hina zaf nêbenî û ma hema kewnî zerê hedîseyî. Hîkayeyî ey tekî cayê zere (iç mekan), tekî zî cayê teber (dış mekan) de vîyarenî. Mesela Şitî Kilkorî cayê teber de, Ez û Dadî cayê zere de vîyarenî.

Hîkayeyanî ey de wextê hîkayeyê zafîn tam nevîyarenî. Yew sersibe, şan, şew.. hina îfadeyî ser o hîkayeyanê xo damneno. Re-re zî zerê hîkaye de ma wextê hîkaye fam kenî û nuştox hedîse ser o wext nîşan dano. Tekî hîkayeyanê ey de teknîkê flashback zî vejyenî vernî ma. “Eke wext vindero û merdim yew qise ser o, yan zî xeyalî ser o şîyero wexto verin, ma nayê ra vanî teknîkê flashback.”⁸⁷ Ma hîkayeyanê Seyîdxan Kurijî de wexto teng û wexto hîra ser o zî cigerayîş kerd. Hîkayeyanê ey de her di wext zî ca genî, la wexto hîra hina zaf ca geno. Wexto teng hîkaye en zaf yew roje de vîyaro, ey ra vanî. Wexto hîra zî hîkaye de wext rojan, aşman, serran ser o awan bibo, ma ey ra vanî.⁸⁸

Hîkayeyan de babete hina zerê heyat ra vîjnayîyayî. O ke ti vana nê hîkayeyî hemin ciwîyayî û heyat ra yew bi yew gerîyayî. Hîkaye zafîn rojhelat de bitaybetî Çewlîg û Xarpêt de qewimîyenî. Tîya ra zî Dewa Kur zaf vîyarena. Di hîkaye zî Almanya û İstanbul de qewimîyenî. Hîkayeyan de problemî şar zî vejyenî vernî ma. Her hîkayeyî de meseleya şarê kurdî ser o yeno vinderten. Tekî hîkayeyan tertele yê Şêx Saîdî ser o awan bîyî. Re-re problemê sîyasî anî vernî ma, re-re zî bêkesî şar mojnênî ma. Hîkayeya grev de problemê ekonomî ser o yeno vinderten û Dejê Nimateyî de giranîya vînkerdîşê qije ser o yeno vinderten. Hina zaf babetê heyat hîkayeyan de ca genî. Seyîdxan Kurij hîkayeyan de zaf tesîrê hîssanê merdim keno. Hîkayeyî ey zafîn dirbetinî. Ti vana ke nuştox qet rind yew roje nêvînaya. Xo ra nuştox hîkaye de dejanê şarî wendoxan rê mojneno.

Ey sey babete qehremanê hîkaye zî zerê heyat ra guretî. Teswîrî qehremanî zafîn nêbenî. Ma şikil înan nêzanî û qehremanî sey temsîlî şarê xo vejyenî vernî ma. La hîkayeyan de qehremanî şinasnî zî vîyarenî. Sey qehremanê tarîxî Şex Saîd, qehremanê namdar Tarik Akan, qehremanê sîyasî Suleyman Demîrel. Hîkayeyan de qalkerdox

⁸⁷ Flashback, <https://www.zargan.com/tr/q/flashback-ceviri-nedir>, ciresayîş: 02.07.2024

⁸⁸ Sazyek, Hakan. *Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikayelerinde Zaman Ögesi*. [PDF Dosyası]. Erişim: 7 Ağustos 2024.

(anlatıcı) re-re çimê qehreman ra (kahraman anlatıcı) re-re qalkerdoxê îlahî (îlahî bakış açısı), re-re zî sey vînayox (3. Şahıs anlatıcı) neqil benî. Ma banî manayê “qalkerdoxê îlahî” ey zî manenî “qalkerdoxê vînayox”yî. La ferqê qalkerdoxê îlahî, ey kewenî xeyalê qehremanan û hîssanê înan sey her çî zanaya, hîkaye ma rê neqil kenî.⁸⁹

Hîkayeyî Seyîdxan Kurîjî seba ma sey yew tarîxî. Yew het ra zî kulturê ma mojenenî ma. Seyîdxan Kurîj seba armancê xo vano: “Ez wazena wendoxî tarîxî xo bizanî. Mi rewşê o wextî arda çimanî înan vero. Mi waşt wendoxî zî înan bizanî û kokî xo ra cîya nêbi.”⁹⁰ Ez xebate xo de hîkaye nuştoxîya seyîdxan Kurij ser o cigarayîşan kena. 10 heb Hîkayeyê Seyîdxan Kurijî ser o hetî mewzu (babet), qalkerdox, ca (mekan), wext, qehremanê hîkaye ser o vindena û nimuneyan dana.

2.1. TAHLÎLÊ MEWZUYÊ HÎKAYEYAN

2.1.1. Astarê Warê Ma

Hîkaye tewr verin Vate, Kovara Kulturî, Hûmare 26, İstanbul, Hamnan 2006 , r 44-57 de weşanîyaya. Badê cû hîkaye kîtabê “Grev” de weşanîyenî. Hîkaye zerê kîtabî “Grev” de rîpela 18 û 31 de ca gênî. Dîyarbekir de hetê weşanxaneyê Roşna ra serê 2013 de yenî çapkerdiş.

2.1.1.1. Kilmî

Hîşar otobusê Xarpêt pawitêni. Çunke bireyî ey Laser û lacî xalê ey Yadîn Xarpêt ra ameyenî. Laser û Yadîn Xarpêt de lise wendenî. Rojê ke mektep bibî tatîl Laser û Yadîn ameyenî şinî dewe. Otabus ameyî û vindert û ey kewtî tebêr.. Hîşar, verard şî Laser û Yadîn ra. Pê lingan tîyara heta dewe seatek ramitenî. Laser û Yadîn zaf berî welatê xo kerdibi. Aşman ra aşmê gulan bîyî. Laser, Hîşyar ra çî est çî çîn heme persenî. Laser yew fikirêk ano ziwan. Înan ra vano ke ma yew band bigeri. Dewê ma de kam tertele-yê Şêx Said zanê, ma qisê hemin qayd band bigerê. No fikir weşî Hîşar zî şino. A roje Laser û Yadîn keyeyî xo hemin vînenî. Verard şinî hemin ra û qijan miç kenî.

Ê wextan dewijî şinê ware. Şewa bîn pîlê dew yenî pêser. Şiyayîşê ware ser o qerar danî. Badê a şew ra dewijî zexrê xo danê arê. Siba kewenî rîye. Dewijî wextê

⁸⁹

Vakıfk12, “Anlatıcı Türleri”,
<http://edebiyat.k12.org.tr/kavramlar/Anlat%C4%B1c%C4%B1+T%C3%BCrleri/29>,
04.07.2024

Ciresayış:

⁹⁰ Seyîdxan Kurij, Şexsê Edebi û Xebatanê Ey Ser Terraqe, Çewlik, 13/07/2016

Warê Qeregual ra zaf hes kenî. Çünke Warê Qeregual zaf rindek o. Awe ey zî serdin a, weş a. Her ser dewijî Warê Qeregual de yenî pêser û qise kenî. Govendan genî.

Yew şewêk Laser, Hîşyar û Yadîn dapîrê xo Gulçîn de pîya nişenî ro. Ê aye ra meseleyê Terteleyê Şêx Said pers kenî û vane ma rê bahse ey tertelelyê bikeri. Dapîra înan bêmaxde yê. Çünke nêwazena ê wextan biyaro xeyalê xo. Reyna înan nîşiknena, bahsê tertelelyê kena. Goreyê vateyî Gulçîn o wextan înan zaf zorê dîya. Badê tertele ra leşkerî yenî nezdî dewê Kuri. Xeber şirawen dewijan, vanî tîfîngan biden arê û teslîm bibenî. Leşkerî vanî eke şima teslim bibî, ma şima rê çîk nêkenî. Dewijî yenî pêser, qerar danî vane ke ma teslim bibî. La leşkerî keye hemin veşnenî. Tekî camêrdan kişenî, tekî zî remênî. Cinî, laj û kalan surgûn kenî. Heme zexrê înan qediyeno û yew xela detpêkena. Ê Vaşâ Galûr girnenî wenî ke ê nêmirî. Gulçîn vana ke, ez bawer nîkena, ma senî ê wextan ra ameyî no wext. Hîşyar û Laser vateyê aye hemin genî binê qaydî.

2.1.1.2. Mewzu (babete)

Babeta na hîkaye de berîkerdişê welat bala ma anceno. Mektep dewê de çin bîyo. Mecbur wendekarî şîyenî xurbete. Welatê xo ra dûr manenî û no rid ra welatê xo zaf berîkenî. Ma no berîkerdişê welatî ser o yew nimune bidî: “Laser pir na çay rê û Hîşyar ra va : - ox!... çayê welatî çi weş a.”⁹¹ Qehremanan ra Laser seba berîkerdişî welatê xo sebîyo, senêbîyo hemin meraq keno. Hîşyar ra hemin perseno. Ti vana ke des ser bîya nêameyo welat. Heta pêling şînî dewî û persê Laserî nîqedîyayî. Ma nê qiseyan ra fam kenê ke welatê kes sey dadîya kes a. Hîkaye de na babete ser o, no berîkerdişî ra “ her dar kokê xo ra weşik a” vajîyeno.

Yew babeta bîn ke zî vejyena vernî ma, wayîrê welatî vejîyayîş o. “Şima par amnan dew de ‘Komelê Kulturî ê Kuri’ akerdibî. Xebatê şima senî şina?”⁹² Qehremanî hîkaye welatê xo ra hes kenî û vanî ma welat bipawê. Bi no gayeya yew komel kenî a.

Na hîkaye de yew babeta bîn zî meraqê meselâyenî verînan o. Laser : Wina merdimî zaf kê mênî, kê gereka nînan bido qisêkerdiş û vengî nînan bigîro band. Çend serrî cuwa pey ma hinî nê merdimanî winayinan nêvînenî.”⁹³ Qehremananê ma Hîşyar û Laser kokê xo ra giredayeyî. No semed ra hem welatî xo ra hes kenî hem zî dîroka welatê xo meraq kenî. Eke kes dîroka xo nîzano, vernî xo nîvînenî. Dîroka

⁹¹ Kurij, Grev, r. 18.

⁹² E.e., r. 20

⁹³ E. e., r. 21

welatê xo qeyd kenî û vana ke wa dîroka ma vîn mebo. Çünke pîlê ma şîyerî, nê meselê zî benî vînî.

2.1.1.3. Hîkaye de Qalkerdox

Na hîkaye de nuştox seke yew vînayox, ma rê qal keno. “Hîşar amebi verba birayî xo. Birayî ey Xarpêt de lîse de wendêni. Otabusê Xarpêt-Çewlîgî vindert. Birayî Hîşarî Laser û lacî xalê ey Yadîn otobus ra ameyî war.”⁹⁴ Nuştox yew cayê de sey qalkerdoxê îlahî, sey her çî zanayox hîkaye ramneno. “Ey lîse de wexto ke goştarîyê mamostayan kerdêni, sereyî ey de timûtim na rindê bîy. Rindêya welatî, rindêya nê koyan û deştan, timûtim ey ra pîya bîy.”⁹⁵ Badê zî nuştox zerê hikaye de fekê dapîra Gulçîn sey otobiyoğrafi hikayeyî dom kenî. “-De biko ez senî dest cikirî? Ma Kuri de bî...”

2.1.1.4. Ca

Hikaye cayê teber de despêkeno. “Şargeyijî verî qehweyî Mehî Korî de ronîşte bîy. Dewanî Şîman û Sencegî ra çend kesan tîya de otobusê Xarpêtî – Çewlîgî pawitênî.” Na cumleyî derheqê ca de ma rê malumatî dano. Hîkayeya ma Çewlîgî de vîyarena. Dewê Çewlîgî zafîn koye û darê qijî estî. Hîkaye de no teswîrê ca hinî benî. “Beynatê Kur û Şargeyî ca-ca dehl a, ca-ca ruto, ca-ca zî qeraj o. La qamey daran hende berz nîya. Darî tîyayî pêro daro mazêr o û hendê yew-di metreyan berzî.”⁹⁶

Naye ra wet hîkayeyê ma dewa Kurde vîyarena. Cayê zere hîkaye de zaf tay vîyareno û teswîri cayê zere nêbeno. “...şarî keyeyî ame pêser, înan nat ra wet ra qîsê kerdî...”⁹⁷

Hîkaye de Wareyî Qeregual zî cayê hîra geno û cayê teber temsîl keno. Dewijî her ser şînî ware û hîrê-çar aşmî tîya de manenî. Ware seba dewijan zaf ercîyaye yo. Nuştox tîyara hina bahs keno. “Hendê yew verard awe binî erdî ra vécîyena û mîyanî warî ra şîna, bena yew dere û hêti Çewlîgî ya şîna. Tîya de timûtim tîjê aşm esta, aşm çîn bo zî şew teber de kay kênî.”⁹⁸

Dapîra Gulçîn vateyê verinan qalkena û vatê aye dewê Kur de dest pêkenî. Dewê Qeldarî, Piyex, dewê Şabûn, Boxazî Mendo hîkaye de vîyarenî. Teswîrî nê cayî nêbenî û nê cayî zî cayê teber temsîl kenî.

⁹⁴ E. e., r. 18

⁹⁵ E. e., r. 19

⁹⁶ E. e., r. 19

⁹⁷ E. e., r. 24

⁹⁸ E. e., r. 25

2.1.1.5. Wext

Hîkaye wextê aşmê gulan de yew roje de dest pêkeno. Nuştoxê ma seba wext zî nişan dano û vano: “Aşmê gulan bi, tebîet bibî kesk, her ca zergunayî bî, kesî vatenî qey yew perdeya kesk eşta beyntarê Şarge û Kurî”⁹⁹ Badê qehremanê hîkaye pê lingan şinî Kur û rîya de qise kenî. Nê qisekerdişî yew saet rameno. No wext wexto teng vîyareno. “Şarge ra hetanî Kur rayîr pêyetî yew seat ramitênî.”¹⁰⁰

Aşmê gulan de mektebî qefilyenî û wendekarî şinî dewê xo hamnan tîya de xebityenî. “Peynî aşmê gulan û vernîyê aşmê hezîran wextî waran o.” Hîkayeyî ma zî no kronoloji teqîp kena. Nuştox wextî tam neşan nêdano û zerê roje de “serî sibayî, yew hefte cuwa pey wextî şan de, nêrojî” vano û wextê hîkaye vurneno.

Nuştox rojekî ra nîsan dano û van o: “Aşmê pancês rojê ya, asmên akerde yo, estareyî cingizîyênî. Teber sey nêrojî roşn o.” No wexte de Dapîra Gulçîn vateyê verînan kena û wextê hîkaye kenî wextê hîra û wext beno tepîya. La hîkaye şina wextê tertelelyê Şex Saîd ra dom kena û qedîyena.

2.1.1.6. Qehremanê Hîkaye

Hîkaye de herî heb qehremanê verin estî. Nê Hîşar, Laser û Yadin î. Nuştox hîkaye de teswîrî qehremanan nêkeno. Ma nêzanî şikil qehremanan senî yî. La ma serranê înan tehmîn kenî û înan tekî xortî ,tekî zî kalî. Xortan hina nîşan dano: “Ey lîse de wexto ke goştarîyê mamostayan kerdênî...”¹⁰¹ Laser birayî Hîşar o û Yadin zî lajê xalê eyî.

Remzûn Kezûn zî nameyê ey vîyareno û kal yew merdim o. Wextê Şex Saîd de eskerê Şex Saîd û eskerê Yadin Mehmudî Ebasî bîyî.

Yadin Mehmudî Ebasî (Yado) wextê tertelelyê Şex Said de, 1925î de beno eskerê Şex Saîd. Sey qumandan şer de ca geno.¹⁰² Çewlîg de yew çirik nameyê Çirikê Yado ya û nameyê Yadin Mehmudî Ebasî ra yena.

Ey bîn qehremanan ra yew dapîra înan Gulçîn a. Gulçîn yew kokima zanayox a û tertelelyê Şex Sait de ciwiyaya. Meseleya xo nînan ra bahs kena.

⁹⁹ E. e., r. 18

¹⁰⁰ E. e., r. 18

¹⁰¹ E. e., r. 19

¹⁰² Kurij, Seyîdxan, Şeyh Seîd Hareketi Tanıkların Anlatımı İle, Weşanxaneyê Lîs, Ankara, 2013.

Înan ra wet nameyê qehremanî ke îtya vîyarenî hinawa: Şemsul (dadîya laser û Hîşar), Filît (babîyî Laser û Hîşar), Mehmedî, Şemdînî Sêdxûnûn, Sêfî Mehmûdûn, Reşîtî Kezûn, Hesên Efendî, Hemê Tapûn, Ehmedî Husênî,

2.1.2. Agêrayîş

Hîkaye zerê kîtabî “Grev” de rîpela 32 û 38 de ca gêni. Dîyarbekir de hetê weşanxaneyê Roşna ra serê 2013 de yenî çapkerdiş.

2.1.2.1. Kilmî

Mektabî bîyî tatîl. Qijê Quwatan ambî Royî Perî de kewtenî awe. Hewa weş bi. Ê yew merdimo xerîb vînenî, hinî yeno ce qijan. Înan ra vano ke ez ameya dewa xo Quwatan. La ez dewa xo hema qet nêvnewa. Qicî merdimî genî û kewenî rîye. Rîye de icîn merik dir qîse kenî û ey ra persenî. Ti kam î? Kam ra yî? Ti ça ra yenî? Merdim cewab dano û dest pêkeno qalkeno. Nameyê ey Cemşît o. Lacê Qasim Mehmûdûn o. Wexto ke Rusî yenî, malbatê ey perû remenî şinî Xarpêt. Tertelê Şêx Said dest pêkeno. Babîyê ey zî leşkerê Şêx Said beno. Badê şer eskerî babîyê ey tepişenî. Ê zî uca ra şinê Adana. Adana de dadîya ey mirena, wayê ey zî zevijyena. Cemşît zî şino Îzmîr. Hetanî nê serran peyênan Îzmîr de ciwîyeno. Wexte xo de nêşino esker. Bacî polîsî ey tepişenî û benî esker. Cemşît esker de yew lajêkî şinasneno. Nameyê lajêkî Filît o. Filît keye Cemşît nas kerdenî. Naye ser o Cemşît qerar dano û vano ez şîyerî dewê xo û merdimanê xo bivînî.

Qijî û Cemşît resenî dew. Cemşît keye Evdalî Mehmûdan de maneno. Dewijan ra hîkayeya xo hemin behs keno. Dapîrê qican ra Gulîzar zî şinî ey vînena. Meymanan ra yew Gulîzar dano şinasnayîş. Gulîzar zî yew ermenî ya. Wextanek nê dewan de elewî, sunî, ermenî, hemin pîya cuyenî. Terteleyî ermenîyan de dewê ermenî yenî qir kerdişî. La Gulîzar zî o qirkeşî de xelisyena. Bacî dewe de zevijyena û tîya de manena. Cemşît ne qîseyan ser o babî Gulîzar şinasneno. Çunke ermenî kerwayê înanî bi. Cemşît zî tertelelyê ermenîyan de çi yeno vîrê ey hemin ra bahs keno. Gulîzar zî Cemşît şinasnena. A şew ê qîseyî verenan kenî.

2.1.2.2. Mewzu(babete)

Nameyê hîkaye “Agêrayîş” babeta hîkaye nîşan dana. Agêrayîş, yew merdimêko newe dewê xo vîneno, tepîya yeno welatê xo, na babete ser o ronîyawa.

Hîkayeya ma koç kerdişê malbate Cemşît ra dest pêkena. Na hîkaye de yew babeta ma barkerdiş o. Seba barkerdişî çita beno wa bibo, barkerdiş welatê de yew kedero xorîn o. Birîna karmicina ke nibena weş. Ez vana ke nê welatan de keyeya pêron de hîkayeya barkerdiş esta. Cemşît zî sey hîkayeya pêron malbatê xo yew bi yew vîn keno. Badê naye ra xo zî keno vînê. Na babete ma rê yew mesajo pîl dana, vana ke kam erdî xo, kokê xo vîn, biko, o xo zî keno vîn.

Vînbiyayîşê babîyê Cemşît sey yew mewzuya bîn vejyena vernî ma. Badê tertelelyê zaf merdimî ke aqibetî înan kes nêzana, benî. Bade tertelelyê Şêx Saîdî ra cuyayîşê kurdan zaf beno xirab. Nuştoxê ma na hîkaye de nê mewzuyan ra tekî ma rê bahs keno. Şer Rusî de qir û koç kerdişê Armenîyan hîkaye de vîyarenî. Tertelelyê Armenîyan de Armenî benî vila û şinî, Tertelelyê Şêx Saîd de tekî Kurdan benî vila û şinî. Hikaye ca-ca nayê yewbîn ra mendayîş mojnena ma.

2.1.2.3. Hîkaye de Qalkerdox

Nuştox na hîkaye de fekî qehremanî ra ma rê neqil keno. “Mektebî ma kewtibi tatîl. Tatîlî emnan de hema hema her roj ma ameyenî royî Perî de kewtênî awe, golanî çemê perî de asno kerdênî.” Ma hîkaye zafîn çimê qehreman ra vînenî. La re-re qalkerdoxê îlahî zî hikayeyî de vejyenî vernî ma.

“Dapîra Gulîzar wexto ke Xalo Cemşît goştarî kerd, a kewt mîyanî xeyalan. Qiçey aye hol nêmenî aye vîri., her çî çimanî aye ver de lêl bi. Her çî sey yew filma sîya-sipî ameyeni çimanî aye vero. La sey yew hewn ame aye vîr ke kerwayî Înan bîyî û ge-ge ameyenî keyeyî înan.”¹⁰³

2.1.2.4. Ca

Hikaye dormalê Depi (Qerekocan) de ceyê teber ra yew awe de dest pêkena. Tîya ra heta şinî yew dewa Quwatan. Rayîr de Cemşît hîkayeyê xa ra bahs keno û cayê Meydanî Heran, Xarpêt, Adana, İzmîr hîkaye de ca genî. Dewa Quwatan de hîkaye zafîn yew oda de vîyarena. Oda zî cayê zere temsilkeno û hîkayê zafîn cayê zere de vîyarena. Teswîrî oda nêbeno, la keyeyî Apo Evdalî de yew oda yo û dewijî textê ser o de runiştîyî. Hîkaye oda de pê

¹⁰³ Kurij, Grev, r. 19

suhpet dom kena. Suhpet de nameye nê cayan zî vîyareno: Kerboz (dewê ermenîyan), Gêxî, Çemî Perî,

2.1.2.5. Wext

Na hîkaye de wext hamnan o. Mektebî bîyî tafîl û qicî xo rê kuwenî awe. Cemşît û qicî hetan şinî dewe, pîya qisekenî. No wext wexto teng de qewimîyeno. Badê cû Cemşît heyatê xo ra bahs keno û hîkayeyê Cemşîtî zî wexto hîra de qewimîyena. Hîkaye hemin sey no wexto tengî de şina, la bahsê verînan şinî wexto hîra.

Nuştox wextê hîkaye tam nîşan nêdan o. La heyatê Cemşît ra ma bianî, ma zana ke nezdî çend serran na babet qewimîyaya. Yew cayê hîkaye de Cemşît vana ke: "Ez nezdî heştêserre bîya, eskerî Şêx Şerîf û Yadoyî kewtî mîyanî Xarpêt."¹⁰⁴ Yew cayê hîkaye zî wina vîyareno "...merdimî Mehmûdan Şêst serrî cuwa pey bajarani girda ra ameyo dewi..."¹⁰⁵ Cemşît goreya nê nuştan terteleya Şêx Said ra şêst ser badê ameyo dewe. Yanî hîkayê 1985î de vîyarena û Cemşît zî 78 serrî yo.

2.1.2.6. Qehramanê Hîkayeyî

Hîkaye fekî yew lajî ma rê neqil bena. Ma nameyê qicî nêzanî. Detayê qehremanî zaf tayî. "Mektebî ma kewtibi tafîl."¹⁰⁶ Ma tîya de zana ke yew qehremanê ma no laj o hema mektep waneno. Laj xo ra bahs nêkeno, la bêlê laj ma rê hîkayeyî Cemşît qal keno.

Cemşît qehremano verîn o. Hîkaye heyatî Cemşît ser o ronîyawa. Hîkaye de teswîrî qehraman nêbeno. Ma zana ke Cemşît kal o û 78 serrê yo. Seba cigêrayîşê kokê xo şêst ser badê yeno dewê xo.

Gulîzar zî dapîra laj a û eslê xo ermenî ya. Aye zî sey Cemşît pîl a. "-Xalo Cemşît ti belka Dapîra Gulîzar bisinasnî. Serrî şima hema hema sey cê yî..."¹⁰⁷ Teswîrê Dapîra Gulîzar ser o cilê aye ra benî. "Sey her wext kofîya aye ya bi temsîya sure û murayanî renginan neqîşnayê serenaye bîy. Qumaşo gulgulin ra di fistanî pêser o pîredaye bîy,

¹⁰⁴ E. e., r. 33

¹⁰⁵ E. e., r. 35

¹⁰⁶ E. e., r. 32

¹⁰⁷ E. e., r. 36

aye yew fistanî xo mîyaneyî xo de gire dabi û çangayê aye dest de hêdî hêdî şîyenî.”¹⁰⁸
No teswîr o çax cînîyan senî cilî dayennî xo ra, ma ra mojneno.

Nînan ra wet nameyê nê qehremanan vîyarenî. Eskeranê Şêx Said ra Şêx Şerîf û Yado, Filît (hewal Cemşît eskerî), Evdalî Mehmûdan (dezayî Cemşît), Apo Qasim (Dewij) Apo Derweş (mêrdê Gulîzar), Garabedî (Babîya Gulîzar), Aram (dewê Kerboz ra yew ermenî).

2.1.3. Horîyes

Hîkaye zerê kîtabî “Grev” de rîpela 44 û 50 de ca gêni. Dîyarbekir de hetê weşanxaneyê Roşna ra serê 2013 de yenî çapkerdiş.

2.1.3.1. Kilmî

Her şew dewê Kur de, Kuriyî keyê Filîtî Egitî de amenê pêser. Şewê zimistanan derg û dila biyî. Dewijan zî tîya de qise kerdenî û radyo goştarî kerdenî. Kuriyan nê şewanî dergan de re-re zî dengbêjî goştarî kerdenî, deyîrî, sonikî vatenî.

Hîşar zî newe Xarpêt ra amebi. Mektebê ey kewtibî tatîlê sibatî. Hîşar vewra zaf hes kerdenî û pê emzanê xo vewre ser o xo xij kerdenî. Xo ra seba vewr û keyê xo tatîlî de ameyenî dewe. A şewe hîşar zî oda Filîtî de goştarî pîlan kerdenî. Odayî Filîtî de her kes goşdanî radyoyê. Xeberanê radyoyî ser o qiseyî kerdenî.

A şew yew xeberêk yena û vana ke lajê Rûştî Salehî û yew Kuermûnij binî horîyes (vewrêsi) de mendî. Dewijî kewnî rîye. Mîyanî înan de Hîşar zî esto. Hîşar a şew kincê tenikî dabî xo ra. Serê û çimê xo zî nepîştibî. A şew de Hîşar zaf cemîdîyeno. Laser û Kerîm ce Hîşar de moanenî û dewijî bîn rîyê xo ra dom kenî. Hîşar zaf cemîdîyeno û no xal de xeyalan vînenî. O qase ke vewra hes keno, o xeyalê xo de zî kaykerdişê vewr vînenî. Kerîm û Laser anîyenî rewşa ey zaf xiraba, hema ey benî dewa Kuermûn. Siba bîn dewî meyîtî Saleh û Mehmedî pê çuweyanî dergan vînenî. A şew Hîşar uca de maneno. Roja bîn serê sibayî ê pê tawuga Hîşar benî Çewlîg. A roje doktor çin o. Roja bîn doktor yeno û anîyenî Hîşar ra. Doktor vano ke şima ere mendî, gereka ma lingê Hîşarî tera bikeri.

¹⁰⁸ E. e., r. 35

2.1.3.2 Mewzu(babete)

Na babet zî dewê Kur de yew zimistan yena meydan. Hîkaye de çend heb babete vejyênî vernî ma. Mewzuya hîkaye ra yew sey berîkerdişê welatî vejyena vernî ma.

“Hîşar , Xarpêt ra newe amebi. Aşmê sibate de mektebî ey di hefteyî tatîl bi. Ey waştîbi ke nê di heftayanî xo dew de ravîyarno. Hem dew, may û pîyî ey ,embazî ey kewtibî Hîşarî vîrî, hem zî ey waştîbi ke xo vewrî ser o ra xij bikero.”¹⁰⁹

Yew babeta zî sey cîrantî vejyena vernî ma. Dewijî zî her zimistan ridê vewrî ra zereya keye de esîr manenî. La belê dewijî zî yew keye de yenî pêser. Derg û dila şewan de xora wext vîyarnenî. Pê na meymantî barê zimistan kenî şenik. Ê şewan de pîlî yenî yew het û qicî yenî yew het. Qicî bêveng pîlanî xo goştarî kenî. Na mewzu zî hîkaye de de zaf rind vîyarena.

Hîkaye de yew babeta bîn zî vewr a, horîyes o. Nuştoxê ma yew het ra weşîya vewr ra behs keno û yew het ra zî cefayê aye ano ziwan. Rojhelat de vewr çîkekî xidar a. Zimistan ame her ca beno sipî û kes nêşkeno şîyero cayêk. Dewan de vewr bivaro, dewe kena sey hepîsxane. Qehremanê ma Hîşar vewr ra zaf hes ken o, la belê yew şew vewr mîyan de cemidyeno û vewr lingê ey, ey ra gena.

2.1.3.3. Hîkaye de Qalkerdox

Hîkaye sey qalkerdoxê îlahî neqil bena. Nuştox sey her çî zanaye hîkaye neqil keno. Qalkerdox kewno zerrê xeyalan û fikirê qehremanî ma rê qal keno. “Qicîyê ey ameyeni çimanî ey vero. Nê dere û derxuleyî ke o nika bi tersî mergî ti ra vîyareno, ey tîya de zaf bizîyeyî û vareyî çîrênayêbî.”¹¹⁰

2.1.3.4. Ca

Na hîkaye yew oda de dest pêkena. No oda dewê Kur de keyê Filîtî de ca geno. “Kurijî şewanî dergan yê zimistanî de odayî Filît de ameyeni pêser...”¹¹¹ Teswîrê oda nêbeno û oda cayê zere temsîl keno. Hîkaye cayê zere ra şîna cayê teber. “Na şew, gazî ra zafê dewijî bi puçanî tenikan hetî Kuermûnî ya kewtî rayîr.”¹¹² Hikaye binatê dewê Kur û Kuermûn de dom kena. Nuştox derheqê nê rayîrî de hina malumat dano. “Rayîrî

¹⁰⁹ E. e., r. 44

¹¹⁰ E. e., r. 48

¹¹¹ E. e., r. 48

¹¹² E. e., r. 46

Kuermûn û Kur amnan yew seat û nêmen anteni.”¹¹³ Na nuştera ma texmîn kenî ke şanê zimistanê vewr de hina zaf rayîr romeno. Peynî hîkaye Çewlîgî de dom kena û yew muayene de gedîyena.

2.1.3.5. Wext

Hîkaye de ma nêzanî hedîse kancî serran kancî roje de bîyo. La ma zanî aşmê sibate de yew şew a. “Yew şewê, aşmê sibate de dewijî ancî odayî Filîtî Egîtî de ronîşte bî.”¹¹⁴ Hîkaye zafîn wextê teng de yew şew de vîyarena. Ma eşkenî vajê ke hîkayeya ma wexto teng de qewimîyena. La Hîkaye hemin di roje de vîyarena û gedîyena.

2.1.3.6. Qehremanê Hîkaye

Hîkaye de qehremano verin Hîşar o. Hîşar Xarpêt de waneno. Hîşar welatê xo ra zaf heskeno. Bajar de mektep waneno. Sibate de yeno dew û dew de çita yeno Hîşar ser o o ma rê neqil beno.

O qehremano bîn zî Filîtî Egîtî yo. Filîtî Egîtî zî dewê de yew merdimo erjîyaye yo û hemin dewijî keyê ey de yenî pêser.

Laser û Kerîm zî dezayî Hîşar î û Hîşar rayîr de pawenî.

Dîryahî Elûn pîyî Hîşarî yo. Hîşar ra zaf heskeno. Ey rê her ser zimistan tawugî virazen o. Nuştox pîyî Hîşar hina dano şinasnayîş: “O însano rind, însano zerrîtenik, bimerhamet û bişefqet. Nika bizano ke lajî ey ho çî hal de yo, o ca de gej beno.”¹¹⁵

Şex Saîd û Mala Mistefa Barzanî şexsê tarixîyî û seba kurdan erjîyaye yî.

Demîrel Tirkîye de namdar yew şexso sîyasetmedar o.

Nameyê nê qehremananê bîn zî vîyarenî: Demîrel(yew şexso sîyasetmedar o), Yehyayê Qasiman (dewij), Şerîf Mehmudûn (dewij), Egîdî Remûn (dewij), Nûredîn (lajê Filîtî), Ruştî Salehî û Mehmedî (binî horîyesî de mendî),

2.1.4. Şitî Kilkorî

Hîkaye zerê kîtabî “Grev” de rîpela 51 û 59 de ca gênî. Dîyarbekir de hetê weşanxaneyê Roşna ra serê 2013 de yenî çapkerdiş.

¹¹³ E. e., r.46

¹¹⁴ E. e., r.44

¹¹⁵ E. e., r.48

2.1.4.1. Kilmî

Serê sibe rew bi. Mîro hema kewtenî ra. Dadîya Mîroyî waştênî, Mîro aya bikero û wa o zî şîyero dest û rîye xo bişo û wa şîyero verî bizan. Mîro hema des serre bi. Dewê de o wext qijî miqatê bizêkan bîyenî. Mîro peynî lavanê dayê xo warizeno û şino ce bizêkan. Serfiraz, Filît, Şerîf û Direh zî uca de benî. Mîro, Şerîf û Serfiraz bizêk û vareyî xo kerdenî têmîyan. Nêzdî nemroj ê heme ameyenî têhet, zexrê xo akerdene û nanê xo werdenê.

Bizêkwanan goreyê versîyê xo saet texmîn kerdenê. Versîye înan bibî qasê înan û hinî bîbi nêmroj. Nêmroj pes ameyenî hel. Berîwanan sitîlî şit eştenî harmeyî xo, dew ra kewtenî têdima. Mîro û hewalê ey bizêkê xo berdenî dere awe ser o. Ê pê kard kilkorî birneNî. Nê kilkorî top kenî û sey doşek rakenî. Hîre embaz kilkor ser o rakewenî. Helê şanî ê xohesîyenî û çimê înan dejenî. Ê sey koran bazor şinî keye. Dadîya Mîro ey vînena û hema bena Xala Şemsul het. Xala Şemsul çita kena, ê nêbenî weş. Çimê Mîroyî zaf xirabî. Sere sibe babîyê Mîroyî ey beno Çewlîg, la tîya de mudaxale nêkenî, vane şîyerin xarpêt. Tîya ra şinê ce Badîne Kurijî ke wa înan ra bîlet hal bikero. Çi gureyê dewijan beno şinî ce ey. Badîne Kurijî zî dewa Kur ra kam bero Çewlîg înan ra ardim keno, gureyê înan vînenê. O bîletê înan hal keno û şiraweno Xarpêt. Xarpêt de şinê ce doktorê çiman. Doktor muayenê keno û înan ra vano, şite kilkorî zehîrîn o. Şima ere kewtî. Çimê Mîroyî benî kor. Ê zaf qehrîyenî û bê fayde tepîya yênî.

2.1.4.2. Mewzu (babetê)

Sey mewzuya na hîkaye de vere cu ciwîyayîşê dewijan bala ma ancena. Dewanê kurdan de yew roj senî vîyarena, na hîkaye de ma vînenî. Nuştox heyatê dew ma rê mojnenê. Dewe de her kes sere sibe rew ra warzeno. Hete Çewlîg de citkarî zaf taye. Çunke zaf koye, kaşî estî û duz nîyî. No rid ra zafîn pê heywanan nanê xo qezenç kenî.

Dewê de xebatkarî qijî ra dest pêkena. Eke ti bîyî new-des serre, dew de wextê xebatê to ameyo. Hina ti sey pîlî yenî hesibnayîş. “Mîro hema des serre bi, o mîyanî bizêkwanan de bizêkwano tewr qijkek bi. Birayî Mîroyî ey pîlêr bîyî, la hinî wextî înanê bizêkwanîye vîyartibi.”¹¹⁶

Yew babeta bîn zî ke vejyena vernî ma, aye zî cehalet o. Dewe de mekteb çin o. Ê ke wanenî, ê zî şinî teber de wanenî. Badê mekteb ra nîşkenî gureya xo dew de bikerî,

¹¹⁶ E. e., r.52

no rid ra şine teber de ciwîyenî. Wexto ke yew çik xirab bibî, hema şinî melan, pîran het. No nêzanayîş çiko giran ano sereyê şarî. Hîkaye na mewzu zî nîşan dana

Peynî hîkaye de mewzuya çinbîyayîşê nêweşxane û doktor zî nuştox vejeno vernî ma. Çewligî de kes bibo nêweş yan doktor çin bîyî, yan zî doktor seba tedavî ey şiravenî Xarpêt. Çewligî de kes çino ke yan o, yan zî merdimê ey seba tedavî nêşîyî xarpêt. Yew vate Boglon (qezayê Çewlik) de esto vanî, ma şinî Xarpêt de mirenî, yenî.

2.1.4.3. Hîkaye de Qalkerdox

Qalkerdoxê hîkaye sey her çî zanayox hîkayeyî neqil keno. Zerê qehremanê ra çî vîyareno, o ma rê vano. Nuştox tîya de qalkerdişî sey zanayoxê îlahî şuxulneno. “Reyna xeyalîn Hîşari benî qijkekê ey. O serê sibayî rew ra şîyenî qumî Hecî Elî de yew mude xo xij kerdênî û cuwa pey şîyenî mektep.”¹¹⁷

2.1.4.4. Ca

Hîkaye hina dest pêkena:”Fecîrî sibayî bî, hîna tîj anîkewtîbî, la surîya tîjî koyanî Çewlîgî de û koyê peyê Kurî de aysayênî.”¹¹⁸ Ma no nuştî ra zanane ke hîkaye dewa Çewlîgî Kur de vîyarena. Dewe de bizêkwan bizêkan û vareyanê xo benî binî Kuezûngem, Kilêreşûn mexel kenî. Tîya de Kuezûngem û Kilêreşûn nameyê cayanî. Nê cayan hemin cayê teber temsîl kenî. Hîkaye zafin teber ra vîyarena. Şitî kilkorî zî fekî dereyî de kewenî çimanî Mîro, Filît û serfiraz. Hîkaye dewê Kur ra şina Çewlîgî û tîya ra zî şina Xarpêt, bajaro pîlî de gedîyena. Teswîrê cayan nêbeno.

2.1.4.5. Wext

“Fecîrî sibayî bi”, “...amnanan qicî na çardax ser o rakewtênî.”¹¹⁹ Hîkaye no cumle ra wext nîşan dana û hîkaye destpêkena. Wextê hîkaye tam nêvîyareno. Ma nezanê kamcî serr û kamcî roj a. Wextê tengî de hîkaye qewimîyena û nuştox re-re no wext ma rê hina nîşan dano: “Tîj ke akewt û hendê çend qaman bîye berz...”¹²⁰, “Wexto ke versîyê înan bînî hendê qamê înan, înan zanayênî ke hîni nêmroj o.”¹²¹, “Berîvanî

¹¹⁷ E. e., r.48

¹¹⁸ E. e., r.51

¹¹⁹ E. e., r.51

¹²⁰ E. e., r.52

¹²¹ E. e., r.53

verî nimaj şanî amêyî bere.”¹²² Nuştox sey nê nimuneyî wextê hîkaye, seke peymitişê dewijan îfade keno.

2.1.4.6. Qehremanê Hîkayeyî

Hîkaye heyatê Mîro ra yew qisim ser o ronîyawa. No rid ra qehremano yewin Mîro yo. Mîro hema des serre yew qic o û miqatê bizêkan û vareyan beno. Semedo ke qic o, zaf çîk nêzano û xo keno kor.

Filît, Serfiraz sey hewalê Mîroyî û sey ey şitî kilkor keweno çimê înan.

Xala Şemsul hîkaye de yew cinîya pîl a û zanaye ya. Kam çi dejê ey, birînê ey bibo, şino cayê aye. Aye zî pê usulê xo tedavî kena.

Badîn yew Kurij o û dezayî Seîd babîyê Mîroyî yo. Wexto ke yew karî dewijan beno, ê şinî Badînî het. “Bi no qede Badîn Çewlîg de mîyanî dewlet û dewijan de sey yew mabêncî bi.”¹²³ Vera na holeya Badîn re-re dewijan ra çî mî geno û dano memuran, wextê weçînayişan zî yeno dewe, seba yew partî reyanê înan wazeno.

Ê qehremanê bîn: Seîd (babîya Mîroyî), Sarê (dadîya Mîroyî), Sidîq (birayî Mîroyî), Şerîf (hewal Mîroyî), Direh (hewal Mîroyî), Yadîn (hewal Mîroyî), Dîlber (ker û lal yew cinî), Şemdîn (yew Paliyîj û mêrdeyê Dîlberî), Ferît (xalê Mîroyî)

2.1.5. Grev

Hîkaye zerê kîtabî “Grev” de rîpela 60 û 76 de ca gênî. Dîyarbekir de hetê weşanxaneyê Roşna ra serê 2013 de yenî çapkerdiş.

2.1.5.1. Kilmî

Teber de hewa honikib û tîje hema anikewtibî. Dadîya Seyîdxanî ameyî, Seyîdxan kerdî haya. La o zaf bêhewn bi. Çünke şew şîbî sînema, filmê Yılmaz Guney temaşê kerdibî. Seyîdxan her roje na seate de beno aya û şino gure. O ocaxanê tuxla de xebityeno. Ocaxî tuxla bînatê Xarpêt û Dîyarbekirî de, dewa Kuyulu de ca guretên. Seyîdxan sey zafîn embazanê xo lîsê wendenî û hamnan de ocaxanê tuxla de xebitiyayenî.

Seat diwês de patronan ra Selîm ame ocaxê tuxla. Patron Selîm xalo Seyîdxanî bi. Xora hîris patronanê ocaxan ra yew zî patron Selîm bi. Karkeran, Usta Nûro ra zam waştênî. Nûro zî patron Selîm ra zam waştî. La patron Selîm sey ver cû no vaştîşê zamî

¹²² E. e., r.55

¹²³ E. e., r.58

reyna qebug nêkerd. Ustayan zî qerar guret vat ma şinî ce hemin patronan û înan de qise kenî, wa ma rê zam bidî. Ê şinî qise kenî, la patronî zam qebug nêkenî. Patronî ustayan ra vane ke şima hîrê aşm xebityenî û yew ser wenî. Senî şima ma dir zam wazenî. Ustayî no vate qebug nêkenî, vane ma sersibe rew warzenî heta şan xebityenî. La reyna ma nêbenî weyerî çik. Patronan ra vane şima heta des kewnî ra û seat diwês de yenî ocax, la şima seba ma bîyî wayerê mal û mulkî. Yewbînan ra qiseyan erzenî. Peynî nê kombîyayîşî de yew qerarê muşterek nêgenî.

Ê zî qerar genî û vane ma şiyerî grev. Ustayî şinî heme karkeran dir qise kenî. Vanê ma hemin yew fek bikî û ma şiyerî grev. Hîşar û Seyîdxan pê embazanê xo yew qehwe de yenî têhet. Qerar danê ke ê destek bidî grev. Wextê paydosî de Hîşar û Seyîdxan pero embazanê xo de qise kenî. Dêrsim ra hewalî zî înan ra destek danî. Ê sloganê xo zî nusênî û destpêkenî grev. Pê def uû zurna verî tuxlaxane de govend kaykenî. Na grev qet weşî patronan nêşina. Tekî patronî şinî Xarpêt û pê ulkucuyan wazene ke na grev bivindarnî. La karkeran tedbirê xo ver cu ra guretibi. No rid ra ra ê nêşkenî çik bikerî. Çar roje bînate ra şinî û patronî qebug kenî. Vane ke ma pîya qise bike. Ê yew şew yewbîn benî û anî û yew ucreto maqul ser o pîye kenî. Heta o wext kesî çiko winayin nêvînabi. Badê na grev patronî nêşkenîn karkeran ra çik vajî. Xora peynî hîkayeyî de fabrîka tuxla abenî û ocaxe tuxla zî qefilyenî.

2.1.5.2. Mewzu(babete)

Yew babeta verê hîkaye de vîyarena, a zî sînema ya. Ma xo ra zana ke o wext sey qehwehaneyan sînema estibî. Her kes dir televîzyon çinbî. Şar heme şinî sînema. Aktoranê sînema ra o wext Yılmaz Guney zaf namdar bi. Şar zaf Yılmaz Guney ra hes kerdenî. O qas ke hes kenî, eke Yılmaz Guney kuwayîş biwerdenî, qehwexane hemin kewtenî têmîyan. Vane çî ra Keko Yılmaz kuwayîş weno.

Hîkaye de mewzuyê esas heyatê karkeran o. O wext Çewlîgî de zaf gure çin bi. Zafîn çewlîgij şinî bajarê girdan de xebityenî. Seyîdxan zî Xarpêt de sey yew karkerî ocaxê tuxla de xebityeno. Karkerî sersibe rew şinî xebityenî. Heta şanî xebityenî û nêbenî wayerî çik. Ucretî Înan zaf tay o û tersê zengînan estbi. Seba ey destê înan giredaye yî. Rewşa sendîkayan zî xirab bî.

Sey yew babet zî grev vejyenî vernî ma. Karkerî çiqas grev bikî, anîyenî zengînî xo rê kutigan anî û verdenî înan. Wayerê karxane û fabrîkayan hemin karkeran tersnenî û vane ke wa ma ra zam nîwaze, grev nêbike. Merdimê zenginen tekî wextan karkeran

zî ardî kiştişî. La hîkaye ma de grev serkewtin bena. Çünke karkerîn benî yew û eke karkerî biyî yew, patronî nêşkenî çik bikerî. Ocaxê tuxla de tena yew dore grev biya. Peynî hîkaye de Ap Xelîl vano:

“A serre Ap Xelîlo pancas serre tîya de çamurviraştex (çamurcî) bi. Ap Xelîl hertim vatênî: -Lîya vanî kurdperest û komunîstî amey grev kerda. Êla Homa înan ra razî bo! Sayey înan ra yewmîyê ma bî zêd. Patronî nêşkenî ma rê sey verî muamele bikerî. La şima hinî nê feqîran de çi dewa kenî!”¹²⁴

Hîkaye de nuştex nayê zî ma rê mojnenî û senî karkeratî ameya tîya. Pê grev pê sendîka karkeran rewşê xo kerda rind. Na hîkaye seba ma yew tarix a. Yew vate vana ke kes tarîxê xo nîzane, vernîya xo de çi est nêzane. No rid ra na babet seba ma zaf ercîyaye ya.

Yew babete bîn zî peynî kîtabe de vîyarena û nameyê ey kapîtalîzm o. Ocaxê tuxla qefilyenî, fabrîqa tuxla benî a. O wext ra nat karxane yê qijî, dikanî qefilyenî û marketî, fabrîkayî benî a. Eka roje ma de netîce no babete vejyenî vernî ma. Her çi bîyo fabrîkasyon û esnafê qij zî ha merdî, ha mirenî.

2.1.5.3. Hîkaye de Qalkerdox

Nuştex sey yew qalkerdoxê vînayî xo ma rê neqil keno. Her çi sey teber ra vînaye û ma rê qal keno. “Aya hele de dolmuşê Kuyulu amey. Dolmuş heta fekî berî dekerde bî. Dolmuş de, da-des kursî estbî.”¹²⁵

2.1.5.4. Ca

Hîkaye tekî cayê zere û tekî zî cayê teber de vîyarena. Na hîkayeya ma zerê yew keye de dest pêkena. Teswîrî keye nêbeno. La no keye bajarê Xarpêtî de yo. Hîkayeya ma Xarpêt de vîyarena. “Paloyîj û Çewlîgîj Xerpêt de ekseriyet Mehleyî Sanayî, Salibaba, Karşiyaka, Kesrîk de ronîştênî û înan ra tayê hamnanan di-hîrê aşmî ocaxî tuxla de xebitênî. Ocaxê tuxla rayîrî ser o, dewê Kuyulu de bî.”¹²⁶ Hîkaye de esas cayê ma ocaxê tuxla yî. Teswîrî sey zaf cayan, teswîrî ocax zî nêbenî. Hîkaye de qehreman re-re yenî têhet û cayê zere de kombîyayîş virazenî. Nuştex nê cayan hina nîşan dano:

¹²⁴ E. e., r.76

¹²⁵ E. e., r.61

¹²⁶ E. e., r.60

“Pasajî Doxanî de buroyê tuxlacîyan de ameyî têhet”, “embazî bînî şî pasaj”, “yew oda de ronîşte bî.” Teswîrê cayî nêkeno û hîkaye domneno.

2.1.5.5. Wext

Hîkaye wextê hîra de qewimîyena. Nuştox wextê hîkayeyî tam dîyar nêkerdo. Hikaye de wext wextan ra yew hamnan o. ”Seyîdxanî lîse de wendenî û sey zafê qicanî paloyîjan û Çewlîgîjan hamnan ocaxanî tuxla de xebitênî.”¹²⁷ Hîkaye sersiba rew dest pêkena û 10 roje dom kena. Nuştox wextê hîkayeyî birezî “Roja bîn” vano û vîyareno.

2.1.5.6. Qehremanê Hîkayeyî

Na hîkaye de qehremanê yewin Seyîdxan o. Seyîdxan hema talebe yo û lîse de waneno. Wextê hamnan de Xarpêt de xebityeno. Seyîdxan pa Hîşar û Serhat destek danî grev û seba grev xebityenî. Ma şikilê qehremanan nêzanî. Çünke hîkaye de tena yew qehreman şikile ey yeno teswîr kerden, o zî Patron Selîm o.

Patron Selîm xalî Seyîdxan bi. Xora nameyê ey ra yeno zanayen ke o patronan ra yew o. Sey patronanê bînan xo ra rind anîyeno û ehlî keyf yew merdim o. Hikaye de şikil ey hina yenî teswîrkerdiş: “Selîm yew merdim derg û dila, esmer, yew camerdo zaf pak bi. Zimbêli xo sey aktorî amerîkayij Klar Gebil taşteni.”¹²⁸ Patron Selîm bînatê patronan û karkeran de yew role mabênçiyê geno.

Nuro yew usta yo û karkerî ey dir zam wazenî. O zî pa hîrî ustayan Şerîf, Yadîn, û Sîdar şino patronan dir qise keno. Usta Nuro qerarê grev geno û verê nêheqîyê vindeno.

Alîşan, Duzgin û karkerî dersimij destek danî grev.

Osman, Mistefa, Henefî, Hesên û Cemal patronê ocaxê tuxla yî. Verba karkeran vîndenî û nêvazenî înan ra zam bidî.

Raîf, Kurşat, Mahmud, ulkucî yî û patronan het ca genî, wazenî pê xirabî mesela hal bikerî.

Ap Xelîl yew çamurviraştox o. Heta pancas serre tîya de xebityeno. Zerê hîkaye de nêvîyareno, la peynî hîkaye de seba grev keyfweşîya xo îfade keno.

¹²⁷ E. e., r.60

¹²⁸ E. e., r.64

Ê qehremanê bînî hinawa: Selhedîn (hevalê Seyîdxan), Filît (hevalê Seyîdxan), Mîrza (hevalê Seyîdxan), Laser (hevalê Seyîdxan), Welî (qalibçî), Şahîn (qalibçî), Feteħ (hetkarî Hîşar), Xalo Mehemed (qehwecî), Bîlal (birnayox).

2.1.6. Dejê Nîmîteyî (Derdê Kezebe)

Hîkayê ver cû kîtabê “Grev” de bi nameyê Derdê Kezebe ra weşanîyenî. Hîkayeyê ma kîtabê “Dejê Nîmîteyî” de ameyî cigêrayîş. Hîkaye zerê kîtabî “Dejê Nîmîteyî” de rîpela 69 û 73 de ca gênî. Dîyarbekir de hetê weşanxaneyê Hîvda ra serê 2022 de yenî çapkerdiş.

2.1.6.1 Kilmî

Yew cinîya zerrtenike nameyê aye Şemşulê Ezîmşêr a û qicî xo kena vîn. Çewres ser badê qicanê aye ra yew yeno mezelê aye ser o û aye dir qise keno. Qalê hedîseyanê verinan û dejanê nîmîteyan yê dadîya xo keno.

Aşman ra payîzî bî û dewijî gureyê payîzî ser o xebityenî. Cinîya zerrtenike zî mongayî ditibî. Teber ra yew xeber yena û vanî qican ra yew Çirrey Gozêre de zerreyî gune de raviste yo. Cinîya zerrtenike wazdana, şina ce Çirrey Gozêre û anîyenî qice aye ho mireno. Qice xo gena verega xo, la qicê aye anîyeno dadîya xo ra û çimê ey qefilyenî. No ewnîyayîşo peyin vîrê cinîya zerrtenike ra nîşino. O wexta ra nat cinîya zerrtenike Çirrey Gozêre ra nêvîyarena, a mintiqa ra nêşiyena. Qicê xo yê bîna zî Çirrey Gozêre ser o nibena.

Rojan ra yew roja zimintanî ya û wayê cinîya zerrtenike qic ana dinya. Cinîya zerrtenike zî wazena şiyero diyarîya waya xo. Qican xo ra xatir wazena, kewna rîye. La minibusê înan Çirre Yadî de lîr bena. Cinîya zerrtenike na qeza de mirena. Qicê aye mezelê aye ser o de decanê xo ano vîrê xo.

2.1.6.2 Mewzu (Babete)

Hîkaye de babeta yewin merg o. Merdim, yew heskerdeyê xo vîn biko, dinyaya ey bena tarî. La kes qicê xo vîn biko, dejî dirbetin, dejî xorîn benî û heta peynî dinya weş nêbenî. Nuştox nayê hîkaye de hina îfade keno: “Darbî weş nibênî, dejî bi temamî beyntare ra wenidarênî. Darbî qalîk gire danî, la wexto ke qalîk ser ra şî, wexto ke ginayî yew ca rê, reyna dejênî.”¹²⁹ Hîkaye de lajê yew cinîya şefketin û zertenik yeno

¹²⁹ E. e., r. 69

kişiyayış. No qicê xo vînerdiş aye ra beno derdê kezebe. Ma zana ke yew dadî û babî qicanê xo tewr zaf heskenî. Heskerdişê qican nîmanenî, heskerdişê xo ranêmojnenî. Tewr zaf dadîya kesî, kesî ra heskena. Na hîkayeya ma de zî yew heskerdişo tewr zaf ra yewnimune esto.

Yew ferq zî nê dejî, dejê nimateyî. Dejê nimateyî babetan ra yew a. Însanan ra zafî dejanî xo nênimnenî. Dejanî xo vilakenî her ca ra. Dormalê xo hemin marazdar kenî. La bêlê na hîkaye de heta mezêlê dejê nimateyî estî. “Kes hendayê to dejî xo nênimiti. Ez şahadê to ya, kes hendayê mi dejanî to yê nimateyan nizano...”¹³⁰

2.1.6.3. Hîkaye de Qalkerdox

Hîkaye de qalkerdox çimê qehreman ra ma rê neqil benî. Qehremano qalkerdox qicê cinîya zerrtenikî yo.

*“Hinî kar û gure qediyabi, citê payîzî ameybî kerdiş, gozêrî kuwîyayibî, qicanî dewi daranî gozêran ra gozî peyên zî tira kerdibî. Ma no kar ra vatênî ‘başaxey’, hinî başaxey gozan zî ameybî kerdiş. Ma gilgoşarî peyênî zî daran ra tira kerdibî.”*¹³¹

O yeno verê mezêlê dadîya xo û seke dadîya ey ganîye aye dir qise keno. “ Ez ewro to fehm kena. Ti cinîya zerrtenike, sefêqetine, sêwîye bêtalîhe...”¹³²

2.1.6.4. Ca

Hîkaye verê mezêlê de bi qisekerdişê qehremanî dest pêkena û o şino qijîfîya xo. Esas cayê hîkaye ma tam nêzanî. Nuştox cayê hîkaye nîşan nêdaya, la ma zanî ke hîkaye yew dewe de vîyarena. “dewijan velgî birnayibî û qismî velgî xo bi heran û esparan kiriştibî û verî bananî xo de lod kerdibî.”¹³³ Hîkaye de Çirrê Yadîn zî vîyarena û îtya yew cayo namdar o. No rid ra ma zanane ke hîkaye yew dewa Çewlîgî de vîyarena. Hîkaye cayo teber de qewimîyena û nê teber ra tewr muhîm di cayê nê yê: Çirrey Gozêre, Çirrê Yadî.

2.1.6.5. Wext

Hîkaye de hîrî heb wext estî. Înan ra yew qehremanê ma bîyo pîl. Verê mezêlê dadîya xo de, yew mexrebo tarî de hîkaye qal keno. “Çewres serrî cuwe pey, ez ewro no

¹³⁰ E. e., r.69

¹³¹ E. e., r.69-70

¹³² E. e., r.71

¹³³ E. e., r.70

mexrebo tarî de, ameya mezelê to ser o. Ez wazena dejanî xo yê nimateyan to rê vacî.”¹³⁴ Nuştox verê nê mezeli de teknîkê flashback şuxulneno, şino qijtiya xo. Hîkaye wexto teng de vîyarena û pê teknîkê flashback bena wexto hîra.

Wextê hîkayeyî yo diyin qijtiya qehremanî de yew roja payîzî, yew mexreb de vîyarena. No wext de Şemşulê Ezîmşêr qice xo kena vîn. “Belê wina yew roja payîzo peyenî de, virsiye Kerreyî Bilbilûn ameybî dewi ser o, dew seri ra vîyartibî heta Duzî Çewligî şîbî. Hinî wextê mexrebî bi, mexrebo tarî.”¹³⁵

Wextê hîkayeyî yo hîrêyin zî yew roje zimistanî, yew mexrebo tarî yo. Şemşulê Ezîmşêr mirena û qehremanê ma dadîya xo keno vîn. “yew mexrebo tarî de to ma caverdayî û ti şîya.”, “yew roja zimistanî bî, vewre varayêni, welik hawa ra fir dayêni, yew pûk û xedeb bi.”¹³⁶

2.1.6.6. Qehremenê Hîkaye

Hîkaye de qehremanê yewin cinîya zerrtenik Şemşulê Ezîmşêr a. Nuştox hîkayeyî de teswîrî qehremanan nêkeno, la şaxsê aye ma ra mojneno. “Ti hende zerrtenik, hende zerrvêşaye, hende fedakar bîya ke to rê her wext holbîyayîş, bextewarbîyayîşî merdimanî to, bextewarbîyayîşî to ra hîna muhîm bi.”¹³⁷ Nuştox nameyê Şemşulê Ezîmşêr nêşuxulnena, ey ra vano cinîya zerrtenik. Şemşulê Ezîmşêr qice xo kerdo vîn û nameyê qijê ey hîkaye de nêvîyarenî.

Qehremano diyin zî lajî Şemşulê Ezîmşêr o. Hîkaye feki nê qehremanî ra qal bena. Nameyê ey hîkaye de nêvîyarena. Çewres serrî dima verê mezelê dadîya xo de hîkayeyî û hîssanê xo îfade keno.

Miroyî Evdalan merdeyê Şemşulê Ezîmşêr o. Tena yew ca de nameyê ey vîyarena.

2.1.7. Ez û di Dadî

Hîkaye zerê kîtabî “Dejê Nimateyî” de rîpela 74 û 80 de ca gênî. Dîyarbekir de hetê weşanxaneyê Hîvda ra serê 2022 de yenî çapkerdiş.

¹³⁴ E. e., r.72

¹³⁵ E. e., r.70

¹³⁶ E. e., r.72

¹³⁷ E. e., r.72

2.1.7.1 Kilmî

Mîran yew qîco des serrî yo. Dadîya ey çar dore o caverdayo û şîya. Mîran nêzano babîyê ey kam o. Mîran ce dapîrê xo de o û dapîrê ey anîyena Mîranî ra. Eka zî dadîya Mîran ameya û wazena qicê xo bigero ce xo.

Yew ode de 5 kes estî û ê qerar danî ke wa Mîran çade biciwîyo. Çunke Almanya de seba tayîn kerdişê qederî qican dewlet mudahîl bena. No kimbîyayîş waştêyê Daîreyî Ciwanan (Jugendamt) ser o virazîyeno. Xebatkara Daîreyî Ciwanan Claudîa Xanim destpêkena qiseykena û vana ma zanenî ke dadîya Mîran çend dor o caverdayo û şîya. Vana eka zî dadîya Mîranî Helîn Xanim wazena Mîranî bigero. Claudîa Xanim sosyal xebatox Nergîz Xanim ra rapor wazena. Nergîz Xanim zî van , ma yew ser o ke cuyayîşê Helînî teqîbê kenî û yew xirabî çinî. Vana dadîya Mîran eşkenî bianî qije xo. La Dapîra Gulîzar no qerar rê îtiraz kena. A vana, . Vana heta eka dadîyê Mîran çar dore ey verda û şî. Şima ça ra zanî aye reyna ey canêverdena. Nika yew embazê Helîn esto, belkî embazê Helîn, Mîranî nêvazeno, ey keno teber. Helîn zî vane, embazê mi wazeno wa Mîran bîyero ma het. Ez zaf pîşmona, ez wazena ke pê qicê xo ya biciwî. Dapîra Gulîzar edî kala û a nêşkena bianî Mîranî ra.

Hêşt kêneyî Dapîra Gulîzar esta, la lajî ey nêbîyî. No rid ra a zaf wazena ke Mîran cayê ey dir bimano. Helîn zî wazena qicê ey cayê aye dir bimano, la o tatîlî de eşkeno şîyero cayê dapîra xo. Ê qerar danî ke Mîran cayê dadîya xo de bimano û a meselaya bîni zî beynatê xo de hal bikerî.

2.1.7.2 Mewzu (Babete)

Na hikaye de babeta ma yew welatî eurapa de vîyaena û rewşê qijcanî ana çîmanê ma vero. Alman ya de Xebatoxê Daîreyî Ciwanan (Jugendamt) derheqê qicanî de qerar danî. Kamcî qico ke bêwayer bimano dewlete qerar dano ke no qic kamca de bimano û yan zî dewlet bi xo anîyena nê qicî ra. Verê yew cigerayîş yeno kerden û goreyê qanunî qerar yeno gerayîş. Tîya de qicî ra nêpersenî, nêvanî, “ ti wazena kam dir bimani?” Ê bêruhe, îtya de tenya qanun estî. Qanun vane se sey ey kenî. O qas ke Dapîra Gulîzar anîyena tornê xo ra, wayer ey vejîyena, la qanun aye ra geno. Helîn çar dore qicê xo caverdayo û şîya, la reyna qicî danî aye.

Yew babeta ke zî wejyena vernî ma, naya ke welato dûrî de kes kokê xo ra beno dûr, beno vîn û kulturê xo ra cîya maneno. Dadîya Mîranî zaf rehet qicê xo caverdena û

şina. Derheqê Babîyê Mîranî de zî teba nêno qiseykerden. “Mi qet babî xo nîsînasna, ez nizana babî mi kam o.”¹³⁸

2.1.7.3 Hîkaye de Qalkerdox

Hîkaye de qalkerdox qehreman bi xo yo. Qehremanê ma yew qic o û hîkaye neqil keno. “Dapîra mi wazena mi bîgero xo het, çunke 10 serrîyo ke a miqatey mi bena, a ewnîyena mi ra.”¹³⁹ Re-re zî şino xeyalanê xo û pê teknîkê flashback hîsîsanê xo û hîkayeyê xo ma rê mojneno. “Wexto ke Claudia qalê dadî mi kerd, ez şîya ê rojanê kehenan, o wext ame mi vîr.” Ez panc serrî bîya dadî mi reyna ameyî keye. Helbet mi kêf kerd ke dadî mi ameya mi het, ma pîya ciwîyenî.”¹⁴⁰

2.1.7.4 Ca

Hîkaye cayo zere de ravîyarena. No ca hina yenî teswîrkerdiş: “Yew Wadeyo 10 metreka de 5 kesî dormareyî yew masaya gilorin de ronîştî...”¹⁴¹ Heta peynî hîkaye no oda de vîyarena. La xeyalê lacê de tekî cayî zî vîyarenî. Înan ra yew marketa “ALDI” ya. No ca seba qic yew cayekoe xirab o. Çunke dadîya ey, o hema 2 serrî bi, o na market de verdabî û şîbî. Yew zî nameyê keyê înan vîyareno, la teswîrî nê cayî nêbeno.

2.1.7.5. Wext

Hîkaye de wext nêvîyareno. Ma nêzanî kamcî serrî yo, kamcî mewsim o, kamcî aşm a û kamcî roj a. Qet yew malumatî ma çin o. Ma tena zananê ke qehremanê ma, Mîran 10 serrî yo. Nuştox wextê xeyalanê Mîranî zî pê serranê ey dano: “Ez yew serrî bîya dadîya mi, mi keyeyî dapîrê mi de caverdabi û şîyebî.”, “Ez panc serrî bîya dadî mi reyna ameyî keye.”¹⁴²

Yew het ra zî hîkaye wextê tengî de vîyarena. Yew oda de bi kombîyayîş hîkaye destpêkena û peynî kombîyayîşî de hîkaye gedîyena. La xeyalê Mîranî zî wexto hîra de vîyarenî, sey “ez yew serrî bîya... ez çar serrî bîya...” ser ser ma rê qal keno.

2.1.7.6. Qehremenê Hîkaye

Hîkaye de şikilê qehremanan teswîr nêbeno. Tena nameyê înan û karê înan vîyareno.

¹³⁸ E. e., r.75

¹³⁹ E. e., r.74

¹⁴⁰ E. e., r.75

¹⁴¹ E. e., r.74

¹⁴² E. e., r.75

Hîkaye de qehremano yewin Mîran o. Mîran laceko qij o, hema 10 serrî yo. Dadîya ey, çar dor o terk kerdo û şîya. No rid ra tekî tersê ey estî. Hîkaye de seba Mîran yew qerar guretiş esto, la Mîranî nêşkeno mudaxaleyê nê qerarî bikero. O teyna sey vinayox temaşe keno.

Qehremanê diyin zî Dapîra Mîranî Gulîzar a. Gulîzar nezdî des serr aniyena Mîran ra. Hêşt kêneyê aye biyî, la lajê aye çin o. No rid ra Mîranî ra zaf hes kena û nêvazena ey ti ra bigerî.

Qehremana hîrîyin Dadîya Mîranî Helîn Xanim a. Helin Xanim zî wazena wa Mîranî biyero caya aye û aye dir biciwîyo. A caerdayişê qicê xo ra poşmana.

Qehremana çarin Claudîa Xanim a û a xebatoxa Daîreyî Ciwanana, qeraroy peyin a dana.

Qehremana pancin Nergîz Xanim a. A sosyal xebatox a û rapor kena hedre. Peynîy hîkaye de yew xususîyetê aye vejyeno meydan, a qijcn ra eciz a.

Yew zî tercuman esto û nameyê ey nêvîyareno.

2.1.8. Kilaw

Hîkaye zerê kîtabî “Dejê Nîmîteyî” de rîpela 81 û 96 de ca gênî. Dîyarbekir de hetê weşanxaneyê Hîvda ra serê 2022 de yenî çapkerdiş.

2.1.8.1 Kilmî

Sehdîn Îstanbul de zaningeh de waneno û seba tatîl aşmê sibat yenodewa Kur. Otabusê ey Şarge de vindena, birayê Sehdîn Mîro yeno vernî ey. O wext vernî qehwexaneyî zaf qelebal o. Çünke seba antişê Filmê Yılmaz Guney; Şerîf Goren, Tarik Akan, Şerîf Sezer ameyî tîya. Nameyî film zî “Îzin” a. Seîd û Sehdîn embazê yewbînî yî. Seîd zî film rê ardim keno û anîyeno astore înan ra. Seîd Sehdîn dano şinasnayîş. Rejîsor Şerîf Goren seba yew sehneyî filmî wazeno şîyero Kur û cayê sehne bivîno. Seîd, Sehdîn, Mîro, Şerîf Goren û Tarik Akan kewnî rîye. Rîye de eskeran ra bahs kenî, wazenî ke Gören û Tarik Akan dîqet bikerî. La dereyî Sîvasî de Şerîf Goren û Tarik Akan hina nêşkenî şîyerî û Saîd înan tepîya ano. Sehdîn û Mîro zî dom kenî şinî Kur.

Dewijîn zafîn yenli zliyaretê Sehdînî. Oda de yew qelebalix beno. Pîlê dewî beynatê xo de qalê 12 elul kenî. Muxtar Riza hetê cunta guretîni, la kes sey ey nêfikirîyyayenî. Mela Komil yew mesele qal keno û vane ez û Hecî Hesen Çewlîgî de ronîştebî. Yew poles kilawê hecî Hesenî guret eşt ard û pay na ci ser o. Hecî Hesen zî ey

ra va, şar ho şino aşm ser o, şima hon kilawan dime de. Na qise ra dima her kes yew kerdişê cunta ra behs keno.

Çend roje dima Sehdîn şino Şarge ke xo xij bikero. Şerîf Gören zî wazeno seba yew sehne 20 merdim top bikero. Seîd û Sehdîn ey ra ardim kenî. 20 merdim anî û merdimî seba xatirê Yılmaz Guneyî, Şerîf Goren ra ucret nêgenî. A şew Sehdîn keyeyî Saîd de maneno. Babîyê Saîd Apo Husnî înan rê deyîan vano. Ê keyfweş benî.

Roja bîn sînemakar yew sahneyî Tarik Akan û Şerîf Sezer ancenî. no antişê çend roje dom keno û Sehdîn zî keyeyî Saîd de maneno. Gureyî filimkaran gedîyeno û ê şinî. O şand Şargeyîjî keyeyî Husnî de yenî pêser. Teber de vengî tîfîngan yeno û ê şinî anîyenî ke cendermeyî binê vewr de mendî. Ê cendermeyan genî paştê xo, înan benî keyeyî Husnî. Cendermeyan cemidyayîş ra xelisnenî. Cendermeyî yenî xo û çay şimenî. Badê çay yew cenderme warzeno û kilawanê hemin dano arîye û soba de vêşneno. Nayê ser o fekî înan akerde manenî.

2.1.8.2. Mewzu (Babete)

Na hîkaye de mewzu antişê yew Fîlîma Yılmaz Guneyî ya. O wext her kes heyranê Yılmaz Guneyî yo. La Yılmaz Guney hepîsxane de mendenî, no rid ra o wazeno ke rejîsor Şerîf Gören na film banco. Zafîn Fîlmê Yılmaz Guneyî bîyî qedexe. Dewlet seba sîyasî ra zaf film, kîtap, Kovar û rojname kerdibî qedexe. Wextê cuntayî her çî bibi zor. Qehramanê ma Şerîf Goren, Tarik Akan, Şerîf Sezer û yê bînî kaykerdoxî û semedê antişê na filma amebî Çewlîg. No zimistan û mîyanê qedexeyan de filîm ancenî.

Yew Mewzuya hîkayeyî zî îhtîlalê 12 elul 1980î yo, na cunta şarî ser o de senî yew tesîr viraştî, nayê ra yeno behs kerdin. O wext zaf merdim seba cuntayî 12 elul kewtî bî hepîsxane, ameyîbî işkencekerdiş û kişîyayîbî. Welat bibi sey yew hepîsxaneyo gird. Reyna o wexta zaf hunermend û sîyasetkar remayî şîyî dewletanê bînan. Merdim tersenê teber de bigero. Her ca de esker û polîs esibî. Înan bêsebeb şar kiştinî û heqaret şar kerdinî. Reyna hîkaye de cunta malimê kurdî gurera girewtî û malimê tirk ardî cayê înan. Nê malimî zî pê dîn û nimaj şar xapînenî. Peynîye hîkaye de şar cendirmeyan merg ra xelisneno, la cenderme kilawanê înan genî erzenî soba. Pê rindîyî çîk nê bedilyeno.

2.1.8.3. Hîkaye de Qalkerdox

Hîkaye de qal kerdox sey vînayox hîkayeyî ma rê qal keno. Hîkaye birezî dom kena û sey hîkayeyan bîn nêşina qala verin. “verî qehwexaneyî zaf qelebalix bi, însanî ameybî pêser o, se ke yew çî temaşe bikerî. no hal balî Sehdîn ant.”¹⁴³

2.1.8.4. Ca

Hîkaye zafîn Şarge de û tekî zî dewa Kur de vîyarena û teswîrî cayan nêbenî. Hîkaye hem cayo teber, hem zî cayo zere de qewimîyena.

Hîkaye Şargey de dest pêkena. Hîkaye tekî beynatê Şarge û Kur de vîyarena. Pê lingan hetî Kerayo Qulkerde û dereyî Sivas ra şinî Kur. Fîlm ra yew sehne zî beynatê Şarge û Senceqî de yeno antiş. Nê cayî temsîlê cayo teber kenî.

Odayê Sehdîn û odayî Apo Husnî zî cayê zere temsîl kenî. Nê cayî zî nêyenî teswîr kerdişî.

2.1.8.5. Wext

Nuştox verê hîkaye de wextê hîkaye ra behs nekeno. La ma bianî zerê hîkaye ra serrî hîkaye xo bi xo vejyenî vernî ma. Qehremanê ma Sehdîn seba tatîlî sibat yeno dewe. Yew het ra zî ma bianî nameyê film “Îzin” badê bena “Yol” serra 1981 de yena antiş. Yanî hîkaye serra 1981î zimistan û sibat de vîyarena.

Yew het ra zî hîkayeyê ma wextan ra wextî hîra ra qewimîyena. Rojê ke Sehdîn otobus ra yeno war, hîkaye dest pêkena. Heta şina qedayîşê filma Yılmaz Guneyî.

2.1.8.6. Qehremenê Hîkaye

Hîkaye de qehreman nîyenî teswîrkerdiş. Şikilê înan ma nêzanî. La tekî qehremanê ma namdarî û ma şikilê înan zanenî. Nê Şerîf Gören, Tarik Akan, Şerîf Sezer î.

Hîkaye de qehremano yewin Sehdîn o. Sehdîn zaningeh de waneno û dewê xo Kur ra zaf heskeno. Tatîlê sibatî de yeno dewe. Rind tirkî qisey keno û no rid ra ardimê filmkerdoxan keno.

Hîkaye de yew qehreman zî Seîd o. Seîd hevalê Sehdînî yo. Fîlkerdoxan ra ardim keno û miqatê astorê înan beno. Nameyê babîyê Seîd Apo Husnî yo. Apo Husnî û babîyê Sehdîn zaf rind heval î û Apo Husnî dengbêj o, o zaf rind deyiran vano.

¹⁴³ E. e., r.81

Muxtar Riza Muxtarê dewa Kurî yo û sey zanaye qise kerdiş ra zaf heskeno. La fikirê ey kes rê tesîr nêkenî.

Yılmaz Güney hem rejîsor o, hem senarîst o, hem zî artîst o. Hemin hetra sînema de zaf namdar o. Zaf filîm û senaryoyê ey xelatî gurefî. La Yılmaz Güney sîyasî yew nasname yo. No rid ra hertim keweno hepisxane. O serra 1974 de yew dozgerî kişeno û reyna kewenî hepisxane, la serra 1981 de remeno, şino Fransa. Tîya de mireno û mezêlê ey Parîs de yo.¹⁴⁴

Şerîf Gören namdar yew rejîsor o. Serra 1966î de pê Yılmaz Güney xebitîya yo. Hina zaf filman de rejîsorî kerda. Sey rejîsorê “Yol” hîkaye de vîyareno û Şerîf Gören na film ra xelatê “Fîlma Tewr Rind” qezenç kerda.¹⁴⁵

Tarik Akan namdar yew artîst o. Zaf filîmê ey estî. Fikirê Yılmaz Güney tesîrê ey kenî û filîmanî sosyalî û komelkî de kay kenno. Xo ra Tirkîya de her kes ey şinasnana. Serra 2016 de heyatê xo vîn kenno.¹⁴⁶

Şerîf Sezer zî yew artîsta cînî ya. Fîlmê aye yewin “Bir Günün Hikayesi” (Hîkayeya yew roje), rejîsor Sinan Çetin dir xebitîya ya. Fîlmê Yol de nameya aye zî Zîne bî û seba xelate Fîlm zaf rind artîstî kerdibî.¹⁴⁷

Înan ra wet qehremanî ke nameyê inan vîyareno, hinawa: Mîro, Mesur (embazî Sehdîn), Mela Komil (pîlanê Kur), Hecî Hesên (embazê Mela Komil), Mîrza (Muxtar) verin)

2.1.9. Tewreyê Sirran

Tewreyê Sirran serrê 2021 Kovara Vate de yenî çapkerdişî. Hûmara kovar 67 zimistanî û beynatê rîpela 89-96 de ca gêni.

2.1.9.1. Kilmî

Sertaç, Oya, Levent û Aysun lîse ra çar hevalê yewbînî yî. 30 serrî badê Îstanbul de yenî têhet. Oya, Levent û Aysun xora Îstanbul de monenî, la Sertaç Ewropa de cuyeno û yeno cayê înan. Levent û Oya 30 serrî badê zevijyenî û nê çar hevalî keyeyê îna de yenî yew ca.

¹⁴⁴ Birol Öztürk, Bir Yılmaz Güney Biyografisi, Ankara, Yason Yayınları, 2015
ciresayîş:17.07.2024

¹⁴⁵ Biyografya, “Şerif Gören”, <https://www.biyografya.com/biyografi/2206>, ciresayîş:17.07.2024

¹⁴⁶ Kıymet Coşkun, **Tarik Akan: Ülkemin Güzel Yüzü**, İstanbul, Can Yayınları, 2017

¹⁴⁷ Beyaz Perde, “Şerif Sezer”, <https://www.beyazperde.com/sanatcilar/sanatici-13922/biyografi/>, ciresayîş:18.07.2024

Nê çar hevalî qiseyî wexto verên kenî. Înan Xarpêt de yew lîse de wendo. Lîseyî înan zafîn faşistîbîl, la Sınıfê înan dest Paloyijan dibî û Paloyijan înan pawitenî. Aysun yew kızılbaş a û no rid ra lîse de sinifê diyin de, aye lîseyî Xarpêtî ra şîbî. Aysun Sertaç nêşinasnena, la Sertaç Aysun rind şinasneno. Sertaç û Levent hem merdimê yewbînî yî, hem zî mekteb de zî pîya wendibî. Levent Oya ra zaf heskerdenî. Heta Sertaç û Oya şîbî yew unîversîte, o çax Levent Sertaç ra no heskerdişê xo vatibi. Esas Sertaç zî Oya ra heskerdenî, la ey qey no heskerdişî ra behs nêkerdibi. Înan wexto verên ser o qise kerdenî, nişka ra televîzyon ra yew veng ame ke Hrank Dînk kişîyawo. Ê Hrank Dink ser o fikiranê xo vanî. Levent vano, qirkerdişê ermenîyan zurî ya û Aysun hetê Hrant Dink gena. Oya zî vana, Hrant Dink kişîyayîş heq nêkerdibi. Sertaç zî van, zaf çepgirê Tirkîya no babetî da durust nîyî. No qirkerdişî ermenîyan ra nêvanî jenosîd. Reyna ê wayerê Hrant Dink vejîyenî, wayerê Kurdan nêvejîyenî. Nê qise ser o ê bînî naxoş.

Roja bîn siba Oya, Sertaç û Levent yew masa de ronîştayî. Telefon dano peru û Oya kena berz. Aysun telefon kerdibî Oya û vatibi, ez eka Sertaç şinasnena.

2.1.9.2. Mewzu(Babete)

Babete hîkaye çar heval yenî têhet û behsê wexto verên kenî. Hevaltîya qijîtîye çiqas rinda, a zî yena vernî ma. Ê o wext Lîse de wananî. Lîseyê înan destê ulkucuyan de bîyo. No rid ra Aysun lîseyê înan caverdena û şîna. Ê rewşa kurdan û elewîyan ser o qal kenî û vane înan zaf zor wendenî. La yew het ra zî heskerdişê lîse ra bahs kenî. 30 serr cuwa pey Levent û Oya zevijyenî.

Hîkayê wextî qehremananê lîse de rewşê wendekarê Kurdan ra zî bahs kenî. O wextan hetê sîyasî ra Tirkîye têmeyanî bîyî. No rewş wendekaran ser zî yew xirabî virazenî. Yew wendekar seba ey yenî kiştîş. Rewşê kurdan û elewîyan qal kenî û vane înan zaf zor wendenî. No ridra Aysun lîse înan verdenî şînî. No mewzu de tekî elewîyê Kurdan xo Kurd nêhesibnenî û babeta ey zî tîya de vîyarenî.

Rewşa Ermenîyan zî sey yew babet vejyena vernî ma. Kiştîşê Hrant Dink ser o çar heval zî cîya cîya fikiranê xo vanî. Na babet ser o yew fikiro muşterek çin o. Peynî de Sertaç vano, Çepgirê Tirkîya na babet de verba kurdan durust nîyî.

2.1.9.3. Hîkaye de Qalkerdox

Qalkerdoxê hîkaye sey qalkerdoxê îlahî ma ra qal keno. Qalkerdox kewnî fikirê qehremananê û hîssanê înan ma rê qal keno:

“Sertaç hîsî xo eşkera nêkerdibî û cuwa pey no heskerdiş ravîyartibi. Semedo ke ewro Oya embazî ey de zewiciyaye bî, ey na masa de behsê eşqî xo nêkerd. Yanî hîsî ey reyna zereyê ey de mendî..”¹⁴⁸

2.1.9.4. Ca

Hîkaye İstanbul de yew keye de vîyarena. Teswîrî cayan nêbenî. Çar heval yew sifra de yenî tehet û hîkaye hemin tîyade û cayo zere de vîyarena. La qise keridişê înan wexto verên ser o dom kenî. Cayo teber ra nameyê Xarpêt, Pulur (Ovacık) zî vîyarenî.

2.1.9.5. Wext

Nuştox wextê hîkaye nişan nedana. Hîkaye pê qiseyê Sertaç destpêkena. “Hadê noş, ez qedehê xo qay xatirî 30 serrî cuwa pey yew ca ameyîşî ma berz kena.”¹⁴⁹ Qehremanê hîkaye lîse de hevalê yewbînî û 30 serrî dima yenî têhet. “Ma lîse de nêzanayenî ti kurd î, labelê ma texmîn kerdenî. Çünke to vîcnayîşî şaredarî yê 1977 de namzedo kurd Fazil Uxur destek kerdibi.”¹⁵⁰ No qise ser zî ma fam kenî ke înan 1977 de lîse wendenî. Nê di cumle ra ma texmîn kenî ke çar heval serre 2007 de İstanbul de yenî têhet.

Yew het ra zî hîkaye wexto tengi de qewimîyena. Yew şew de destpêkenî û ser sibeyî yew telefon yeno û badê qisekerdişê telefonî hîkaye qedîyena. “Hemîne de şanra yew naxoşî mendibî. Înan seba hişyar bîyayîşî qeweyî sibayî şimitenî. Nişka ve ra telefonî keyî cinîya”¹⁵¹

2.1.9.6. Qehremenê Hîkaye

Hîkayeya ma 4 qehreman ser o ronîyayîya. Şikilê qehremanan eka nêbenî teswîr û re-re wextê lîse de teswîrî benî. Nê çar qehreman bînate xo de qiseykenî û hîkaye domnenî.

Qehremano yewin Sertaç o û Sertaç Ewropa de ciwiyeno Ma eka şikilê Sertaç nêzanenî, la wextê lîseyî nê cumleyan şikile o wext nişan danî: “O wext zî erdişê Sertaç estbî, o yew xorto, esmer, giran û jîr bi.” Mewzuyê lîseyî zaf ameynî Sertaç vîrî. No rid ra Sertaç hina zaf qal keno.

¹⁴⁸ Seyîdxan Kuriş, “Tewreyê Sirran”, **Vate**, Hûmara 67, zimistan 2021, r. 94

¹⁴⁹ Kuriş, “Tewreyê Sirran”, r. 89

¹⁵⁰ E. e., r. 93

¹⁵¹ E. e., r. 95

Qehremana diyin Aysun a û yew elewî ya. No rid ra lîse ter kerdo û şîya yewna lîse. Aysun peynî hîkaye de Sertaç şinasnena.

Qehremanê hîrîyin zî Levent o û o zî heval û merdimê Sertaçî yo. Levent yew elewî yo, kurd o, la tersî vero nêvano ez kurd a. Şikilê lîseyî ey hina yenî teswîr kerden: “Levent hîna bêerdîş bi, rîyî ey de qet muyî çin bî, rîyî ey sey hakî bi.”¹⁵²

Qehremana çarin zî Oya ya. Lîse de Levent, Sertaç û Faruk aye ra heskenî. Oya yew dore zewijyenî û ciya bena. Eka zî Levent dir zewijyena.

Fazil Uxur yew şexsê sîyasîyê kurdan o. Serra 1977 de Xarpêt de vîcnayîşê şaredarî de beno namzed.

Hrant Dink yew rojnamegerî namdar o, yew Ermenî yo. Serra 2007 de verê banî Agos de yeno kiştiş.¹⁵³

2.1.10. Binê Asmêno Gewrî de (Multecîyê Ziwar a)

Na hîkaye “Kovara Rewend” de serrê 2024 bi nameyê “Multecîyê Ziwar a” neşir benî. No kovar ra demserra yewin û rîpela 69-77 de ca gêni.

2.1.10.1. Kilmî

Hîkaye yew qampê multecîyan û sinorê Holanda de vîyarena. Multecî na qamp de hîkayeyê xo qal kenî û wazenî ke Almanya de bimanî. Tîya de her ca ra însan estî, la zafîn rojhelat ra ameyebî.

Rovîn cayê multecîyan de mesulê yew vardîya yo. Yenî cayê xebatê ey de multecîyan ser o yeno qisey kerdiş. Sîegfrîed vano, Merkel xelet kena, multecî Almankî nêzananî û entegre nêbenî. Raşît zî verba ey vano, suçdar tena multecî nîyî. Almanya rind yew polîtîkayê koçberî nêkerda û înan tena sey karker vînena. Nê qiseyan ser o mesula vardîyaya şew Sarah vardîya xo teslîmê Rovîn kena. Rovîn binate xebatkaran de vazefe vila keno. Her roj multecîyan rê kincî, şampuan, sabûn ameyenê vila kerdişî. La multecî no vilakerdiş de yewbîn pankenî. Multecî birêz şinî verê karmendê BAMF (Daîreyo Federela semedê Koçberan û Multecîyan) û seba qebûl kerdişê multecîyê xo îfade danî. Multecîyan ra yew Şehnaza Helebîj a û rejîmê BAAS ra remaya ameya tîya. Bomba kewnî bonê Şehnaz û aye, dadî xo, yew bira, yew waya xo, di qicî xo û merdeyê

¹⁵² E. e.,, r. 90

¹⁵³ Hrant Dink Vakfı, “Hrant Dink Kimdir?”, <https://hrantdink.org/tr/hrant-dink/3564-hrant-dink-kimdir>, Ciresayîş:20.07.2024

xo hemin kena vîn. Yew multecî zî Rizgar o û Îran ra ameyo. Zulumê dewlet vero, seba azadî, sey multecîyo polîtîk remayo, ameyo Almanya.

Rovîn û embazê ey vardîyaya şew de xebitîyayenê. Reyna yew bi yew birezî multecî îfade danî. Mîro Şengal ra qirkerdişî ra remeno, Mîrbeg Çewlig ra yeno, tertelêyê 1925î de dewa înan ameya veşnayış. A şew Rovîn yeno, anîyeno ke Raşît yew koşe de melul vindeno. Rovîn ey ra perseno, vano çi bîyo. Reşît zî vano, a roje yew asayîş bêsebeb da yew kurd rê, mi mudaxaleyê ey kerd û buro mi gure ra vet. No qisey kerdiş dima Rovîn şino cayê mesulê qampî Marcel û vano, eke Raşît gurera bivejo, ez zî vejyena. Rovîn şand erzuhalê xo merkez rê şawena û xatir vazena.

2.1.10.2. Mewzu (Babete)

Hîkaye de babeta yewin rewşa multecîyan a. Mîyanî rojhelat de dewletan zafin de demokrasî çîn a, azadîyê çapamenî, çî vilakerdiş û xo îfade kerdiş çîn o. Însanî sey esîr cuyenî. Azadî û demokrasî vaştoxîn zî kewenî hepîsxane. Edalet çîn o û dizdî zafî. Şarê mîyanê rojhelat weşanî û feqî î.

Yew het ra zî mîyanê rojhelat de şerî estî. Timûtim şer beno. Xora şarê tîyayî feqîr o û hina nêşkeno hemin wedaro. No rid ra remenî şinî bajarane Ewropa. Ewropa seba înan yew xelisîyayîş o. Zerrê înan welate xo de manena, la gereka ê seba weşîyê xo şîyerî welatanê Ewropa. Hîkaye de seba remayîşî mediman numuneyê yenî dayîn. Înan çi ra ameyî ewropa înan ra bahs kenî. Tekî şer ra remenî, tekî seba feqîrî yenî, tekî seba azadî remenî û hina zaf babeta rewşê mîyanê rojhelat ca gênî.

Hîkaye de yew het ra zî babeta wayer vejîyayîşê kurdan yena vernî ma. Meseleya miqatê kurdan vejyayîş ser o Raşît gurera erzenî. Xo ra Raşît hina fikirreno: “Ma mecbur kurdan qori kenê, no wezîfê ma yo.” Nayê dima Rovîn zî gurera vejyeno.

2.1.10.3. Hîkaye de Qalkerdox

Hîkaye de dest pêkerdişî de qalkerdoxo sey yew qalkerdoxo îlahî vejyeno vernî ma. “Sey heyetanê nêmcetan, çi heyf ke hewnî zî her tim nêmcet mendenê. Zerrê ey ra ame ke saet biqefilno û rakewo, la çi heyf ke wina yew luksê ey çîn bi.”¹⁵⁴ La hîkaye tîya ra heta peynî sey vînayox ma ra qal bena.

¹⁵⁴ Seyîdxan Kurij, “Multecîyê Ziwar a”, **Rewend**, demserra yewin, Tîrmeh 2024, r. 69

2.1.10.4. Ca

Cayê hîkaye Almanya û sinorî Holande de yew qampê multecîyan de qewimîyena. Na qamp bajarê Xanten de awan bîya. Seba multecîyan yew mekteb kerdîbi qamp û mektep hina yeno teswîrkerdiş: “Hewşê spor de û sinifan de û bahçeyê makteb de hîrye çadiranê girdan de ranzayê diqat ameyebi kuwayeyen û nêzdîyê 1000 multecî îtya de ciwiyayenê.”¹⁵⁵ Nameyê bajarê Almanya Essen, Duîsburg û Moers zî hîkaye de vîyarenî. Mîyanê rojhelat ra zî tekî cayî vîyarenî: Amude, Şengal, Helep, Lubnan, Çewlîg, Hewler usb.

Hîkaye zafîn cayo zere de vîyarena, la teswîrî cayan nêbenî. Nê cayî: buro, mitbax, hewşa spora, çadir, sinif, odayê Oliver

2.1.10.5. Wext

Wextê hîkaye, zerê hîkaye de nêvîyareno û serra hîkaye nêyena nîşan dayîn. La ma bianî hîkaye ra, ma eşkenî texmînî wextê serran biki. “banê ma mîyejnayê terorîsanê Dewleta Îslamî û bîye şerîkê qetilkerdişî Ezidîyan.”¹⁵⁶ Hîkaye qirkerdişê ezidîyan ra bahs kena, no qirkerdiş 2014 de qewimîyenî. Nê serran ra ma bianî badê 2014 de û wextê serekwezîrê Merkelî de vîyarena. Hîkaye wextê tengî ra yew sersibe de dest pêkena. “Rovîn, Raşît, Bulent û Dara saet 07.00 resayê qampê multecîyanî.”¹⁵⁷ Hîkaye de qisimo verin wardîya rojî de qewimîyeno. Qismê diyin zî wardîya şew de vîyareno. “Rovîn û embazê ey vardîyaya şew de xebitîyayenê.”¹⁵⁸ Hîkaye de wextê zafîn wextê teng d,e nê vardîyan de vîyarenî.

2.1.10.6. Qehremenê Hîkaye

Hîkaye de qehreman zafîn nêyenî teswîr kerdişî. La di qehreman pê cilanê xo yenî teswîr kerdiş. Înan ra yew Lera yî. Lera yew cinîya şenik a û newe kewta gure. “Lena newe dest bi karî kerdîbi, aye mantoyê xo vetîbi, yew t-şorto vernîyê ey akerde pira bi. Çicê aye ye gird heta nême aysayenê. Lena bi awiranê şehwetin ewnîyayî heme camerdan ra.”¹⁵⁹ Aye diyin zî Şehnaza. “yew îşlîgo sipye û binê ey de yew etego sîya piragirewtîbi. Yew maqyajo şenik viraştîbi, surme antibi binê çimanî xo, rujo sur dabi

¹⁵⁵ E. e.,r. 70

¹⁵⁶ E. e.,r. 76

¹⁵⁷ E. e.,r. 70

¹⁵⁸ E. e.,r. 75

¹⁵⁹ E. e.,r. 71

lewanê xo ra, nenguyê xo bi yew ojeyo rengê şerab boye kerdibî.”¹⁶⁰ Şehnaz yew Helebîj a û keye xo zafîn ginayîşe bomba de kerdo vîn.

Hîkaye de qehremano yewin Rovîn o. O 35 serrî Almanya de cuyabi. Qampê multecîyan de mesulê vardîyayî yo. Seba hevalê xo gureyî ra vejyeno.

Hîkaye de qehremano diyin Raşît o. O zî qampê multecîyan de sey tercuman xebityeno. Şexsê Raşîtî ra wayer vejîyayîşe şarê xo bala ma anceno.

Mîro yew Şengalîj o û qirkerdîşê Ezîdîyan de xelisyenoî û remeno, yeno Ewropa.

Mîrbeg Çewligîj o û seba ekonomî ameyo Ewropa. La xo sîyasî mojenî ra ke wa rehet heqê bextwaştîşî bigero.

Hîkaye de hina zaf nê nameyî vîyarenî: Sîegfrîed (xebatkarê qampî), Bulent (xebatkarê qampî), Dara (hevalê Rovîn), Sarah (mesula vardîya), Hanah (multecî), Muhamedo Lubnaniy (multecî), Siwar (Serê Kanîyîj), Husam (xebatkarê qampî), Marcel (mesulê qampî), Olîver (Karmendê BAMF), Lothar (Karmendê BAMF), Ciwan (yew multecî), Qasimo Şengalîj (multecî), Xezala Beşîrîyîj (multecî), Ihab (wezîfedarê asayîşî), Hoşengo Dirbesîyeyîj, Behram Seqizîj (tercuman), Rizgar Moradî yo Mehabatîj (multecî).

2.2. TEHLÎLÊ ZIWANÊ HÎKAYEYAN

2.2.1. Hîkayeyan de Teswîrî

Na xebate de ez hîkayeyanê Seyîdxan Kurîj de teswîran sero vindena. Ma verê tehlîlkerdîşî, manaya teswîrî vajîn. Teswîr; manaya “betim” yan “betimleme” yê Tirkî de vano. Nuştox nuştîşê hîkaye de yew vate xo bîyaro vere çiman însan aye benî teswîr. Teswîr zere xo de tekî qisman ra benî peyda. Ê zi qalê şexsan, merdiman, cayan wezîyetêk yan zî heywanêk bikero bênî tewsîr. Teswîr pero meseleya de eşkeno bero xebitnayîş. Ma vajî hîkaye yew dew de vîyarena. Ma verê dewî, ca dewî, dormalê dewî gerena. Ma anîyena zerrê dew çi est çi çîn. Dewe de daran, mergan, destan, koyan senî ya. Teswîr seke yew tablo beno neqîşnayîş.

*“Cinîyan kircî xo yê newê girewtibî pira, mûndîyî xo girê dayebî,
kilawî xo nayêbî xo sera, têmezîyî negîşnayê antibî xo sere u surme antibî*

¹⁶⁰ E. e.,r.72

çimanî xo. Kêneyan fîstanî xo yê vilikinî girewtibî piro, qentî xo yê newê antibî xo sere.”¹⁶¹

No teswîrî de nuştox cinîya dewê înan senî gincon dane xo ra ard ver çimê ma. O wexton çîke neqîşnayê zafibî. Qincon kulturê ma, ma rê mojnênî. Ma yew nimune zi bidî hetî teswîr ra:

“Ez mîyanî mehla de kuçeyî ser o raştî aye ameya. Sey her wext kofîya aye ya bi temsîya sure û murayanî renginan neqîşnayê serenaye bîy. Qumaşo gulgulin ra di fîstanî pê sero piradaye bîy, aye yew fîstanî xo mîyaneyî xo de gire dabi u çangalê aye dest de hêdi hêdi şîyenî.”¹⁶²

“ Xora seraserî Çewlîgî tenya yew cehdeyo gird bî. Şarî Çewlîgî xortan ra bîger heta kokiman wextî êreyî ameynî sûk, nê cehdeyî ser o, verî dikanan û qehwexaneyan de ronîştênî.”¹⁶³

No nuşte ra ma fam kenî, Çewlîg o wextan senî bî. No teswîr kilma la reyna Çewlîgê verin zaf rind ardî ver çimanê ma.

“ Banî înan diqat bi, qatî yewin cayî pes û dewarî bi, qatî diyin de ê ciwîyayênî. Qatî diyin de xercî banî yew çardaxa gird zî bîye, amnanan qicî na çardax ser a rakewtênî.”¹⁶⁴

Tîya de nuştox yew keye teswîr keno. Ma no teswîr ra zana ke keye, yew keya dewî û înan uca de heywan pawênî.

“ Wirdî – wirdî va ameyni û gilânî daran kay kerdênî. Teber de hewa hanik bî. Hinî fecîrî sîbayî bi, newe zereq eştibi. Tîje hema anikewtibî. Tîje heta akewtênî heft reng bedilnayênî. Teyr û tur, mar û mur reyna bibî ganî. Wîçe – wîçe mîlçikan bî. Yew halla – halla dekewtibî, pêroyî mexlugî kewtibî teşqele û rizgî xo dima bî. Bi hay û huy yew roja newe dest pêkerdênî.”¹⁶⁵

Nê teswîrî zî teswîran ra tewr rindekan ra yew o. Ziwan xo mîyan de zaf biaheng o. Merdim wexto ke nê hîkayeyan waneno ziwan xo rê xo herikîyeno. Teswîr merdim geno û şino. Nuştox gama ke bahs sersibê rew ra keno, merdim xo bi xo kuweno zere xeyalan.

¹⁶¹ Kuriy, Grev, r. 24

¹⁶² E. e., r. 35.

¹⁶³ E. e., r. 39.

¹⁶⁴ E. e., r. 51

¹⁶⁵ E. e., r. 60

“Roj bibî berz. Destê Xarpêti verardê xo kerdibî a û seke tîja germin kerdênî xo cema. Asfaltê qîrî sey adirî tehn dayêni. Rayîrî Xarpêt û Dîyarbekirî sey yew marê sîyayê dergî ke tîje dana piro, o qeyde beriqêni.”¹⁶⁶

Nê teswîrî de teswîrî cayan, deştan û rîyan kenî. Nê meknanan çimê ma de kenî ganî. Sey yew însan heyat danî teswîrî.

Nuştoxê ma pê teswîran ma genî û benî wextê hîkayeyan. Teswîrê hîkayeyî zaf derg û dila zî nîyî. Çunke hîkaye sey roman zaf teswîrî derg nîkenî. Goreyê armancê hîkayeyî teswîr rind virazîyayî. Hîkayeyê ma zafîn dewe de vîyarenî. Ma pê nuşte nuştox şinî dewe Çewligî û dormalê dew yenî vernî çimanê ma. Tekî tewsîrê xo de zî teswîrî merdiman kenî. Ma hîkaye de înan bi xeyal vînenî zanî merdimî senîyî. No het ra temaşê kerdişê hîkaye tehm danî merdim.

2.2.2. Hetê Ziwanê Standardi ra

Alfabeya ma 31 herf ê. Serra 1930 de Celadet Alî Bedirxan Şam de seba kurdkî yew alfabeya latînkî amade keno. Ekrem Cemîlpaşa û Hemzeyê Muksî na alfabe rexne kenê. Badê nê rexneyan Alî Bedirxan, Hemzeyê Muksî, kurdanê Şamî ra Mûsa Beg û Ekrem Cemîlpaşa serra 1931 de Şam de keyeyê Elî Axa Zilfoyî de yenê pêser û sey komîsyonêk alfabeya latînkî ya ke ewro kurdî pê nusenê, qebul kenê.¹⁶⁷

Ma ser na alfabe ye de nusyayî, hîkayeyê Grev, hetê gramer nimuneyan vijnenî. Nuştoxê ma xo ra ziwanê zazakî nuşteyan ra verin yew nuştox a. Serre 1996 de seba Ziwanê zazakî kombîyayîşan virazyenî. Grube Vate ziwanê zazakî kenî standardîze. Na hîkayeyê ser no standardîzê nusyawa. Na rid ra ziwanê nuştoxê ma, seba standardîzê û nê qaydeyan ser yew nimuneyî. Ma hetê ziwanê standardîze, kîtabe de nimuneyan bidî û ma bianî nuştoxe ma ziwan senî şuxulnawa.

¹⁶⁶ E. e., r. 72

¹⁶⁷ Malmîsanij, Cemîlpaşazadeyên Diyarbekirî û Neteweperweriya Kurdî, Weşanxaneyê Vateyî, îstanbul, 2008, r. 217

2.2.2.1. Zemîr

Çekuyê ke muwaqeten cayê nameyan û çîyan gênê yan zî herinda nameyan û çîyan de yenê gurenayîş ra vanê **zemîr**. Kirdkî de zamîrî çekuyan ra cîya nusîyenê.¹⁶⁸ Ma kîtabê Grev de tewiranê zamîran senî şuxulyawa înan ra nimuneyan danî.

2.2.2.1.1. Zemîrê Kesî (Şexsî)

Nê zamîran herin de merdim gêne û herinde nameyê înan de xebityeno. Şex û kesan ra îşaret danî.

“**Ez** xort bîya gonîya **mi** girîyayêni, **ez** maceraperest bîya, Adana **mi** rê teng ameyeni.”¹⁶⁹

“**Ti** senî Quwatanişî ke **ma to** nîşinasnenî.”¹⁷⁰

“**Înan** ra yew elî sur o...”¹⁷¹

“**Şima** gereka cayî Yîbî û Hesî vacî.”¹⁷²

2.2.2.1.2. Zemîrê Îşaretî (Nîşanî)

Nameyê zamîr ra zî ma fam kenê ke nê zamîran herinda nameyê û çîyan îşaret kenî. Nêzd yan dûr herinde înan nîşan danî.

“**O** siro ke **ey** şeşfî serrî yo nemitibi.”¹⁷³

“Elî Heyderî va:” **No** kam o?”¹⁷⁴

“...hêvî kewtênî zerreyê mîşroyî ke wesayît vindero, **ê** cinişî...”¹⁷⁵

“Kes hendayê to **naye** nizano.”¹⁷⁶

2.2.2.1.3. Tayê Zamîrê Bînî

“Dewijan xelewî **xo** are de...”¹⁷⁷

“Ti **kam** sinasnenî?”¹⁷⁸

“Ti ê merdimanî ke dewlet geyrena **ci** û wazena...”¹⁷⁹

¹⁶⁸ Roşan Lezgîn, Dersê Ziwani(Kirdkî-Kirmanckî-Zazakî-Dimilkî), Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbakir, çapa yewin, 2012, r. 44

¹⁶⁹ Kuriş, Grev, r. 34

¹⁷⁰ E. e., r. 32

¹⁷¹ E. e., r. 13

¹⁷² E. e., r. 15

¹⁷³ E. e., r. 7

¹⁷⁴ E. e., r. 14

¹⁷⁵ E. e., r. 57

¹⁷⁶ E. e., r. 77

¹⁷⁷ E. e., r. 52

¹⁷⁸ E. e., r. 32

“Elî Heyderî **pêro** şarî keyeyî ra va.”¹⁸⁰

“**Tiya** de timûtim tîje aşm esta, aşm çîn bo zî şew astarê her cay kênî roşn.”¹⁸¹

“**Çend kesan** patron Cemal grewt uca ra berd.”¹⁸²

2.2.2.2. Nameyî

Çekuyê ke çiqas çîyî estê înan bi yewbînan danê şinasnayîş ra vanê name.¹⁸³
Nameyê Rojan, mewsîman, merdîman, Aşman, hetan (cihetan) sey standart ameyê şuxulnayîş.

2.2.2.2.1. Nameyê Taybetî

Hecî filîtî, Guluşkîrî, Xinisî, Meletî, Xêrpetî, Çewlîgî, Kurijî, Erzîrom, Hîşar, Yadîn, Necîp Axayî, Elî Heyderî, Şêx Seîdî, Serdarî, Osman, Sîdar...

2.2.2.2.2. Nameyê Cinsî

Zazakî de çekuyî goreyê nameyî ra nêrkî, makî û zafhûmar benê. Ma het cinsîyet û zafhumarî çekuyan ra bianî.

Kerra(m), aşme(m), cînê(m), dewe(m), linge(m), dayike(m), bize(m)

Çek(n), birr(n), kenger(n), roşn(n), pes(n), şiwane(n), ko(n), zimistan(n), ban(n), siba(n), çime(n), germ(n), hamnan(n),

Telebeyan (zh), qicî(zh), kincî(zh), embazî (zh),

2.2.2.3. Îzafe (Tamlama)

Goreya Gruba Vate kirmanckî (zazkî) de îzafeyan mintîqa ra mintîqa cîya yena vatiş. Heta tayê mintîqayan de vengo ke îzafeyî îfade keno vîndî zî bîyo. Herinda “Lajê Heseni” de tayê mintîqayan de vanê “Lac Heseni”. Labelê ziwane nuştîşî de ganî herfa ke îzafeyî (ê,î,yê yî,a,ya,an,yan,e,ye) musnena binusîyo.¹⁸⁴ Hikayeyê ma de şuxulnayîye îzafeyî hetê standardî ya “Vate” ser nusyawa. Ma îzafeya nameyî (Îsim tamlaması), îzafeya sifetî (Sıfat Tamlaması) û îzafeya Rêzikî (Zincirleme Tamlamalar) ser nuştoxêma senî nuşta û ma înan ra tekî nimuneyan bidî.

¹⁷⁹ E. e., r. 13

¹⁸⁰ E. e., r. 15

¹⁸¹ E. e., r. 25

¹⁸² E. e., r. 73

¹⁸³ Munzur Çem, Kirmancca(Zazaca) Gramer, Weşanxaneyê Deng, İstanbul, çapa diyin, 2013 r. 31

¹⁸⁴ Gunduz,Deniz ed. Rastnuştîşê Kirmanckî (Zazakî) Grûba Xebate ya Vateyî, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul 2012, r.44

2.2.2.3.1. Îzafeya Nameyî

“Ancî dewijî **odayî Filîfî Egîfî** de ameybî pêser.”¹⁸⁵

“**Aşmê sibate** bî, saet desê şew bî.”¹⁸⁶

“Heta ê resayî Xarpêt **çimî Mîroyî** zaf xirab bibî.”¹⁸⁷

2.2.2.3.2. Îzafeya Sifetî

“Cinîyan **kincî xo yê newê** grewtibî pira...”¹⁸⁸

“O wext **însanî hol** bîy.”¹⁸⁹

“...merdimî vateni qey yew **kefeno sipîye** girewto pira.”¹⁹⁰

2.2.2.3.3. Îzafeya Rêzikî

“Yew **qefleyî estoran û heran** kewtibî têdima.”¹⁹¹

“**Awe wareyî Qeregual** zî eynî wina ya.”¹⁹²

“Selîm yew **merdimî derg û dila, esmer**, yew camêrd zaf pak bi.”¹⁹³

Ma nê nimuneyan de vînenî ke nuştoxê ma îlaveya îzafeyan goreyê standardî nuşfî. Tekî nimuneyan de “ê” tekîn de “î” tekî zî “a,o” nuşfî. Seke nimûneyanê corênan de zî ma vînenî, nê vengên goreye nerkî, makî, zafhumarî bedilyenî.

2.2.2.4. Edat

Çekuyê ke bi tena sereyê xo yew manaya çin a, la gama ke mîyanê cumle de çekuyan reyde yenê têhet, yew wezîfe gêne û mîyanê terman de mana virazenê ra vanê **edat**.¹⁹⁴ Hikayeyê Grev de ma bianî edatan senî yew mana ardî ca. Ma hîrê het ra anîyenî edatan. Veredat, peydat û tayê edata bînî.

¹⁸⁵ Kuriy, Grev, r. 44

¹⁸⁶ E. e., r. 46

¹⁸⁷ E. e., r. 59

¹⁸⁸ E. e., r. 24

¹⁸⁹ E. e., r. 31

¹⁹⁰ E. e., r. 46

¹⁹¹ E. e., r. 24

¹⁹² E. e., r. 25

¹⁹³ E. e., r. 64

¹⁹⁴ Roşan Lezgîn, Dersê Ziwani(Kirdkî-Kirmanckî-Zazakî-Dimilkî), Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbakir, çapa yewin, 2012, r. 52

2.2.2.4.1. Veredatî (Önedat)

“Yew şiwane ho **pê** derd û kul a zel cînenê.”¹⁹⁵

“Cinî dewî ê bînî zî **pa** qicanî xo ya, her yew hêt a şî.”¹⁹⁶

“Sey her wext kofîya aye ya **bi** temsîya sure û murayanî renginan neqîşnayê serenaye bîy.”¹⁹⁷³⁵

“Doktor hêrs bi, bi yew vengo serdin û **bê** ruh, bi tirkî va...”¹⁹⁸

2.2.2.4.2. Peyedatî (ardedat)

“Laser, sibat **ra** nat nê ameybi Kur.”¹⁹⁹

“Çewlîgî ra embazî ma **rê** kovar û rojnameyan zî şawenî.”²⁰⁰

“Şarî Çewlîgî verî dikanan **de** verî qehwehaneyan de ronîşte bî.”²⁰¹

2.2.2.4.3. Tayê Edatê Bînî

“Şarge ra **hetanî** Kur reyîr pêyetî yew saet ramitênî.”²⁰²

“**Heta** nika meseleyî Şêx Seîdî sero kurdan zaf çî nênuşta.”²⁰³

“Dîyarî Verrojî **semedê** qurbetçîyanî kurijan a yew cayo pîroj o.”²⁰⁴

“**No rid ra** zî çawîşî û heme kes kurdan ra tersenî.”²⁰⁵

“Zimbêlî xo **sey** aktorî amerîkayij Klar Gebil taştênî.”²⁰⁶

2.2.2.5. Bestoxî

Cumle de manaya yew çekuyî yan grûbanê çekuyî yan zî cumleyî cîyayan pêra bestenayê çekuyan ra vanê bestoxî.²⁰⁷ Yanî qismanê cumle pêra girê danê. Kirdkî de bestoxî tim cîya nusîyenê. Eke yew çakuyê dima bestox ameyê ma cayê bestox virgul nê roneyenî. Nuştoxê ma zî bestoxî wina şuxulnayî:

¹⁹⁵ Kurij, Grev, r. 25

¹⁹⁶ E. e., r. 28

¹⁹⁷ E. e., r. 35

¹⁹⁸ E. e., r. 57

¹⁹⁹ E. e., r. 18

²⁰⁰ E. e., r. 20

²⁰¹ E. e., r. 39

²⁰² E. e., r. 18

²⁰³ E. e., r. 21

²⁰⁴ E. e., r. 21

²⁰⁵ E. e., r. 34

²⁰⁶ E. e., r. 64

²⁰⁷ Deniz Gunduz, Türkçe Açıklamalı Kürtçe- Kırmanca/Zazaca dil dersleri, weşanxaneyê vate, İstanbul, 2013, r. 164

“Dolmuş de da-des kursî bî, **la** zereya dolmuş de 20-30 merdimî estibî.”²⁰⁸

“Seate hema **yan** bîbî new, **yan** nîbîbî Seyidxan qefliyabi.”²⁰⁹

“**Sebeb ke** mi tirkî hol zanayênî û bineyna çimakerde bîya, mi her karî înan de ci rê ardim kerdênî.”²¹⁰

“Merdimanî ma caverdenî û rayîrî xore şîyerên, **encax** o qeyde ma şima efû kernî!”²¹¹

“...eke ma biwazi na rindê tim û tim wina bimano, **gereka** ma na rindê qori keri...”²¹²

“Çewlîgî ra embazî ma rê kovar **û** rojnameyan zî şawenî.”²¹³

“Tîya de **hem** kurdî elewî, **hem** kurdî sunî bîy...”²¹⁴

“**Ancî** tîya de zafê eşîran de yew qisim elewî bî...”²¹⁵

“Pîrîkî ma **zî** sinasnayêni **la** babî ma nisinaynayêni.”²¹⁶

2.2.2.6. Çekuyê Tekrarbîyayeyî û Diletî Xemilna

Manayê cumleyî seba xortkerdişî û xemilnayîşî ma çekuyanê tekrarbîyayeyî û diletî şuxulnenî. Nê çekuyî re-re sey yewbînî nusyenî, re-re zî cîya cîya mana îfade kenî. Ma nê çekuyan ra kîtabê Grev de nimuneyan bidî.

“... yew **qerî-werî** kewt mîyanî berîvanan.”²¹⁷

“Yew **hala-hala** kewtibî doşey Seyîdxanan.”²¹⁸

“...ê no qeyde **hêdî-hêdî** dewijan dima şî.”²¹⁹

“... duz de **ge-ge** yew-di tenan pey ra towugî tehn dayeni.”²²⁰

Çekuyê tekrarbîyayeyî û diletan de zî kîtabe de formê standardîze ameyo şuxulnayiş.

²⁰⁸ Kurij, Grev, r. 61

²⁰⁹ E. e., r. 62

²¹⁰ E. e., r. 34

²¹¹ E. e., r. 11

²¹² E. e., r. 20

²¹³ E. e., r. 20

²¹⁴ E. e., r. 32

²¹⁵ E. e., r. 33

²¹⁶ E. e., r. 33

²¹⁷ E. e., r. 55

²¹⁸ E. e., r. 51

²¹⁹ E. e., r. 49

²²⁰ E. e., r. 50

2.2.2.7. Karî

Çekuyê ke cumle de bîyayîş, hereket, kerdiş, û rewşe nîşan danê ra vanê **kar**.²²¹ Goreye Munzur Çem; awankedişî ra gore ya karî hîrê hebî. Nê karan Karê Basîti(Basit Fiiler), Karê Virasteyî(Türemiş Fiiler) û Karê pêrabesteyî yê.²²² Ma nê karan mîyanê kîtabê Grev de bi cumleyan binusî.

2.2.2.7.1. Karê Basîti (Basit Fiiler)

Karê ke halê sadeyî de ameyî şuxulnayîş ma vana ke karê basîti. Nê çekuyan îlave preverb, edat û karî nêgêne. Kitabê de nimuneyan:

“Mi nê rojan yew kitab **wend**.”²²³

“Pîyî ey her serr ci rê tawug zî **virastêni**.”²²⁴

“Mîro û babî xo kiştê rayîr de **vindertî**.”²²⁵

“O saete diwês de **resa** Kuyulu.”²²⁶

“Ma to ra heqî sînema **wazenî**.”²²⁷

2.2.2.7.2. Karê Virasteyî (Türemiş Fiiler)

Nê karê ke bi ardimê preverbî virazîyayenê. “Şuxulnayîşê preverbê yewheceyinî, zafheceyinî û karî de, eke preverb karî ra ver bo, karî wa beste nusîyeno. La eke karî ra pey bo, karî ra cîya nusîyeno.”²²⁸ Kitabê de nimuneyan:

“Tîje aşme **akewtîbî**...”²²⁹

“Mîro şî cilanî berzan ser o **ronışt**.”²³⁰

“Darbî weş nibenî, dejî bi tamamî beyntar ra **wenidarênî**.”²³¹

“Ti Alîşanî ra vaj wa xeber bidaembazanî xo ke ma biyerim **têhet**.”²³²

²²¹ Roşan Lezgîn, Dersê Ziwani(Kirdkî-Kirmanckî-Zazakî-Dimilkî), Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbakir, çapa yewin, 2012, r. 86

²²² Munzur Çem, Kirmancca(Zazaca) Gramer, Weşanxaneyê Deng, İstanbul, çapa diyin, 2013

²²³ Kuriş, Grev, r. 37

²²⁴ E. e., r. 48

²²⁵ E. e., r. 56

²²⁶ E. e., r. 64

²²⁷ E. e., r. 64

²²⁸ Roşan Lezgîn, Dersê Ziwani(Kirdkî-Kirmanckî-Zazakî-Dimilkî), Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbakir, çapa yewin, 2012, r. 88-89

²²⁹ Kuriş, Grev, r. 46

²³⁰ E. e., r. 58

²³¹ E. e., r. 77

²³² E. e., r. 70

“Selhedînî şîranerotox vit qalî û qalibçîyanî bînan zî her kesî yew hetra verda **ci.**”²³³

“Leşkeran dorûverî banî Yîb Sêl girot, dorûverî banî de makînalî nayî **ro.**”²³⁴

2.2.2.7.3. Karê Pêrabesteyî (Bileşik Fiiler)

Nê karî de bi ardimê nameyî, sifetî, karî û zamîrî viraziyenê. Çekuyan yenê têhet yew karî mana newe virazenê. Kitabê de nimuneyan:

“Senî keXalo Cemşît Qasim **goştari kerd.**”²³⁵

“Yew merdimî tawug **kaş kerdêni.**”²³⁶

“Pero bîn ra erebecîyan qawunî girewtêni û eştêni ocax ser û xo mîyan de **kerdêni vîni.**”²³⁷

“Ma cuwa ver **qisê kerdibi.**”²³⁸

“...ti herga tepîya agêrayêni û **verar şîyenî** ma ra.”²³⁹

“Dapîra Gulîzar desmajî xo girewt nimaj nêmroj kerd û warişt hedî-hedî hetî keyeyî Apo Evdalî ya **kewt rayîr.**”²⁴⁰

Ma hetî standarta bianî hîkayeyan ra, hîkayeyê ma zaf rind yew nimune ye. Semedê kesî ke newe destbi nuştiş kenî, wendişî nê hîkayeyan sey ders girotiş o û nuştoxê ma zî îtya de sey yew malim o. Kes eşkeno no kîtab re wendiş û nuştişî zazakî senî benî û bivino. Nuştoxê ma xora, xo bi xo xebatanê standardîze kerdiş de xebitîyayo.

²³³ E. e., r. 63-64

²³⁴ E. e., r. 15

²³⁵ E. e., r. 36

²³⁶ E. e., r. 50

²³⁷ E. e., r. 65

²³⁸ E. e., r. 71

²³⁹ E. e., r. 80

²⁴⁰ E. e., r. 35

BEŞO HÎRÊYIN

ARÊKERDOXÎYA SEYÎDXAN KURIJÎ

3.1. XEBATÊ ARÊKERDIŞÊ EY

3.1.1. Arêkerde

Edebîyat de “arêkerdoxîye” cîya cîya çimeyan ra tekî malumat, nuşte û eseran pêser ardiş û sererast kerdiş ra vacîyeno. Arêkerdoxîye de nuştox yew babete, tema ser o tekî eseran, hîkayeyan, nuşteyan, şîran û çîyanê folklorîkî dana arîye û înan ser o cigerayîş keno. Ma bianî ferqê folklor û arêkerdoxîye ra, folklor kulturê şarî de hetan eka çi esto, vateyî, nuşteyî, kilamî hemin ra folklor vacîyeno, la arêkerdox zî nê eseran hemin dano arîye û qeyd keno. Goreyê Nail Tanî arêkerdoxîya folklorî “Yew îlmê, mîyanî şarî de bi metodê taybetî kulturê madî û manewî ser o arêkerdiş, cigerayîş, vîjnayîş û kulturê şarî ser o tehlîl viraştiş o.”²⁴¹

Armancê arêkerdişî ra yew, pawitişê mîrasê kulturî ya. Pê arêkerdişê gelêrî şar û kulturê şarî yeno pawitiş. Edebîyato fekkî (sözlü edebiyat) kenî edebîyato nuşteki û hina kulturê şarî nê mireno. Eserê folklorî benî zaf û sey yew Kitab weşanîyenî. Na xebat zî kultur aver bena û nê verdana, wa vînbo. Nesilo newe kulturê xo hina rind museno. Yew het ra zî arêkerdox cigerayîş keno û kulturo kehen ano pêser. Seke yew îlmî rewşa sosyal- kultur ye şar vejnenno meydan. Derheqê şarî de analiz keno, malumatî dano arê. Şar zaneno ke kulturê ey, bingehe ey, çara yeno û çita ser o awan bîyo. Yew vate vano ke kes vîyarteyî xo nêzano, ameyoxî xo zî nêzano. Arêkerdoxîye, edîp û nuştoxan zî aver bena. Eger ê kulturê xo ser o bixebitî û bianî arêkerdişan ra esranê xo kenî erjîyaye. Folklorê şarî de malumatê nuşte û vateyan seba nuştoxanî numuneyî erjîyaye yî. Hunermendî nê arêkerdeyan ra îlham genî û eserê xo, xebatê xo kenî dewlemend.

3.1.2. Prosesê Arêkerdişê Seyîdxan Kurij

Nuştişê kirdkî yê Seyîdxan Kurij bi arêkerdoxîye dest pêkeno. Nuştox vano “Ez 1990 ra nat ha nê deyiran top kena. Hema hema piyerê deyiran kasetan di bîy.”²⁴² Nuşteyo verên ke ey 1992î de nušto “Kal Gaxan” o. Badê cû nuşteyê ey rojnameyê “Welat” de neşir beno. Hina seruvenî nuştişê Seyîdxan Kurijî dest pêkena. Nuştişê ey senî benî zîyed, o hina behs keno:

²⁴¹ Nail Tan, Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler, İstanbul: Halk Kültürü Yayınları, 1997, s. 5

²⁴² Seyîdxan Kurij, Deyiri Çewligi, Nas Yayınları, İstanbul, Nisan 2014, r. 10

“Mahmut Celayir, o rind yew resam o. Ey dadî xo de qisey kerdibi. Aye ra sanikî goştari kerdibi û qaset de qeyd kerdibi. Nê hîre qasetî ey dayî mi. Ez nê sanikan ser o xebitîyaya, mi nê sanikî nuştî û kovarê Armanç rê şawitî. Wina mi dest bi nuştîşî nuştayanî folklorî kerd.”²⁴³

Nuştox arêkerdişanê xo dormalê Çewlîg de dano arê. Xorao Çewlîg de ameyo dinya, no rid ra fekî Çewlîg rind zano. Ey nuştayê arêkerdeyî bi fekî orjînal nuştî. Qalkerdoxan çekuyî senî telafuzê kenî, nuşttox zî hina nuseno. Kitabe ey de vûnû (vano), cayk (cayêk), ti kûm (ti kam) hina nimuneyî sey fekî Çewlîgî vîyarenî. Xora nuşttox verê Kitabanê “Arwûn û Lûy, Deyirî Çewlîgî” de seba wendoxan fekî çewlîgî ser o malumat dano. Arêkerdoxîye xo bi xo yew warê xebat a. Ti kamcî ca de cigerayîş kenî, gereka ti şîyerî o ca/war. Nuşttoxê ma zî warê xebatî de nuştayê xo ardî pêser. La kurdan zafî zî cayê xo terk kerdî şîyî xurbet. No rid ra nuşttox şino cayanê bînan de zî qaydê xo geno.

“Mi Almanya de, Xarpêt de, Antep de, İstanbul û Adana de cîya cîya insanan ra materyal qeyd kerd. Ez şina welat û yena. Mi dewê xo Kur de û zerrey bajarî Çewlîg de zî zaf insanî goştari kerdî û vateyî inan qeyd kerdî.”²⁴⁴

Nuştox pê arêkerdoxîye wazene ke kulturê xo vînbîyayîş ra bixelisno. Xora armancê arêkerdoxîye ra yew na ya. Seba zazakî nê xebatî zaf ercîyaye yî. Çunke zazakî tewr erê bîyo ziwanê nuştîşî. Vînbîyayîş ra xelisayîş ancax bi çimê folklorî ser o cigerayîş beno. Yew het ra zî kulturê Çewlîg dano şinasnayîş û hina na xebat dinya de yena sinasnayîş. Arêkerdeyî xebatê zazakî ser o benî yew çime. Nuşttox çimeyî gird ardî meydan. Nesîlo newe û qicî kulturê xo yo verin musenî, ê zanî ke çara ameyî û folklorî inan senî yo. Hina zaf ardimê perwerdeyî keno. No hetra zî arêkerdoxîya Seyîdxan Kurij seba kulturê kurdî zaf ercîyaye ya.

Seyîdxan Kurij arêkerdeyanê xo verin 2002 de Kitabê “Wayê Hot Birayûn”²⁴⁵ de ardî pîser û weşanxaneyî Arya de çap kerdî. “Wayê Hot Birayûn” de 11 heb sanikî, 23 heb deyirî, 14 heb zî fiqreyî estî. Badê cû nuşttox Swêdî de serra 2004 de yew projê de yew sanik amadê keno. Na sanik hetê Weqfa kurdî ya Kulturî Stockholmê bi nameyê

²⁴³ Seyîdxan Kurij, Şexsê Edebi û Xebatanê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 13/072016

²⁴⁴ Welat Amedî, “Mesulîyetê Kurdanê ke Wendiş û Nuştîşê Kirdkî”, **Basnûçe**, 03-09 tebaxe 2015, hejmar 64, ripel 7

²⁴⁵ Seyîdxan Kurij, Wayê Hot Birayûn: Sanikan û Deyiranê Çewlîgî ra, Weşanên Arya, İstanbul, Nîsane 2002, 128 rîpelî

“Filît û Gulîzar”²⁴⁶ weşanîyena. No kitab zî yew sanik ra yeno meydan û aşqê Filît û Gulîzar ano ziwan. O badê nameyê sanika “Filît û Gulîzar” vurneno, ayebi nameyê “Astûwaro Gerin” kitabê “Arwûnçî û Lûy” de weşanîyena. Naye ra badê sanik û deyirî tekî rojname, kovar û kitabanê ortaxî de weşanîyenî. Nînan ra tayê rojnameyî nêyî, “Ronahî, Hêvî, Jîyana Nû, Roja Teze, Dengê Azadî” û kovarî “Armanc, Medya Güneşi, Vate”. Kitabanê ortaxî ra “Nika Wextê Huyayişi”²⁴⁷ de, serra 2008 de hetê weşxaneyê Vate re 14 fiqreyî weşanîyenî. Seyîdxan Kurij serra 2010 de 38 heb sanik û 29 fiqreyanê xo ano pêser û bi nameyê “Arwûnçî û Lûy”²⁴⁸ Duhok de sey kitabê neşir keno. Çapo diyin zî serra 2014 de bi nameyê “Arwûn û Lûy”²⁴⁹ weşxaneyî Nûbihar de weşanîyeno. Reyna serrê 2014 de 112 heb deyiranê xo hemin Kitabî “Deyirî Çewlîgî”²⁵⁰ de weşxaneyî Nas de çap keno. Serra 2022 de yew qampanyayê dersê weçinayîşî de, Kitabê “Arwûn û Lûy” bi nameyê “Elîk û Fatik”²⁵¹ hetê weşxaneyî Hîvda ra reyna yeno neşir kerden. Kitabê “Elîk û Fatik” de tekî sanikî, heyatê qalkerdoxan û beşa fekî Çewlîgî çin î. Fiqreyî û sanikî bi tîmyonâ 54 heb arêkerdeyî weşanîyenî. Seba wendekaran kitab kenî sade û bêpera vila kenî. Sanikê Seyîdxan Kurij serra 2021î de bi nameyê “Märchen aus Kurdistan (Kürdistan ra Sanikî)”²⁵² tadayênî ziwanê Almankî û weşxaneyî Tîr de çap benî.

Kitaban de kirdkî (zazakî, dimilî, kirmanckî) nusyawa. Goreyî cigêrayîşan cayî ke têde kirdkî yena qisêkerdiş cîya, cîya wa. Arêkerdeyî zî dormaleyê Çewlîgî de ameyî arêkerden û bi formê orjînal ameyî nuştiş. No rid ra nuşttox seba wendoxan fekî Çewlîgî ra nimuneyan dano ke wendox ferqê nuştişî bizanî û fam bikerî. Nuşttoxê ma verê Kitabî de fekî Çewlîgî û fekanî bînan ra nimuneyan dano. Ma zî tekî nayê nimuneyan ra bianî:

Fekî Çewlîgî

Guaz

Gueş

Kue

Fekî Bînî

Gozi

Goş

Ko

²⁴⁶ Seyîdxan Kurij, **Wayê Hot Birayûn: Sanikan û Deyiranê Çewlîgî ra**, Weşanên Arya, İstanbul, Nîsane 2002, 128 rîpelî

²⁴⁷ Seyîdxan Kurij, **Nika Wextê Huyayişi yo**, *Vate Yayınları*, İstanbul, 2008, 15-26 rîpelî.

²⁴⁸ Seyîdxan Kurij, **Arwûnçî û Lûy-Sonikî Çoligî**, Enstîtuya Kelepûrê Kurdî Şaxê Duhokî, Çapê yewinî, Duhok 2010, 223 rîpelî

²⁴⁹ Seyîdxan Kurij, **Arwûn û Lûy-Sonikî Çoligî**, Weşxaneyî Nûbihar, İstanbul, 2014, 256 rîpelî

²⁵⁰ Seyîdxan Kurij, **Deyirî Çewlîgî**, Nas Yayınları, İstanbul, Nisan 2014, 207 rîpelî

²⁵¹ Seyîdxan Kurij, **Elîk û Fatik (Sanikî)**, Weşxaneyî Hîvda, Çapa Yewin, İstanbul 2022, 224 Ripel

²⁵² Seyîdxan Kurij, **Märchen aus Kurdistan** (Kürdistan dan Hikayeler) (tercumeyê sanikan yê almanî), Weşxaneyî Tîr, Çapa Yewin, Berlin 2021, 260 Ripel

<i>Dew id</i>	<i>Dewe de</i>
<i>Zînê Ehmedûn</i>	<i>Zînê Ehmedan</i>
<i>Yo</i>	<i>Yew</i>
<i>Dewa gird</i>	<i>Dewa girde</i>
<i>Deştê Çolîg</i>	<i>Deşta Çewlîg</i>
<i>Lajî paşayî</i>	<i>Lajê paşayî</i>
<i>Cûn</i>	<i>Gan</i>
<i>Mûnga</i>	<i>Manga</i>
<i>Ûntiş</i>	<i>Antiş</i>
<i>Nûn</i>	<i>Nan</i>
<i>Lac</i>	<i>Laj</i>
<i>Yo</i>	<i>Yew</i>

3.2. ARÊKERDIŞÊ SANIKAN

Sanik, mîyanê şarî de pê fekkî qalbîyayîş yenî resenî ma û yew hûnerê xeyal î. Zerê sanikan de perîyî, heywanî, cuceyî, vergî (cinavir) ûsn. çiko fantastîk estî. Sanikan de babete zaf hîrayî û xeyalê vatox ser o awan benî. Sanikan zaffin seba qican qal benî, la seba pîlan zî sanikîn estî. Hemin sanikî vateyê xo peyin de yew mesajêk danî. Eger to rindê kerda, ti rindê vînenî, eger to xirabê kerda, ti xirabê vînenî. Exlaqê şarî û kulturê şarî bi sanikan kirişiyeno û no het ra bingehê kulturê şarî zaf anî meydan.

Seyîdxan Kurij sanikanê xo hemin, bi kirdkî 4 Kitabî de neşir kerdî. Nameyê Kitabî “Wayê Hot Birayûn, Filît û Gulîzar, Arwûn û Lûy û Elîk û Fatik” î. Hetan eka 38 heb sanikî nuştox weşanîyayî. Hemin sanikî zerê kitabê “Arwûn û Lûy” de ameyî pêser. Seyîdxan Kurij nê sanikî kamcî sanikvatox ra guretî, no derheq de kitabî de malumat dano. Peynî Kitabî de beşa “Cuyê Sanikvatoxan” de heyatê înan ser o malumatî esto. Ma kamcî sanikvatox kamcî sanikî qal kenî û cuyê înan binusê.

3.2.1. Sanikvatoxî û Sanikê Înanî

Şe Xê** (Fa**):** Sanikvatoxan ra yew Şerîf Xêrîya yo. O 1931 de dewa Çewlîgî Qeldar de ameyo dinya. Nameyê babîyê ey Mehmûd Farûn o û namê dadîya ey Xêrîya ya: Dadîya ey dewa Çewlîgî Kur ra ya. Şerîf, Qumê Sêdxûnûn de zewijyeno. Di heb sanikê ey Kitabe de estî: “Hîrye Sêdwûn”, “Taburbîyezûn”

Qu* (Qu** Sêd***):** 1933 de dewa Çewlîgî Xezik-Xêd de ameya dinya. La aye dewa Kur de keyê xalî xo de bena pîl. No rid ra aye ra vanî Qumê Sêdxûnûn. Namê babîyê aye Elî Hecî Qerûn, nameyê dadîya aye Qumrîyê Mistefayî Sêdxûnûn a. Şerîf Xêrîya dir zewijyen a. Lajê aye resam Mehmud Celayîr embazê Seyîdxan Kurijî yo. Mehmud Celayîrî arêdayîşê sanikan de ardimê Seyîdxan Kurij keno. Kitabe de tewr zaf sanikê Qumri estî û 24 hebî: “Arwûnçî û Luy”, “Cinîyeka Gej”, “Wayê Hot Birayûn”, “Apo Faris û Heş”, “Hîrye Lacî Padîşahî”, “Bedirxan”, “Dewijo Neçar”, “Elik û Fatik”, “Hîrye Êmbazî”, “Keçelek”, “Merdimo Tersûnek”, “Pîr û Luy”, “Qere Ebas”, “Şah Îsmâil”, “Şah Xanim”, “Astûwaro Gerin”, “Kênay Mîr û Filît”, “Mala û Di Cinî”, “Di Cinîyî Citerî”, “Gulal Xatûn”, “Kekê”, “Her, Kutik, Pisîng û Dîk”, “Luy û Kerce”, “Cilû û Cemcul”

Di E** Mi*** (Sê***):** 1934 de dewa Çewlîgî Kur de ameyo dinya. Namê babîyê ey Elî yo, namê dadîya ey zî Erna ya. Sanikvatoxan ra Cemîla Suafî Dursun de zewijyeno. Kitab de 1 sonikê ey esta: “Dyebo Sur”

Ce Su** Du***:** 1944 de dewa Çewlîgî Kur de ameya dinya. Namê babîyê aye Dursun o û namê dadîya aye Rexê ya. Kitabe de 2 heb sanik aye estî: “Qilîfî Marî Di Yew Xuert”, “Hîrye Birayî”

Fe Me*** Mi*** (Sê***):** 1957 de dewa Çewlîgî Kur de ameyo dinya. Namê babîyê ey Mehemedî Mistefay Sêdxûnûn o, namê dadîya ey Zînê Kezûn a. Kitabe de 1 heb sanikê ey esta: “Qij”

So El***:** 1964 de Çewlîg de ameya dinya. Namê babîyê aye Emîn û namê dadîya aye Mişta ya. Babîyê aye dewê Çuelek ra yo. Dadîya aye dewa Kur ra ya û sanikî dayê xo ra goştarî kerdî. Kitabe de 3 heb sanikê aye estî: “Xerîb û Nasîb”, “Hîrye Wayî û Lacî Padîşahî”, “Hîrye Kênêyî”

He* De*** E**:** 1942 de dewa Çewlîgî Şarge de ameyo dinya. Namê babîyê ey Sofî Deqmûnî El o. Serrê 1966 de o Şarge ra bi Zaîde ra zewijyeno. Kitabe de 3 heb sanikê ey estî: “Mar û Luy”, “Luy û Citîyer”, “Mar û Elî”

Me* Ba***:** 1932 de dewa Çewlîgî Kuertaw de ameyo dinya. Badê Eskerîya xo Çewlîgî de beno gardîyan. 1974-1975 de sey mubaşîr qezayê Çewlîgî Boglon de xebityeno û di ser badê cû teqawut beno. Mehemed eka Çewlîg de ciwîyeno. Kitabe de 1 heb sanikê ey estî: “Vêv û Vistore”

Me* E** Su**:** 1937 de dewa Çewlîgî Kur de ameyo dinya. Namê babîyê ey Ehmêd Suafî yo, namê dadîya ey Xêrîya ya. Babîyê ey dewê Palî Wer ra yo, la Wer ra bar keno yeno dewa Kur. Dadîya ey dewa Kur ra ya. Kitab de tekî fiqreyê ey ca genî.

Yi* E*** Su**:** 1945 de dewa Çewlîgî Kur de ameya dinya. Namê babîyê aye Ehmêd Suafî, namê dadîya aye Xêrîya ya. Yıldız serrê 1963 de Yadîn Sêdxûnûn de zewijyena. Kitabe de 1 heb sanikê aye esta: “Şêr Cînî”

Ok A***:** 1975î de Çewlîg de ameyo dinya. Samsun de zaningeh de Fakulteyî Perwerdeyî de edebîyat û ziwânî Tirkî wendo. Yew Kitabê ey serra 2007 de “Dinyaya Ma ya Kulturî de Çewlîg” çap beno. Okan şîr zî nuseno. Kitabe de tekî fiqreyê ey ca genî.

3.2.2. Sanikan de Motîfî

Kitabê “Arwûn û Lûy” de hemin sanikê Seyîdxan Kuriyî estî. Ma nê sanikan de de motîfan ser o vîndenî. Sanikan de motîf ,mewzû, tema, qehreman, karakter ser o yew taybetî virazenî û pê tekrarî ey xemilnenî. Motîf tekrarbîyayîş, dualizm, sîmge û fantastîk vatişan ra yenî meydan. Bîngê sanikan awan kenî. Ma nê motîfan ser o cigerayîş bikerî.

3.2.2.1. Wext û Ca

Sanikan de wext û ca peynîye mewzû de manenî. Ma rê detayê wext û cayî nêdanî. Xora xususîyetê sanikan de ca û wext muhîm nîyî. Sanikê ma de sey kayvate wext vîyareno: “Wi zêd şinû, kê mî şinû, nizûnû çend ruejîyo ho rîyûnê di o.”²⁵³ Re-re zî sanik de seba wext “xêliyêk şinî” nusîyeno, la ma nezanî xêliyêk çiqas o. Çeşîtî wext ra zî sanikî zafîn wexto hîra de qewimîyenî.

Cayê zî sey wext pê kayvate vejyenî vernî ma: “cayk beno cayk nibeno...” “Yan yew dewe de, yan yew welatî de, yan zî yew ca de” vanî û dest pê sanikî kenî.

3.2.2.2. Mewzû (Babete) Sanikî

Sanikanê ma de hina zaf babet vîyareno. Hetê babeta perspektîfê sanikan zaf hîra yo û yew sînorê ey çin o. “Raywanîyê qehremanî”, “verba zehmetîye qehremanî”, “adelet û raştî”, “ehlaq û manevîyat ser o”, “perîyî û sîhîr”, “qeder û bext”, “xeletîye komelî” sey babetan vejyenî vernî ma, la re-re zî sey dualîzm “holî-xirabî”, “bext û

²⁵³ Seyîdxan Kuriyî, *Arwûn û Lûy-Sonikî Çoligî*, Weşanxaneyî Nûbihar, İstanbul, 2014, r. 161

bêbext”, “aqilî û bêaqilî” vejyenî vernî ma. Ma nimunê bidî “Arwunçî û Luy” holî-xirabî ser o, “Dyebo Sur” raywanîyê qehremanî û verba zehmetîye qehremanî ser o awan bîyî. Peynîye sanikan de her wext holî, rindî û cesurî qezenç kenî. Hina goştaranê xo ra yew mesajêk danî.

Het babete ra tekî sanikî zî manenî yewbîn. Înan ra “Mar û Luy- Mar û Elî” û “Xerîb û Nasîb - Elîk û Fatîk” de babet û tekî qehremanî manenî yewbîn. “Elîk û Fatîk” manenî yew namdar sanik û nameyê ey “Külkedîsî”yî. “Cilo û Cemcul” zî manenî “Verg û 7 bizêk” î. Ma bianî tîya eşkenî vajî ke sanikî yew qiseyî anonîm î û kulturê şarî binê tesîrî yewbîn de maneno.

3.2.2.3. Qehremanî Sanikî

Sanikan de çeşît çeşît qehremanî vejyenî vernî ma. Însan, heywan, perî, dêw, cadû, efsunkar înan ra tekî yî. Nê qehremanî û babeta sanikan çeşîdê sanikan nîşanê ma danî. Sanikê heywanan (Mar û Luy), sanikê fantastîk (Dyebo Sur), sanikê qehremanan (Bedirxan), sanikê eşqî (Astûwaro Gerin), sanikê raştikîn (Şewê Lacî Qêyserî), sanikê mîzehî (Her, Kutik, Pisîng û Dîk) nimuneyî tekinî.

Tekî sanikan de heywan sey însan ca genî. Ma nê sanikan ra vanî fabl. Sanikanê ma de hetê qehremanan ra yew qeyde çin o. Re-re heywan û merdim, re-re merdim û cîns-cîns mexlûqî, re-re zî hemî tîmyana vejyenî vernî ma.

Reyna sanikan de qehremana sey yew sîmgeyî karakterî temsîl kenî. Sanikan de mar yew karaktero xayîn o û bêbext o. Cinawer (verg) her tim veşan o û çita bivîno, weno û xirabê temsîl keno. Manga sembolê zenginîye ya û bolîye ya. Heş sembolê quwetî yo. Luy zî zaf çim akerdeyî ya û re-re hîlekar a, re-re zî aqil a. Qehremanîye însanan de birayo qij û waya qij aqil î, safe û rindê temsîl kenî. Birayo pîl û waya pîl xirab î, cazuyê temsîl kenî. Kalo erdîş sipîye sey zanayox , sey Hz Xizir vejyeno vernî ma. Sanikan de qehremanê bînî zî hina yenî îfade kerdiş: yew merdim, yew erep, yew xuert, yew cinî ûsn..

3.2.2.4. Sanikan de Tekrar Bîyayîş

Sanikan de tekrar bîyayîş zaf erjîyayê yew motîf î. Nê tekrar bîyayîş balê goştaran ancenî. O ke nê tekrar bîyayîş nêbo, sanik zî kêmanena. Înan ra hîrî wazîfe, hîrî reya, hîrî birayî, hîrî lajî, hîrî ceribnayîşî sanikan de vejyenî vernî ma. Sanikê “Hîrye Kêneyî” nê hîrî tekrarbîyayîş rê rind yew nimune ya:

“Hîrye heb çî yenî sêr zûnî yi. Padişah inî hîrye çîyûn kenû berz ki hîrye fotografî. Padişah waxt ki ûnîyenû yew fotoxraf ra xwi ra şinû, ginenû erd nîm sehet erd di mûnenû...ûnîyenû ay fotoxraf bîn ra...ginenû erd... Na ray ûnîyenû fotoxraf hîrin ra ...ginenû erd nîm sehet ard di mûnenû.”²⁵⁴

Reyna na sanik de lajê padişah Şemdîn yew dara hîrî heb henar tera kena. Henara yewin pajena û kena mirena. Henara diyin pajena, kena mirena û henara hîriyin pajena û kena ke rind zerê ey ra vejyena. Sanike de nê hîrî tekrar bîyayîş ra vanî awankerdişê hîrîyî. Sey na sanik “Dyebo Sur”, “Hîrye Ûmbazî” ûsn.. sanikanê zafin de tekrarbîyayîşê hîrî estî.

Yew tekrarbîyayîş zî sanikan de vejyeno vernî ma û yew qayde ey çin o. Re-re di dore, re-re çar dore, re-re zî zaf dore û sey çores roje, çores şew zî nê tekrarbîyayîşan de zaf vîyarenî. Sanikê “Cilo û Cemcul” de verg di dor yeno verê berî bizêkan û reya diyin de eşkeno bizêkan bixapîno.

3.2.2.5. Sanikan de Ziwan û Vatiş

Sanikan de ziwanê zazakî yê dormalê Çewlîg temsîl beno. Nuştox çekuyî senî goştarî kerdî , o qeyde nuştî. Qalkerdoxê sanikan zî sey vînayox û her çî zanayox yenî vatiş.

Sanikan de naqaratê vernî û peynî hîkaye de yenî şuxulnayîş: “Cayk benû cayk nibenû” verî sanikan de vejyenî vernî ma. Sanikî pê nê naqaratî qedyenî.

“Mi ra zûr Hûmay ra rast

Mi yew taway helaw viraşt

Mi goştarûn ra kerd raşt”

Sanikan de vatox bi xemilî xo îfade kenî. Înan ra hina zaf teşbîh û mubaxala estî. Sanikê ma de ma nimune bidî: “Îna kênek hend rind a, hend rind a, kî qêmiş nibenû bûnû tira. Ruej vûna ez a, aşm vûna ez a.”²⁵⁵ Teswîr zî sanikan de hina vîyarenî. Ma yew nimune bidî: “çîm yin sîya yî sey zeytûn ê, biryê yin sey qelem ê, gilê yin sîya û dêrg î, pîrnîk yin zaf rindî.”²⁵⁶

Ma hetê motifan ra tekî sanikan ra nimuneyan bidi

²⁵⁴ Kuriş, Arwûn û Lûy-Sonikî Çoligî, r. 183

²⁵⁵ E. e.,r.187

²⁵⁶ E. e.,r.184

3.2.3. Arwûnçî û Luy

Na sanike zerê Kitabê “Arwûn û Lûy” de weşanîyena. Sera 2014î de weşanxaneyî Nûbihar de çap bena û rîpelê 37-42 de ca gêna. Nameyê Sanikvatox Qumrî ya.

3.2.3.1. Kilmî

Cayk benû cayk nibenû, yew arêwan kiştê yew dewî de aryê xo de maneno. Yew luy tim û tim yena ardanê ey wena. Yew roje arêwan luy tepişeno, vano ez to kişena. Luy vana, mi mekiş, ez bena waya to û to rê zaf holî kena. Arêwan luy veradano.

Luy yew roje şîna keyê paşayî, yew çap wazena û vana, Tozlî Beg pê zerdanê xo peymeno. Luy hina di dore wazena û yew zerd zî binê çap de werdena. Wa paşa bizano ke arêwan, yanî Tozlî Beg zaf zengîn o. Luy yew roje şîna keyê paşayî û kursîyo zerdin ser o ronîşena. Kam kursîyo zerdin ser o ronîşo, yanî vano “ez kenaya to wazena. Ê luy ra vanî, ti senî kenaya paşayî wazena. Luy vana, ez seba Tozlî Beg wazena. Paşa qebul keno, la vano gereka ez birayê to bivînî. Luy şîna birayê xo bîyaro, la cil mil ey zaf kehenî. Luy arêwan ra vana, cilanê xo biveşni û biki zerê awe. Luy şîna paşayî ra vana, Tozlî Beg kewto mîyanê awe, awe cilê ey berdî. Hina vana, wa kincanê rind bigero. Ê şew keyê paşayî de manenî. Roja bîn luy û arêwan tepîya yenî keyê xo. Paşa zî kenaya xo hedre keno û şîraweno cayê Tozlî Begî. Arêwan luy ra vano, eka ê bîyerî, zanenî ke ma zengîn nîyî. Luy kewna teber rayîr de kam vînena vana, eger şîma qeflê paşayî bivînî, vajenî ma merdimê Tozlî Begî yî, yan eskerî şîma kişenî.

Luy şîna qonaxê dêwan û dêwan ra zî vana, gereka şîma lez biremin. Çunke eskerî paşay yenî şîma kişenî. Dêw zî şînî, mîyanê quçê çarrûn de xo nimnenî. Luy adir nana pa û dêwan hemin vêşnena. Luy û arêwan şînî qonaxê dêwan û zerê de zaf zerd estî. Keneya paşay yena qonaxê dêwan û aye zanane ke tîya konaxê Tozlî Beg o. Hina arêwan raşt a beno Tozlî Beg û yew konaxê ey beno.

Yew roje luy mexsus xo kena nêweş û vana, mi o qas holî kerdî arêwan. Eceba arêwan seba mi se keno. Luy sey nêweş nalena. Arêwan zî cinî xo ra vano, luy her ca kena rêxe, bitepiş û berz teber!

Luy yew kayvate vana û arêwan eşkera kena.

“Hû! Arwûnçî aşûn!

Mi tu kerd zûmay paşûn

Aya ra ti dêst mi gêni

Mi erzenî kaşûn? ”²⁵⁷

Kênek zî vana dêmek ti arêwanî? Yers bena kewena teber şina. Arêwan xo erzeno linganê luyî, vano wayê ez qurbanê to bena, şu cinî mi bîyar. Luy şina kênek ra vana, mi yarî kerd. Kênak agêrena yena keye. Hina luy raşt a bena nêweş, arêwan rind anîyeno luy ra. Luy mirena, ê nêftarenî mêyîtê aye bêrzî. Înan goştê luyî wenî û estûnê aye zî kenî dard.

*“Mi ra zûr Hûmay ra rast
Mi yew taway helaw viraşt
Mi goştârûn ra kerd raşt”*

3.2.3.2. Sanike de Mewzû (Babete) û Fikro Bingeyîn

Sanikê Arwûnçî û Luy de mewzû yew holê ser o dest pêkena. Luy zî seba na holê, wazena wa arêwan biko zengîn. Pê fetbazê luyî arêwan zaf benî zengîn û kenayê paşay geno. Nameyê ey beno Tozlî Beg. Babetan ra holê û bext-bêbextî vîyarenî.

Fikro bingehîn ra yew ti holê bikî ,holê vînenî. La fikro bingehîn yo bîn zî no yek ti însan rê çiqas holî bikî zî, ê bêbextî.

3.2.3.3. Qehremanê Sanikî

Arêwan (Tozlî Beg) yew feqir o û zerê ey de holê esta. Yew het ra zî bêbext o.

Luy xapînayîş û dizdê ra hes kena. Zaf çim akerdeyî ya. Kam aye ra holê biko, aye zî hina zaf holê kena.

Paşa yew zengîn o û wayerî hukum o. Zengînî ra zaf hes keno.

Keneya Paşay zerd û merdim o beg, merdim o paşay ra zaf hes kena.

Dêwî wayer qonax î, la eskerê paşay ra tersenî.

3.2.3.4. Sanikê de Tekrar Bîyayîş

Tekrar bîyayîş ra yew, luy peyme gena. Yewin de mujde kena zerê peymeyî û sencena û yew mujde binî de verdena. Aya diyin de zerd gena sencena yew zerd zerê peyme de verdena. Hina kena ke paşay bixapîno.

Yew zî hîrî tekrar bîyayîş hina vîyarenî. Yewin de luy reya de raştî yew şivan yena. Ey ra vana eskerî yenî. Diyin de raştî yew gawan yena, ey ra zî vana eskerî yenî. Hîrîyin de verê qonaxê dêw de vana,eskerî yenî.

²⁵⁷ E. e.,r.41

3.2.3.5. Sanikê de Ziwan û Vatiş

Ziwanê sanik sade yo. Hina qî zî zaf rind fam kenî. Nuştişê formê orjînalî nusyawa. Seba tekî çekuyanê herêmî ferheng lazim o. Qalkerdişê sanikî sey qalkerdoxê îlahî yeno vatiş.

Zerê sanikî de tekî naqaratî sey kayvate vîyarenî, ma yew nimune bidî:

“Hû! Arwûnçî aşûn!

Mi tu kerd zûmay paşûn

Aya ra ti dêst mi gênî

Mi erzenî kaşûn?”²⁵⁸

3.2.4. Mar û Luy

Na sanike zerê Kitabê “Elik û Fatik” de ca gena. Serra 2022î de weşanxaneyî Hîvda de çap bena û rîpelê 19-20 de ca gena. Nameyê Sanikvatox Hesên Deqmûn o.

3.2.4.1 Kilmî

Dema serr yew wisar o û luy şina xo dana verê tîj de raqeldîyena. Anîyenâ hina yew mar zerê vewre de cemidyenoo Merhemet kewenî zerê luy, wazena mar bixelisno. Luy mar ana verê tîj, vana wa ganî bibî. Tîj dana mar rê û mar beno ganî, la hema qirikê luy geno. Luy vana, maro bira ti se kenî. Mar vano, ez to xeniqnena. Luy vana, sucê mi çita yo? Mar vano, sucê to çin o, la ez cara to kişena. Mar vano, yew wesîyetê xo vajî, ez ha to kişena. Luy zî vana, qirikê xo biyarî û ez a qirikê to ya rind temaşe kena. Mar qirikê xo keno derg û luy zît bena qirikê mar tepişena û ey fatisnena.

3.2.4.2. Sanike de Mewzû (Babete) û Fikro Bingeyîn

Babeta sanike de yew luy raşt yew mar yena. Luy anîyenî mar cemidyeno, guneyê aye mar ra şino. Luy ardimê mar kena, la mar wazeno ey bifatisno. Babetan ra bêbextê û holî-xirabî sanikî de vîyarenî.

Sanike de fikro bingeyîn no yo ke mar her tim bêbexto.

3.2.4.3. Qehremanê Sanikî

Luy ardim ra hes kena û no hîssîyatî ey de esto.

Mar bêbext o.

²⁵⁸ E. e.,r.41

3.2.4.4. Sanikê de Tekrar Bîyayîş

Verê mar luy qirik ra tepîşeno û badê luy qirikê mar tepîşena.

3.2.4.5. Sanikê de Ziwan û Vatiş

Ziwanê sanik sade yo. Hina qicî zî zaf rehet fam kenî. Qalkerdoxê sanikî sey vînayox yeno qal. Peynîye sanikî de luy yew naqarat vana, bi aheng xo îfade kena: “Biratê ra raştîyê lazim a, biratê di bêbextê nibena!”²⁵⁹

3.2.5. Xerîb û Nasîb

Na sanike zerê Kitabê “Arwûn û Lûy” de weşanîyena. Serra 2014î de weşanxaneyî Nûbihar de çap bena û rîpelê 75-80 de ca gena. Nameyê Sanikvatox Songul Elaltintaş a.

3.2.5.1. Kilmî

Cayk benû cayk nibenû, yew dewe de cinêk û merdê xo û yew lajê înan benî. Badê lajê dadî mireno. Nameyê laj xerîb o. Babîye Xerîb hina bîn yew cinî ano. Aye cinî ra zî yew lajê înan beno, nameyê ey Nasîb o. Damarî Xerîb qet rind nêanîyenî ey ra û Xerîb zaf xebitnena. La Nasîb ra zaf rind anîyena û ey zî zaf nêxebitnena. Yew roje Xerîb û Nasîb şinî ke kolîyan topbikerî. Tîya de yew medimo kokim Nasîb ra vana, mi dere ra vejî. La nasîb ey nêvejeno. Xerîb yeno merdimo kokim zerê awe ra vejeno. Ti nêvanî no merdim Xizir o. Xizir yew ga dano Xerîb û gay ra şit û şeker yeno. Cinîke anîyena ke laje aye nasîb zaf zaîf o, la Xerîb zaf xurt o. Rojêk merdê xo ra vana, ma yew hucre virazi û lajanêixo zerê hucre de bipawî. Merik qebul keno, ê yew hucre de qijan pawenî. Cinî zaf rind çîyê werdî dana lajê xo Nasîb. La zaf tay çîyê werdî dana Xerîb. Yew roje merdê û cinî lajanê xo bin erd ra vejenî. Anîyenî ke Nasîb hema laje zaîf o, pay ra mireno, la Xerîb zaf xurt o û delalîyo. Cinî şaş manena. Nasîb dadî xo ra qalê Xizir û gay keno. Cinêk reyna xo erzena ard û ax kena, wax ken, a merdê xo ra vana, ez nêweşa, gereka ti gay biyar sarê ey bibirnî. Merik ga erzeno war, wa sarê ey, la nêşkenî sare ey bibirnî. Çünke Xizir yew kard daya Xerîb û vato, tena na kard eşkena sarê gayî bibirnî. Ê zaf lawê Xerîb kenî û Xerîb mecbur maneno kard dano înan. Xerîb zaf qehrîyeno û bermeno. Ga no hal Xerîb vînenno, yew plan keno. Xerîb û ga înan ra remenî.

²⁵⁹ Kurij, **Elik û Fatik**, r. 20

Ga Xerîb ra vano, ti şu na darê qawax ser o tesel bikî û ez tekî çerena. O wext yew dêw yeno uca. Ga û dêw yewbîn de pêrodanî. Dêw gayî xapînenî û peynî de gayî erzeno erd. Ga dêw ra vano, xo ra ti mi kişenî. Ez to re çik wazena. Ti qarîşî nê merdimî mi Xerîb mebî û wayer ey vejî. Dêw vateyê gayî qebul keno, qarîş ey nêbeno. Xerîb ra vano, ti bianî astoranê mi ra. Yew roje dêw vejyeno şino dûr. Xerîb zî wazeno estoro sipî dir biremo. Berî dêw kenî a. Anîyenî zere oda pir zerdî. Zerdan zî genî pê estoro sipî remenî. O roje ra pey yew heyatê mesud vîyernenî.

*“Mi ra zûr Hûmay ra rast
Mi yew taway helaw viraşt
Mi goştârûn ra kerd raşt”*

3.2.5.2. Sanike de Mewzû (Babete) û Fikro Bingeyîn

Babeta yew çimesîyayîyeê Damarîya Xerîbî ya. No rid ra qicê aye xurt nêbeno. Yew zî holîya Xerîbî ser o Xizir ey rê holê keno. Damarî babî xapînenî û ê gayî kişenî. Babetan ra holî-xirabî, çimêsîyayî, raştî-zurkerî vîyarenî

Sanike de fikro bingeyîn kam çimesîyayî, xirabî bikero, o verê zerar dano xo. Kam holî biko, holî vînenî.

3.2.5.3. Qehremanê Sanikî

Xerîb yew xorto delal o û holî ra heskeno.

Nasîb zeîf, barî yo û holî ra hes nêkeno.

Damarîya Xerîb yew çimesîyayî ya û xirabî kena.

Xizir yew erdişsipîyeyo, însananê hol rê ardim keno.

Ga destakerde û cefakar o.

Damarî yew zurker a û xirabî kena.

3.2.5.4. Sanikê de Tekrar Bîyayîş

Tekrar bîyayîş beynatê Xerîb û Nasîb de benî. Ê yew gureyî bi rêzî kenî. Sanike de Xizir verin Nasîb ra ardim wazeno û diyin de Xerîb ra wazeno. Badê ê bi rêzî cewabê “Ma tu ri bênd bari derg kiri, nûni zi bêd qalin?” danî û hucre ra vejyenî.

3.2.5.5. Sanikê de Ziwan û Vatiş

Ziwanê sanike sade û pak o. Sanike formê orjînalî ser o nusîyaya. Seba tekî çekuyanê herêmî ferheng lazim o. Qalê sanikî sey qalkerdoxê îlahî neqil benî.

Sanike de seba Xerîb û Nasîb teswîrî benî. Teswîr de şikilê înan yeno vero çimanî ma. “La hûncî zi Nasîb zaf neçar û, feqîr û; ti vûn inkê pay ra qeldîyenû. La Xerîb maşallah dest û pay û, qilow û, yewdo derg û dila wû; kî qîmiş nibenû biûnû tira.”²⁶⁰

3.3. ARÊKERDIŞÊ FIQRAYAN

Ahmet Vefîk Paşa seba fîqre vano: “Sey parçeyê cumle yî û hîkayeyê kilm î.”²⁶¹ Goreyê Agâh Sirri Levent fîqre: “Manayê fîqre de tewr verin yarî û huyayîşî ser o hîkayeyê kilmî yenî vîr.”²⁶² Yanî pê kilm nuşteyî mîzahî qalkerdişan ra vanî fîqre. Fiqreyî zerê heyat de kulturê komelî ra peyda benî. Fiqre-re re seba huyayîş, re-re zî seba yew ders, sey hîkayeya kilm qal benî. Fiqreyî zî sey sanike, anonîm î û pê vatiş, qise kerdiş yenî heta ewro. Ma eşkenî vajî fiqreyî yew edebîyatê şarî yî û kulturê şarî pawenî.

Arêkerdeyê fiqreyanî Seyîdxan Kurij zî sey sanikan Kitabê “Arwûn û Lûy” de ameyî pêser. Kitab de 29 hep fîqre estî. Fiqreyî dormalê Çewlîg de ameyî arê kerden. No rid ra kulturê Çewlîgî zerê fiqreyan de ca gênî. Mavajî fiqreya “Heywanî Keyî” de namê heywananê keyî yeno perskerdiş. Cewabê na persî pising û kitik î, la merdim cewab danî vanî mêşna, bize. Çünke kulturê Çewlîgî de mêşna, bize keye de û zerê welik de cuyenî. Sey heywanê keye yî. Kitab de tekî fîqre teyna seba huyayîş qal benî, la tekî zî bi huyayîşî ma danî fikirîyayen. Mesela fiqreya “Ez Behsê Egîtê Tu Kena” de seîd yew cîranê xo kişeno. Dezayê Saîdî Remzan zî mehkima de kiştîşê merdimî sey egîtîye behs keno. Ma bianî tîya de kiştîşê merdimî sey qehremantîye yeno vînayen. No vînayîş zerê şarî de zaf o.

3.3.1. Fiqreyan de Esasê Unsuran

3.3.1.1. Mewzû (Babete)

Fiqre de mewzû zafîn zerê heyat ra ameyî guren û zerê înan de tena yew mewzû ca gena. Mewzûya bingehîn diyalogê şarî ser o virazyena. Nê diyalogî beynatê merdiman, hevalan, cinîyan, merdim û cemaat, merdim û hakim, merdim û dewij ûsn.. ramenî. Xora mewzû, fikrê bingehîn ana meydan. Rexnê şarî, fetbazî (qurnazî), yarî,

²⁶⁰ Kurij, Arwûn û Lûy, r. 75

²⁶¹ Paşa, A. (1966). Lehçe-i Osmanî (hzl. Recep Sevim Güray). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 26

²⁶² Levent, A. (1998). Türk edebiyatı tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 47

biaqilîye, feqîrî, zengînî, zurkerî, bawerî, dîn, halo safî, ûsn.. sey mewzûyan vejyênî vernî ma. Mewzûyî pê yarî û kilm nuşteyî ma rê qal benî.

3.3.1.2. Qehremanî

Mewzûya fiqreyan de zafîn tena yew qehreman ser o qewimîyenî. Re-re namê qehremanan vîyarenî re-re zî nêvîyarenî. Eger qehreman nêşinasneye bi, hina ca geno: yew merdim, lajêk, cinîyek, dewij, esker, myerik (merdimêk), birawo pîl ûsn.. Qehremanî zerê heyatî de hina normal merdiman ra yenî weçînayen. Nameyê ke tîya de vîyarenî zî hinayî: Filît, Xal Mîrza, Xal Egît, Xezal, Esmâ, Eyşa, Elî, Xal Hesen, Husên, Laser, Hemîd, Wasmûn, Dorîyeş, Qazî, Riza, Şex Seîd, Jacques Chirac, Bill Clinton, Borîs Yeltsîn, Demîrel

Qehremanan ra namê Filît 2 heb fiqreyan de vîyareno. Filît, kitabê Seyîdxan Kurijî de hina nameyê namdar o û zerê hîkaye, sanik û fiqreyanê ey de zay vîyareno. Fiqre de Filît sey qehremano namdar esas yew ca geno. Fiqre de namdarê bînî Jacques Chirac Serekomarê Fransa, Bill Clinton serekdewletê Amerîka, Borîs Yeltsîn serekwezîrê Rusya yê yewin î. Demîrel Tirkîya de sîyasetmedar o.

3.3.1.3. Ca û Wext

Fiqreyan de wext qet muhîm nîyo. No rid ra wext nîşan nedanî. La zafîn zaf kilm yew wextî de, yanî wexto tengî de qewimîyenî.

Eger fiqre de ca, muhîm bo û nameyê ca vajîyeno, yan zî teswîrî ca beno. Eger ca muhîm nîyo, teswîrî cayî nêbeno. Mesela fiqreya “Kurrî Her” de ca muhîm nîyo, fiqra bi qisekerdişî vîyarena, la fiqreya “Ez Niwena!” de mewzû yew dare ser o de vîyarena. No rid ra teswîrî ca kilm zî bîyo, reyna beno: “Xal egît nata şino, weta yeno, dar û domarê dew gêreno, mîyanî yegan (hêgan) ra , mîyanî mergan ra gêreno, la manga nivînenno.”²⁶³

3.3.1.4. Ziwan û Vatiş

Ziwanê fiqre zaf sade û pak şuxulyenî û bêdetay qal benî. Qalkerdoxê hîkayeyî sey vînayox qal kenî û hîssanê xo têmîyan nêkenî. Zafîn fiqreyî goreyê standardî Grûba Xebate ya Vateyî nusîyayî. Fiqreyan de dîyalog zaf vîyarenî û hina kilm ramenî. Fiqreyan de seba balantişê goştaran û wendoxan re-re mubalexaya û tekrarî ca gêni.

²⁶³ Kurij, Arwûn û Lûy, r. 229

Mesela Fiqreya “Filît û Demîrel” de şînasnayîşê Filîtî çar dore tekrar beno. Filît hetê Jacques Chirac, Bill Clinton, Borîs Yeltsîn û Demîrel ra yeno şînasnayîş û na zî seba mubaxala yew nimuneya rind a.

Ez wazena nê fiqreyan ra hîrî heb nimuneyan bidî.

3.3.2. Kurrî û Her

“Yew dewij şînu tirkan rê eskerîye kenû û yenû dewê xo, dewijanî xora vûnû:

- Ez eskerîye di zaf hol Tirkî musawa. Şîma inkê nameyê çinay mi ra persî ez ca di cewab dîna.

Yewna dewij vûnû:

- Ê ho o, madem kî ti Tirkî weş musayî(bander bîyî) de vajî, trikî di nameyê herî çî yo?

Wi vûnû:

- Eşek.

Dewij vûnû:

- Nameyê kurrî herî çî yo?

Wi binê (tikê, tanî) fikirîyênû la nameyê kurrî nînû vîr, vûnû:

- Tirkî kurrî ra taway nivûnî heta benû qird, wexto ke bi gird yi ra zî vûnî eşek.”²⁶⁴

3.3.3. Mektubî

“Yew dewi di yew merdim beno, nameyê nê merdimî Filît beno. Filît xo zanaye û wende zano. Dewijî zî Filît wende zanî. No semed ra, rojêk yew dewijî ri lajî ey(yi) ra yew mektubi yena, o (wi) mektubê xo ano dano Filît vano:

- Kek Filît, na mektubi biwani, dê laj se vano.

Filît mektubî nat qeldeno wet qeldeno, nieşkeno biwano. O dewijî ra vano:

- Qusurî mi meûni, no nuşteyî boluygê ma nîyo!”²⁶⁵

3.3.4. Ez zî Nizûna

“Roje ûmartîşî însanan (nüfus sayımı) karmend (memur) yew qijî (domanî) ra perseno vano:

- Namê to çî yo?

²⁶⁴ E. e.,r. 226.

²⁶⁵ E. e.,r. 226

Qij vano:

- *Laser.*

- *Karmend vano:*

- *Ti çend serre yî?*

- *Laser vano:*

- *Ez nizana*

- *Karmend vano:*

- *Senî ? senî ti nizanî ti çend serre yî?*

- *Laser vano:*

- *Ti raşt persî ez zî şaş bîya menda apo. Wexto ke (waxti go) ez bermena, pî mi û maya mi vanî “Ti bî camêrdo pîl, ti nişermayenî ti bermenî?” Wexto ke ê (yi) semedî gêrayîş a şinî yew ca, ê mi ra vanî “Ti mîye (mey), ti qijkek î” Ez zî nizana ez camêrdo pîl a yan ez qijkek a.”²⁶⁶*

3.4. ARÊKERDIŞÊ DEYIRAN

Deyir, yew muzîkê şar î û zafîn beynatê şarî de pê vateyî anonîm vilabenî. Tekî zî hetê deyirbazan yenî vatiş. Zerê deyirîan de yew melodîya xo esta. Deyirî hîssanê, fikirane û ciwîyayîşê şarî pê dejî, şenayî, aşqî yan zî qehremanî îfade kenî. Tuğçe Erdal vana deyirî seba yew şar sey eyne yî û kulturê şarî mojnênî.²⁶⁷ Sey berhemanê folklorî ye bîn arêkerdişê deyiran zî pê fekkî yeno hetta ewro. Berhemanê folklorî ra deyirî hina zaf rehet ezber benî û pê naqarat yenî vatiş. Goreya Salahaddîn Bekkî folklorî şarî de en zaf û en lez deyirî vila benî.²⁶⁸ No rid ra arêkerdişan ra deyirî folklorê şarî de hina zaf estî.

Kitabê “Deyirî Çewlîgî” de hemin arêkerdişê deyiranê Seyîdxan Kurijî ameyî pêser. Nê deyirî zî sey arêkerdeyanê bînî dormalê Çewlîgî de ameyî vatiş. Hem rojê şenayî, hem rojê xirabî de şar deyiran vano. No kitabê deyiran de zî 5 hep babete ra 112 deyirî ca genî. Înan ra deyirê sîyasî 4 heb, deyirê egîdî û lorî 23 heb, deyirê govendî 47 heb, deyirê xêribîye 4 heb, deyirê zêrî, yan zî deyirê koyanî 34 heb estî. Înan ra tewr zafî “deyirê govendî” ameyî arêdayen. Seyîdxan Kurijî kitabe de vano: “Ez zafê nê

²⁶⁶ E. e.,r. 231

²⁶⁷ Erdal, T. (2011). Erkek ağızlı türkülerde kadın imajı. Folklor/Edebiyat, cilt:17 hûmar: 65, 37-52

²⁶⁸ Bekki, S. (2004). Baş yastıkta göz yolda Sivas türküleri. İstanbul: Kitabevi Yayınları. r.37

deyiran qijkekê xo di vêvan di musaya. Yanî az zafê nê deyiran ezbere zûna.”²⁶⁹ Xora Seyîdxan Kurij zî zafîn deyiran zano û kitabê xo de nuştî.

Kitabê “Deyirî Çewlîgî” de zafîn deyirî anonîm î. Peynîyê kitabî de beşa “Ciwîye Vatoxan” de cuya deyîrvatoxan ser o malumat esto. Ma deyîrvatoxan û deyiranê înanî bîyari pêser û derheqê çimeyanê deyîran de malumatî bîdi.

3.4.1. Deyirbazî

Qu* (Qu** Sê***):** 1933 de dewa Çewlîgî Xezik-Xêd de ameya dinya. La aye dewa Kur de keyê xalî xo de bena pîl. No rid ra aye ra vanî Qumê Sêdxûnûn. Namê babîyê aye Elî Hecî Qerûn, nameyê dadîya aye Qumrîyê Mistefayî Sêdxûnûn a. Şerîf Xêrîya dir zewijyen a. Dadîya Mehmud Celayîrî ya. Kitabî de 5 heb deyirê aye estî.

Se E** Mi***:** 1947î de dewa Çewlîgî Kur de ameyo dinya. Nameyê babîyê ey Elî Mistefayî û nameyê dadîya ey zî Sarê Ehmêd Suafî ya. Kitabî de 3 heb deyirê ey estî.

Fe Me** Mi*** (Sê***):** 1957î de dewa Çewlîgî Kur de ameyo dinya. Nameyê babîyê ey Mehemedî Mistefayî Sêdxûnûn o û nameyê dadîya ey Zînê Kezûn a. Kitabî de 3 heb deyirê ey estî.

Mo E** Ev**:** 1954î de dewa Çewlîgî Kur de ameyo dinya. Nameyê babîyê ey Elî Evdilayî Tuapûn o û nameyê dadîya ey Sehdetê Elî Cafîr a. Kitabî de 4 heb deyirê ey estî.

Nu* Mu** Ev**:** 1965î de dewa Çewlîgî Kur de ameyo dinya. Nameyê babî ey Musayî Evdilcelîl o û nameyê dadî ey Fêrdayê Tuapûn a. Kitabî de 4 heb deyirê ey estî.

Eh Hu** A**:** 1983î de dewa Çewlîgî Kur de ameyo dinya. Nameyê babîyê ey Hûsênî Arif o û nameyê dadîya ey Fatmayê Wasmûn a. Kitabî de 3 heb deyirê ey estî.

E Îs** Fê**:** 1976î de dewa Çewlîgî Kur de ameyo dinya. Nameyê babîyê ey Îsmetî Fêzî yo û nameyê dadîya ey Esmâ ya. Kitabî de 3 heb deyirê ey estî.

Ab* K**:** 1939î de dewa Palî Adruek de ameyo dinya. Almanya de çend serr maden de û palkayan (fabrîka) de xebityawo. Serrê 2004î de teqawut bîyo. Abdulmutalip 1997î ra nat kovara kirdkî “Vate” de şîran nuseno. Nameyê babîyê ey Şükrü yo û nameyê dadîya ey Güçlü ya. Kitabî de 1 heb deyirê ey estî.

²⁶⁹ Kurij, Deyirî Çewlîgî, r. 9

H* Me***:** 1958î de dewa Çewlîgî Kur de ameyo dinya. Nameyê babîyê ey Mehmudî Sêdxûnûn o û nameyê dadîya ey Xatûn a. Kitabî de 1 heb deyrê ey estî.

Fe Ya***:** 1996î de dewa Çewlîgî Şênu de ameyo dinya. Feteş Yalçîn zel cînenî. Eka zî Çewlîgî de hunerê xo ramnenî. Kitabî de 5 heb deyrê ey estî.

A Ba***:** 1979î de dewa Çewlîgî Çiris de ameyo dinya. Nameyê babîyê ey Saîm, nameyê dadîya ey Ayten a. Ayhan Barasî hunermendê saz cinayîşî yo. Ey xêylek Çewlîgî de saz cînayo û badê cû şino Îstanbul de kêyeyê lawikanî de muzîk virazeno. Kitabî de 3 heb deyrê ey estî.

De* Xe**:** 1944 î de dewa Sîwûn Xirabe de ameyo dinya. Sîwûn yew mintiqaya Çewlîgî ya. O hetê Çewlîgî û Xarpêt de sey Xetî Aşîkûn yeno sinasnayîş. O dengbêj o û def, zurna, klarnet, dudik ûsn. cînenî. Hemin Qicê ey hunermend î. Heta 20 ser Beledîya Seyhan de grubanî folklor rê def û zurna cineno. Kitabî de 5 heb deyrê ey estî.

Nî* He** Fa***:** 1971î de dewa Çewlîgî Kur de ameyo dinya. Nameyê babîyê ey Hecî Fadlî yo û nameyê dadîya ey Helîmayê Evdî Axayî ya. Kitabî de 10 heb deyrê ey estî.

Mu To**:** 1949î de qezaya Çewlîgî Dara Hêni de, dewa Gaz de ameyo dinya. O bi nameyê Berber Mistefa yeno sinasnayîş. Nameyê babîyê ey Ahmet o û nameyê dadîya ey zî Fîdan a. Mistefa 1977 ra nat Çewlîgî de berbertî keno. Seba zimbelê ey herkes ey ra vano “Pala”. Kitabî de 8 heb deyrê ey estî.

Xe Ma*** Qa***:** Xecê dewa Palî Zuver ra ya. Nameyê dadîya aye Tellî, nameyê babîyê aye Memîş o. 1964î de Adana de ameyo dinya. Xecê kirdkî şîran zî nusena. Tayê şîrî aye kovara “Vate” de ameyî çapkerdiş. Kitabî de 5 heb deyrê aye estî.

Ga We**:** 1948î de dewê Palî Wer de ameyo dinya. Nameyê babîyê ey Riza yo, nameyê dadyaî aye Hanim a. O bi kirdkî şîran zî nuseno. Tayê şîrê ey kovara “Vate” de çap benî. Kitabî de 2 heb deyrê ey estî.

Rençber Ezîz: 1955î de dewa Çewlîgî Wusfan de ameyo dinya. Çimê ey qijî ra benî kor. O yew hunermendo namdar o. Teyna 33 ser dinya de ciwîyeno û serra 1988 î de şino rehmet. Tena yew albumê ey “Hesreta Azadî” qeyd kerde esto û zerê albumî de 13 heb kilam estî. Zafê klamanê ey keyeyan de ameyî qeyd kerden, la cuwa pey nê

deyirî studyo de ameyî pak kerden û newera qeyd kerden. Nika hema hema hemin deyirê Rençber Ezîzî înternet de estî. Kitabî de 1 heb deyira ye esta.²⁷⁰

3.4.2. Deyiran de Unsuran

3.4.2.1. Mewzû (Babete) Deyirî

Kitabî de esq, heskerdiş, lorike, qehremantî, egîtî, welatperwerî, bêtersî, xerîbî, koçberî, xurbet, şênayî, govend, dejî ûsn. hina zaf babete ca genî. Yew sinorê babetan çin o. Mavajî yew derd û kul sey babete kilam de ca gêna, la şar pê na kilam govend geno. Kilama “Mi Bêni” înan ra yew nimuneya:

“Mi bêni ha mi bêni

Dayê dayê mi bêni

Hot ten yên mi remnêni

Dayê dayê mi benî

Mi senacêr Çolîg kêni

Dayê dayê mi benî

Myûn çamûr ra kaşkêni

Kek Ewdalo mi benî... ”²⁷¹

Şarê Çewlîgî hîssanê xo zafî pê deyiran eşkera keno. Ma sey çimeyê kitabî 5 babetan de çigerayîş biki û nimune bidi:

3.4.2.1.1. Deyirê Sîyasî

Deyiranê sîyasî de deyirvatox babetê komelî, polîtîka, îdeolojî ser o vindeno. Nê deyiran de zafîn zehmetî, bêdaletî û azadîyê şarî ca genî. Hina zaf seba mesajê sîyasî nusyenî û vajyenî.

Arêkerdox: Seyîdxan Kurij

Vatox: Ayhan Barasî

3.4.2.1.1.1. Dayê welat şîrino

Ma welat ra kot durî

Wilay ma îta di bî kal î

Zerrê ma zî bîya sey pîr î, lê

²⁷⁰ Sarı, Nihat, “Sevdanın ve Direnişin Ozanı: Rençber Aziz”, **Dersim Gazetesi**, 20 Hezîran 2023, <https://dersimgazetesi.net/kultur-sanat/sevdanin-ve-direnisin-ozani-rençber-aziz/>, ciresayîş: 05.08.2024

²⁷¹ Kurij, Deyirî Çewlîgî, r. 101

Eywax welat şîrin o
Daye welat şîrin o
Wayê welat şîrin o

Zerrê ma zi bîya sey pîr î, lê
Eywax welat şîrin o
Dayê welat şîrin o
Wayê welat şîrin o

Ma kot aşmê Hezîrûn
Ma pîyer pîya kotî myûn darûn
Wa çîlêk ma ra pa mûn lê
Eywax welat şîrin o
Dayê welat şîrin o
Wayê welat şîrin o

Zerrê ma zi bîya sey pîr î. lê
Eywax welat şîrin o
Dayê welat şîrin o
Wayê welat şîrin o

Way Almûnya, Almûnya
Pênî di ma ard day, îta ri
Seben ini feqîr hal ma lê
Eywax welat şîrin o
Dayê welat şîrin o
Wayê welat şîrin o

Zerrê ma zi bîya sey pîr î. lê
Eywax welat şîrin o
Dayê welat şîrin o

*Wayê welat şîrin o*²⁷²

3.4.2.1.2. Deyirê Egîdîye û Lorî

Nê deyirî yew xirabî ser o yew wextê şîn û şuware ser o vajyenî. Sey babete nê deyiran de pîyerdaişê eşîran, dewan, baxiran û kesan zaf ca genî. Yew het ra seba merdimî ke qeza de û bi ecelî xo merdî, înan ser o zî deyirî vajîyenî. Zafîn rey dadî, yan zî yew heskerdeyê merdeyan, deyir erzeno înan ser o. Acebe ke şar bi nê deyiran govend zî geno. Deyirê “Elî Bira” zî badê harbê Rusa seba Elî Mallay ameya vatiş. Elî Mallay Gowdere ra dewa Zuver ra yo û meseleya arazî ser o yeno kiştiş.²⁷³

Arêkerdox: Xecê Mallûn Qasûn.

3.4.2.1.2.1. Elî Bira

Hoy bira bir bira

Hoy bira Elî bira

Tu cun û cîger wayûn helna

Kerga sêyi ma ri verda

Hoy bira Elî bira

Pê Şolî ma vayî

Tu ra mendî hîrê vayî

Gula narin bîya veyî

Hay bira Elî bira

Kerga sêyi ma ri venda

Eyro rueco amnûno

Melê amnûnî qijenû

Darî darbûn vazenû

Hay bira Elî bira

Kerga sêyi ma ri venda

Eyrî germû germî amnûno

²⁷² E. e.,r. 21-22

²⁷³ E. e.,r. 33

Nîyo pure veywey Millûno
Mehmûd Ubon qasid xwendûno
Hay bira Elî bira
Kerga sêyi ma ri venda

Way lêro lêro lêro
Buy yena bin şiliyûn do
Yibî Emi sebebî gurûno
Wucax bû kor, dert girûno
*Hay bira bira bira, hay bira Elî bira.*²⁷⁴

3.4.2.1.3. Deyirê Govendî

Govend seba kurdan yew çeşît dansê şarî ya û pê rîtm yena kaykerdiş. Deyirê govendî zî hina pê rîtm vajîyenî û beynatê dans û muzîk de yew ahengo rind esto. Nê deyirî zî wextê şênayî û keyfweşîye de vajîyenî. Zafîn veyve bi def û zurna virazîyenî, la re-re zî teyna pê fekî deyirî yenî vatiş û rîtmê deyiran govend gerîyena..

Arêkerdox: Seyîdxan Kurij

3.4.2.1.3.1. Selîmo

Ha yarî ya yarî ya, Selîmo lawo yarî ya
Ha yarî ya yarî ya, Selîmo lawo yarî ya

Zeka derg a barî ya, Selîmo lawo yarî ya
Zeka derg a barî ya, tereso lawo yarî ya

Deyke yê batal nîya, Selîmo lawo yarî ya
Deyke yê batal nîya, Selîmo lawo yarî ya

Şîya vêr toq û dezbi ya, Selîmo lawo yarî ya
Şîya vêr toq û dezbi ya, Selîmo lawo yarî ya

Emşi vera şemi wo, Selîmo lawo yarî ya

²⁷⁴ E. e.,r. 32.

Emşi vera şemi wo, Selîmo lawo yarî ya

Çijê keynû pemi wo, Selîmo lawo yarî ya
Çijê keynû pemi wo, Selîmo lawo yarî ya

Tûmê xuertû tedi wo, Selîmo lawo yarî ya
Tûmê xuertû tedi wo, Selîmo lawo yarî ya

Bîye Selîm ma sekîn, Selîmo lawo yarî ya
Bîye Selîm ma sekîn, Selîmo lawo yarî ya

Çijê keynû leqênî, Selîmo lawo yarî ya
Çijê keynû leqênî, Selîmo lawo yarî ya

Çimê xuertû teqênî, Selîmo lawo yarî ya
Çimê xuertû teqênî, Selîmo lawo yarî ya

Selîm zûmay Derwêşî, Selîmo lawo yarî ya
Selîm zûmay Derwêşî, Selîmo lawo yarî ya

Keynû xewêr ke wêşî, Selîmo lawo yarî ya
Keynû xewêr ke wêşî, Selîmo lawo yarî ya

Mûnên vilkê zebêşî, Selîmo lawo yarî ya
*Mûnên vilkê zebêşî, Selîmo lawo yarî ya*²⁷⁵

3.4.2.1.4. Deyirê Xêribîye

Deyiranê xêribîye de babeet welat ra dûr kewtiş o û sey babete tenatî, hesretî, bêkesî ca genî. Nê deyîran de barkerdişî bajarane pîlî, seba xebitîyayişa şîyayîşê welatanî bînan, şîyayîşê eskerî û zewijîyayîşê kêneyan bingehî babete awan kenî.

²⁷⁵ E. e.,r. 78.

Arêkerdox: Seyîdxan Kurij

Vatox: Qûmê Sêdxûnûn Qûmrî

3.4.2.1.4.1. Lawiko Lawo

Lawiko lawo ti rueniştê serê bûn di

Ti pê çimûn û biryûn ewil dûnî, ewil dûnî

Lo lo mi nizûna ti se vînî, ti se vînî

Mehmud mi û Hesên mi vêr xwi da welatê Almûnyawo

Lo lo zerre û cûgêr mi tadûnî, mi tadûnî

Ax ax eman eman, eman, eman

Lê lê wayê têrî yeno, têrî cîyêrî, têrî cîyêrî

Lo lo nişenû pelê mixmixêrî, mixmixêrî

Lo lo têro qirbûn ti weiatê Mehmud mi ra nînî

Ti bîyarî yew xebera hendi xêrî, hendi xêrî

Ax ax eman eman, eman, eman

Lawiko lawo têrî yeno têrî Muşî, têrî Muşî

Lolo wirim keno sey çawişî, sey çawişî

Lê lê wilay ez hend qayila Mehmudê xwi

Û Hesênê xwi het ruenişî, het ruenişî

Ax ax eman eman, eman, eman

Wayikê wayê, derdê dilêmi girûn o

Lê lê nîye dari yo, nîye dermûn o

Lê lê ez se kirî, ez se kirî?

Lê lê ez derdûn û kulûn xwi ça kirî, yazi yawûn a hali, kirî

Lê lê çodê min ey xêrxwaz çîno, ez het ruenişî

Ez wîrdi wîrdi luemûnê xwi pê kirî

Ax ax eman eman, eman, eman

Lo lo eman eman mi têna ri, tim têna ri

Lo lo şewî payîz şewî derg î, şewî derg î

Lo lo ez û Mehmûdê xwi û Hesenê xwi rueniştî
Lo lo ma wirdi wirdi qalî kerdî, qalî kerdî
Ax ax eman eman, eman, eman

Wayê qirbûn îta ra Almûnya ya Mêrat rîyo dur o, rîyo dur o
Lê lê mi nizûna şar Almûnya pîyer xêrîb o, pîyer xêrîb o
Lê lê Kûm ina Almûnya ya mêrat îcad kerda
Wi dinya di mevaj bexto, lêr û lûro, lêr û luro
*Ax ax eman eman, eman, eman*²⁷⁶

3.4.2.1.5. Deyirê Zêrî, yan zî Deyirê Koyanî

Deyiranê zêrî de babete; aşk, dejê cîyabîyayîşî, waştîşê pîyabîyayîşî û hîsê heskerdişî ser o ronayîyaya. Yanî heskerdişê waştîya xo ser o hîssanê hemin îfade kenî. Nê deyirî de bextewarîyê û şa bîyayîş sey babete ca genî, la zafîn de zî cîyabîyayîş, hesret û hes nêkerdiş sey babeta ca genî. Goreyê Seyîdxan Kurijî “Ne deyirî hêna zaf pesî ver de, sêd de, yanî koyan de vajîyeni. No ridra ma het vanî deyirê koyan.”²⁷⁷

Arêkerdox: Seyîdxan Kurij

Vatox: Kur ra Ehmed

3.4.2.1.5.1. Ziracê Mi, Ziracê Mi

Ez bermena zirace ra, ez helîyena ziraci ra
Ziracê mi cyerda yena, çimûn biryûn pêd qeldena
Heywax mi rî ziracê mi
Ziracê mi cyerda yena, awke wekûn piyer pêsenena
Heywax mi rî ziracê mi

Ti kê bayk xwi di çi dela bîya
Ax vêvê şarî, vêvê şarî
Ti kê bayk xwi di çi dela bîya
Ax ti qey bîya vêvê şarî
Heywax mi rî ziracê mi

²⁷⁶ E. e.,r. 141.

²⁷⁷ E. e.,r. 143.

Kuê çolîg o qilo berzo
Kuê şemîy o qilo berzo
Ti qay mi nikena, ti qay hûmay kena
Ti ha şina, biyeri lezo
*Heywax mi rî ziracê mi*²⁷⁸

3.4.2.2. Ziwan û Vateyê Deyiran

Kitabê deyiran de yew ziwano xemilnaye şuxulyeno. No ziwano xemilnaye vateyê kilman keno hêzin û yew îfadeyo xorin erzeno zerê vateyî. Mavajî teşbîh, mecaz û îdyom, îzafeya nameyî û îzafeya sifetî, mubalaxa, îstîfare, sembol, metafor ûsn. hina zaf hunerî edebî vîyarenî. Înan ra teşbîhî û mubalaxa zaf vîyarenî û ma înan ser nimune bidî:

Nazê mi tut a qîşqeka
*Mûnena borûn û kewokûn*²⁷⁹
*Ti esmera reşa tarî, xortan çava belek xwerê*²⁸⁰
Îzafeya nameyî û îzafeya sifetî zî deyiran de zaf şuxulyenî:

Tu ri bîgîrî gueşarê guêşî
*Tu ri bîgrî çaketo bi rêşî*²⁸¹
Deyir de mecaz û îdyom zî zaf vîyarenî û ma nimune bidî:
*Zerrê mi ci ri helyena lê lê cîyera cuwar surmelîya*²⁸²
*Lê lê mi va, hûmaya cuarîn belay fesadûn bid, niverda tîce sibay ma ser ako*²⁸³

Deyiran de çekuyê vengok (qerin) zaf yenî şuxulyayîş. Mavajê hema hema hemin deyiran de estî. Çekuyê vengok zî vatişê deyir kena bihez û tesîrê deyirî hina beno zêd. “Lê lê, Heywax lemin, ax eman, hay, lêro, wayy, lo lo” ûsn. nimuneyî tede estî.

3.4.2.3. Form û Awankerdişê Deyiran

Kitabî de deyirî cîya cîya misra, wezn, qafîye û nazim ra yenî meydan. Nuştişê zazakî de deyirî pê formê orjînal nusyayî. No rid ra heceyê deyiran yew formê telafuzî

²⁷⁸ E. e.,r. 193.

²⁷⁹ E. e.,r. 67

²⁸⁰ E. e.,r. 96

²⁸¹ E. e.,r. 72

²⁸² E. e.,r. 110

²⁸³ E. e.,r. 181

de yenî vatiş. Yanî re-re yew zêd yan zî kê m vejyenî. Mavajî deyirî de weznê hece 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18 ra û tekî zî bi wezno serbest awan benî. La zafîn zî tême yana yenî meydan. Ma nimune nîzamî bidî:

<i>Da-yê mî-ro yê-şî da-yê be-go yê-şî</i>	12
<i>He-war be-go yê-şî da-yê mî-ro yê-şî</i>	12
<i>Da-yê gi-lê dar-ûn bext mi ri bî ye-şî</i>	12
<i>Da-yê pe-lê da-rûn bext mi ri bî ye-şî</i> ²⁸⁴	12

Weznê serbest:

<i>Mi ri vû-nî kê-nay Meh-mûd Mi-kû-no, da-yê</i> 13	
<i>Ma ru-e-niş-tê mi-yûn bi-rûn di, ma-yê</i>	12
<i>Ne-nik da wer-tê çî-mûn o, dayê</i> ²⁸⁵	10

Deyiranê nazim de zî yew qayde çin o. Tekî 2 misra ra virazyeyî û ma vanî beyte. Tekî 4 misra ra yenî awan kerden, ma vanî çaran. Tekî zî 3-5-6-7-8 ûsn. cîya cîya misrayan ra benî tême yan û ma vanî bent. Mesela “Selîmo”²⁸⁶ (4-4-4-4-4) çaran ra, “Dayê lêyro”²⁸⁷ (2-2-2-2-2-2-2) beytan ra û “Werî Xanê”²⁸⁸ (2-10-2-6-2-6-2), “Haydê Haydê Mîrê Mina”²⁸⁹ (2-4-2-4-2) bent û misrayê bînan tême yana rêz benî.

Qafîye, yanî ma ahengê çekuyanê peyin ra vanî. Ma eşkenî bivajî Kitabê “Deyirî Çewlîgî” de deyiran hemin de yew qafîye esta. Deyiran de hina zaf çeşîdî qafîye zî vejyenî vernî ma. Tekî nimuneyê qafîye: “Hewar Şûno”²⁹⁰ AAAA, “Hus Wasmûnûn”²⁹¹ AB-AB, “Vehdet Bira”²⁹² AAABAB, “Ziracay Borûna Mî”²⁹³ AAAB-ABAB, “Xezala Mîn Were”²⁹⁴ AAA-BABA, “Heval”²⁹⁵ AAAA-BBBB.

Nimune:

3.4.2.3.1. Dayê Bego Vûna

Dayê bego vûno, dayê mîro vûno A

²⁸⁴ E. e.,r. 105

²⁸⁵ E. e.,r. 103

²⁸⁶ E. e.,r. 118

²⁸⁷ E. e.,r. 98

²⁸⁸ E. e.,r. 115

²⁸⁹ E. e.,r. 136

²⁹⁰ E. e.,r. 41

²⁹¹ E. e.,r. 43

²⁹² E. e.,r. 53

²⁹³ E. e.,r. 111

²⁹⁴ E. e.,r. 72

²⁹⁵ E. e.,r. 124

Dayê hewaro derdê mi girûno A
Dayê şîqa dergi ha dêri verda B
Bawo şîqa dergi ha dêri verda B

Dayê ez û mîr xwi dayê ma gawûnî C
Bawo ma gawunê gawun û guelkûnî C
Dayê ez û birê xwi dayê ma gawûnî C
Bawo ma gawunê gawun û guelkûnî C

Dayê taştê mîn û mîr mi di nûnî C
Bawo taştê min û mîr mi di nûnî C
Dayê ma çi buri çi bidi cîrûnûnî C
Bawo ma çi buri çi bidi cîrûnûnî C
Dayê hoşî hoşî, bawo hoşî hoşî C
Dayê munga ed bîya ma bidoşî C
Dayê mast û turaq, run bêr biruşî C
Bawo mast û turaq, run bêr biruşî C

Dayê bego vûno, dayê mîro vûno A
*Dayê hewaro derdê min girûno*²⁹⁶ A

3.5. XEBATÊ BÎNÎ

3.5.1. Xebatê Vateyî

Gruba Xebata ya Vateyî serra 1996 aşmê Tebax de paytextê Swêdî Stockholm de seba standardîze kerdişê zazakî awan bena. Yanî na grub raştnuştişî, gramerî, termînolojî û ferhengî ser o xebityena. Kombîyayîşê diyin 28-31 Adar 1997 de virazîyeno û îtya de qerar yeno girewtiş ke bi nameyê “Vate” yew kovar bêro weşanayen. No kombîyayîşî de nameyê grub, nameyê lehçeyê zazakî yeno tesbît kerden. Seyîdxan Kuriy kombîyayîşo verin yê 1996 de welatê xo de bi, no rid ra beşdarî no kombîyayîşî nêbi. La ey kombîyayîşê serrê 1997 de ca guret. Tekî peymeyî Gruba Xebata ya Vateyî û nê kombîyayîşan estî. Goreyê Seyîdxan Kurijî nê peymeyî bi kilmkî hina yî:

²⁹⁶ E. e.,r. 104

1. “Grûba Xebatê ya Vateyî yew însiyatîfê sîvîl o. Na grûb girêdayî ço partî, rêxistin yan zi komel nîya. Na grûb bi temamî bi waştayî kesan ameya yew ca. Her kes bi însiyatîfî xo, bi îradeyî xo mîyanî na grûb de ca giroto.

2. Kesî ke kombîyayîşanî “Grûba Xebatê ya Vateyî” ca genî xo sey kurd û kirdkî zi sey yew lehçeyî kurdkî vînenî. Îta de yew ziwandarîyê çîna. Herkes bi îradeyî xo yo serbest no vînaye qebûl kerdo.

3. Ganî no kes Kirdkî ser o zaf ra tayn xebat bikero, yan zî bi yew qede na xebat rê ardim bikero.

4. Na xebat de aktîf amade bibo, bi îstîqrar bêro kombîyayîşan, kar û barî Gruba Xebate ya Vateyi de ca bigero.”²⁹⁷

Seyîdxan Kurij metodê xebityayîşî yê Gruba Xebata ya Vateyî ra zî hina behs keno:

“Her kombîyayîşî de çend kesî cîya cîya temayan ser o wazîfe gênî û goreyî temayê karî xo, xo kêni hedre, nê karî xo verî ke biyerî kombîyayîşî embazanî bînan re şawenî. Her kes no lîsteyo hedrekerde ser o xebitîyeno, yanî formî mintiqayê xo nuseno. Penî de no lîste Mehmed Malmîsanij rê şawîyeno. Malmîsanij heme peşnîyaran goreye yew sîstem nûseno û ano kombîyayîş. Kombîyayîş de na xebat ser o minaqaşo beno û goreyî meylê kombîyayîş xebat şekilî xo yo peyên gena. Ne forman ra yew form sey formo standard yeno qebûl kerdiş, la formî bîn zî yenî nuştiş ke vîndî nêbîyî. Eke semedê yew çî eynî mana de çend çekuyî bibî nê çekuyî pêro sey formo standard yenî girewtiş.”²⁹⁸

Heta serrê 2024 80 heb Kovara “Vate” vejîyaye û reyna heta 2024 38 heb kombîyayîşî virazîyayî. Gruba Xebate ya Vateyî peynî nê kombîyayîşan de qaydeyanê rastnuştişî û gramerî ser o yew kîtab neşir kerdo. Hina çekuyanê zazakî ser o standardîze kerdiş yeno viraştiş. Seyîdxan Kurij endamê na grûbe yo û o zî heta serrê 2024î beşdarî 29 heb kombîyayîşan bîyo. Badê her kombîyayîşî, netîceyê xebata

²⁹⁷ Seyîdxan KURÎJ, “Derheqî standardkerdişî de xebatê ke ameyê kerdiş”, Seminerê kirdkî, Bingöl Üniversitesi, 28-30.06.2012, s1-6

²⁹⁸ Seyîdxan Kurij, Şexsê Edebi û Xebatanê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 13/072016

muşterek ya ey kombîyayîşî Kovara “Vate” de yena weşanîyayen. Kovara “Vate” de nê kombîyayîşan ser o malumatan yeno dayen û çend kes amade bîyî nusîyeno. Netîceyê kombîyayîşo yewin û diyin sey broşur weşanîyenî. Kombîyayîşê hîrêyin ra nat Kovara “Vate” de çap benî. Ma ê kombîyayîşî ke Seyîdxan Kurij zî hadre bîyo û Kovara “Vate” de senî weşanîyayî, nimune bidî.

3.5.1.1. Kombîyayîşê Hîrêyine Kirmanckî (Kirdkî/Zazakî) (1997, payîz)

Nê kombîyayîşê de nê şiyês kesî amade bîy. Nê kombiyayîşî de nê di babetan ser o vindertî:

1. Nameyê welatan, dewletan û paytextan
2. Îzafe û halê wayirbiyayîşî

Nimûnê xebatan:

<i>“Kirmanckî.....Îngilizkî</i>
<i>Devlete/welat, paytext.....dewlete/welat, paytext</i>
<i>Afrîkaya Başûrî, Pretorya.....South Africa, Pretoria</i>
<i>Cezayîr, Cezayîr.....Algeria, Algiers</i>
<i>Ekwador, Kîto.....Ecuador, Quito</i>
<i>Armenîstan, Erîwan.....Armenia, Yerevan</i>
<i>Tirkiya, Anqara.....Turkey, Ankara</i>
<i>Swêd, Stokholm.....Sweden, Stocholm”²⁹⁹ ûsn.</i>

3.5.1.2. Kombîyayîşê Çarinê Kirmanckî (Kirdkî/Zazakî) (1998, wisar)

Nê kombîyayîşê de nê hewtês kesî amade bîy. Nê kombiyayîşî de nê babetan ser o vindertî:

1. Kilmnuştayî (bi tirkî “kısaltmalar”)
2. Herfa pêragirêdayene/herfa pêrabestene (kaynaştırma harfi)
3. Îzafe (tamlama)
4. Sifetî ra name viraştene (sıfattan isim türetmek)
5. Zafhûmarê nameyan (isimlerin çoğulu)
6. Çend edatî (birkaç edat)
7. Çend konjonksîyonî (birkaç bağlaç)

²⁹⁹ Vate, “Derheqê Kirmanckî (Kirdkî) de Kombîyayîşê Hîrêyine”, No.2, (1997, payîz), r.5-12.

8. Mesderê fîlan (fiillerin mastarları)
9. Termê îdarî û sîyasî (yönetim ve siyaset ile ilgili terimler)
10. Tîya de ma nê xusûsan de meylê kombîyayîşî nusenî

Nimûnê xebatan:

“Kilmnuşteyî

Kirmanckî(zazakî).....Tirkî

b. (biewnîre).....bak

çc. (çimeyo corîn).....yagk. (yukarıda adı geçen kaynak)

env. (eser o ke nameyê xo vêren).....age (adı geçen eser)

r. (rîpel).....s. (sayfa)

Herfa Pêragirêdayene(Y,W)

Y

W

gayan (ga-y-an).....gawû (ga-w-û)

koyan (ko-y-an).....kowû (ko-w-û)

Îzafe

Meylê kombîyayîşîFormê bînîTirkî

Nameyê toNamê toSenin Adın

Meleyê hêgayanê maMelê hêgayanê ma ...Bizim tarlaların çekirgesi.

Name

Sifetî ra Name Virastene:

Meylê kombîyayîşî(-îye)Formê bînî(-ey,-ê,-î)Tirkî

Nêweşîye Nêweşey, Nêweşê, NêweşîHastalık

Serbestîye Serbestey Serbestê SerbestîSerbestlik

Zafhûmarê Nameyan:

YewhûmarZafhûmar/Meylê KombîyayîşîZafhûmar/Formê bînî

gaGayî vaş wenê Gay vaş wenê

vateVateyî bes nîyê, kar zî lazım o Vatey bes nîy, kar zî lazım

o

Çend Edatî

Bi, Se, sey:

Kirmanckî(zazakî).....Tirkî

Bi qeleme nuştKalemle yazdı.

Ez şina bi Dîyarbekir.....Diyarbakır'a gidiyorum.

Ez sey to nîya.....Ben senin gibi değilim.

Rê:

Meylê kombîyayîşîFormê bînî

rê.....rî/re/r'

mi rê.....mi rî/ mi re/ mi r'

Çend Konjonksiyonî (ke, eke, zî, kî)

Xorto ke yeno birayê min oGelen delikanlı kardeşimdir.

Eke a bêra o zî yenoEger o(dışil) gelirse o(eril) da gelir.

Ez zî zana ti zî/ Ez kî zonena ti kîBen de biliyorum sen de

Mesderê Fîilan

Dayîş, gêrayîş, ronayîş

Kişîyayîş, nusîyayîş, vajîyayîş

Termê Îdarî û Sîyasî

Wezaretê edaletî (n).....adalet bakanlığı

Namzed-e.....aday

Vernamzed-e.....adayadayı

Verendam-e.....aday üye

Taxe (m).....mahalle

Berpîrsîyar-e.....sorumlu³⁰⁰ûsn

Hina zaf çekuyî yenî standardîze kerdişî û raştneştîşî ser o yeno vinderten. Nê babetan de termê gramerî, termê edebîyatî, termê perwerdeyî, termê huqûqî, termê merdimîye, termê cografî, nameyê tayê hacetan, yewbînî persayîş, nameyê meywe û sewzîyan, çekuyê neweyî ûsn... ca gêni

3.5.1.3. Xebatê Seyîdxan Kuriyî yê ke Kovara Vate de Weşanîyayî

Seyîdxan Kuriyî fekê Çewlîgî ser o hem babetê gramer û standardîze de xebityeno û hem zî nuştayanî xo “Vate” de weşanîyeno. Yanî “Vate” de hina zaf nuştayî folklorî sey sanikî, deyîrî, fiqreyî, nuştayî tarîxî, roportajî û hîkayeyî ey weşanîyenî. Heta serrê

³⁰⁰ Vate, “Derheqê Kirmanckî (Kirdkî) de Kombîyayîşê Çarine”, No.4, (1998, wisar), r.4-18.

2024 80 heb kovarê “Vate” weşanîyenî. Nuşteyê û xebatê Seyîdxan Kurijî bi rezî Kovara “Vate” de sey çimeyî hina ca gênî.

Kurij, Seyîdxan, “Çend Dêrî”, **Vate**, Hûmara 1, Hamnan 1997, r. 54-56

Kurij, Seyîdxan, “Lawikî Ruhê Mi Îfade Kenê”, **Vate**, Hûmara 2, Payîz 1997, r. 27-36

Kurij, Seyîdxan, “Xerîb û Nasîb”, **Vate**, Hûmara 3, Zimistan 1997, r. 28-33

Kurij, Seyîdxan, “Çewlîgî ra Dêrî”, **Vate**, Hûmara 4, Wisar 1998, r. 62-65

Kurij, Seyîdxan, “Pî û Laj, de Ina Ray Şue Pênî, Kurrî û Her”, **Vate**, Hûmara 5, Hamnan 1998, r. 80-81

Kurij, Seyîdxan, “Çewlîgî ra Dêrî”, **Vate**, Hûmara 5, Hamnan 1998, r. 90-91

Kurij, Seyîdxan, “Dengbêjê Weş a, la Mîyûnî Şarî Xwi di”, **Vate**, Hûmara 5, Hamnan 1998, r. 22-31

Kurij, Seyîdxan, “Ez Wazena Ê Cenetê Vînbîyayî Hêna Vînî”, **Vate**, Hûmara 8, Hamnan 1999, r. 4-15

Kurij, Seyîdxan, “Mektubi, Qey Merd?”, **Vate**, Hûmara 9, Payîz 1999, r. 81

Kurij, Seyîdxan, “Qey Nê Welatî di Tarîx Tim Aw Ser ra Nusîyenû?” **Vate**, Hûmara 9, Payîz 1999, r. 87-89

Kurij, Seyîdxan, “Çewlîgî ra Di Deyîrî” **Vate**, Hûmara 10, Zimistan 2000, r. 78-80

Kurij, Seyîdxan, “Dyeb Sur” **Vate**, Hûmara 12, Hamnan 2000, r. 52-62

Kurij, Seyîdxan, “Hîrye Lacî Padîşahî” **Vate**, Hûmara 13, Payîz-Zimistan 2000, r. 67-72

Kurij, Seyîdxan, “Çewlîgî ra Hîrê Deyîrî (Kilamî)” **Vate**, Hûmara 13, Payîz-Zimistan 2000, r. 98-99

Kurij, Seyîdxan, “Çewlîgî ra Di Deyîrî (Kilamî)” **Vate**, Hûmara 14, Wisar 2001, r. 71-72

Kurij, Seyîdxan, “Rîpelê Fiqrayan” **Vate**, Hûmara 14, Wisar 2001, r. 101-104

Kurij, Seyîdxan, “Qilif Marî di Yew Xuert” **Vate**, Hûmara 15, Hamnan 2001, r. 100-102

Kurij, Seyîdxan, “Filît û Demîrel” **Vate**, Hûmara 16, Zimistan 2002, r. 99-102

Kurij, Seyîdxan, “Fekê Çewlîgî de Antişê Karan (Fîlan)” **Vate**, Hûmara 17, Wisar 2002, r. 103-106

- Kurij, Seyîdxan, “Fekê Çewlîgî de Antişê Karan (Fîlan)” **Vate**, Hûmara 18, Hamnan-Payîz 2002, r. 113-122
- Kurij, Seyîdxan, “Fekê Çewlîgî de Antişê Karan (Fîlan)” **Vate**, Hûmara 19, Wisar 2003, r. 103-106
- Kurij, Seyîdxan, “Zerac û Xozanê” **Vate**, Hûmara 19, Wisar 2003, r. 96-97
- Kurij, Seyîdxan, “Çewlîg de Erdlerz” **Vate**, Hûmara 21, Payîz 2003, r. 78-83
- Kurij, Seyîdxan, “Eskerûn Her Çî ma Vêşnabi” **Vate**, Hûmara 22, Wisar 2004, r. 81-83
- Kurij, Seyîdxan, “Kur ra 33 Tênişîyay” **Vate**, Hûmara 22, Wisar 2004, r. 84-87
- Kurij, Seyîdxan, “Ressamo Kurd Mehmud Celayîr Pêşangehê Enternasyonale de” **Vate**, Hûmara 23, Zimistan 2005, r. 36-38
- Kurij, Seyîdxan, “Zerenc” **Vate**, Hûmara 23, Zimistan 2005, r. 141-142
- Kurij, Seyîdxan, “Vev û Vistore” **Vate**, Hûmara 24, Wisar 2005, r. 162
- Kurij, Seyîdxan, “Xeber Êmey Dewûn Ki Şêx Seîd Şîyo Diyarbekirî Ser” **Vate**, Hûmara 25, Payîz 2005, r. 82-86
- Kurij, Seyîdxan, “Elî Werday Heydon” **Vate**, Hûmara 25, Payîz 2005, r. 118-119
- Kurij, Seyîdxan, “Astarê Warê Ma” **Vate**, Hûmara 26, Hamnan 2006, r. 44-56
- Kurij, Seyîdxan, “Rençber Ezîz” **Vate**, Hûmara 27, Payîz 2006, r. 72-76
- Kurij, Seyîdxan, “Kurdî, Nika Dinya de Neteweya En Gird a e Bê Dewlet a û Welatî Aye Ameyo Parçekerdiş” **Vate**, Hûmara 29, Payîz 2007, r. 35-40
- Kurij, Seyîdxan, “Horîyes” **Vate**, Hûmara 31, Hamnan 2008, r. 104-110
- Kurij, Seyîdxan, “Mîkaîl Aslan: Mi Kitabî Top Kerdî û Ez Fekê Palî, Çewlîgî, Sêwregî û Pîranî Muso” **Vate**, Hûmara 32, Zimistan 2009, r. 105-115
- Kurij, Seyîdxan, “Eman Eman Xerîbîyê” **Vate**, Hûmara 33, Payîz 2009, r. 65
- Kurij, Seyîdxan, “Veyvê Çemî Muradî” **Vate**, Hûmara 33, Payîz 2009, r. 94-103
- Kurij, Seyîdxan, “Na Zur Se Pûnetî Kena!” **Vate**, Hûmara 33, Payîz 2009, r. 105-106
- Kurij, Seyîdxan, “Ziravê” **Vate**, Hûmara 34, Payîz 2010, r. 51
- Kurij, Seyîdxan, “Hereketî Şêx Seîdî ra Yew Portre: Hecî Seîd Efendî” **Vate**, Hûmara 35, Zimistan 2011, r. 69-70
- Kurij, Seyîdxan, “Hereketî Şêx Seîdî ra Yew Portre: Hecî Seîd Efendî” **Vate**, Hûmara 37, Payîz 2011, r. 75-77

Kurij, Seyîdxan, “Hekarî de Konferansê Kurdolojîyî” **Vate**, Hûmara 36, Wisar 2011, r. 47-62

Kurij, Seyîdxan, “Grev” **Vate**, Hûmara 39, Payîz 2012, r. 47-62

Kurij, Seyîdxan, “Şengul Palanli: Ganî Herkes Karê Xo Rind Bikero” **Vate**, Hûmara 39, Payîz 2012, r. 65-69

Kurij, Seyîdxan, “Nadîre Guntaş Aldatmaz: Ez zaf Zerrîweş a ke Ez Kewta Dinyaya Kirmanckî” **Vate**, Hûmara 40, Payîz 2013, r. 107-113

Kurij, Seyîdxan, “Hîkayeyê Keyeyî Sehdînî Egîti” **Vate**, Hûmara 41, Zimistan 2014, r. 49-53

Kurij, Seyîdxan, “Lûrî Lûrî Kîbarê mi Lûrî” **Vate**, Hûmara 42, Hamnan 2014, r. 78-82

Kurij, Seyîdxan, “Hunermende Sakîna Tenya de Roportaj” **Vate**, Hûmara 42, Hamnan 2014, r. 159-165

Kurij, Seyîdxan, “Resam Adîl Bazencîrî de Roportaj” **Vate**, Hûmara 43, Hamnan 2014, r. 97-101

Kurij, Seyîdxan, “Helbet huner dinya ra qutkerde nîyo û her wext yew helwesto pîlîtîk nîşan Dano” **Vate**, Hûmara 44, Wisar 2015, r. 69-75

Kurij, Seyîdxan, “Qadir Buyukkayayî Reyde Roportaj” **Vate**, Hûmara 48, Wisar 2016, r. 41-47

Kurij, Seyîdxan, “Payîzê Merdiş Zor o” **Vate**, Hûmara 57, Hamnan 2018, r. 69-79

Kurij, Seyîdxan, “Dr. Fîkret Yildizî Reyra Roportaj” **Vate**, Hûmara 63, Zimistan 2020, r. 119-127

Kurij, Seyîdxan, “Muzafer Ozgurî Reyde Roportaj” **Vate**, Hûmara 64, Wisar 2020, r. 65-71

Kurij, Seyîdxan, “Tewreyê Sirran” **Vate**, Hûmara 67, Zimistan 2021, r. 89-96

3.5.2. Şeyh Said Hereketi Tanıkların Anlatımı İle (Bi Vateyî Şahadan Hereketê Şeyh Seîdî)

Çapê yewinî kîtabo bi nameyê “Şeyh Said Hereketi Tanıkların Anlatımı İle (Bi Vateyî Şahadan Hereketê Şeyh Seîdî)” gulan 2013 de û çapê diyinî nîsan 2015 de hetê Weşanxaneyî Lîs ra yeno çap kerdn. Kîtabê Seyîdxan Kurijî “Bi Vateyî Şahadan Hereketê Şeyh Seîdî” bi tirk yo û 245 rîpelî yo.

Amancê kîtabê “Şeyh Said Hereketi Tanıkların Anlatımı İle” çimeyanê yewin ra ramojnayışê Hereketê Şêx Saîdî ya. Hereketê Şêx Saîdî de dewa Kur de zaf hedîseyî benî. Xora Seyîdxan Kurij dewa Kur de ameyo dinya. No rid ra ey tekî merdimî ke wextê Şêx Saîdî ciwîyayî, înan dir yew bi yew qîsey keno. Vengê înan qeydê band keno. Bi no metoda hedîseya Şêx Saîdî, Yadoyî pê nê kîtaba resneno ma. No kîtab hedîseyanê tarixî ano verê çimanî wendoxan. Kîtabî de mamulatî hina zaf cigêrayışan û roportajan ser ameyo nuşten.

Destpêkê kîtabî de vevateyê Seyîdxan Kurijî esto. O badê hereketê Sêx Saîdî 1925 ra behs keno. O hereket senî despêkerdo, senî aver şîyo û senî yew netîce dayo, kilmî behs keno. Tekî belgeyî zî no qîsimda ca gênî. Reyna no qîsim de derheqê heyatê rayberanê erjîyaye ra Sêx Saîd, Mîralay Cîbranli Halit Beg, Koçzade Yusuf Zîya Beg, Îhsan Nurî Paşa de, malumatî estî.

Badê cû Yadîn Mehmud Ebas(Yado) û qehremantîye ey ra behs keno. No qîsim de heyatê Yadîn û fotografî Yadîn ca gênî. Yadîn kam o? Çi ra hereketê Sêx Saîdî de cagureto? Belgeyî seba ey çi vanî? Bi detay no qîsim de vîyarenî. Peynî no qîsim de seba Yadîn Mehmud Ebas (Yado) çar heb kilam, hem Kurdî hem Tirkî nusîyayî. Nameyê kilaman:

1. “Yadîn Paşa, Bavê Çerkez“ Dengbêj: Ehmedê Bertî
2. “Selîm Beg” Nuştox û Dengbêj: Wisife Farê
3. “Klama Yadîn Paşa” Dengbêj: Yasîn Bayanay
4. “Helbesta Teyyîp Elî (Mitolî)” Nuştox: Yasîn Bayanay

Kîtabî de qîsmo hîra de roportajî ca gênî. Xora nameyê kîtabî “Bi Vateyî Şahadan Hereketê Şeyh Seîd” bingehî kîtabî nîşan danî. Yanî kîtab roportajan ser o ronayîyo. Roportajê Seyîdxan Kurijî yo verin serrê 1992 de pê Şargeyij Hacı Zülfü dir o Hacı Zülfü pê Yado şino Xarpêt û tîya de kewno hepîsxane.³⁰¹ Kîtabî de 10 heb roportajê Seyîdxan Kurijî, 6 heb zî roportajî bînî estî. Kîtabî de bi rêzî roportajî hina ca genî:

Zirkênayê Yadoyê Dilşa Xanim: Qehremantî yado ra bahs kenî. Roportaj: Seyîdxan Kurij, 1994, Çewlîk

Şargeyij Hacı Zülfü: “Dormalê Xarpê de 24 embazê ma darde kerdî.” Roportaj: Seyîdxan Kurij, 1992, dewê Çewlîgî Şarge

³⁰¹ Kurij, Şeyh Seîd Hereketi Tanıkların Anlatımı İle, r. 8

Mehmet Fuat Firat: “Şêx Alî Riza derheqê tertele-yê Ermenî de cîya fikiryanî û seba ey Xoybûn de ca nêgenî” Roportaj: Seyîdxan Kurij, 1996, Almanya Bonn

Pervîn Cemîl vanî: Seba Hereketê Sêx Saîd aîlê ma zaf xirabî vînayî no rid ra qijanê ma zaf berpîrsîyarîye nêgenî. Roportaj: Seyîdxan Kurij, 1995, Almanya Bonn

Şadîn Şehsuvaroğlu: Îsmet İnönü vatî dard biken no kutik û Sehdîn Telha dard kerdî. Roportaj: Seyîdxan Kurij, Aralık 2010, İstanbul

Kasim Demîralp: Seba xoverdayîş û camêrdî yê qehremananê Hereketê Sêx Saîd ma zaf bextewar î. Roportaj: Humane Çiya, çarnayox Kirdkî: Seyîdxan Kurij

Burhanedînê Husên Efendî (Burhanettîn Bîlgîn): “Şeyh Şerîf apê mi yî.” Roportaj: Seyîdxan Kurij, 2002, Çewlîk

Mehmud Xêriya: “Yado, Sehdîn Telheyê vatî: Kur dewê mi yî û zaf şedîd dayî.” Roportaj: Seyîdxan Kurij, Hamnan 2004, dewê Çewlîgî Kur

Haci Yahya Têr: “Hereketê Şêx Saît 1925î de dewê Kur de 33 ten ameyî kîştîş.” Roportaj: Seyîdxan Kurij, Hamnan 2003, dewê Çewlîgî Kur

Zînê Kezûn: “Askeran her çî ma veşnayî.” Roportaj: Seyîdxan Kurij, Hamnan 2003, dewê Çewlîgî Kur

Mesur Wasmunun û Halîl Wasmunun: “Dewê ra yew xeber amî û vanî Şêx Saîd ser Dîyarbekî ra şî.” Roportaj: Seyîdxan Kurij, Hamnan 2003, Xarpêt

Nê roportajan dimê 3 heb roportajî Mehmet Uzun û 2 heb roportajî W. K. Merdimin ca gênî. Nê roportajê Mehmet Uzun û W. K. Merdiminî bi Kirdkî kovara Vate de weşanîyabî.

Peynî kîtabê “Şeyh Said Hereketi Tanıkların Anlatımı İle (Bi Vateyî Şahadan Hereketê Şeyh Seîd)” de seba Şêx Saîd û embazanê ey 3 heb kilamî ca gênî.

1. Kilama yewin “Kilama Cemîlê Seyda” çimeyî: Dengbej Sidiqê Bozo dewê Kanîreş Baxçe ra.

2. Kilama diyin “Kilama Şêx Evdirehîm” çimeyî: Dengbej Sidiqê Bozo dewê Kanîreş Baxçe ra.

3. Kilama hêriyin “Mîre Min” çimeyî: Dengbêj Zahîro, kollektor: Dengbêj Ebdurrehîmê Mûşî

3.5.3. Metnî Verên yê Kirdkî Xebatê Kurdolojî yê Peter Lerchî (Îlk Kirdkî Metinler-Peter Lerch'in Kürdoloji Çalışmaları)

Kîtabo bi nameyê “Metnî Verên yê Kirdkî Xebatê Kurdolojî yê Peter Lerchî” Hezîran 2017 de Dîyarbekir de hetê Weşanxaneyî Lîs ra yeno çap kerden. Kîtab hem bi tirk hem zî bi kirdkî 154 rîpel ra amayo meydan.

Goreyî zanayê ma teksto kirdkî raya verên zıwan zanayoxê Rus Peter J. A. Lerch nuşto. Nê nuştayê Rus Peterî tarîxê zıwanî de yew cayo zaf muhîm genî. Kirdkî zaf ere bîyo zıwanê nuştîşî. No rid ra seba kirdkî nê xebatî zaf ercîyaye yî. Seyîdxan Kurij Almanya de tekî xebatê Peter J. A. Lerch çarneno alfabeya kurdî û rojnameyî “Azadî”³⁰² de keno vila. Îtya de 3 sanikî, 3 meseleyî derheqê koxeyî mîyanî eşîran de û yew roportaj, 7 metnê kidkî estî. O badê hemin xebatan yew kîtabî de veşanîyeno. Seyîdxan Kurij nuştîşê nê kîtabî ra hina behs keno:

*“Ez cuwa pey hususî heme xebatê Peter Lech yê kurdolojî ser o xebitîyaya. Mi no kîtab ‘Kurdan û Keldanîyên Îranî yên Bakurî ser cigerayiş’ sey PDF ca kerd û ser o xebitîyaya. Mi no derheq de Konferansê Kurdolojî yê Zanîngê Hekarî de yew peşkeşkerdiş viraşt. Peter Lerch derheqê xebatê xo de yew rapor dayo Akademî, mi no raporzi çarna tirkî û Kurdî. Peynî de mi bi nameyê ‘Xebatê Peter J. A. Lerch Kurdolojî’ yew kîtab nuşt”*³⁰³

Kîtabê “Metnî Verên yê Kirdkî Xebatê Kurdolojî yê Peter Lerchî” di qisim ra yeno meydan. Înan ra qisimo yewin kirdkî nusyawo û ey diyin zî tirkî nusyawo. Nê di qisim hem seba kirdkî wendoxan hem zî seba tirkî wendoxan rê rehetî peyda kenî. La qisimê diyin yanî tirkî hina hîra yo, çunke îtya de 2 qisimî zêd î.

Înan ra ê yewin: “Peter Lerch, Savaş Esiri Kürtler Hakkında Hazırlanan Rapor (Peter Lerch, derheqê esîrê şerî yê kurdan de rapor) o (1856-Roslow)”

Înan ra ê diyin zî: “5 Aralık 1856’nin 15. Protokolü (Protokolê 15. yê 5î Kanune 1856)”

Seyîdxan Kuruj nê kîtabî de Peter J. A. Lerch dano şinasnayan. Cuwa pey Peter J. A. Lerch çî ra kurdî ser o xebatî kerdî, no derheq de malumat dano ma. O kîtabî de niseno ke Peter J. A. Lerch ver cu warê Îranolojî de xebitîyayo. Badê zıwanê kurdan

³⁰² Seyîdxan Kurij, “Nuştayî Peter Lerch”, Azadî-Rojnameyî Hefeyî, h. 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, Çile-Sibat-Edar, 1995, İstanbul

³⁰³ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

bala ey anceno û wazeno kurdî ser o xebata xo hîra bikero. No rid ra şino Wîlayetê Smolonskî, cayê esîranê kurdan, înan dir qisey keno. Tîya de tekî kirdkî qisey kerdeyî zî bala ey ancenî. Nê merdimî qezayê Çewlîg Dara Hênî, mintiqayê Sîwan ra bîye.³⁰⁴ Peter J. A. Lerch seba xebata xo bi esîranî kurdan de pîya maneno. Çewlîgijan de qiseykeno û înan ra tayê sonikan û hîkayeyan geno. Peter J. A. Lerch nuşteyanê xo pê Elfaba Lîguistîk ê Lepsîus nuseno, la eka kes na alfabe ra çîk fam nêkeno. Xebatê Peter J. A. Lerch de 7 heb nuştîya Kirdkî estî. Kîtabê “Metnî Verên yê Kirdkî Xebatê Kurdolojî yê Peter Lerchî” de hem kirdkî hem zî tirkî ca gêni. Nameyê nê nuşteyan hina yo:

1. *Hîrî Birayî (Çîroka Sê Birayan)-Hesenek, Qasim, Şaban*
2. *Hesenî di Qisêkerdiş*
3. *Kişyayîşî Mîrey Qerebegûn Elî Axa Kelhanî*
4. *Qoxê Nerib û Sîwanî*
5. *Qewxê Nêrib û Hynênî*
6. *Sonikê Mirçika Goîn*
7. *Sonikê Arwunçî û Lue*

3.5.4. Vîr û Vate

Seyîdxan Kurij serra 1991 de dest pê bernameyî radyo keno. O roje ra heta ewro sey muhabîr roportajan zî virazeno. Hetê babet ra û cemat ra her kes dir roportajan virazeno. Mavajî sîyaset, huner, edebîyat, fikiran hina zaf babetan de roportajan o. Nê roportajî ey rojnameyan, kovaran, bernameyê radyo, bernameyê Tv de weşanîyayî. Tayê roortajî Seyîdxan Kurijî verê cû serra 2010 de kîtabê “Veng û Vate” de ameyî neşir kerden. “Veng û Vate” yew kîtabo ortax o û zerê kîtabî de 5 heb roportajê Seyîdxan Kurijî zî estî.

Seyîdxan Kurij aşma tebax serra 2024 de hemin roportajanê xo yê bi zazakî yew kîtab de top keno û weşanîyeno. Nameyê kîtabî ey “**Vîr û Vate**” yo û 192 rîpel o. “Vir û Vate” bi kirdkî 25 kesî ra, 30 heb roportajan ra yeno meydan. Nuştox hetê babetan ra kîtab kerdo 3 qîsimî. Beşo yewin “Kultur Ziwan û Edebîyat” o, tede 8 heb roportajî estî. Nê roportajî ziwanê kurdî ser o awan bîyî. Îtya de rewşê ziwan û ziwanê dayikê ser o yeno vinderten. Yew het ra zî erjîyayê standardîzasyon ra yeno behs kerden.

³⁰⁴ Kurij, Seyîdxan, **Metnî Verên yê Kirdkî Xebatê Kurdolojî yê Peter Lerchî**, Dîyarbekir: Weşanxaneyê Lîs, hezîran 2017. r. 19

Felekeddîn Kakayî: Kurdî, Nika Dinya de Neteweya Tor Girda Ke Bê Dewlet a û Welatî Înan Ameyo Parçekerdiş

Munzur Çem: Kurdî ganî ferqanê îdeolojî û polîtîka bidê ra hetê, persanê aktuelan ser o projeyan hazir bikerê û pîya bixebetîyêne

Malmîsanij: Verê heme çî ma wazenî zîwan, edebîyat û folklorê xo rê wayîr bivejîyê

Malmîsanij: Seba ke ma yewbînî ra hîna weş fam bikîn ma rê ziwaneke fesîh (akerde) lazim o

Mehmet Uzun: Eke ma wazenî yew xebata bingeyin bikiri û dezgeyan virazi, ma mecburî her seha de pîya kar bikiri

Îlhamî Sertkaya: Roşnîvîr û şoreşgerî ma lazimo ke verba nê asîmîlasyonî de vindire

Kadîr Buyukkaya: “Nika Sêwregi her keyê de albumê ‘Vengê Royî’ esto. No qandê min û qandê Mîkaîl Aslani va serberzê ya”

Nadîre Guntaş Aldatmaz: “Ez zaf zerrîwaş a ke ez kewta dinyaya kirmanckî, kewta dinyaya şîma.”

Beşo diyin babeta “Sîyaset” ser o ronayîya û tede 2 heb roportajî estî. Yew roportaj ey no yo: **Seîd Bîngol**, “Seîd Elçî yew însano welatperwer û demokrato bêemsal bi” yo. Yew roportajo bîn zî no yo: **Musa Ataman**, “Persa ma kurmancan xele giran a, keso ke wahaê vîcdanî yo, ganî na mesela de bêveng nêmano” yo.

Beşo hîrêyin zî bi nameyê “Hûner” a. Na Beş de 19 heb roportajî estî û hûner û rewşa hûnermendani ser o ronayîya. Nuştoxî û hûnermendî huneri kurandan ser o fikiran xo îfade kenî. No qisim da nê roportajî ca gênî.

Mahmut Celayir: Ez Wazena O Ceneto Vînbîyaye Hêna Vînî.

Mahmut Celayir: “Helbet huner dinya ra qutkerde nîyo û her wext yew helwesto polîtîk nîşan dano.”

Resam Adîl Bazencîr: Huner bi manaya pêroyî de mixalîf o.

Rindo Sur: Hunermend Ganî Azad bo û Azadane Huner Virazo.

Mîkaîl Aslan: “Mî Kîtabî Top Kerdî û Ez Fekê Palî, Çewlîgî, Sêwregî û Pîranî Muso”

Mizgîn Kiliç: Hunermend gereka teng mefikirîyo, gereka azad bo.

Mucahît Goker: Mudaxele Hunerî Keno Teng

Sakîna Tenya: Ma wazenîme ke bibîme vengê cenîyanê hardê xo, bibîme vengê dej, eşq û xoverdayîna înan.

Şengul Palanli: Ganî Herkes Karê Xo Rind Bikero.

Hozan Serdar: Mi ra gore hetê hunerî ra rêxistinî ma biney teng î.

Nîlufer Akbal: Lawikî Ruhê Mi Îfade Kenî.

Rêzan Rêzdar: Dengbêjî Weşa La miyûnî Şarî xwi di.

Rêzan Rêzdar: Hûnermend nêşkeno derd, kul û persanî şarî xo ra dur vindiro

Rêzan Rêzdar: Eger Zon Ma Bi Vîn Ma Zî Xwi Kên Vîn.

Mehmet Akbaş: Mergê Ciwanan Helal Nîyo.

Mehmet Çapan: Muzîk Teyna Tangir–Tungir nîyo.

Zaza Nûro: Ez tim vûna, merdim ki xwi mesinasno, nîye dîn xwi sinaseno, nîye Homayî xwi sinaseno.

Yucel Eşşîzoglu: Ma gerekana ziwandê xo ser o zaf bixebefîmî.

Hunermend Adir Tekîn: Ez hama zi pawena ki pê fekî Çolîg yo kîtabî ders vecîyo.

3.5.5. Beşo Kitabî (Ortaxî) yê Seyîdxan Kurij

1. Kunyeyê kîtabî: Nameyê kîtabî “**Veng û Vate**”, serra 2010 de Îstanbul de hetê Weşanxaneyê Vate ra çap beno, 190 rîpelî yo. Edîtorê kîtabî Deniz Gunduz o, redaktekerdaxê kîtabî M. Malmîsanij o û qapaxê kîtabî Mînişe Yildizhan hedre kerdo.

Kîtabê “Veng û Vate” yew kîtabê roportajan o. Zerê kîtabî de 15 heb roportajî estî û roportajkerdaxan ra yew zî Seyîdxan Kurij o. Kîtabî de 5 heb roportajî ey estî. Seyîdxan Kurij roportajê xo yo yewin pê Felekeddîn Kakayî ya bi sernuşteyê “Kurdî nika dinya de newteweya en gird a ke bê dewlet a û welatî aye ameyo parçakerdiş” viraşto. Roportajo diyin pê Mahmut Celayîra bi sernuşteyê “Ez wazena ê cenetê vînbîyayî hêna vîn” viraşto. Roportajo hîrêyin pê Nîlufer Akbal bi sernuşteyê “Lawikî ruhê mi îfade kenî” viraşto. Roportajo çarin pê Rêzana bi sernuşteyê “Dêngbêjê weş a, la miyûnî şarî xwi di” viraşto. Roportajo pancin zî pê Mikail Aslana bi sernuşteyê “Mi kîtabî top kerdî û ez fekê Palî, Çewlîgî, Sêwregî û Pîranî muso” viraşto.

2. Kunyeyê kîtab: Nameyê kîtab “**Nika Wextê Huyayişi yo**” serra 2008 de Îstanbul de hetê Weşanxaneyê Vate ra çap beno, 86 rîpelî yo. Edîtor Deniz Gunduz o, redaktekerdaxê kîtabî M. Malmîsanij o û qapaxê kîtabî Mînişe Yildizhan hedre kerdo.

Kîtabê “Nika Wextê Huyayişî yo“ 90 heb fiqra ra yeno meydan. Fiqrayê ke nê kitabî de ca genî verê kovara Vateyî de ameyî neşir kerden. Fiqrayê kîtabî 19 heb arêkerdox ra gerîyayî. Înan ra yew zî Seyîdxan Kurij o. Fiqrayê Seyîdxan Kurijî 14 heb î û rîpelanê 15-26 de ca gêni. Xora hemin fiqrayî kîtabê Seyîdxan Kurijî “Arwun û Luy“ de weşaniyayî.

3. Kunyeyê kîtab: “**Gencîneya Peyvên Bingehîn**” na xebata bi Almanî û kurdî (kurmanci-sorani Zazakî) ameya hedre kerden, yê Zazakî Seyîdxan Kurij kerdo hedre. Neşirê Yekîtîya Mamostayên Kurd, 2023, Almanya, 152 Ripelî ra ameya meydan.

Serra 2022`de yew koma maliman dest bi yew xebata amadekerdişê yew Ferhengok kurdî- almankî kerd. Înan waştênê semedê wendekaranê dibistanî ya yew ferhengok hedre bikerî. Semedo ke îtya de ne heme çekû, tayê çekûyê muhîmi ca genî, ma vanê “Ferhengok“. Mîyanê mamostayan de çend kurmancî zanayox û soranîzanayox estbî. Zazakîzanayox zî Seyîdxan Kurij bi. Çekûyê esasî bi almankî amaye tesbît kerden û yew mudet programê zoomî ser o komxebat ameyê kerden. Netîceyê nê kombîyayîşanê zoomî de, yew kîtab ame hedre kerden û çap kerden.

No kîtab hîna zaf semedê wendekaranê dursa kurdî yo. Se ke yeno zanayîş 30 serra zafêro ke Almanya de dibistanan de dursa kurdî sey dursa weçînayî yena wendiş.

4. Kunyeyê kîtab: “**Bildwörterbuch in Deutsch-Kurmancî- Zazakî**” , “Kîtabê Resiman bi Almankî-Kurmancî – Zazakî” Hasan Taşkale / Seyîdxan Kurij, Free Pen Verlag, 1. Auflage 2018, Bonn/ deutschland.

Hasan Taşkale Almanya de mamosta yo, ey xelyek wext meketeban de dursa kurdî (kurmancî) zî da, la bêlê çend serrîyo teqawit bîyo. H.Taşkale no kîtabo resimin semedê wendekaranê mektebî ya hedre kerd. Kîtab almankî-kurdî (kurmancî, kirdkî) yo. Beşo kirdkî Seyîdxan Kurijî nuşta.

5. Kunyeyê kîtab: “**Wer bin Ich? Ez kam a?**”, Mehmet Tanrikulu, Munzur Çem, Seyîdxan Kurij, kurdisch, kirmanckî (zazakî) lernen (almankî zazakî bimusi) Zweisprachiges Arbeitsmaterila für die esrte Klasse (Materyalo di ziwani yê xebat semedê sinifa yewin a), Free Pen Verlag, 1. Auflage 2018, Bonn/ deutschland.

No kîtab 2022 de hetê Weşanxaneyê Deng`ra Dîyarbekîr de bi nameyê Ez kî me? Ez kam a? ame neşir kerden. Mehmet Tanrikulu xelyek wext sey mamostayê ziwani kurdî xebitîya. La bêlê o çend serrîyo teqawit bîyo. M.Tanrikulu no kîtab semedê

wendekaranê mektebîya hedre kerd. Kîtab almankî-kurdî (kurmancî, kirdkî) yo. Beşo kirdkî Munzur Çem û Seyîdxan Kuriy nuşta.

6. Kunyeyê kîtab: **“Märchenbuch–Çîrok-Deutsch kurdisches Märchenbuch”**, Komciwan, 2014, Deutschland.

Almanya de bi nameyê Komciwan yew rexistinê ciwanan esto. No rexistin ge-ge semîneranê hefteyî (Work- Shop) hedre kerdenê. Ancî wina yew semîner de Seyîdxan Kuriy çend rojî xebata nuştişî û taybetî arêkerdiş û nuştişê sonikanî ser o ders da ciwanan. Penîyê na xebatî de taye kesan sonikî nuştî. Nê sonikî cuwa pey Seyîdxan Kuriy redekte kerdî û hetê Komciwan ra sey kîtab ameyê çap kerden.

7. Kunyeyê kîtab: **“Thematisches Wörterbuch (Ferhengê Tematîk)”**, Weşanxaneyî Tîr, Çapa Yewin, Berlin 2023.

No ferheng bi almankî kurdî (sorani, kurmancî, kirdkî) yo. Beşê kirdkîyê nê ferhengî bi koordînasyonê Seyîdxan Kuriyî koma vate ra çend kesan pîya hedre kerd.

3.5.6. Tercumeyê Ey

1 - Ahmet Say, Güneşin Savrulduğu Yerden – Bingöl Hikayeleri (Tırki ra tadayişi kirdkî), Weşanxaneyî Evrensel, Istanbul, Gulane 2013, 123 Ripel.

2 - Antoine de Saint – Exupéry, Kleine Prinz, (Almankî ra tadayişi kirdkî), Weşanxaneyî Hîvda, Çapa Yewin, Istanbul 2022, 96 Ripel

3.5.7. Vilaweke Ey

1. Xebata Peter Lerch ya Kurdoloji (Peter Lerch`in Kurdoloji Çalıřmaları) - Hakari Üniversitesi Kürdoloji Sempozyumu, 2010 Hakari

2. Fekî Çolîg di Antişî Karan (Bingöl Ağzın`da Fiil Çekimi). Bingöl Üniversitesi, Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 2012-Bingöl

3. **Derheqî standardkerdişî de xebatê ke ameyê kerdiş (Zazaca Standartizasyon Çalıřmaları). Zazaca Çalıřtayı- Haziran 2012 - Bingöl**

4. Tayê Xususîyetî Fekî Çolîgî (Bingöl Ağzının Bazı Özellikleri). Tünceli Üniversitesi Dile ve Tarih Sempozyumu - 2013

NETÎCE

Seyîdxan Kurij dewa Çewligî Kur de ameyo dinya. O yew Kurd o û dewa înan de lehçeyê zazakî yeno qisekerdiş. Seyîdxan Kurij zî hetê xebata zazakî de yew yelpazeyo hîra de xebityeno. Cuyê xo dano xebata ziwanê dayikê xo. Çîyo mûhîm yo bîn zî cayê ey yê mîyanê tarixê nuştişî zazakî de yo. O nuştexanê verînan ra yew o. Xebata Seyîdxan Kurijî bi zêdane zazakîyê dormaleyê Çewligî temsîl kena. No semedê ra zî Seyîdxan Kurij hem seba Çewlîgî û hem zî seba heme kurdan cayo ke muhîm geno.

Xebatanê Seyîdxan Kurijî de cuyayîşê qictîye zaf erjîyaye yî. Dewa Çewligî Kur de zimistan hina derg û dila vîyarenî. Qisekerdişê verînanê nê şewanî dergan, fıqrayî, hîkayeyî, sanikî, deyîrî bingehê hûnerê Seyîdxan Kurijî awan kenî. Ma eşkenî vajî ke kulture, hûner û ziwan nê şewan de cuyenî. Heyatê Seyîdxan Kurijî de tesîrê nê şewan hina zaf yeno vînayîş. Reyna qijîya xo de cuyayîşê ey dewe de vîyareno û o cuya dewî hina rind zano. Mektebê xo yo ewilîn zî dewa Kur de waneno. Yew het ra zî babîyê xo ra ardim keno. Yanî Seyîdxan Kurij kulturê xo rê tîmîmyan de beno pîl. Seyîdxan Kurij hema 12 serrî yo dadîya ey na dinya ra bar kena şina. Merdişê dadîya ey zî zaf tesîrî ey keno. Seyîdxan Kurij badê cû hîkayeyê xo ya “Dejê nîmîteyî” de na babet ra bahs keno. O zî sey dadîya xo yew zertenik o. Babîyê ey zî yew merdimî bîaqîlo, matematîkê ey zaf rind o. Dewa xo de , zerê Sedxûnan de, babîyê ey yew merdimî erdiş sipye yo, karenê muhîman yê Sêdxûnûn de û yê dewe de qalê ey vîyarena. No het ra zî Seyîdxan Kurij maneno babîyê xo û heyatê mektebê xo de zaf serkewte yo. Matematîkê ey zaf baş o û îmtîhanê unîversîte de fakulteyê muhendîsiye qezenç keno.

Seyîdxan Kurij mektebo mîyanen û lîse Xarpêt de waneno. 1974 ra nat Tirkîye de yew hewaye politik destpêkeno. La bêlê Seyîdxan Kurij sîyaseta aktîv eleqeder nêbeno. Nê serran de o hîna zaf waneno û bi hûnera eleqeder beno. Ê serran o şino sînema, tîyatro û kîtaban waneno. Hina seba ey yew rîyeyo edebî beno a. Serra 1977 de Seyîdxan Kurij seba TUBİTAK şino Dîyarbekîr. Dîyarbekîr de bi nameyê “Bi Şarê Fîlîsten rê Hetkarî” yew çalakî virazîyena. Seyîdxan Kurij zî beşdarî nê aktîvîteyî beno. Tîya de xortan, kenayan û cînîyanê çepgiran şinasneno. No atmosfer zaf tesîrê ey keno. Heyatê Seyîdxan Kurij de no tesîr, fikiranê ey de xo mojneno. Seyîdxan Kurij wextê unîversîteyê xo de sey mektebanê xo yê verînan hem yew wendekaro serkewte yo, hem zî hûner û edebîyat rê eleqeyê xo zêdneno. Nê wextan lajê emê (Qumrî) ey Mahmud Celayir hetê hûnerî û edebîyatî de Seyîdxan Kurij rê pêşengîye keno. Seyîdxan

Kurij badê Unîversîte aşma hezîran 1987 d, Barajê Karakay de sey muhendîsê makîna dest bi kar keno. O wext zî hîna giran yew hewayo sîyasî esto. Seyîdxan Kurij hem seba azadî hem zî seba îmkananê xebata entelektuelî wazeno şîyero Almanya.

Seyîdxan Kurij serra 1988 de şîno Almanya û uca de yew azadîya hîra vînen. Xebatanê xoye edebî tîya de destpêkeno. Seyîdxan Kurij serra 1991 de dest pê keno yew bernamyê radyo virazeno. No bername bi ziwanê kurdî (kurmancî, zazakî) û almankî yo. O tîya de babetanê sîyaset, huner, edebîyat û yê bînan de roportajan virazeno. Çade derheqê kurdan de çalakî virazîyenî, o şîno uca de roportaj keno. O yew het ra zî warê kurdan ra xeberan top keno û bername de vilakeno. Seyîdxan Kurij verê cû serra 2010 de kîtabê “Veng û Vate” de roportajanê xo weşanîyeno. Badê cû serrê 2024 de roportajanê xo kîtabo bi nameyê “Vîr û Vate” de weşanîyeno. Roportajanê xo zafin pê ziwanê kurdî virazeno. Yew het ra zî o 1993 î de seba multecîyan dest bi tercumanîye keno. Xebatê tercumanîye hem xebatê roportajanê ey kena xurt û hem zî tekî kîtaban tercume keno. Înan ra di kîtabî (Ahmet Say, Güneşin Savrulduğu Yerden-Antoine de Saint – Exupéry, Kleine Prinz) yî.

Nuşteyê Seyîdxan Kurij yo verin bi nameyê “Kürt Gazeteciliğinin Tarihi (Tarîxê Rojnamewanîya Kurdan)” neşir beno. Seyîdxan Kurij 1992 de bi nameyî “Kal Gaxan” yew nuşte nuseno û no nuşte zî nuşteyê ey yo verinê yê bi zazakî yo. Yanî o bi zazakî yew arêkerdiş virazeno û hina pê arêkerdox destpê nuştîşê zazakî keno. No derheq de emzayê ey Mahmut Celayir ey rê zaf ardim keno. Mahmut Celayir dadî xo Qumrî de qiseykeno û hemin geno binê qeydî û dano Seyîdxan Kurijî. Çimeyo tewr muhîm yê Seyîdxan Kurijî yê arêkerdeyan Qumrî ya. Seyîdxan Kurij zî qijîtyê xo de zaf sanikî eşnawitibî. O sanik û fiqrayan top keno û hemin bi nuştîşê orjînal kîtabê xo yê “Wayê Hot Birayûn” de, serra 2002 weşanîyeno. Badê cû sanik û fiqrayan keno zêd û bi nameyê “Arwûn û Luy” sey kîtab de weşanîyeno. Sanikan de hem însanî hem zî perîyî, heywanî, cuceyî, vergî ca gênî. Qalkerdoxê sanikan zafin sey “qalkerdoxê îlahî” neqil benî. Zafin sanikan de motîfî tekrarbîyayîşî zî vejyenî vernî ma. Sanikî xeyalê şarî û kulturê şarî zî mojnênî ma. Peynîye sanikan de kam xirabîbiko, o xirabî vînen û kam başî biko, o zî başî vînen. No het ra zî sanikî, sanikê klasîk î. Fiqrayî zî sey sanikan dormalê Çewlîge de ameyî arê kerden. No rid ra kulturê Çewlîg zerê fiqrayan de ca geno. Qehremanî zî kulturê Çewlîgî temsîl kenî. Kîtabî de hem seba huyayîş hem zî fikirayîş fiqrayî ca gênî. Seyîdxan Kurij qijîtyê xo ra nat zaf veyveyan de deyîran vano

û deyîran museno. Tekî deyîran zî arê dano û qasetan de qeyd keno. Serra 2014 de deyiranê xo ke arê kerdî, hemin sey ê karanê xo yê bîn yê arêkerdişan, bi nameyê “Deyirî Çewlîgî” sey kîtab weşaniyeno. Deyîranê ey de deyirî govendî, lorîkî, sîyasî, yê xêribîye, zerrî û yê cîya cîya babetan ca genî. Deyirî cîya cîya misra, wezn, qaffîye û nazim ra yenî meydan.

Hîkayeya verîn ya Seyîdxan Kurijî “Astarê Warê Ma - Biko, ma çi dîy, çi nidîy” ya. Na hîkaye ey arê dano, la wazeno pê edebîyat xeyalê xo de bixemilno û qal bikero. Bi no metod zî hîkaye ano meydan. Hina dest pêkeno hûnerê hîkayeyî. Hîkayeyanê xo zî top keno û bi nameyê “Grev” sey kîtab weşaniyeno. Qal kerdoxê hîkayeyanê ey manenî arêkerdoxan. Zaf detayî unsuran nêdano û hina zaf babetî ser o de vindeno. Şikilê qehremanan zaf nêyenî teswîr kerden. Ma teyna zanane ke qehreman qic î, xort î yan zî kal î. Re re teswîrê cayan benî û re re zî zaf detay çîn î. Hîkayeyî cayo teber û zere de vîyarenî, la cayo teber hina zaf ca gênî. Wext zî tam nêno nişan dan, la ma zerê hîkaye de wext fam kenî. Tekî hîkayeyê ey wexto hîra de, tekî zî wexto tengî de vîyarenî. Hîkayeyanê Seyîdxan Kurijî de teknîkê flashbackî zî yeno şuxulyayîş û wext hina beno hîra. Zafîn hîkayeyî heyatê ey ra gerîyayî. Ma eşkenî vajî ke ey heyatê xo sey hîkaye ma rê neqil kerdo. Hîkayeyî qijîtiye ey ra hetan piltîye, heyatê ey nişan danî. Tekî hîkayeyê ey zî tarîxîyî û bi taybetî wextê terteyê Şêx Saîdî de vîyarenî. O hîkayeyanê xo de zafîn meseleya şarî, vînayîşê şarî ra behs keno. Ma eşkenî vajî ke hîkayê nuştoxîya Seyîdxan Kurijî “Komela Realîst” ser o awan bîya.

Seba Seyîdxan Kurijî xebata standardîzekerdişî yew ziwani rê tewr muhîm yew babet a. Na babete şuxulnayîşê ziwani kena rehet. Eke nê xebatî nêbî, kes nêşkeno ziwani xo biko yew ziwani دنیا. Seba televîzyon, seba rojname, seba xeberdayîşî, bitaybetî seba perwerdeyî, na xebate şert a. Seyîdxan Kurijî zî no babetî de bi Grûba Xebata ya Vateyî rê xebitîyeno. O beşdarê kombîyayîşanê Grûba Xebata ya Vateyî yê seba standardîzaskerdişî beno. O dormalê Çewlîgî de çekuyanê zazakî arê dano. Gramerê zazakî ser o nuşteyê ey kovara “Vate” de yenî neşir kerden. Yew het ra zî hemin nuşteyanê xo yê edebî Kovara “Vate” de weşaniyeno. Seyîdxan Kurijî serra 1996î ra nat heta ewro endamê Grûba Xebata ya Vateyî yo û bi na grûba xebatê xo ya standartîzekerdişî ramneno. Bade cû nê xebatan ser o zaf kîtab, rojname û ferheng çap bîyê. Xebat û heyatê Seyîdxan Kurijî de aver şîyayîşê zazakî sey yew resîmêk mojnenama.

Seba yew ziwan arêkerdoxîye hina zaf erjîyaye ya. Kulturê şarî bi karê arekerdişî yena meydan. Arêkerdoxîye verba vînbîyayîşê ziwanî sey yew derman o. Zazakî goreya UNESCO yew demo nêzdî de beno vîn. Ma no het ra bianî Seyîdxan Kurij yew mamostayo zaf ercîyayê yo. Hina zaf zazakî ser o karê folklorî kerdo, karê arêkerdişî kerdo, hîkayeyî nuştî, roportajî kerdî. Yanî kulturê zazakî aver berdo. Eke zazakî ewro aver şîyo, ma dendarê Seyîdxan Kurijî û ey xebatkaranê bînan î. Seyîdxan Kurij hem xebata standardîzasyon de xebitîyawa, hem zî kîtabê edebî nuştî ke ziwanê zazakî aver şîyero. Ewro zî Seyîdxan Kurij xebatanê xo domneno. O ziwan, kultur usn. ser o roportajan virazeno, hikaye nuseno û Çarpel Medya TV `de înternet ser o bi nameyê “Vîr û Vate” û “Tarîx û Komel” di programan virazeno. O Grûba Xebata ya Vateyî xebityeno û beşdarê kombîyayîşan beno.

ÇIMEYÎ

- Amedî, Welat, “Mesulîyetê Kurdanê ke Wendiş û Nuştîşê Kirdkî”, **Basnûçe**, 03-09
tebaxe 2015, hejmar 64
- Beyaz Perde, “Şerif Sezer”, <https://www.beyazperde.com/sanaticilar/sanatici-13922/biyografi/>, ciresayîş:18.07.2024
- Biyografya, “Şerif Gören”, <https://www.biyografya.com/biyografi/2206>,
ciresayîş:17.07.2024
- Coşkun, Kıymet, Tarık Akan: Ülkemin Güzel Yüzü, İstanbul, Can Yayınları, 2017.
ciresayîş:18.07.2024
- Babij, Usman Efendî, **Bîyîşa Pêxemberî**, Şam: Kitabxana Hawarê, No.4, 1933.
- Bekki, S, **Baş yastıkta göz yolda Sivas türküleri**, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004.
- Brîndar, M., **Engîştê Kejê**, Tîrej: Kovara Çande û Pişeyî, Hejmar:2, Sal 1980, İzmir
- Bingöl, Ulaş ed. **Edebiyat yazıları 2, Eleştiri Kuramları ve Metin Tahlilleri**, 1.
Baskı, İstanbul: DBY yayınları, 2021.
- Çem, Munzur, **Kirmancca(Zazaca) Gramer**, çapa diyin, İstanbul: Weşanxaneyê Deng,
2013.
- Çem, Munzur, **Antolojîyê Kirmanckî (zazakî)**, Stockhol: Weqfa Kurdî ya Kulturî
Listockholmê, 2005.
- Erdal, Tuğçe, Erkek ağızlı türkülerde kadın imajı, **Folklor/Edebiyat**, cîlt:17 hûmar: 65,
37-52, 2011.
- Eren, Hıdır, **Zazalar'da Parçalı Yapı**, İstanbul: Sancı Yayınevi, 2024
- Espar, Îhsan, **Derdê Derweşî**, Stockholm: Çira kovara kulturî-kovar komelaya
nivîskarên kurd li swêdê, Hejmar 3, İlon 1995.
- Flashback, <https://www.zargan.com/tr/q/flashback-ceviri-nedir> , ciresayîş: 02.07.2024
- Grûba Xebate ya Vateyî, <https://vate.com.tr/kr/2-gruba-xebate-ya-vateyi/>, ciresayîş
27.05.2024
- Gunduz, Deniz, **Türkçe Açıklamalı Kürtçe- Kirmancca/Zazaca dil dersleri**, İstanbul:
Weşanxaneyê Vate, 2013.
- Gunduz, Deniz(ed), **Nika Wextê Huyayîşî yo**, İstanbul: Vate Yayınları, 2008.
- Gunduz, Deniz(ed), **Veng û Vate**, İstanbul: Vate Yayınları, 2009.
- Gunduz, Deniz (ed), **Rastnuştîşê Kirmanckî (Zazakî) Grûba Xebate ya Vateyî**,
Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul 2012.

- Hêvî, Kovara Çandîya Giştî, Hejmar 3, Parîs, Sebat 1985
- Hrant Dink Vakfı, “Hrant Dink Kimdir?”, <https://hrantdink.org/tr/hrant-dink/3564-hrant-dink-kimdir>, Ciresayîş:20.07.2024
- Kalçık, Hasan, Seyîdxan Kuriy, **Geheime Schmerzen-Kurzgeschichten**, Berlîn: Weşanhane Tîr, 2024.
- Kuriy, Seyîdxan, **Metnî Verên yê Kirdkî Xebatê Kurdolojî yê Peter Lerchî**, Dîyarbekir: Weşanxaneyê Lîs, hezîran 2017
- Kuriy, Seyîdxan, **Dejê Nimiteyî**, Weşanxaneyê Hîvda, Çapa Yewin, Istanbul 2022.
- Kuriy, Seyîdxan, **Märchen aus Kurdistan (Kürdistandan Hikayeler) (tercumeyê sanikan yê almanî)**, Çapa Yewin, Berlin: Weşanxaneyê Tîr, 2021.
- Kuriy, Seyîdxan, **Elik û Fatik (Sanikî)**, Çapa Yewin, İstanbul: Weşanxaneyê Hîvda, 2022.
- Kuriy, Seyîdxan, **Wayê Hot Birayûn: Sanikan û Deyîranê Çewlîgî ra**, İstanbul: Weşanên Arya, 2002.
- Kuriy, Seyîdxan, **Şexsê edebi û xebatanê ey ser terraqe**, Çewlîk: 13/07 2016.
- Kuriy, Seyîdxan, **Grev**, Dîyarbekir: Weşanxaneyê Roşna, 2013.
- Kuriy, Seyîdxan, **Arwûn û Lûy-Sonikî Çoligî**, Çapa Diyin, İstanbul: Weşanxaneyê Nûbihar, 2014.
- Kuriy, Seyîdxan, **Deyirî Çewlîgî**, İstanbul: Nas Ajans Yayınları, 2014.
- Kuriy, Seyîdxan, **Vîr û Vate**, Weşanxaneyê Nûbihar, Tebax -Istanbul 2024
- Kuriy, Seyîdxan, **Şeyh Seîd Hareketi Tanıkların Anlatımı İle**, Ankara: Weşanxaneyê Lîs, 2013.
- Kuriy, Seyîdxan, **Nuşteyî Peter Lerch**, Azadî-Rojnameyê Hefeyî, h. 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, Çile-Sibat-Edar, İstanbul, 1995.
- Kuriy, Seyîdxan, “Tewreyê Sirran”, **Vate**, Hûmara 67, zimistan 2021, r. 89-96
- Kuriy, Seyîdxan, “Payîzde Merdiş Zor o”, **Vate**, Hûmara 57, Hamnan 2018, r. 69-79
- Kuriy, Seyîdxan, “Astarê Warê Ma - Biko, ma çi dîy, çi nidîy!”, **Vate**, Hûmara 26, Hamnan 2006, r. 44-57
- Kuriy, Seyîdxan, ûêb., “Derheqê Kirmanckî (Kirdkî) de Kombîyayîşê Hîrêyine”, **Vate**, Hûmara 4, Wisar1998, r. 4-18
- Kuriy, Seyîdxan, ûêb., “Derheqê Kirmanckî (Kirdkî) de Kombîyayîşê Hîrêyine”, **Vate**, Hûmara 2, Payîz 1997, r. 5-12

- Kurij, Seyîdxan, “Multecîyê Zîwar a”, **Rewend**, demserra yewin, Tîrmeh 2024, r. 69-77
- Kurij, Seyîdxan, “**Derheqî standardkerdişî de xebatê ke ameyê kerdiş**”, **Seminerê kirdkî, Bingöl Üniversitesi, 28-30.06.2012, s1-6**
- Kurij, Seyîtxan, **Zazalar, Zazaca Yazının Tarihçesi ve Vate Çalışma Grubu, İnatçı Bir Bahar** (Derleyen Vecdi Erbay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Kovarê Vateyî, <https://www.vate.com.tr/kr/3-kovara-vateyi/>, ciresayîş: 03.02.2024
- Levent, A. Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.
- Lerch, Peter, Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nordchaldäer*(Derheqî kurdan û keldanîyî bakûr yê îranî de cigêrayîşî), Cilt I, St. Petersburg: Eggers et comp., 1857.
- Lezgîn, Roşan, **Dersê Zîwanî(Kirdkî-Kirmanckî-Zazakî-Dimilkî)**, çapa yewin, Dîyarbakir: Weşanxaneyê Roşna, 2012.
- Malmîsanij, Mehemed, **Cemîlpaşazadeyên Diyarbekirî û Neteweperweriya Kurdî**, İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2008.
- Malmîsanij, Mehemed, **Ehmedê Xasî û Mewlidê Nebî**, Hêvî: Kovara Çandîya Giştî, No: 4, Êlon-1985, Parîs
- Malmîsanij, Mehemed, **Kird, Kırmanç, Dımili veya Zaza Kürtleri**, İstanbul: Deng Yayınları, 1996, r. 3-4.
- Nettle, Daniel, Suzanne Romaine, **Kaybolan Sesler: Dünya Dillerinin Yok Oluş Süreci**, İstanbul: Oğlak Yayınları, 2001.
- Öztürk, Birol, **Bir Yılmaz Güney Biyografisi**, Ankara, Yason Yayınları, 2015 ciresayîş:17.07.2024
- Paşa, A. Vefik, **Lehçe-i Osmanî** (Hazırlayan: Recep Sevim Güray), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1966.
- Saint – Exupéry, Antoine, **Kleine Prinz**, Tadayox: Seyîdxan Kurij, Weşanxaneyî Hîvda, Çapa Yewin, İstanbul 2022
- Sarı, Nihat, “Sevdanın ve Direnişin Ozanı: Rençber Aziz”, **Dersim Gazetesi**, 20 Hezîran 2023, <https://dersimgazetesi.net/kultur-sanat/sevdanin-ve-direnisin-ozani-rençber-aziz/> , ciresayîş: 05.08.2024
- Say, Ahmet, **Güneşin Savrulduğu Yerden – Bingöl Hikayeleri**, Tadayox: Seyîdxan Kurij, Weşanxaneyî Evrensel, İstanbul, Gulane 2013

- Sazyek, Hakan, Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikayelerinde Zaman Ögesi, [PDF Dosyası].
Erişim: 7 Ağustos 2024.
- Songar, Ayhan, **Dil ve Düşünce**, İstanbul: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Psikiyatri Kliniği Vakfı, 1986.
- Tan, Nail, **Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler**, İstanbul: Halk Kültürü Yayınları, 1997.
- UNESCO: **Türkiye'de 15 Dil Tehlikede**, <https://bianet.org/haber/unesco-turkiye-de-15-dil-tehlikede-112702>, ciresayış: 06.05.2024
- Vakıfk12, "Anlatıcı Türleri", <http://edebiyat.k12.org.tr/kavramlar/Anlat%C4%B1c%C4%B1+T%C3%BCrleri/29>, Ciresayış: 04.07.2024
- Varol, Murat, **Zaza Edebiyatında Tirêj Dergisinin Yeri**, Mukaddime (6/1), 2015.
- Weşanxaneyê Vateyî, http://www.zazaki.net/html_page.php?page=wesanxane_vate, ciresayış 01.06.2024

ÎLAVEYÎ

Îlave 1: Şexsê Edebi û Xebatanê Ey Ser Terraqe³⁰⁵

1-) Keremî xo eşkenî ma rê binek xo ra behs bikerî? Şima kam î? Şima çi ra welatê xo de nêciwiyenî? Welatanî dûran de heyat û xebatê şima senî vîyarenê?

Ez to rê spas kena ke ti bi mina no terraqe viraşt. Ez texmîn kena derheqî cuyê mi de taye cîyan de malumat est o, la ez ancî zî to ra vajî. Ez dewa Çewlig Kur de ameya dinya. Ez wexto ke ameya dinya dewe de tena yew mekteb estbi. Mektebo verên mi dewa xo de wend. Mektebo binatîn û lise mi Xarpet de wend. Unîversîte zî mi Bursa de wend. Mi Zanîngehî Uludag Qisimî Muhendîsê Makine qedna. Cuwa pey ez reyna ameya welat, tiya ra şîya esker. Leşkerîye ra pey mi Barajî Karakaya de dest kar kerd. Mi Karakaya de yew serr muhendîsiye kerd. Ez 1988 de şîya Almanya. Alman de verî şîya kursî zıwan, îtya de Almankî musaya. Cuwa pey Unîversîteyî Dusseldorf de qeydî xo viraşt. Mi Almanya de qisimî îmalat de lîsanso berz viraşt û serrey 1992 de sey Dîplom Ingenieur (Muhendîso Berz) dîploma girewt. Çünke diplomayê ma Tirkîye tam nîameynî şînasnayış. Ez Almanya de sey muhendîsî nixebitîyaya. Ez merkezanî xortan de sey padagog xebitîyaya, sey mamostayî matematîk xebitîya û mi tercumanîye kerd. Ez nika hem semedî tirkî hem zî kurdî (kurmancî û kirdkî) tercumano sond wende ya. Kirdkî de tercumanî sond wende zaf nîyî.

Heto bîn ra 1991 de ma yew grubê embazan dest bi vilakerdişî yew programî radyo kerd. Ma radyo de hem kurdî (kurmancî û kirdkî) hem zî almankî program viraştênî. Qisimî kirdkî mi hedre kerdênî. Mi metnî kirdkî nuştênî û mi û cînîya mina o wext (Leyla) wendî. Mi welat de qet zazakî nênuştîbi û nêwendîbi. Mi tiya de dest pê wendişî û nuştîşî zazakî kerd. Ma sey grûb 4-5 serrî no programî radyo ramna û cuwa pey mi teyna hende 12 serrî no program viraşt. Nameyî programî ma “Vengî Kurdan li Duîsburgê” bi. Ez texmîn kena no tarîx de zazakî programî radyo yo verên o.

Esas ez tersî vera, semedê sebebani sîyasî nêşîya Almanya. Ez şîya Almanya de zewecîyaya û mi waşt ez Alamnya de lîsanso berz virazî. La şîyayîşî mi de bandorî rewşa sîyasî ya welat zî estbi. Çünke o wext ma nêşkayenî welat de xebatê entelektuelî bikeri, azadî çînbî. La bêlê mi zanayeni ke Ewropa de azadî esta û Ewropa de ez eşkena xebatê kulturî bikerî. Almanya de mi despêkerd verî derheqî kurdan de çi kewt mi dest

³⁰⁵ Seyîdxan Kurij, Şexsê Edebi û Xebatanê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 13/072016

wend, cuwa pey zi taye kovar û rojnameyan de nuşt. Eke ez tiya de bimendênî, o wext nêşkayenî nê xebatan bikerî. Mi o wext dest pê kerd derheqî folklorî kirdkî de xebatî aredayîş kerdî. Ez amnanan ameyni û îtya de karî arêkerdiş kerdênî. Ê wextan kes nêşkayenî, welate de nê xebatan bikero. O ridra ez Almanya de menda. Tabî sebebî ekonomîk zî estbî. Ma uca de biyî wahaî qijan. Qijî mi zî nêwazenê, ma biyer tîya. Ez wazena nika bîyerî tîya, yew universîte de mamostatî bikerî. La ez xo bi xo ziwanzanayox nîya. Yew het ra zî mi qisimî muhendîsiye makine qedna. Nika ziwaro ke qisimî ziwane de yanî qisimî sosyal de karîyer virazî. Mi her wext waşt biyerî tîya. Nika zî wazena bîyerî. La şartî ekonomî û sosyalî nêverdena ez bîyerî.

Uca de şartî ciwîyayîşî mi rindî, qet problemî mi yê ekonomî çîn î. Almanya de heyat rehet o. Çunke ez o qeyde yew însana ke ez kam ca de bî, uca de xo rê yew dormare, dostan vîna. Ez her ca de eşkena xo rê yew heyat awan bikerî. Yew het ra zî Ewropa de rehetî esta, konforî Ewropa rind o. Ez uca de zaf wextî xo nêdana pere qezenc kerdîş. Wextî xo dana xebatê kulturî. No ridra heyatê mi uca de rind vîyareno.

2-) Şima senî dest bi nuştişî zazakî kerd? goreya şima ferqe şima çitawo ke şima ziwane zazakî aver berd?

Alman vanî “Jeder hat eine Geschichte” yanî her kesî yew hîkayeyî xo esta. Mi zi yew hîkayeyê mi esta. Wexto ke ez şîya mektebê mîyanen, mi dest bi kîtab wendiş kerd, mi o wext ra pey zaf kîtab wendî. Mi kîtab ra, edebîyat ra zaf heskerdenî. Mi şîrî, romanî, hîkayeyî wendenî. Ez universîte de şîya beşê muhendîsiye. Dersî muhendîsiye zaf giranbî, la mi ancî zî kîtabî edebî wendenî. Mi xo qet bê kîtab nêverdayênî. Mi serranî 1980 – 1984 de Bursa de unîversîte wend. O wext îdareyî cuntaya leşkerî bi. Qet azadî çîn bîy, her çî qedexa bi. Di kesî nêşkayenî bîyerî pîye het, pîya qisê bikerî. Qet azadîya fikrî û medya çîn bîy. Hema hema hema kîtabî sîyasî, kîtabî derheqî kurdan de qedexa bîye. Qet kovar û rojnameyî sîyasî çîn bîy. Kasetî kurdî, kasetî sîyasî, yanî muzîk zî qedexa bi. Yew wexto zaf ziwara bi. Ma nimitkî muzîkî kurdî goşdarî kerdênî. Ma nimitkî “Radyoya Erîwan”, “Sofya Radyosu”, “Bizim Radyo”, “TKP `nin Sesi” goşdarî kerdênî. Herkes nêşkayenî her çî biwano. İstanbul de yew emzayî mi Mahmut Celayir bi, yew embazî ey Bursa de adresê yew kîtabxaneyî da mi. Cuwa pey Ewropa de ez pê hesîya ke no kîtabxaneyî embazanî TSIP (Partîya Karkeran ya Sosyalîst ya Tirkîye) bîyo. Mi no kîtabxane de xêlyek kîtab êrnayî û înan yew kovar mojna mi. Nameyî na kovar “Turkîye Yazilari” bi. Na kovar 1980 ra vero Ahmet Say û embazanî

xo neşir kerdibî. Kovar hin nêameynî neşir kerdiş. Mi Ahmet Say kîtabî ey yo “Bingol Hîkayeleri” ra sinasnayeni. Mi heme hûmarî na kovar girewtî û hêdî hêdî pêro wendî. Na kovara edebî bîye, te de şîr, hîkaye, nuşteyî edebî, nuşteyî rexneyî debîyatî, bîyografî, roportajî ûyb. bîye. Yanî mi edebîyatî tirkî teqîp kerdenî. Mi kovarî edebî yê aktuel zî teqîb kerdenî. Çi heyf ke o wext derheqî edebîyatî kurdan de tabay çinbî. Mi 1980 ra vero kîtabî sey Mem û Zîn, Memê Alan Destan û kovarî sey “Özgürlük Yolu”, “Roja Welat” û “Devrimci Demokrat Gençlik” wendibî. Yani mi wendiş ra zaf heskerdenî û her wext wendenî.

Pero bîn ra ez heta 12 serîyî xo dew de bîya pîl. Ez bi kulturû kurdî bîya pîl. Ruhî mi bi kulturî kurdî amebi şekil kerdiş. Ez hema hema heme deyiranî mintiqayê ma zana. Govendan de mi bi xo pa embazanî xo ya deyirî ezbera vatenî. Mi heme sanikî, meseleyî û destanî ma cematan de goştarî kerdî. Çünke apî mi dengbêj û çîrokvaj bi. A mintiqayê ma de meşhur yew çîrokvaj bi. Apî mi, babîyî mi, emê mi her wext ê sonikî vatenî. Mi qijkekê xo de destanê Xecê û Sîyabend, Mem û Zîn, Sonikê Dyebo Sûr, Qera Ebas ûyb. zanayeni. Ancî mi cematan de serewedartişî Şeyh Seîd, zulmî dewlet, qehremanê Yado, Sehdîn Telha û ê bînan zaf goştarî kerdibî. No şans herkes de çin o. Heto bîn ra ezi mekteb de hol yew wendekar bîya. Mi tarixî tirkan û kurdan wendibi. Ez bawer kena yew ca ameyîşî nê her di hususîyetanî mi, sentezî nê her di hususîyetanî mi rayîr akerd ke ez bieşkî binusî.

La esas rewşê Ewropa û şartanî Ewropa na fîrsat da mi. O wext tîya de kes nêşkayenî xebatê kulturî bikero. Ewropa de taye embazan zî mi teşfîq kerd seba xebatê ziwani û kulturî ma ya. Mi her wext waştênî ke xebatê entelektuelî bikerî. Ewropa de mi heskerdişî ziwani xo zêdna. Belka zaf embazan sey mi waştênî xebatê kulturî bikerî, la welat de îmkanî înan çin bîy. Mi her wext zaf qîmet dayenî ziwani, kultur û tarîxî. Goreyî vînayê mi yew netew wahaî kulturî xo, ziwani xo nêvejîyo, a netew nêşkena sîyaset zî bikero. Ancî yew kurd wahaî ziwani xo, kulturî xo, tarîxî xo nêvecîyo, o nêşkeno bibo hol yew welatheskerdox. Yew merdim heta bi ruhî xo kurd nêbo, ey ra saxlem yew welatheskerdox nêvecîyeno. O beno sloganîst. No ridra mi zaf ehemmiyet da ziwani, kultur û vîrî tarîxî. Mi ziwani, kultur û tarîxî kurdan sero xebat kerdiş xo ra sey yew wazîfe hesibna. Mi xo mesul dîye ke ez zanayê xo şarî rê bar bikerî. Mi waşt wina kurd zî na dinya de wahaî yew cayî bîye. Nê şart heme ameyî yew ca, mi xo rê no rayîr vîjna.

Mi senê dest bi nuştîş kerd? Wexto ke ez newe şîya Almanya, derheqê kurdan de çi kewt mi dest, mi wend. Ez yew per ra şîyenê kursê ziwani, ez almankê musayenê, pero bîn ra zî derheqê kurdan de kovar, rojnameyê û kitabê wendenê. Çünke ez veşanê ziwani, kultur û tarîxê kurdî bîya. Mi yew ferhengê zazakî peyda kerd. Nuşttoxê no ferhengê M. Malmisaniy bi. Mi rojname û kovarê kurdan teqîp kerdenê. Kovara “Armanç” de yew – di rupelê azakî nuştayê bîy. “Kurdîstan Press” û “Dengê Komkar” de zî nuştayê kirdkî neşir bîyeni. Mi kirdkî çi bidîyeni, mi heme wendenê. Ancê kovarê Enstîtûye Paris “Hevî” de kirdkî zaf nuştayê neşir bîbî, mi na kovar zi peyda kerd, kovara Enstîtûye Kurd ye Bonn “Mizgîn” de zî kirdkî nuteyê ameybî neşirkerdiş. Mi wexto ke 1991 de dest bi programê radyo kerd, o wext mi dest bi nuştîş kerd. Mi verê kirdkî xeberê nuştênê û roportajê viraştênê. Wextê Gaxanê 1992 de mi bi nameyê “Kal Gaxan” yew nuşte nuşt û radyo de wend. Mi cuwa pey no nuşte rojnameyê “Welat” rê şawit, nuşte uca de neşir bi. O wext ra nat mi dest bi karê nuştîş kerd. Mi hinê roportajê ke semedê radyoya viraştêni, ê rojname û kovaran rê zî şawitenê. Ez no derheq de bi şansa, çünke heme nuştayê ke mi şawitêni ameynê neşir kerdiş. Yew emzayê mi esto, Mahmut Celayir, o rind yew resam o. Ey dadê xo de qisey kerdibi. Aye ra sanikê goştarê kerdibî û qaset de qeyd kerdibî. Nê hîre qasetê ey dayê mi. Ez nê sanikan sero xebitîyaya, mi nê sanikê nuştî û kovarê Armanç rê şawitî. Wina mi dest bi nuştîş nuştayanê folklorê kerd.

3-) Goreya şima çi ra kurdî bi taybetî zazayê ziwani xo ra kewnê dûr? Ciwanê zazayan de qiseykerdişê kirdkî zaf tay mendo. Sebebê nayê çitawo?

Sebebê ziwane dadîya xo ra dûr kewtiş zaf ê. La sebebo verên politikaya devlet a. Dinya de nezdê 200 netew - dewlet estî. Înan ra yew zî Tirkîye ya. Wexto T.C awan bîyo, sey yew netew- dewleta tirk awan bîya û ziwani dewlet yo fermê zî bîyo tirkî. Mekteban de, radyo, televizyon, rojname û daîreyanê dewlet de tena tirkî ameyo şoxilnayış. Heme ziwani bîn ameyê qedexê kerdiş, sey çînbîyaye ameyê hesibnayış. Nuşttox Benedict Anderson kitabê xo yê bi nameyê “Cematê Xeyalî” minasebetê ziwani, ziwano standart û awan bîyayışê netewan zaf hol eşkira keno. Goreyê vînayeyê Anderson bi awanbîyayışê ziwano standart û medya de şoxilnayışê no ziwani komê însanan yew bîn ra benê agahdar û wina netew awan benê. Tirkîya standart kerda ziwani dewleto fermê û bi no qeyde waştê heme miletanê bînan bikero tirk, heme netew û şaranê bînan asîmîle bikero û ziwani înan vîn bikero. Heme hemwelatê dewlet ganê ziwani fermê bizanê. Kam biwazo no cemat de bîyero yew cayo hol, kam biwazo memur bo, yan zî

yew karo bîn vîno, kam biwazo karî xo de aver şîyero ganî hol tirkî bizano. Kam tirkî nêzane nêşkeno, na dewlet de hol biciwîyo.

Dewlet “Vulger – asimilasyonîs yew polîtîka ramnaya. Ziwanî xo bi zor dayo ê neteweyanî bînan qiseykerdiş. Ziwanî bînî wareyanî fermî de qedexe kerdî. Yew ziwan mekteb de nêro wendiş, medya de nêro şoxilnayış, ziwanî bazarî, yanî ticaretî nêbo, o ziwan nêşkeno aver şîyero, heta nêşkeno biciwîyo. Dewlet bê tirkî ê ziwanî bîn çînbîyaye hesibnayî, kerdî erzan. Ziwanî kurdî sey ziwanî koyan dayo sinasnayış, serkaranî dewlet vato bi no ziwanî kes nêşkeno îlîm bivirazo. Ziwanî kurdî kerdo bêqîymet. No ridra ciwanî ziwanî xo qisey nêkenî. Vanî ma çi ra no ziwanî qise bikerî, faydeyî ey ma rê çi yo? Şarî bi hezaran pere dano û qijanî xo şaweno kursî îngîlizkî. Çünke qijî înan îngîlizkî bimusî, eşkenî karîyer virazî. Ziwanî kurdî de o qeyde yew şans çin o.

Yew het ra zî sebebî psikolojîk estî. Keyeyî kurdan zerê bajaran de nêwazenî kurdî qisebikerî. Yew per ra vanî ma keye de kurdî qisebikeri, qijî ma hol tirkî nêmusenî, pero bîn ra vanî eke ma kurdî qise bikeri, şar vano nê kurdî û qijî ma nêşkenî mekteb biwanî, nêşkenî dairan de bixebitî, nêşkenî karîyer bikerî. Kurdanî qızılbaşan de nê tersî hina zaf î. Çünke ê hem kurdîye xo hem zî qızılbaşîye xo nimnenî.

Yew sebeb zî tewrî hereketa polîtîk ya Kurdîstan o. Hereketê Bakûrê Kurdîstan zaf îdeolojîk bîy, no ridra zaf qîmet nêda ziwan û kulturî kurdî. Xo rê sey ziwan kurdî ra zaf tirkî esas girewt. No ridra zî qadroyanî sîyasî hîna zaf tirkî şoxilna. Ewropa de taye hereketan kurdî esas girewt, heme qadroyî înan kurdî musayî. Sebebanî polîtîkra zî nê seranî peyanan de qiseykerdişî kurmancî kirdkî ra zaf aver şîyo. Çünke prestîjî kurmancî dinya de berz bîyo. Başurî Kurdistan de kurmancî qedexe ra xelisîyaya, bîya ziwano fermî. Bi desan Tv estî ke kurmancî program virazenî. Yew het ra zî humarî kurmancan zaf o. Kurmancî her parçeyî Kurdistan de yena qisy kerdiş. Nê seranî peyanan de bi kurmancî îmkanî karîyer kerdişî peyda bîyî. Kirdkî tena Kurdîstana Bakûr de yena qisey kediş û hîre, hîre mîlyon û nê mîrd estî. Kirdkî ma vaje ke mîyanî kemanîyan de kemanî yî. Ez na qalê kêmanî ra hes nêkena, çünke ez qet yew şar zî sey kemanî qebûl nêkena.

La bêlê pa heme şartanî zorana kurdan ziwanê xo vîn nîkerdo. Çünke kurd erdî xo sero de ciwîyenî. No semeda kes nêşkayo kurdan tam asimîle bikero. Kurdan heta no

nesîlo peyên zî ziwanî xo qise kerdo û ewro zî kenî. Ez bawer kena ewro ra pey ziwanî kurdî hîn vîn nêbeno û verd şino, mîyanî ziwananî dinya de cayî xo geno.

4-) Ma zanî ke şima Grûba Xebate yê Vate de ca gureto. Şima zazakî yê ma vinbîyayîş ra xelisna. Ma wazenî şima derheqî no proses de malumat bidî ma.

Wexto ke ma Ewropa de kirdkî nuştênî, ma hemeyan cîya cîya nuştênî. Her kesî sey bajarî xo, sey dewê xo nuştênî. Ma cîya cîya kovaran de nuştênî, la ma heme nuştexan yewbîn şinasnayeni.

Sebebo ke kirdkî sero qet yew xebata îlmî nêameybî kerdiş û qaydeyî raştnuştişî ortax nêameybî tesbît kerdiş, her nuştex sey xo nuştênî. No ridra wendoxanî yew mintiqaya nûşteyî bi fekî mintiqaya bîn fam nikerdêni. Heta nuştexan zi nuşteyî yew bînan zaf fam nikerdêni. Sey numûne Çolîgijan nuşteyî Dêrsimijan, Dêrsimijan nuşteyî Pîranijan fam nikerdêni.

Nayê sero verî Swêd de taye nuştex û roşnvîrî kurdan ameyî pêhet û nê probleman sero qisêkerd. Cuwa pey reya verên aşmê Tebax 1996 de Stockholm / Swêd de bi nameyî “ Kombîyayîşî Kirmanckî/Kirdkî” yew kombîyayîş virazîya. No kombîyayîş de welatanî cîya – cîya ê Ewropa ra nêzdî pancês kesî hedre bîyî.

No kombîyayîşî kirdkî yo verên de qerar gêrîya ke lehçeyî kirdkî sero xebatê raştnuştişî, gramerî, termînolojî û ferhengî bêro kerdiş. Armanca sereke yê na xebat standartîze kerdişî lehçeyî kirdkî bi. Kombîyayîşî didin 28-31ê adare 1997 de virazîya. Netîceyî xebatê nê di kombîyayîşan bi nameyî “ Derheqî kirmanckî(kirdkî) de kombîyayîşê Stockholmê” sey broşûr amê çapkerdiş û vilakerdiş. Kombîyayîşî didin de bi pêşnîyarê tayê embazan qerar gêrîya ke yew kovara sade kirdkî bêro neşirdiş. Netîceyî minaqaşayan de nameyî na kovar sey “Vate” ame tesbît kerdiş. Kovara yewin ya “Vate” Amnan 1997 de ameyî çapkerdiş. Heta nika 50 humarî kovara “ Vate” ameyî çapkerdiş.

Gruba Xebate ya Vateyî 1996 ra nat her serr yew yan zî di kombiyayîşî virazena. Heta nika ma 29 kombiyayîşî viraştî. Înan ra 12 kombiyayîşî Swêd de, 2 kombiyayîşî Almanya de, 1 kombiyayîşî Kûrdîstana Başûr de, 2 kombiyayîşî Dêrsim de, 1 kombiyayîşî Mêrdîn de û 2 kombiyayîşî Çewlîg de û kombiyayîşî bîn zî Dîyarbekîr de virazîyayî. Ne kombiyayîşî verî welatanî Ewropa de ameyî viraştîş. La nê serranî

peyênan welat de virazîyeni. Ewropa de 10- pancês kesî ameynî kobîyayişan, kombîyayişanî welat de 20-25 kesî hedre benî.

Heta nika vîst û new kombîyayişan de nê bajar û qezayan ra kesî hedre bîy:

Bongilan, Çewlig, Depe, Dersim, Erzingan, Gimgim, Heni, Lice, Pali, Pîran, Sewreg, Koçgîrî, Çermug û Mutkî.

Seke tîya de aseno hema hema her ca ke kirdkî yeno qisêkerdiş, nê kombîyayişan de temsîl benî. Kesî ke yenî nê kombîyayişan goreye taye krîteran yenî dawet kerdiş.

Gruba Xebate ya Vateyî roja verên ra goreyî taye metodan xebitîyena. Ne merdimî ke na grub de ca genî her yew bi serran o ke ziwani ser o xebitêno. Her yew çend ziwanan zano û zafê înan îlmî ziwanzanîyê zî zani.

Gruba Xebate ya Vateyî tarîxî standart kerdişî ziwananî miletanî bînan ra hayîdar a û nê tecrubeyan ra ders gena. Zafê neteweyan ke demî modernîzasyon de ziwani xo standart kerdo, înan yew fek esas girewto û nayê sero ziwano resmî yo standart awan kerdo. Sey numûne ziwano standarto almankî fekî Hannover o, tirkî yê İstanbul o, farskiî yê Tehran o. La ma ina hawa nikenî, heta mumkunbo formî û çekuyî ke hema fekan de ortaxî yan zî yew bîn ra nêzdî yî nînan genî. Eger ina hawa nêbo formî ke hîna zaf mintiqayanî hereyan de yenî şoxilnayış û pratîk de hîna asan yenî şoxilnayış nînan vîjnenî. Heta nika Gruba Xebate ya Vateyî bi no metodo cêrinî kar kerdo.

Her kombîyayişî de çend kesî cîya cîya temayan sero wazîfe gêni û goreyî temayê xo karî xo kêni hedre, no karî xo verî ke biyerî kombîyayişî embazanî bînan re şawenî. Her kes no lîsteyo hedrekerde sero xebitîyeno, yanî formî mintiqayê xo nuseno. Penî de no lîste Mehmed Malmîsanij rê şawîyeno. Malmîsanij heme peşnîyaran goreye yew sîstem nûseno û ano kombîyayiş. Kombîyayiş de na xebat sero minaqaşo beno û goreyî meylê kombîyayiş xebat şekilî xo yo peyên gena. Ne forman ra yew form sey formo standard yeno qebûl kerdiş, la formî bîn zî yenî nuştiş ke vîndî nêbîyî. Eke semedê yew çî eynî mana de çend çekuyî bibî nê çekuyî pêro sey formo standard yenî girewtiş.

Kombîyayişanî Gruba Xebate ya Vateyî de tesbîtkerdişî qaydeyanî rastnuştişî û gramerî, tesbît kerdişî yew termînolojîyo muşterek sero û hedrekerdişî yew ferhengo muşterek sero xebat kena.

Yew xebata muhîm ya Gruba Xebate ya Vateyî zî çap kerdişî kovara vateyî yo. Se ke mi cor de zi nuşt aşmê adar 1997 de kombîyayişî didin de semedê çapkerdişî kovara „Vate“ ya qerar gêriya. Amancî çapkerdişî kovar no bi ke yew per ra xebatê

kombîyayişan bi no rayer bêro vila kerdiş, pero bîn ra zî qerar kê nê kombîyayişan de gerîyenî, nê qerar pratîk de bêrî ca. Wext ke qaydeyî ziwan pratîk de mîyerî şoxilnayiş, ê mîyanî wendoxan de ca nigenî. Xercî nînan kovara Vate, xercî sîyaseto rojane ripelanî xo de ca dana her qeyde nuşteyî kirdkî. Heta nika „Vate“ de hîna zaf nuşteyî folklorîk sey sanîkî/fîstonîkî, dêyîrî, fiqreyî, îdyomî, nuşteyî tarîxî, cigêrayişî, roportajî , şîrî ûçb ameyî neşirkerdiş. Pêro nuşteyan redaksiyon redekte keno û goreyî standartî Vate nê nuşteyan çap keno. Tekstî folklorîk sey fekî mintiqa yenî çap kerdiş, la nuşteyî bîn goreyî standartî yenî çap kerdiş.

Bi kovara Vate edebîyatî kurdî yo modern zaf verd şîyo. Vate de şîrî modernî û hîkayeyî ameyî neşir kerdiş. Mîyanî nê eseran de hetî edebîyata zaf eserî bi qîmet estî. Yew qisimî nê şîr û hîkayeyan sey kîtab zî ameyî çap kerdiş. Nê serranî peyênan tayê nuştoxanî cînîyan zî dest ci kerd şîr û hîkaye nusenî. Ganî merdim nayê vaco ke nuştoxanî cînîyan hem hetî edebîyata, hem zî hetî hîsîya yew qalîteyî edebîyatî kirdkî kerdo berz.

Hûmara verên ya kovara Vate amnanî 1997 de Stockholm/Swêd de çap bîy. Kovara Vate sey alfabe, alfabe ya kurdî ya latînî (alfabe Celadet Bedirxan) qebûl kena. Heta hûmarê 21 kovara Vate Stockholm de ameynî çapkerdiş û hususî Ewropa de ameynî vila kerdiş. La goreyî îmkanan nê hûmar cuwa pey Îstanbul de ameynî çap kerdiş û Tîrkiye û Kurdistan de vilabîyênî. Hûmarê 21 ra nat Îstanbul de yew buroyî kovara Vate esto. Hûmarê 21 ra nat pêro hûmarî Vate Îstanbul de ameyî çapkerdiş û Îstanbul ra ameyî vila kerdiş.

Heta nika 50 humarî kovara Vate ameyî çap kerdiş û vila kerdiş.

Gruba Xebate ya Vateyî heta nika bi nameyî “Raştnuştîşî Kirmanckî (zazakî) yew kîtabî gramer û çapî hîreyinî Türkçe – Zazaca sözlük û çapî pancinî Kirmanckî (zazakî) Tirkî Ferheng çap kerdo.

Serranî verênan de hem nuştoxî kovara Vate kê mî bîy, hem zi zafî nê nuştoxan Ewropa ra bîy. La vera – vera hem nuştox zaf bîy hem zî nîspetî nuştoxanî welat zêde bîyo.

5-)Kîtabî şîma “Grev” de, şîma babetî xo senî vîjnayê?

Mi kîtabî “Grev” de derdî zereyî xo nuştî. Çîko ez ciwîyaya yan zî şarî ma ciwîyayo, mi waştî înan bi nuştîşî bidî neslanî neweyan zanayiş. Mi waştî ez hîsanî xo, vînayê xo û zanayê xo bi wendoxana pîya bar bikerî. Sey zafê nuştoxan, torbeyî mi de çî

esto mi nêyî nuştî. Mi waşt ke her kes nînan bizano. Yew nuşttox vano, “Yew nuşttox yew hîkayeyê “sayinsfîkşin / îlim kurgu“ zî binuso, ancî zî tede behsî xo keno. Yanî zafe hîkayeyanî xo de ez esta. Rojêk Xalê mi derheqî terteleiyê Şêx Seîd de ma rê behsê yew mesela kerd. Mi na mesela verê sey röpörtaj qeyd kerda. Bacê ez ewnîyaya sey roportaj nêbeno, mi sey hîkaye nuşt. Aye Hîkaye bi nameyî “Astarê Warê Ma” kovara Vate de ameyî neşir kerdiş. Na Hîkayeya mina verên a. Na hîkaye de ez behse zulm û zordariye dewlet kena, eza û cefa ke şarî ma wextî serewedarişê Şêx Seîd de û cuwa pey ciwîyayo, nînan ana ziwan. Derheqî wextî serewedartişê Şêx Seîd de hîkayeyî minî bîn zî estî. Keyeyî ma hemin de yew hîkaye esta. Tarîxî ma de, ciwîyayişî ma de zaf dejî estî. No ridra hîkayeyanî mi de zaf keyfweşî çîn a. Ez xo sey yew vatox hesibnena. Ez yew hedîse gena û dormareyî na hîkaye de rewşê sosyal, kulturî, sosyolojîk û cematî yê o wext ana ziwan, ez cematî o wext sero agahî dana wendoxan. Babetî taye hîkayeyanî mi tarîxîyî, taye hedîseyan zî ez bi xo ciwîyaya. Ez şexsî çend karakteran de behsê ê hedîseyan kena. Serrî mi 50 vîyartî, hinî taye hedîseyî ke ez ciwîyaya zî bîye tarîx, xeberê neslanî neweyan o wext ra zaf çîna. Mi waşt şarî ma, neslî neweyî, nê meseleyan bizanî, wa tarîxî xo bimusî. Mi zaf hîkayeyî aktul nênuştî, mi waşt ke tarîx sero vinderî.

6-) Şima kîtabî “Grev” de wendoxan ra çi pawenî?

Mi hîkayeyanî xo de zereyî mi de ço esto nuşt o. Ez wendoxan ra zaf çi nêpawena, ê hîkayeyan ra çita fam kenî, hîkayeyî seba înan çi îfade kenî, ganî ê bi xo bizanî. Her kes hîkaye ra yew çi fam keno, no zî normal o. Ez wazena wendoxî tarîxî xo bizanî. Mi rewşê o wextî arda çîmanî înan vero. Mi waşt wendoxî zî înan bizanî û kokî xo ra cîya nêbî. Hetî edebî ra fam kerdişê wendoxan, zereya înan de peyda beno. Kes nêşkeno mudaxaleyî zerreyî kesî bikero. Mi tena çîyî ke dîyî û eşnawitî nêyî ardî çîmanî wendoxan vero. La ez wendoxan ra zaf çîyanî weş eşnawena, no zî mi zaf keyfweş keno. Dêrsim ra, Sorek ra, Koçgîrî ra wendoxî mi rê nusenî, vanî ma hîkayeyî to wendî û ma fam kerd. No yew çîyo zaf rind o, faydeyî standartîzasyon nîşanî ma dano. Pero bîn ra zaf wendoxan mirê nuşt, yan zî vato, “Mi hîkayeyanî to de xo dîy, wexto ke mi wendî, ez kewta mîyanî hîkaye, mi o wext, ê însanî ardî xo çîmanî vero”. Wexto ke ez înan eşnawena, ez vînena ke hîkayeyî resayî gayeyî xo.

7-) Şima xebatê Wayê Hot Brayûn, Filît û Gulîzar, Arwunçî û Lûy, Deyîrî Çewlîgî de kulturî ma yo vînbîyaye reyna ard vernî ma. Kesî ke biwazî nê xebatan bikerî, ti înan rê çi peşnîyar kenî?

Ez nuştoxan rê peşnîyar kena ke vercû gureyî xo ciddî bikerî, badê seba xebata metodolojî bimusî. Kam ware de nusenî, metodî karî xebatê no wareyî bimusî. Eke karî arêdayîşî keno, ganî metodanî arêdayîşî sero cigereyîş bikero û materyalî xo zî çimeyo esasî ra, yanî bingeh ra bigero. Wazenê deyîr bî, sonikî bî, nengi bî, zoti bî, çi benî wa bibî. Ganî şîyerî însananî zanayanî het, înan de qisey bikerî û qeyd bikerî. Eke estî cîya cîya versiyonanî înan bigerî. No derheq de, di metodî estî, ya merdim heme versiyonan geno, yan zî heme versiyonan ano pêhet, înan ra yew sentez virazeno. Mi sonikî seni goştarî kerdî, mi o qeyde nuştî, la mi goreyî qabilîyetî xo biney sus kerdî, dîalog kerdî mîyanî nuştîş û çîyî bînî. Deyîran de zî mi heme versiyonî înan nuştî. Ewro teknolojî zaf verd şîya, îmkan zaf bîyî, her kes eşkeno, telefonî xo bigero û şîyero dewan de karî arêdayîşê bikero. Taye cigêrayîşan de ez vînena ke deyîrî yan xelet yan zî nêmcet yenî wendiş. Ganî merdim dîqatî çîyanî winayinan bikero, nînan sero rind vîndero. Her kes ganî xo rê yew metodî xebat bivîjno.

8-)Şima xebatê Peter J. A. Lerch ser xebitîyayî. Goreya şima xebatê Peter J.A.Lerch seba Zazayan çi îfade kenê?

Goreyî zanayê ma teksto kirdkî raya verên ziwan zanayê rus Peter.A.J .Lerch nuşto. Peter Lerch serrê 1856 de gîredayê wîlayetê Smolonskî, Roslow de 3 Çewlîgîjan de qisêkeno. Aqademiya Qraliyet Peter Lerch şaweno îta ke o kurdan de qisê bikero, çunke ey no aqademî de kurdî sero xebat kerdênî. Peter Lerch nê Çewlîgîjan de qisêkeno û înan ra tayê sonikan û hîkayeyan geno. O nê nuşteyan cuwa pey bi nameyî „Kurdan û Keldaniyanê Îranî yê Bakurî ser o cigereyîşî“ sey kîtab çap keno.. Peter Lerch o wext nê tekstan bi yew alfabe ya husuî nûseno. Nameyî na Alfabe “Alfabeya lînguîstîk ya Lepsîus” ya. Raya verên nuştox M. Malmîsanîj nê tekstan ra taye bi alfabe kurdî nuştî û 1985 de kovara Enstîtuya Kurdî “Hevî” de kerdî vila. Cuwa pey serranî 1990 de mi pîyerê nê tekstan çarnayî alfabe kurdî û rojnameyî “Azadî” de kerdî vila. Îtya de 3 sonikî, 3 meseleyî derheqî koxeyî mîyanî eşîran de û yew roportaj esto.

Ez cuwa pey hususî heme xebatê Peter Lerch yê kurdolojî sero xebitîyaya. Mi no derheq de Konferansê Kurdolojî yê Zaningehê Hekarî de yew peşkeşkerdiş viraşt. Peter Lech derheqê xebatê xo de yew raport dayo Aqademî, mi no raport zî çarna tirkî û kirdkî.

Penî de mi bi nameyê “Xebatê Peter J. A. Lerch yê Kurdolojî” yew kîtab nuşt. No kîtab nêzdî de çap beno.

9-) Ma zanî ke şima tena edebîyat nênuşt. Yew kîtabî şima yo tarîxî zî esto. Nameyî kîtabî şima “ Hareketî Şeyh Seid – Bi Vatişî Şahadan” o. Şima no kîtabî de hete objektîfî ra senî yew rayîr teqîp kerd?

Ez dîrokzan nîya. Ez vajî ez dirokzana xelet beno. La bêlê tarîxo gayrî – resmî (nêfermî) sero alaqaşê mi zaf a. Mi her wext derheqî tarîxî Kurdîstan de çî kîtabo baş dîyo, wendo. Ez nika zî zaf kîtabanî vîrameyişî wanena. Tarîxî hareketî Kurdîstan yê 200 serranî peyênan û hususî meseleya Şêx Seîd seba mi zaf muhîm a. Mi xo dîyo - nêdîyo, cemat ma de terteleşê Şêx Seîd ra bahs bîyenî. No tertele de dewa ma heme ameya vêşnayış. Zafê dewijî ma zî pê sunguyana ameyî kiştiş. Cinî Yado Tellî dewijê ma ya. O ridra pîlanî ma Yado sinasnayenî. Mi bi xo zî taye merdimî ke hereketê Şex Seîd de ca girewtibi, dîbî û te de qisey kerdibi. Hereketê Şex Seîd, zulmî dewlet û egîdê Yado û embazanî ey mi sero de zaf tesîr kerdibi.

Ez verî ke şîyerî Almanya, heta o wext mi derheqî Şex Seîd û Dersim de tena kîtabî tirkan, çimeyî tarîxo – resmî wendibî. Mi Ewropa de ca de kîtabî “1925 Kürt Halk Hareketi – Hereketa Şarî Kurd 1925” û kîtabî Nurî Dersimî “Kurdistan Tarihin de Dersim” wendî. Badê mi hususî Hereketê 1925 sero cigêrayiş viraşt û no nuşteyî xo o wext kovara “DENG” de neşir kerd. Cuwa pey zî mi no derheq de dest bi roportajan kerd. Roportajo verên mi 1992 de dewê Şargeyî de Hecî Zulfî de viraşt. Hecî Zulfî Şarge ra pa Yado û Şex Şerîfa şibi Xarpêt, badê zî hewt serrî hepîsxane de mendibi. Mi roportajî sey orîjînal neşir kerdî, mi qet midaxeleyî roportajan nêkerd, mi nê qet nêbedilnayî, înan se vato, mi eynî o qeyde zî nuşt. Mi o nuşteyî xo zî goreyî belgeyan nuşt, qet yew çî xirabe nêkerdo. Goreyî mi ganî xebata tarîxî objektîf bo. Nuşteyî kesî namusî kesî yo. Yew nuşttox nêşkeno goreyî îdeolojîyê xo roportajan bibedilno.

10-) Newe xebatî şima estî? Eke şima xebat kenî, senî yew xebat fikirîyênî?

Kîtabî mino derheqî xebatê kurdolojî yê Peter J. A. Lerch sero qedîyayo, ho weşanxane de, însalah nêzdî ra yeno çap kerdiş. Xebatê mina pa Grûba Xebatê ya Vate ha dom kena. Na xebat seba mi yew xebata daîmî ya. Ez nuştîşî hîkayeyan zî ramnena. Nika di hîkaye mi estî, heta des hîkayeyî bibî, ez o wext sey kîtab çap kena. Ez nêzdîyî 25 serrîyo ke roportajan virazena. Hema hema her ware de hem bi trikî, hem kurmancî, hem zî kirdkî röportajî mi estî. Ez wazena nê roportajanî xo goreyî yew sîstem sey kîtaban çap bikerî. Yew zî ez wazena roman binusî.

Îlave 2: Heyatê Ey Ser Terraqe³⁰⁶

1. **Keremî xo eşkenî ma rê qîştî xo ra bahs bikerî?**
2. **Dewe Kur senî yew çayî û erdî ey, ekonomîye ey, pawiteşê merdimî ey senîyî?**
3. **Keyê xo ra (pîleyî keyeyî xo û birayeyî xo, wayeyî xo, kam wazenî ey ra) ma rê eşkenî malumat bidî?**
4. **Qîştî xo de kamcî hedîseyan to re tesîr kerdî?**

Ez dewa Çewlig Kur de ameya dinya. Goreyê vateyî dadîya mi ez wextê filhanan de ameya dinya. Ma het yegayan yew serr ramenê, yew serr arisnenê. Yegaye ke arisîyayê aşme elul de vercu awe danê û cuwa pey ramenê. Nê karê awedayîş û citra vanê wextê filhanan. Goreyê perskerdişî mi ez serra 1960 de ameya dinya, la ez nifus de sey 21.03.1963 ameya qeyd kerden.

Cînîya verên yê babîyê mi mirena. Aye ra yew lac û yew kena bî. Cuwa pey babîyê mi dadîyê mi de zewicîyeno. Dadîyê mi ra 7 lacî 2 kêneyî ameyî dinya, la 3 lacî û 1 kena merd, ma 4 lacî , 1 kena mendê.

Ez nêzdîyê yew serre bîya, mîyanê dew de, yew koxeyo beyntarê merdimanê ma û dewijan de gilçiceyê (Lacê dadî mino pîl) dadî mi kişîya. Nameyê ey “Nuretîn” bi. Ey ra pey dadî mi ra 2 lacî ameyî dinya, nemê herdîyan zî “Nuretîn” bi, la her di zî merdê.

1915/ 16 de wexto ke Rus heta nêzdîyê Çewlîg yenê, zafê Kurijî bar kenê şinê Xarpêt. Pîrîkê Mî (Babîyê Babî mi) zî şino Xarpêt. Nameyê babîyê babî mi Mustafa bi, ti ra Mist Sêdxûnûn vacîyayeni. La babîyê mi nêşino Xarpêt, Babîyê waya xo het de maneno. Waya ey dewa Xezik de zewecnaye bîye. Nameyê aye Qumrî bi. Wexto ke

³⁰⁶ Seyîdxan Kurij, Heyatê Ey Ser Terraqe, Çewlîk, 05/07/2024

qica aye ya hîreyin hewt rojî bena, aye mirena. Babîyê mi na kena (Qumrî) wîye keno. Mist Sêdxûnûn yew mudet Xarpet de maneno. Yew ema mi uca de zewicîyena, ma na ema xo qet nêdiy. Namê aye Şemşul bîya. Wexto ke hezî Şêx Seîd binê emirî Şêç Şerîf û Yado şinê Xarpet û cuwa pey mecbur manenê ke Xarpet terk bikerê, hîni uca ciwîyayanê kurdan zehmet beno. Nayê sero Pîrîkê mi û zafê Kurijî tepîya ageyrenê, yenê dewa xo.

Pîrîkê mi (Babîyê dadî mi) dewa Palî Wer ra bi. Nameyê babîyê dadî mi Ahmed bi, ti ra Ehmêd Suafû vacîyayeni. Seranê 1920` an de înan dewa xo pêrodayiş kerdibi, o ridra barkerdibi ameybî mintiqay ma. Mintiqaya ma ra vanê “Şîrnûn”. Dapîrê mi cuwaver mirena pîrîkê mi yew merdimê ma ya zewicîyeno. Dapîrê mi ra dadîya mi û yew lac bî. Nameyê damarîya dadîyê mi Xeyrîya bî. Mêrdeyê Xeyrîya yo verên Kurij bi û o 1925 de meselaya Şêx Seîd de kişiyabi. Nê mêrdeye ra 2 lac û 1 kenaya aye bî, Xeyrîya cuwa pey reyna zewicîyena. Nê mêrdê ra 2 lacî aye benê, la no mêrde zî mireno. Wexto ke Ehmêd Suafî Xeyrîya de zewicîyeno, 2 qicî pîrîkê mi, 5 qicî Xeyriya estê. Pero pîya yew ca de ciwiyenê. Xeyrîya Ehmêd Suafî ra zî 2 lacî , 2 kenayî ardî dinya. Semedo ke dewa ma de araziya pîrîkê mi çin bi, ey tucarê kerdenî. Amnan dew de mendenî, zimistan şîyenî Elaziğ. Dadîya mi hetta ke babî mi de zewicîyena amnan dew de, zimistan şaristan de ciwiyena. O ridra aye Tirkî zanayeni, cuyê şaristan nas kerdenî. Ma rê qalê cuye şaristan yê 1940`an, pereyanê o wext kerdenî.

Mi ra pey yew waya mi û yew birayê (Nuretîn) mi merdê, 6 serr tewr qic ezbiya, cuwa pey yew biryê mi ame dinya, o zî Nuretîn bi, la o 16 serre merd. Semedo ke pîrîkê mi û xalê mi, hem birayê dadî mi, hem zî wayê dadî mi bajar de bî. Ez zimistana pa dadîyê xo ya şîyenê Elaziğ. Ma keyê pîrîkê mi de mendenê, la uca zaf merdimê ma bîye, hemeyan ma dawet kerdenê, ma şîyenê keyeyanê înan. O ridra mi heme merdimê ma nas kerdenê.

Yew emê (Waka babî mi) mi mirena, 1 lac 2 kenayê aye estbîy. Wexto ke ema mi mirena 1 kenaya aye (Qumrî) 7 rojî bîya. Babî mi aye ano xo het. Aye zî keyê ma de bena pîl û 1 lacê Xeyrîya (Şerîf) de zewicîyena. Ma ti ra vatenê “Emê”. Ê zî Xarpet de mendenê. Ma Xarpet de kêyê înan de zî mendenê.

Heme wayê û birayê dadî mi, Emê mina Qumrî pa qicanê xo ya amnanan ameyenê keyê ma. Ez hama 1 serre bîya birayê mino pîl (Direh) zewecîya bi. 1 waka mi (Zêr) zî zewecîyaybî. Mi a waka xo qet keyê de nêdiy. Waka mina Zêr dewa Emtax de

zewecîyê bîye. Ma her wext şîyenê Emtax, ya û qicê aye zî her wext ameyenê keyê ma. Keyê ma de 1 veyvê ma zî bîye. Banê ma 2 çime bi, bin de axurê heywanan bi. Berê ma axurê bizanê ma sero de abînî. Amnanan ma heme pa misafirên xo ya uca de, yanî tebera rakewtenê. Ma her aman bi darana o axur sero yew kom viraştenê, nan û werd uca de potenê. Ma amnan yew qeflê însan tebera binê tîja aşm de rakewtenê. Ez na manzara xo vîra nêkena. Nika wexto ke ez amnan şîna dew teber de rakewena.

Ez tehmîn kena ke 7 serranê xo ra pey mi bizêkwanê kerd. Kuriyan pes wîye kerdenê. Ma tena bize wîye kerdenê û diwarê ma yo gayîn estbi. Kur de çend keyeyan pesî înan zaf bi, ma nê kêyeyan ra yew kêye bî. Wexto ke ez şîyenî mektebo ewln zî mi amnanan bizêkwanê kerdenê. 6 -7 kêyeyan pesê xo kerdenê têmîyan û kerdenê dor, her roj yew şîyenê pes hetî, yan zî şîwan girewtenê. Her serr pesê ma, yê 3 apanê mi û 3-4 dezayanê ma têmîyan de bi û yew şîwane ma bi. Dewanê Palî ra yew şîwane ame şî pesê ma vero û o dewa ma de mend, hinî her serr o şîyenî pesê ma vero. Bolê ma de pesê 7-8 keyeyan estbi. Ma 7-8 bizêkwan pîya bî, la ez û hîrye dezayê xo ma her wext pîya bî. Ma Kêyê Seyîdxanan tena yew mexla de mendenê, fecîrê sibayî de, saet 5-6 de, ma bizêk û varekê xo pîya vetenê teber, şand pîya ardenê kêye. Fecîrê sibayî de dadîya mi serê şîfî, torak û nanê toqî kerdenî boxça, mi boxçaya xo girewtenî kewtenî teber. Ma bizêk çîrnayenê, tîje ke biney bîyeni berz, ma heme bizêkwan ronîştenê û pîya sipare werdenê. Nêmroj pes ameyenê hel, berîvan ameyenê pes ditiyenê. Ditişê pesî ra pey ma bizêk kerdenê mîyanê pesî. Bizêkan û varekan guwanê dadî xo sipitenê û reyna ê pesî ra cîya kerdenê. Reyna heta şand ma niqatê bizêkan bîyenê. Şand berîvan ameyenê pes ditiyenê. Ma cuwa pey bizêk kerdenê mîyanê pesî û mîyan ra vetenê û berdenê keyê. Ma bizêkan vero zaf kay kaykerdenê. Beynntarê bolan de koxe bîyenê, ma bizêkwanan zaf yew bîn pêrodayene. Ma û bizêkwananê dewanî bînan pêrodayiş kerdenê. Ma payîz bizêk kerdenê mîyanê pesî û hinî karê ma qedîyayenê. La pîlanê ma xele çînayenê, velg birnayenê, semedê zimistana kolî birnayenê. Mi babîyê xo rê û birayanê xo rê nêmroj taşt berdenê û mi înan rê ardim kerdenê. Ma cuwen çarnayeni, ma het gayan cuwen çarnayenê. Ma zaf rey çend qicî pîya niştenê meşuen sero û cuwen çarnayenê. Ma nayê ra zaf heskerdenê, taybetî zî kuzenê mi ke şaristan ra amebî, înan zaf heskerdenê ke meşuen sero ronîşî. Semedo ke ma bize kerdenê weye, velg zaf muhîm bi. Ma yew qisimî velgê xo bi heran ardenê, yew qisim zî cayanê berzan de bi, herî îtya nêresayenê. No ridra ma zimistan bi tawikan ardenê. Ez zaf babîyê xo û birayanê xo ra pîya şîya

tawikî. Ma wextê çînayîşê vaşan û xeleyan û birnayîşê velgan mişag tepîştênê. Mişage cuye ma de yew cayo zaf muhîm girewtenê. Mişagan pereyî nêgirewtenê. Heme dewijî yew bîn rê şîyenê mişagey. Heta dewanê bînan ra zî mişag ameyênê.

Amnanan zaf kuzenê mi şaristan ra ameyênê, bîyenê misafirê ma, la Emê mina Qumrî hema hema heme amnan pa qicanê xo ya keyê ma de bî. Lacê aye Mehmet hem mina pîya ameyênê bizêkan vero, hem zî her tim pîya bî.

Babîyê mi ra vatenê El Mist Sêdxûnûn (Elîyê Mistefayî Seyîdxanan). 6 birayî 2 wayî babîyê mi est bî, la wexto ke ez resaya ci 5 birayê ey estbîy. 1 Apê mi û 2 Emê mi merdibî. Apê mi xalê mina zewicîyaye bi û Xarpêt de ciwiyayenî, 1 Apê mi qet nêzewicîya. Ma û hîrê apê mi yew mexla de ronîştênê. Mexlaya ma ra vatenê “ Duêşê Sêdxûnûn”. Babîyê mi westayê dêsan bi, banî viraştênî. La tena dêskar nêbi, herçi destê ey ra ameyne, berî, pencereyî, koçikî, saweyî, hema hema her çi viraştênê. Yew apê mi zî westayê dêsan bi. Hema hema zafê bananî mintiqaya ma babîyê mi, Apê mi û embazanê înan viraştibî. O ridra mintiqa de babîyê mi ameyênê nas kerdên. Babîyê mi tewr pîlê birayan bi.

Babîyê hem pîlê Sêyîdxana bi, hem zî pîlê Erfûnan bi. Heme karanê dew de , mesela tesbît kerdişê wextî ware şîyayîşî, rotişê koyî de, bi nameyê Erfûn babîyê mi qal kerdênê. Erdê Kur zaf gird o, no ridra ma koyê xo rotenê koçberan, ê ameyênê amnan pesê xo îtya de çirnayênê.

Kurde çend taxe bîye, înan ra yew zî taxa ma bîye. Taxa ma ra “Duêşê Sêdxûnûn” vacîyayênê. Kur ra yew merdimê ma (Ahmed) û yewna merdim (Suleyman) Şêx Alî Septî ht de wendibi û her de sey xelîfeyê Şêx Alî Septî ameyebî wezîfedar kerdên. Turbeyê Şêx Ahmedî Kurdî ho Harput de, ê Şêx Suleyman ho Sencek de. Torananê Şêx Suleyman ra Hecî Fadlî Kur de ciwîyayenî û lacê ey Mala Husen malayê Kuri bi. Banê înanî camîya zeleşnaye bi. Yew wadeyê înanî ra Hucra vacîyayênê û sey wadeyê dew ameyênê şoxilnayan. Camerdî Kurijan şandan îtya de ronîştênê û sohbet kerdênê. La her taxe de zî yew keye de şarî a taxe ameyênê pêser û sohbet kerdênê.

Xortê Dewî zî zaf rey keyeyan dê cîya ameyênê pêser, ê cîya ronîştênê, ge -ge domîna kaykerdenê. Xortî mîyanê dew de verê Çira Husnayî de ameyênê pêsero û fikîrîyayênê gelo emşo şîyerê kam keye. Wexto ke ma qic bîye, ma zî xortan dima şîyenê, ma înana pîya şimi yew keye.

Semedo ke babî mi pîlê birayan bi, heme Seyîdxanan keyê ma de ameyenê pêser, cînîyî, qicî, camerdî, herkes. Verecu Duêşê Sêdxûnûn de tena keye ma de yew radyoya Grundig bîye. O wext bi Kurdî Radyoya Erîvan, Dengê Kurdîsan û Radyoya Baxdat bîye. Her şand heme merdimê ma ameyenê keyê ma û wextê radyo pawitenê. Çiko yeno mi vîr, nameyê sey Mehmed arif Cîzrewî, Kawis Axa, Merhem Xan, Ayşe Şan û tayê bîn bi. Çünke her şand taye nameyê ameyenê wenden û cuwa pey nê hunermedan deyirî vatenê.

Qicîye mi de Xalê Şerîf yew pîqap û pilaqê Kurdî ardî keye ma. Mi reya verên o wext pîqap dîye û plaqan de Kurdî goştarî kerd. Nê plaqê Ayşe Şan, Mahmut Kizil ûyb. yê 45 bîye. Mi ver cu plaqê Kurdî, cuwa pey yê Tirkî goştarî kerdî.

Pêro bîn apanê mi û dewijanê bînan, ge – ge misafiranê xerîban, heta ereyê şew sohbet kerdenê. Nê sohbetan zaf qalê serewedartişê 1925î (Hereketa Şêx Seîd) bîyene. Yew per ra zulmê dewletîmî, rijnayenê û vêşnayenê dewan, kiştenê kurdan ameyenê qal kerden. Pero bîn egîte Yado (Yadê Mehmudî Ebasî), Sehdîn Telhê (Sadîyê Talha) û embazanê înan ameyenê qal kerden. Ma nê sohbetan zaf nameyê Şêx Seîd û Şêx Şerîf zî eşnawitenê, la qehremanê ma yo tor gird Yado bi.

Ancî zafê nê şewan de sonikî û destanî vacîyayenê. Apê mi (Mehemedê Sêdxunun) profosyonel yew sonikvaj û destanvaj bi. Ey hem pîlan rê, hem zî ma qıcan rê sonikî û destanî vatenê. Eger keso xêrîb çîn bîyeni, camerdî, qicî, cînîyî heme pîya ronîştenê. Apê heme destanê kurdan (Mem û Zîn, Sîyabedn û Xece ûyb) vatenê, ey cengî Hz. Alî, Batal Gazî ûyb zî vatenê. Sey zafê qıcanî Kurdîstanî mi zî qicîye xo de şewanî zimistanî ê dergan de pîlanî xo ra zaf sanikî goştarî kerdî. Apî mi, baykî mi, dadîyê mi û emkênayê mi hol sanikî vatêni. Sonikî ke mi cuwa pey nuşt heme mi qicîye xo de goştarî kerdibî, la reyna zî sonikvajî dayî qal kerdiş, qeyd kerdî û wina nuştî.

Mi 1 waka xo qet keye de nêdîy, a zaf rew zewicîyayebî. Babîyê mi pereyî dayebî birayê mino pîl (Diryeh), ey karê produksîyonê tuxla kerdenê. Ez cêr de taybetî behsê nê karî bikerî. Diryeh amnana ge Xarpet, ge Çewlîg, ge Darahênî de no kar kerdenî, hema hema 30 kes ey het de xebitîyayenê. Karê produksîyonê tuxla 3 aşm ramitenî, la amade kerden û rotişê tuxlayî heme serr dekerdenî. Yew kekê mi (Seîd) ez kewte sinifê didin şî esker. O esker de şofortîye musa. O eskerê ra pey Çewlîg de ehlîyeta wesitaya giran girewt û hinî zaf kêye de nêmend. 1971`de Xarpet`de kamyonê xalanê mi de şofortîyê kerd, uca de zewicîya û uca de mend. Ez heme mektebo ewilîn nêşibîya yew

kekê mi (Lutfü) şibi mektebo mîyanen. 1964-65 de dewa ma ra reya verên çend wendekar Xarpêt de şîbî mektebo mîyanen. La înan ra bê kekê mi kesî nêwend. Kekê mi Xarpêt keyê ema mina Qumrî mendibi. Lacî Qumrî Mahmut Celayir zî embazê birayê mi bi. Înan Xarpêt de pîya 3 serrî mektebo mîyanen wend, cuwa pey birayê mi Tuncelî de mektebê milimîye de wend, Mahmut zî Tuncelî de Lîse wend. Her di zî Tunceli de mektebo leylî (yatuli) de bîye. Kekê çend serrî mektebo ewilîn de malimê kerd, bade cu Enstituye Perwerde yê Dîyarbekîr de (Diyarbakir Eğitim Enstitüsü) beşê matematikî wend. Ey 1978 ra heta teqwitbîyayişî xo yew demo kilm Xarpêt de, demo bîn Mersîn de lîseyan de dersê matematîk da. La eynî wext de zî semedê îmtîhanê unîversîteya dersa taybet da. Heta emseo dersxaneyê ey bi, taybet dersê matematîk dayenî wendekar. Mahmut Celayir Tatbikî Güzel sanatlar Akademi wend. O ewro zî yew resamo meşhur o. Kur ra verî nê di kesan wend. Nê her di kesî her tim bîye îdolê mi. 1 kekê mi (Fikrî) îmtîhanê Maarîf Kolejî yê Diyarbakîr qezenc kerd, çend aşm wend. Roşanê Cumhurîyet de ame kêye, dadîyê mi reyna nêşawit mekteb. Fikrî 1974 de şî esker, eskerê ra pey o zî ame Xarpêt. Ey TEK de sey memur dest bi kar kerd. Cuwa pey teber ra dîplômaya mektebo mîyanen û lise girewt, Universîte Anadolu de 2 serri qisimê malîye wend. O TEK de bi Mudurê Çimeyanê İnsanî (İnsan Kaynakları Müdürü), îta ra bi teqwit, nika ho Xarpêt de.

Aşmê çele 1973 de yew qezaya trafik de dadîyê mi merd, kekê mi Fikrî bi birîndar. Ez waya xo (Halîme) û birayê xo (Nurefîn) ma dew de bîye. Ez payîzê 1973 Xarpêt de şîya mektebo mîyanen. Yew serr cuwa pey babîyê mi reyna zewicîya, la na cînî ra qicî nêbîy. Diryeh 1970 de ma ra cîya bi. Keyê ma babîyê mi, cînîya ey, 1 waka mi û 1 birayê mi mendibî. Birayê mi mektebo ewilin dima çend sserrî medreseyan de wend. Teber ra dîplomaya mektebo mîyanen girewt waştênî yê Imam Hatîp zî bîgero, la 1984 de yew qezaya trafik de merd. Waka mi zewcîyay şî Çewlîg, bîye waha qican, nika ha Çewlîg de cuyena.

Babîyê mi zî, Dadîyê mi zî insanê zaf hol bîye. Her di insanê bi merhamet, zervêşaye, zertenik, fedekar û destakerde bîye. Înan insanan rê zaf ardim kerdo. Heta nika ge- ge ez taye merdiman vînena, qet merdimê ma nêyî, qalê holê Babîyê mi zî, Dadîyê mi kenê. Mesela vanê “Babîyê to ma rê ardim kerdo, Dadîyê to wina çî dayo ma”. O wext insan zaf feqîr bîye, semedo ke halê babîyê mi hol bi, însana rê zaf ardim kerdo. Dadîyê mi kam kewto tengune ci rê ardim kerdo. Zaf pesê ma bi, zaf qatixê ma

bi, la ma qet qatix nêrotênê. Dadîyê rûn, penîr, toraq dayênê merdimanê ma, heta ge-ge înan rê qowirme zî viraştênî. Keyê ma ra qet misafir kê m nêbiyenê. Her roja îni miheqeq babîyê mi camî ra misafir ardenê keye. Dadîyê mi zaf sexî bîye, qet çimtengîyê nêkerdenî û zaf hol misafir wedaritenî. Xo ra no ridra zaf misafir ameyênê keyê ma.

Babîyê mi zaf yaran bi, zaf yarenîye kerdenê. Yarenîye ey zaf jîr bîye, zaf espirîyê baqil kerdenê. Kam cemat de ronîştene, taybet xortan waştênê ke o qal bikero, ê bihuyê. Heta nika zî dewijî behsê qalanê ey kenê. Babîyê mi zaf zî jîr (baqil) bi. Ma qicî dormareyê xo de ardenê pêser , mar persanê matematîkî persayênê. Nê persê denklêmê zaf nêzanayen (Çok bilinmiyenli denklem. Ez cuwa pey îmtîhanê Unîversîte de raştê nê persan ameya. Dadîyê mi zaf zervêşaye û zertenik bîye. Kîştîşê lacê aye yo verên aye sero de zaf tesîr kerdibi. Heta penîye cuye xo aye cayê kîştîşê lacî xo ra nêşî. No ca tam mîyanê dewî bi, la ancî zî a qet uca ra ranivîyart. No ridra zî qicanê xo ra zaf heskerdenî. Her wext çimê aye qicanê aye sero bîye. Aye tim tersaynî ke lacê aye yew çîyo nêbaş bikerî, çend rey ma yo dewijanê bînan pêrodayiş kerd. Her rey babîyê mi û taybet zî dadîyê mi manî bîyê, nêverda kekê mi teba bikerê.

Dewa Kur wisarê 1925î de binkewtîşê kurdan ra pey ameyebî vêşnayan û 33 camedî ameyebî kîştîş.

Kur wextê qicîye mi de 70 – 80 keye bibi û çahar baxir bîye (Erfûn, Bekûn, Binatûn, Nebûn). Heme karanê dew de her baxir hetê 1 kesî ra ameyênê temsîl kerden. Nameyê baxira ma “Erfûn” o.

Kur ha binê yew koyî de. Nameyê nê koyî Kereyê Bilbilûn o. Bakûrê Kurî de dewa Şargeyî esta. Rayirê Xarpet -Çewigî Şarge ra vîyareno. Beyntareyê Kur û Şargeyî bir (daristan) o. Hetê Başûrî Kur de dewa Kuermûn esta. Beyntareyê Kur û Kuermûn berz o û erdo rut o. Hetê Rojhelatê Kurd de dewê Qeldar (Qeldar, mezraya Kur a) û Emtax estê. No beyntare de hegayî û mergî estê. Hetê Rojawanê Kur ginena sinorê Palî û Depî rê. Noh et zî berz o û erdo rût o.

Kurijan hîna zaf pes kedenê wîye. Çend wareyê Kurî estbîy (Wareyê Pey Kerûn, Qeregual, Wep, Duêşun Warê Malay, Çarçime, Yegay Sayer uyb). Kurijî emnanan çend aşm şîyenê wareyan. Kurijan renc zî kerdenê. Xele, wisare, lazut , argud ramitenê. Pero bîn mergê zaf bîye, vaş çînayênê û zimistan dayênê heywanan. Payîz hetê bir de velg çînayênê û zimistan dayanê bizan.

1960 ra pey zafê merdimanê ma û taye Kurijanê bînan semedê xebat kerdişa bar kerdibi şîbî Xarpet. Çünke Xarpet mintiqa de yew bajaro gird bi û îtya de taye fabrîkayî (Şeker, Çimento, Azot, Îplîk) ameyebi awan kerden. No ridra teberê xalanê mi de zaf merdimê ma yê bîn zî Xarpet de ciwîyayenê. Heme Kurijî amnanan ameyene dew. Zafê qicê înan embazê ma bîye. Ma amnan dew de pîya kaykerdenê, ma lacî û keneyî pîya dereyanê dewî de kewtenê awe, ma pîya asnaw kerdenê. Lacî û keneyî ke şaristan ra ameyenê, ê zî ma ya pîya ameyenê ware, ma ya pîya ameyenê bizêkan, vareyan vero.

Kurijî ke dew de ciwîyayenê, ê zî amnan şîyenê Xarpet de Ocaxanê Tuxla de kar kerdenê. Serranê 1980 ra pey rayîrê Almanya abi, zafê Kurijan şîye Alamnya yew mudet xebitîyayê û tepîya ameyê, yew qisim uca de mendê. Taye xort zî amnanan şinî şaristananê girdan de xebitîyenê.

Nê serranê peyênan de kes renc nêkeno, dew de tena 6-7 keye pes wîye keno. Zafê dewijan şaristan de zî yew banê xo esto. Kur amnan bena nêzdî 150 keye. Kurijî ke teqwit bîye, Kurijanê teberî zafê înan dew de ban viraştö, ê amnan dew de , zimistan bajar de ronîşenê.

5 Qıştî xo de kamcî hedîseyan to re tesîr kerdî?

Semedo ke yew kekê mi amebi kiştîş, dadîyê birîndar bîye. Aye derdê xo kesî ra nêvatenê, la mi fehm kerdenê ke birîndar a. Aye tim fikar kerdenî, aye tersayenî ke kekê mi pêrodayiw bikerê, çîyo xirab bibo. Ma qican zî pêrodayiş kerdenê. Ez û dezayê xo ma tim pîya bîye. Dw de embazê mi yê bîn zî bîye. Ma qicanê dewanî bînan de zî pêrodayiş kerdenê.

1971 de Çewlîg de banlêrz bi, ez nê banlerzî ciwîyaya. Banê ma zî ricîya, ma yew mudet tebera rakewtî. Kizilay çadirî, batanîyeyî û çîyê binî daye ma. Heme erzaq mekteb ra bîyenê vila. Ez bizêkwan bîya. Reya verên o wext Helîkopter ameyî dewi. Ma remayî şîyê verê mektebî de ewnîyayê helîkopter ra.

Ma mîyanê mergan de bîye Qerwelûn ra yew merdim (Yaşar) ma ver ra vîyart, bi estoran vaş berdenê dewa xo. Mi no merdim cuwa vero Xarpet de keyê ema xo ya Qumrî de dîbi. Heta babîyê mi ra vatibi, “ Xal Alî dê biney qal bikeri, ma bihuyî”. Çend saet cuwa pey xeber ameyê ke çat rayîrê qerwelû – Çekûn (Rayîrê Xarpet – Çewlîg) de Yaşar pa 3 tenana ameyo kiştîş. Cuwa pey xortanê ma deyrî eşî înan sero. Çend xortê Kurijî estbîy, înan her hedîse sero deyrî viraştênê.

Ez heşt- new serre bîya, şand bi, ma ode kay kerdenê, nişka ve ra yew teqayiw bi û lamba xow ra şîye. Yew qeî ginay dadîya mi rê, wexto ke biney bi roşn, mi kekê xo (Saîd) mîyanê gonî de dîy. Her cayê ey ra gonî ameyenê, la dadîya mi ra vatenî, “ Meters teba çin o, ez hol a). Kekê mi bi xo fişek viraştibi û waştibi na fiwek biceribno, la fişek tifing parçe parçe kerdibi, parçeyê tifingî kewtibî leşa kekê mi. Helbet o nêşi doktor, keye de ame derman kerdiş û wina bi weş.

Ez tehmîn kena ez 10 serre bîya, ma pey dew de bizêkan vero bîye, virye da banê ma rê. Ez şîya keye ke dadîya mi ha erd de. Dadîyê mi zerreyê banî de bî. Virye lacin ra şibi war, dabi dadîyê mi rê. Dadîyê mi bî bîrindar, la yew mudet cuwa pey bî weş. Mî na bêxemê û cesaretî kekê xo qet xo vîra nêkerd.

31.12.1972 de dadîyê mi û kekê mi (Fîkrî) semedê zîyaret kerdişî xala mi şîye Çewlîg. O şand ma verê berî de kay kerdenê, ma dîye ke verroj ra yew Jeep ha yena dew. Semedê Kurijan verroj zaf muhîm o. Verroj rayîrê beyntarê Kur û Şarge yo. Wexto ke merdim kewt dîyarê verrojî Kur aysena. O ridra deyiran de verroj zaf vîyareno. Zimistan qet wesaît nêameyene dew, ma vazdayê şîye verê mektebî. Na Jeep gazî ardibî ke dadîyê qeza kerda. Ez nêzana çiças wext vîyar, tena yeno mi vîr ke Xarpet ra cenazaya dadîyê mi ameyî.

5. Mektebê to dibistane çadeyib û to kamcî rewşe de wendî?

Serranê 1950 de Kur de mektebo ewilîn amebi awan kerden. Mi 1996 dest bi mektebo ewilîn kerd. Ma sinifa yewin de 3 kesî bîye. Tena 1 malimê ma bi, 5 sinif yew yew ca de bîye.

Wexto ke mi dest bi mektebo ewilîn kerd , mi biney Tirkî zanayenê. Çunke ez her zimistan pa dadîya xo ya şîyenî Xarpet, mi uca de Tirkî qal kerdenê. Pero bîn ra amnanan kuzenê mi ameyenê keyeyê ma, înan Kirdkî nêzanayenê, o ridra ma pîya Tirkî qîsey kerdenê. Sinifa yewin de her di embazê mi sinif de mendê, ez tena vîyarta sinifa didin. Ez heta ameya sinifa hîreyin heme mekteb de yew malimê ma estbi. Cuwa pey yewna yew mailm ame. Goreyê vîrê mi 1,2,3 pîya ders dîyenê, 4, 5 pîya des dîyenê. Sinifa 4. Ra nat yew embazê kekê (Lutfu) mi (Necdet Gönül) ame Kur, hinî ey ders da mi. Babîyê mi û Dadîyê mi zaf ey rê wayîrê kerd, o bi sey yew qicê keyeyî ma. Heta ke o merd alaqaaya ma ramit, sey yew kekê ma bi. Ez mekteb zaf hol bîya, zaf jîr bîya. Heme kekê mi mekteb de zaf hol bîye. Heme maliman mi ra zaf heskerdenê û vatenê , “ sewîyê to embazanê to ra zaf berz o”. Mi heme embazenê xo rê ardim kerdenê. Mi xo

vîra kerdo, la çend serrî cuwa vero, yew embaza mi va, “ tu matematîk de xetaya malimî vet ortê”. Ma ge – ge roşanan de dewanê cîranana pîya amyenê yew ca, pîya kay kerdenê, misabaqayê zanayîşî (Bilgi yarışması) kerdenê. O wext kuwayîşê wendekaran normal bi. Ez zaf jêhat bîya, la ancî zî ge-ge maliman sinif de her kes lapat kerdenê, ez zî pa lapat kerdenê. Maliman zaf cezayê giranî dayenê ma.

Nêzdîye dewa ma yew dew ra „Qerwêlûn“ yew malimê ma bi (Ahmet Batmaca). O zî cuwa pey bi embazê kekê mi. Ez wexto ke Unîverste de bîya, mi o İstanbul de dîy. Mi ra va, „ Matematîk tu zaf hol bi“. Hema zî ma yew bîn vînenê û mîyanê ma de yew alaqa ya zaf hol esta. Mi tim vatenê ez biwanî, ez dewra şîyerî mektebanê bînan.

Dew de çend dezayê mi û zaf embazê mi bîye. Amnanan ma pîya teber de kaykerdenê, ma pîya dereyan de kewtenê awe, ma masê tepîştênê, me kewtenê bostananma ge- ge şîyenê dewanê bînan. Zimistan ma bi qayaxan xo vewr sero xij kerdenê. Babîyê mi, mi rê û dezayanê mi rê dar ra kayix viraştênê, towikê qijkekî viraştênê. Zimistan ma bi qayaxan û towikan xo vewr sero xij kerdenê.

6. Mektebî Mîyan û Lîseyî to çade wendî û kamcî rewşe de wendî?

7. No prosesê de to keye xo û dewe xo de cîya mendî. No cîya mendîş seba to senî şîyî?

Mi payîzê 1973`de Xarpêt`de dest bi mektebo mîyanên (Orta Okul) kerd. Ez keyê Kekê xo (Saîd) de mendenî. O newe zewicîya bi. Wexto ke ey newe xo ra ban kîra kerd, ma pîya şîye binê banî. Kenaya înan a verên 1974 ameyî dinya, ez uca de bîya.

Nameyê mektebî mi “Devrim Ortaakulu” bi. Ma sinif de nêzdîye 60 kesi bîye. Mekteb de hem kurdê sunî hem zî kurdê elewî bîye. Xarpêt de kird (zaza) hîna zaf bîye. Zafanê kurdanê Dêrsim zî Kirdkî (Zazakî) qisey kerdenê. Mi reya verên îtya de kurdê elewî nas kerdî.

Ez mekteb de zaf hol bîya, dersê mi zaf hol bîye, mi hema hema her dewre de taqdîrname girewtênî. Ez û çend embazî dêrsimijî ma wendekaranî tor holan ra bîye. Sinifa ma de çend Kurdî ke hol Tirkî nêzanayenê estbîy. Wexto ke înan qisey kerdenê, hema sinif înan sero huyayenê. Sinifa yewin de yew stajyer ebukat (Abdulkadir Sari) kewtenê dursa ma ya îngîlîzî. No ebukat dewa depi sarcan ra bi. Dewa ma û Sarcan cîran ê. Ey her tim mi de Kirdkî qisey kerdenî, no mi rê zaf yew sereberzey bî. Yew rey wexto ke sinif de wendekarê kurd qisey kerd, wendekarî bîn huyayê, Abdulkadir Sari hers bi, “No embazê şîma hol Tirkî nêzano, Tirkî nêzanayîş yew xeta nîya” va. Mi zî

hol Tirkî nêzanayenê, la ancî ez her wext vecîyayenê texte , mi ders dayenê. O wext dersanê sey tarîh, sosyal bilgiler yê bînan de wendekarî vecîyayenê texte û ders dayenê.

Amnanê 1974î de ez şîya dew. Mi keye emzayê xo Mahmut Celayir ra çend kîtab (Hîkaye- roman) girewtî û wendî. Reya werên o wext mi dest bi wendişî kîtaban kerd.

1974`ra nat Tirkîye de reyna xebatanê politikî destpêkerd. Ez wexto ke sinifa didin de bîya, yew malimê ma, mi berd Ulku Ocaklari û îtya de çend kîtab dayî mi. Kîtabî Zîya Gökalp û nîjadperestanê tirkan bîye. Ez yew mudet bînê tesirî nê kîtaban de menda, la cuwa pey mi ferq kerdkê nê irkçitîyê tirkan kenê, tirka heme miletan ra berz qebûl kenê. No ridra ez lez înan ra dur kewta. Mektebê ma de hem rastgir hem zî çepgir bîye. Dêrsimij hîna zaf çepgir bîye, zazayê sunî û Tirkî Xarpetij rastgir bîye. Hema - hema her roj bahçeyê mektebî de beynateyê weondoxanî de koxe bîyenê. Ez dîndar bîya, la mi qet koxê nêkerdenî. Ez şîyenê MTTB, mi uca ra, embazan ra kîtabî îslamî, yê Seyyîd Kutup, Hasan El Bena, Abdulkadîr Udeh û yê bînî wendenî. Malimanê rastgîran her tim vatenê, “ Kurd çîn ê, taye Kurdcî estê, ê wazenê Tirkîya parçe bikerê, nê kurdcî ajanê Rusya yê, Rusya wazena Tirkîya parçe bikero”. Helbet nayê ma sero yew tesîro xirab kerdenê.

Payîzê 1997 mi dest bi lîse kerd (Elaziğ Lîsesi). O wext Xarpet 2 tene normal lise estbîy. Ataturk Lîsesi taxa Dersimijan de bi, zafê elewîyan şîyenê ni Lise. Ez Lise sifa yewin ra vîyarta sinifa didin, TUBITAK semedê wendekaranê jîrana yew îmtîhan virast. Sinifa ma ra ez û 3 keneyî şîye Dîyarbekîr de kewtê no îmtîhan. Kam no îmtîhan qezenc bikerden, TUBITAK busr dayenê ci, la mi îmtîhan qzenc nêkerd. Lîse de zî dersê mi zaf hol bîye, ancî zî mi her dewre de taqdîrname girewtenê. Heme problemê matematikî, fizîkî ver cu mi cewab kerdenê. Sey mektebo mîyanen îtya de zî dersanê tarîx, cogrofa, bîyolojî û bînan de tecte de ders dayenê. Mi heme îmtîhanan de kaxizê xo qednayanî û embazanê xo rê ardim kerdenê. Her îmtîhan wina mi 4-5 kesan rê ardim kerdenê. Sinif de wendekaro tor baş ez û hîrê keneyî bîye. Her îmtîhan de mi û nê keneyan notê holî girewtenê. Lîseyê ma binê kontrolî ulkucîyan de bi, zafê maliman zî rastgîr bîye. Her wext mesulê ulkucîyan ameenê sinif de qîsey kerdenê. Înan zî, maliman zî vatenê “ Kurd çîn e, Kurdî yew ziwan nêyo, kurd bi xo yewbînan fehm nêkenê. Heme kurdcî komunîst ê, bê diîn, bê Hûma ye, înan de namus çîn o”. Kîtabanê tarîx de taye komelê kurdan sey “Kurd tealî Cemîyeti” sey duşmênî, sey xayînî ameyenê name kerdiş.

Helbet maliman zî wina vatenê. Bi nameyê “Mîlî Güvenlîk” yew ders bîye, subay ameynê na ders. Nê subay zî her tim verba kurdan qal kerdenê.

Sinifa ma de Paloyij zaf bîye. Serekê sinif zî Paloyij bi. Beyntarê mî û embaznê mi baş bi. Ma yew komê futbol awan kerdibî, ma futbol kaykerdenê. Ma pîya şîyenê sînema. Wexto ke ders veng bîyenê, ma şîyenê Qehwexane de okey, bîlardo kaykerdenê.

Sinifa didin yê Lîse de zerrê yew sinif de yew Depî (Karakoçan) ra yew wendoco kurdo ame kiştiş. Nayê ra pey sinifa ma re nêzdî 15 wendekaran tersan vero mekteb terk kerd, şîye Atatürk Lisesî, yan zî şaristananê bînan. Yew embazê mino Bêrtî şî Dîyarbekîr. Semedo ke ma Çewlîgij zî sey Paloyijan ameyenê hesap kerd, ulkucî zaf nêftayenê zor bidê ma. Sinif de qalê Paloyijan vîyartenê. Helbet ma nêftayenê vaje ke ma kurd î, ma heqanê kurdan wazenê, ma heskerdoxê Kurdîstanî yê. Ez heta Lise sinifa didin şîyenê MTTB, uca ra embazê mi estbîy. Sinifa ma de zî nê embazan ra çend wendekarî estbîy, no ridra faşîstan mi sey terefdarê MTTB zanayenê. Heta ez ameya Alamnya zî nê embazan tayeyana embazê mi domkerd. Înan ra çend kesan şîr nuştênê, no ridra embazê ma domkerd.

Sinifa Lise ya peyên de ez şîya Dersxane (Merkez Dershaneşî). No dersxane 1978/79 de Xarpet de abi, Dersxaneyo yewin bi. 1979 de ez Dîyarbekîr dekewta îmtîhanî Unîversîtê (OSS). A serr bi organîzasyonê kurdperweran persê îmtîhanî ameye cewab kerdên û mekteban ra vila kerdên. No kar wextê îmtîhan de eşkira nêbi, la wexto ke netîceyî ameyê eşkira kerdên, Tirkîye de dora 1 ra het 39 Dîyarbekîr ra bîye. Naye sero OSS puanê ma ardê war. Ez 1979 de tebera meda, ez nêşîya Unîversite.

Ma Xarpet de Taxa Sanayî (sanayî Mahalesi) de cîwîyayenê. Taxa sanyî navendî şaristan ra 4-5 Km dûr bîye. Ma navendê şaristanî “Çarşu” vatenê. 4, 5 kuzenê mi û taxe ra çend embazê mi estbîy. Her wext pîya bîye. Taxe ra di embazê mi bîye, ê dezayê yew bînî bîye. Mektebo mîyanen de sinifa yewin ra heta hîreyîn ma hîre heme pîya şîyenê mekteb. Xarpet de 4 sînema bîye, yew sînema de loca zî bîye. Ma her hefte 1-2 rey şîyenê sînema. Yew sînema de roja çarşeme matînaya cînîyan estbîy. Ma ge-ge mîyankî bi cînîyana şîyenê matînaya cînîyan zî. Hema hema roj ma taxe de futbol kaykerdenê. Ma beyntareyê xo de yew koma futbol awan kerdibî. Ma taxe de komanê bînanîya pîya maç kerdênê. Ge -ge zî ma şîyenê taxanê bînan, uca de maç kerdênê. Wexto ke ez ameya lîse taxa ma de yew koma Futbol ya amator (Site Spor) awan bîyê. Na klub yew

qehwexane zî akerd. Ma şîyenê heme maxanê Sîte Spor û ma şîyenê maçanê Elaziğ Spor zî. Stadyuma Elaziğ Spor ya kehen, bi dêsan ameyenê qori kerden. Ma ge -ge nê dêsan sero ra xo eştenê qaçax şîyenê maç temaşê kerdenê. Helbet musayê qehwexane zî, ma şîyenê qehwexane de okey, kaxit û tawla kaykerdenê.

Nêzdîyê mektebî ma de, beyntarê ma û çarşu de banê leşkeran estbîy. Ma îtya ra Keyê Leşkerîya (Ordu Evî) vatenê. Zerreyî îtyayî de yew sînema zî estbîy. Dormareyê cayê leşkerîya bi dêsanê berzan û telîya girewte bi. Teber ra kes nêşkayenê şîyero zerre. La ma ge-ge mîyankî kewtenê zerre, şîyenê na sînema. Ge -ge taye mekteban û komelan pîyes (Şano) kaykerdenê. Ge – ge zî Ankara, İstanbul ra tîyatroy ameyenê îtya. Heta ke ez Xarpet de bîya (1980) ez û yew embazê xo her tim şîyenê şano.

Xarpet de Halk eğitim Merkezi estbi. İtya de hem kurse muzîk, fıklor, hem zî spor bîye. Ez yew mudet şîya boks, la mi nêramna.

Roşanan cûyê ma de yew cayo zaf muhîm girewtenê. Her roşan de cemê sibayî ma keyeyan gerayenê, perê top kerdenê û cemê şandî miheqeq şîyenê sînema.

O wext her serr aşma sibatî de di hefte tehtîl estbi. Her tehtîlê zimistan de ez û kuzenê xo ma şîyenê Kur. Sey wextê qıcıye xo ancî ma şandan cemat de nêştenê ro, sohbetê pîlan, sonikî goştarî kerdenê, roj ma xo vewr sero xijkerdenê. Dewa Şarge de yew navendê kayaxî estbi, îtya de merdim bi telskî şîyenê co û cor ra xo xijkerdenê ameyenê cêr. No tesîs Daîreyê Spor yê Çewlîg îdare kerdenê. İtya de sprkar zî ameyenê perde kerden. Ma her penîyê hefteyî şîyenê Şarge, xo xijkerdenê. İtya de semedê sporkarana restorant zî estbi. No restorant de werd werdiw ma ra zaf yew çîyo weş ameyenê. Sayê no tesîs ra Çewlîg ra û taybetî zî Şarge ra zaf kayaxker û malimê kayaxî vecîyaya. Zafê înan nika zî Bursa de, Bolu de desr danê. 4-5 serrîyo Kur de zî bi nameyê “Hesarek Kayak Merkezi” yew tesîs esto. Wisar zî wexto ke mekteb tatîl bîyenê ez û kuzenê xo ma şîyenê dew. Ma şîyenê ko de sung arêdayenê.

Ez Xarpet de keyê Kekê xo de mendenê, pîrik mi estbi, Apê mi, Xala mi, Xalê mi, zaf dezayê ma estbîy. No ridra mi îtya de xerîbê nêant. Her wext dew ra merdimê ma, embazê mi zî ameyenê Xarpet. Xo ra amnan zafê Kurij, heme embazê mi amayenê, ma pîya ocaxanê tuxla de xebitîyayenê. Ma ê şaristan de çarnayenê, ê berdenê sînema. Ez amnanan nêşîyenê dew, ocaxanê tuxla de xebitîyayenê.

1974 de Televîzyon vecîya. Reya verên Xalê mi (Mesur Karadğ) televîzyon girewt. Her çiko newe vecîyayenê, nê xalê mi girewtenî. No Xalê mi zaf karîzmatîk bi.

Televîzyon ma rê û taybetî cînîyan rê zaf muhîm bi, xo ra keye de çîn bi. Her kuçe de 1-2 keyeyan de bi. Her hefte yew şew filma yeşîlçam bîye, taye rêzê filmî meşhur (Dalas, Şahin Tepesi, Küçük Ev, Kökler, Flamingo Yolu, Zengin ve Yoksul) bîye. Wextê înan de heme şarê taxî keyeyi bi Tv de amayenê pêsero.

Ez amnanan nêşîyenê dew, ez Xarpet de ocaxanê tuxla de xebitîyayenî. Ocaxê Tuxla rayîrê Dîyarbekîr – Xarpêt sero, 15 Km xarpet ra dur araziya Dewanê Kuyulu û Şîntil sero bîye. Îtya de bi metotanê klasîk tuxlaya sur, tuxlaya dêsan ameyenê hasil kerden. Nêzdîye 30 ocax de 10 serre ra heta 70 serre 1000 kesî ra zafêr karker xebitîyayenê. Qet sîgortaya kesî çîn bîye. Wexto ke wezîfedarê sîgortayî ameyenê, ma xo vîndî kerdenê. Yew qismê karkeran saet şew 3-4 de dest bi kar kerdenê, yew qismî zî saet 7 de dest bi kardenê heta 5î yereyî, 11 saet xebitîyayenê. Ma Keye ra bi minibusan şîyenê Kuyulu. Minibusî dewanê Kuyulu û Şîntil mîyanê şaristan ra (Yalçın Karajî) ra wariştenê û rayîr ra raywan arêdayenê û devam kerdenê. Keyê ma rayîrê Xarpet – Dîyarbekîr ra zaf nêzdî, kiştê qerajê Otobusan de bi. Ma serê sibayî saet 06, de wariştenê, şîyenê rayîrê Xarpêt- Dîyarbekîr sero, îtya nêştenê minibus û şîyenê kar. Şand zî reyna ma bi nê mînibusan ameyenê keye. Ma aşma Hezîran temuz, tebox, hîrê aşmî îtya de xebitîyayenê. Hema hema heme xebatkar kurd bîye. Wayîrê Ocaxan (Patron) zî kurd bîye. Yew qismê patronan merdimê mi bîye. Dewan ra zaf karkerî îtya de xebitîyayenê, nê şew îtya de tebera , ocaxan sero rakewtenê. Sey macera ma zî ge-ge îtya de rakewtenê. Qezayanê Xarpet ra, Çewlîg ra, heta Dîyarbekîr ra zî xebatkar bîye. Her wext minaqaşayê sîyasî bîyenê. Îtya de kurdpewer zî bîye, meleluya Kurdîstan zî ameyenê minaaşa kerden.

Zafê xebatkar û patronî taxa ma ra, taxa Sanayî ra bîye. Patronan ge-ge sey xelat ma berdenê sînema, yan zî golê Hazar (Golcık). Ma beyntarê ocaxan de maç zî kerdenê. Karî ra pey, ma yan futbol kaykerdenê, yan şîyenê sînema, şand zî şîyenê Qehwexaneyê Sîte Sporî. No ridra zafê şarê taxa ma yew bîn nas kerdenê. Xo ra zafê şarê taxa ma Paloyîj bîye. 1980 de îtya de yew Grev bîye. Çend grev ra pey patronan waştayê karkeran qebul kerdê. 1981-82 ra pey fabrîqayî awn bîye, nayê sero no kar qedîya.

Mî mektebo mîyanen û lîse de hewcetîye xo bi na xebat temîn kerdê. Terzîye ma estbîy, ma her serr yew qatê kincan dayenê deştiş. Ma kincê holî êrnayanê, heme zimistan nê pereyî xerc kerdenê. Yanî ma keyê xo ra zaf bar nêbîyenê.

Nê serran de her çî qaraborsa bi. Cixare, çay, şeker, mazot, benzîn goşt, tup pîyase de çin bî. Ma encax qîmetî înan ra çend qat zaf perê dayenê û wina peyda kerdenê. Semedo ke qamyonê ma estbîy, mag e -ge bi saetan dorê mazot de pawitenê. Ge -ge zî ma mazot qaraborsa ernayenê, la ma bi mastêr û xortum bi xo mazot kerdenê tanqê qamyoni. Semedo ke Et ve Balık Kurumu de goşt û qiyma erzan bi, mi îtya ra got girewtênî, la mi bi saetan dore de pawitenî. Semedo ke qicê keyeyî ez bîya, heme heme hewcetîyê keyeyî mi ernayeni. Helbet mi pere nêdayenê, pere kekê mi dayeni.

8. Heyatê mektebî de bi taybetî kamcî hediseyan seba to ercîyayeyî?

Mi cuwa vero vatibi ke ez wisarê 1977 de Dîyarbekîr de sifina ma ra pa hîrê keneyana kewta îmtîhanê TUBÎTAK. O wext kekê mi (Lutfü) Diyarbakir Eğitim Enstitüsü de beşê matematîkî wendenî. O şand şîyenî mekteb. E nêzdîyê yew hefteyî ey het de menda. Ez zî înana pîya şîyenê Eğitim. O kêye demendenî, la ma şîyenê Yurdê wendekar zî, çunke uca de embazê ey estbîy. Birayê mi zî heme embazê ey zî kurdperwer bîye.

Wexto ke ez uca de bîya Hereketa Rîya Azadî (Özgürlük Yolu) bi nameyê “ “Bi şarê Filîstînî rê hetkarî” yew şew amade kerd. Semedo ke o wext bi nameyê “Özgürlük Yolu” yew kovar amayenê neşir kerden. Dormareyê na kovar sey hereketa (Özgürlük Yolu) ameyenê name kerden. Yew xort û yew kena şew îdare kerdenê. Her di embazê kekê mi bîye. Çalakî de qal kerdiş, şîr û muzîk bi. Hem grubê muzîkî bîye hem zî hozan bîye. Hema hema nêmeyê temaşoxanî cînî bîye û heme zî serakerde bîye. Tabî no mi rê zaf newe û xerîb bi. Wexto ke yew hozanî klama “Serê Çîyan bi Dumanê” va çepikan ra, mi va nika salon ricîyena. Tor zaf zî cînîyan çepik kuwayenê. Heta o wext serê mi de kurd dewijî bîye. Mi tehmîn nêkerdenî ke nê cînî ke wina serakerde bîye û kince modern pira girewtîbî, kurd bîye. Wexto kê nê cînîyan yew deyîra Kurdî rê wina çepikî kuwayî, ez şaş menda. Na şew mi de tesirê şoqî kerd. Ez Dîyarbekîr ra sey yewna yew merdim ameya Xarpeti.

Payîzê 1977 de kurdan Xarpet de semedê serekşaredarîyê ya yew namzet (Fazil Uğur) ramîyecna. Mi xebatê weçînayîş de ca nêgirewt, la mi no namzet destek kerd. Îtya de şîyarê sey Palû û dêrsim dest bi dest (Palu ile Dersim el ele) ameyenê vatiş. Na xebat ma sero de zaf tesîr kerd. Zimistanê 1978 de hem mektebî ame gulebaran kerden, hem zî zerrê sinif de yew kurd ame kiştîş. Yew embazê mino Bêrteyij, a roj ra pey nêame mekteb. Sinifê ma ra nêzdî 15 wendekarî şîye. Pero bîn ra Xarpet de zaf

kurdperwer û çepgîr (kurdê elewî) amayê kiştîş. Mekteb binê kontrolî faşstan de bi. Nayê psîkolojîyê ma sero zaf xirab tesîr kerdenê.

1978 de Kekê mi (Lutfu) ame Xarpet de Sanat Lisesî de malimê kerd. Kurdperwerê ey zaf lez deşîfre bîye. Faşîstan çend rey dafik eşt ke ey bikişî, o bi tesaduf xelisîya. 6 aşm ra pey Xalê mi (Mesur Karadağ) ardim kerd, ey tayînê xo girewt Mersîn.

Ez lîse de bîya, yew dezayê mi û yew xalzayê mi garaj de yew qehwexane şoxilnayenê. Mi yew mudet îtya de çay rot. Mi şuşeyê çayî kerdenî yew tepsî û garaj de gêrayenê rotenê muşterîyan û xebatkarênê îtyayî û muşterîyan. Nê serran de cixareyê filtreyîn (Samsun, maltepe) pîyase de çîn bî, no ridra qaraborsa ameyeneê rotiş. Fîatê înanî yê tekêl 7,5 TL bi, la qaraborsa 10 TL ra ameyenê rotiş. Yew xorto ke cuwa vero kekê mi het de muavînê kerdîbi, nika otobusan de muavînê kerdenî. Nê embazî İstanbul ra cixare ardenê, mi garaj de 10 TL ra rotenî û ma kar pîya barkerdenê. Mi yew mudet wina cixare rot, la yew roj poles mi tepîşt. zerrê garajî de yew qereqol bi. Poles ez berda no qereqol û îtya de bi jopan ez kişt. Hîna zaf jop dayenê destanê mi rê. No kiştîş zaf zorê mi şî, nayê ra pey hinî cixare nêrot.

Ez 1979 nêşîya Unîversitê. Kekê mi (Saîd) şofor bi. Di birayê Paloyij ke karê naqlîye kerdenê, Kekê mi kerd ortaxê yew qamyona Fordî. O wext mintîqa de tena Xarpet de Fabrikaya Çîmento estbîy. Nê merdiman komîsyonkarê çîmento zî kerdenê. Înan fabrika ra çîmento girewtênê û mintîqa de vila kerdenê. Ez ge -ge birayê xo ya pîya şîyenê, mi sey muavên ey rê ardim kerdenê. Ma çîmento berdenê Dîyarbekîr, Çewlîg, Dêrsim, Tatvan, Wan, Meletî û şaristananê bînan. Penîye 1979 mi kekê xo het de muavênê kerd, la ez şand zî ders xebitîyayenê. Serreyê 1980î d mi reyna xo Dersxane de qeyd kerd û ez şîya Dersxane. Aşma Nîsan di embazê mi Kur ra ameyebî. Ma cadeyo navendî (Istasyon cadesi) yê Xarpet de gêrayenê û sohbet kerdenê. No sohbet yew embaz qalê kurd û Kurdîstan kedenê. Nêzdîyê ma de taye kesan no sohbet eşnawit, nayê sero eriş kerd ma sero. Ma vere cu xo qori kerd , la her kesê ucayîm belka 200 kes ame ma sero. Ma remayê û xo xelesna. No hedîse ra pey ez hinî nêşîya Dersxane. Nîsan 1980 heta darbeyê elûl 1980 ez nêftaya şîyerê çarşuya Xarpetî. Ez amnanê 1979 û 1980`de yew dewa Meletî – Akçadağ de înaatê yew pirtî de xebitîyaya.

Heyatê mi de sohbetî ke mi dew de cemat de goştarî kerdê, zaf muhîm yew ca genê. Hetê kulturî ra ez bi goştarî kerdiş sonikan, destanan, klamanê Kurdî, radyoya Erîvan û yê bînan pîl. Hetê sîyasî ra goştarî kerdiş sere wedartişê 1925î û zulm dewleti,

vêşnayışê dewanî, kiştîşê însananî ma û taybetî zî xoverdayîşê Yado û embazanê ey, mi sero zaf tesîr kerdo. Qehremanê ma, îdolê ma Yado û embazê ey bî. Roja verên ke ma dest bi mekteb kerd, no derheq de beyntarê ma û îdeolojîya Dewlet de yew ferq bi. Ruhê ma de no ferq her tim bi, la ma hêdî hêdî hîşmend bîye.

Mektebo mîyanan de yew malimê mektebo ewlin teber ra ameyenî dersa ma ya Tirkî. No malim taybetî bi mina alaquadar bi. Mi berd Ulku ocaklari, kîtabî nîjadperestan dayê mi. Ez yew mudeto kilm binê tesîrê nê kîtaban de menda, la mi tirkcîtiye lez fehm kerd û ti ra dur kewta. Semedo ke ma dînadr bîye, ez zî dîndar bîya, ez şîya MTTB , mi îtya de semîner goştarî kerdenî, pîyes temaşe kerdenî, kîtabê îslamî wendenî. La mi her wext zanayeni ke ez kurd a û yew meselaya kurdan esta. Rengê MTTB zî tirk bîye, la înan akerde irkcîtiye nêkerdenê. Xo ra îtya de zafe endamê înan kurd bîye.

1977 de şîyayışê minê Dîyarbekîr û beşdarbîyayışî şewa “ Bi şarê Fîlîstînî rê hetkarî” heyatê mi de yew dewre qedîna, yewna yew dewre akerd. O wext ra pey mi aqilê xo û enerjîya xo da semedê Kurd û Kurdîstana xerc kerd. Mi MTTB de û hereketanê îslamî de derheqê mesela Kurdîstan de yew çîyo ke mi tetmîn bikero nêdîy. Heta zafe înan zî sey dewlet Kurdîstan çîn o, meselaya Kurdan çîn a, emperyalîst wazenê Tirkîya parçe bikereê û çîyo bîn vatenê. Çend serrî mi ez xo bo xo zaf fikirîyaya, gelo bi yew rayiro îslamî mesela Kurdîstan eşkeno bêro çare kerden, yan na. La çi heyf ke o wext hereketanê îslamî qet mesela Kurdîstan minaaşa nêkerdenê.

Kekê mi ame Xarpêt, ey kovara “Özgürlük Yolu”, rojnameyê “Roja Welat” ardenê keye. Mi nê kovar wendenî, reya verên mi Özgürlük Yolu de nuştayê Kurdî diye. Mi hol kurmanî nêzanayeni, la ancî zi mi hewl dayene ke ez biwanî. Mi vera derheqê sosyalîzm de kîtab wendî. Mi zaf roman û hîkaye wendenî. Helbet hem romanê nuştexanê rastgîr , hem zî yê çepgîran bîye. Ez romanan a hîna zaf çî musaya. Kîtabanê sîyasî zaf mi vîr de ca nêgirewtenê, la çîko ez romanan ra musayenî, hîna rind mi sere de ca girewtenê. Ez zaf hedîseyanê tarîxî, sosyolojîya cematî hîna zaf romanan ra musaya.

Taxa ma de taye embaz bîye û yew embazo Kurij bi, înan zî mi rê kîtab ardenê. Bi ardimî nê embazan o wext kurdan ser zaf kîtab wendî (Şerefname, Mem û Zîn, Mahabat Kürt Cumhuriyetî, Kürtler yê Bazil Nikitin, Avukatsiz Halk Kürtler, Irak Kurdîstani Bağımsizlik Mücadelesi). Hinî dormareyê mi Kurdper bîye, taye înan Ocaxanê Tixla de zî kar kerdenê. Ma pîya sohbet kerdenê. Semedo ke Xarpt de û Lîse

de faşist zaf bi hêz bîye û her ca binê kontrolê înan de bi, ma zaf bi dîqat hereket kerdenê, ma her ca de qîsey nêkerdenê.

Nê seran de Kur de 5 malim bîye û zafê înan kurdperwer bîye. Înan 2 mAlman saz zî cînayeni. Nê maliman desa muzîk de lawikê Kurdî musnayanê wendekaran. O wext lawikê “Zozan, Ez Berfîm, Cîranê” zaf vacîyayenê. Qicê Kurijnaî zi nê deyîran musayibî û her cayê dew de nê deyirî vatenê. Ez her serr hetê payîza şiyenê Kur. Bi tesîrê ma û nê maliman zafê xortê Kurijî kurdperwer bîye. Helbet ma wext vatenê Devrimcî (Şoreşger), kurdcî. Ma Kur de nê malimana, xortana meselayê Kurdistan sero , meselayê Şex Seîd sero sohbet kerdenê. Hema hema her veyve de ma deyirê Kurdî vatenê. Wexto ke ma Kurdî vatenê, rastgir eciz bîyenê. Çünke vatişê nê deyiarn sey propaganda ameyenê qebûl kerden. Helebt heme veyveyan de tena deyîrê Kurdî (Kirdkî) ameyenê vatiş. La deyirê ke ma vatenê sey deyirê polîtîk ameyenê nas kerden. Ez ge -ge zî şiyenê Çewlîg. Çewlîg park de, qehwexaneyan de nê meseleyê sîyasî ameyenê qal kerdiş. No mi rê zaf weş ameyenî, moral dayenê mi. Mi dew de yew rojnameyê “Devrimci Demokrat” dîye , te de Kirdkî nute bi. Ez vana dey, mi reya verên îtya de Kirdkî nuşte dîy.

O wext muzîk sey propaganda ameyenê kar arden. Ma pa embazana kasetê Kurdî goştarî kerdenê. Taye komê muzîk bîye, sey Koma Azadî, Hozanê sey Şivan Perwer , Şîyar muzîko modern viraştenê. Înan ma sero zaf tesîr kerdenê. Bi taybetî zî Şivan, Şivan ma rê sey yew mektebî bi. Zafê nê klaman ma ezber kerdenê û vatenê.

Ez endamê yew partî yan zî rêxistin nêbîya, la mi xo sey terefdarê yew partîya kurdan hesabnayanî. Mi wext namê Partî zî nêzanayeni, mi nameyê hereket zanayeni. Ez cuwa pey pê hesîyaya ke esas yew partî estbîy.

Ma Kur de yew koma futbol rona. Ma bi qicanê Kurî ya pîya binê dew de, mergan de futbol kaykerdenê. Ma şiyenê dewanê cîranan, yan zî ê ameyenê dewa ma, ma maça futbol kerdenê. Mi waştenî bi no rayîr beyntarê xortan de alaqa awan bikerî û xortan nas bikeri, înan de sohbet bikerî, propaganda bikerî. Ê serran welat de atmosfer zaf polîtîk bi, her ca de polîtîka, mesela Kurdîstan ameyenê qîsey kerden. Her roj çend kesî ameyenê kîştîş û radyo , televîzyon zî nê xebreî dayene. No ridra merdim nêşkayenê polîtîka ra biremo. Hînî cematî dewijan de zî nê meselê ameyenê qîsey kerden. Ma her ca de waştenê mesela Kurdîstan bîyari rojev. No ridra ma veyveyan de lawikê Kurdî yê polîtîk vatenê.

9. Unîversîteyî de to çadeyib û çi wextî de wendî?

10. Unîversîte de to kamcî beşa de wendî û to çira no beşa de wendî?

Ez 1980`de reyna kewta îmtîhanê Unîversîteyî. Amnan ancî ez ocaxanê Tuxla de xebitîyayenê. Ez tehmîn kena aşma tebxî bîye, ez gure ra ameyenî yew cîrana bîye, a zî kewtî bi îmtîhanê Unîversîteyî. Aye mîjdan da mi ke Unîversîtê Bursa de beşê muhendîsîyê qezenc kerdo. Mi re ÖSS ra name amebi, aye wendibi. Tercîhê mino verên ITU Muhendîsîye Makînayî bi. Tercîho didin Uludağ Unîversitesî Muhendîsîye Makînayî bi. Mi bi 525 puan tercîhê xo yê didin qezenc kerd. Tercîhê hîreyin Fakulteyê Tip yê Dîyarbekir bi. Tipê Dîyarbekîr bi 523 puan qeydê xo qefilna bi.

Ez sey her serr awma elul de şîya dew. No wext de ma zafê Kurijî Xarpetî şîyenê dew. Kekê mi zî ameyebî de. Nê serran de 3 kekê mi teber de bîye, Kekê mino pîl, babîyê mi, cînîya xo, yew waka mi û yew birayê mi dew de ciwîyenê. O wext dew de elektrîk çîn bi. No ridra TV zî çîn di. Dewijan radyo ra dinya teqîp kerdenê. Radyo heyatê dewijan de yew cayo zaf muhîm girewtênê. 12 elul 1980 de, serê sibayî ma radyo ra eşnawit ke Tirkîya de darbeyo leşkerî bîyo. Helbet heme Tirkîya de keye ra vecîyayîş qedexê bi, la dew de wina yew çî çîn bi. Ma dew de rehet hereket kerdenê. Ez 15 temuze 2015 de zî Çewlîg de bîya, senî ke TV xeberê darbeyî da. Ma ca de tomofila xo siwar bîye, şîye dew. Xunke ez zana nê şartan de cayê tor baş dewê.

16î aşma elul de ez şîya Bursa, mi Unîversîteyê Uludağ, Fakulteyê Muhendisî de qeydê xo viraşt. O wext Bursa zaf fakulteryî estbîy , la zaf vilabîye bîye. Her fakulte yew ca de bi. Nameyê Kampusê ma Prof. Tezok Kampusi bi. No kampus taxa Hurrîyet de bi û te de Fakulteyê Muhendisê û ÎİBF (Fakulteyê İktîsadî İdarî Bilimler) estbi. O wext Tirkîye de Unîversîteyî û Akademî estbîy. Tena 4-5 Unîversîteyan de Fakulteyê Muhendîsîye estbîy, la zaf DMMA (Devlet Mimarlık Muhendislik Akademisi) estbîy. Puanê fakulteyanê Muhendîsîye zaf berz bi.

Mi Unîversîte de qeydê xo viraşt, ez tepîya ageyra ke şîyerî cayê otobusan, rayîr ra raşte yew embazê xo yê lîse (Suna Taşkent) ameya. Na ê hîre heme kêneyanî jîran ya bîye, aye bi dadîyê xo ya pîya ameyebî. Qal kerdişê ma ra pey , ez pey hesîyaya ke aye zî ÎİBF qezenc kerd û ameya ke qeydê xo virazi. 4 serrî mi û Suna ma eynî Kampus de wend.

Fakulte aşma teşrîna verêne de abi, la ez biney erê şîya Bursa. Embazê Xarpetî bîye referans nameyê Mehmet Uzun da mi. Mehmet Uzun mintiqaya xarpet de kadroyê

yew Partîya Kurdan bi. Mi MU gîyabî naskerdenî, mi namyê ey zaf eşnawit bi, la mi şexsî nêdîbi. Ez şîya Bursa Baxçeyê Çayî Tophane de M.U persaya. Yew embao Dîyarbekirij va, “ Mehmet şîyo, ti hinî ey nêvînenî”. Mi cuwa pey MU ewropa de şexsî naskerd, ma pîya Gruba Xebatê ya Vateyî awan kerd. Ewro zî ma na grub de pîya xebitîyenê. Nê embazê Dîyarbekirij ez şawiat yew embazo Heqariyij (Sitki Uslu) het. Ez şîya mi Sitki dîy. Sitki 2 sinif mina vero de bi. Fakulteyê Muhendîsiye de, beşa Makîna û Elektrîk estbîy û bi ardimî ITU amebi awan kerden. Dekan ITU ra amebi, serekê beşa Makîna ITU ra amebi. Zaf mamosta ITU ra ameyenê dersanê ma. Fakulte newe bi, hama mezun nêdabi. Ez bi ardimê Sitkî yew mudet bananê wendekar de menda, la cuwa pey şîya yew yurdê wendakaran ya taybet. Na yurd terefdaranê MTTB îdare kerdenê. Ez yew serr îtya de menda, serra bîn di embazan Taxa Hurrîyet de, kampusê ma ra zaf nêzdî de yew ban kîra kerd , ez zî şîya înan het. Heta ke mi Unîversîte qedina, ma 4 embazê îtya de mendî. Ê hîrê embazanê bînanî zi ÎİBF de wendenê. Yew Çewligij bi (Kirdkî qisey kerdenî), yew Dîyarbekîr ra bi, yew Cîzre ra bi, nê her diyan zî Kurmancî qisey kerdenê.

Ez normal yew lise ra şîbîya, o ridra mi dersanê teknîkî de zorê antenî. Fakulteyê ma de Sitki kurd bi, Meletî ra yew embazo bi, Ankara Polatli ra yew embaz bi û beşê elektrîk de Hînis ra yew embaz bi. Sitki lise Mersin de wendibi. Heme Fakulte de Kayserî ra nat ma 4 kesî estbîy. Sinifa ma de 20 wendekar bi, ti ra 5 kenêyî bî. Beşê makîna zî di beş bîye, Genel Makina û Tekstîl. Îtya se tekstîl qesit, makînayê tekstîl bi, la înan kîmyaya tekstîl sero zî desr girewtênê. Heme kêneyî beşê tekstîl de bîye. Mi Unîversite wexto normal de 4 serrî de qedîna. Aşma octobre 1984 de mi Zanîngehê Uludagî Qisimê Muhendîsiya Makîna sey Muhendîsê Makîna qedîna.

Ez wexto ke şîya Unîversite mi verî Sitki naskerd, ey embazê bîn dayê naskerden. Sitki cuwa pey Ingiltere de doktora virat, Almanya de xebitîya, nika Unîversîtê TOBB ETÜ de Profosor o. Îtya zaf kurd çîn bi, yew embazo Diyarbekirij bi. Tabî ez wendekaranê çepgirana bîya embaz. Kampus de hem Faşîst , hem îslamîst (Înan ra Akinci vacîyayenê) hem zî çepgîr estbîy. Gruba Fethulancîyan û Nurcîyê bînî (Gruba Yeni Asya) zî estbîy. Heme grub eşkira bîye. Helbet mîyanê çepgiran de zaf grub bîye. Kurdperwer sey grub çîn bîye, la çend kesî estbîy. Werdxane bibi di beşî, yew beş de çepgiran, yew beş de rastgîran werd werdenê. Her di peran de zî taye kesan werd nêwerdenê, verê pencera de pay de pawitenê ke her biwero, înan cuwa pey wedenê.

Çunke nê îtya de hedre vinderenê ke eger pêrodayiş bibo, ca de midahale bikerê. Cuwa pey taye wendekarê çepgîr vîndi bîye, ma eşnawitenê ke ê ameyê tepîştîş, hê hepisxane de. No xalê werdxaneyî heta ke mi Unîversite qedîna wina mend, la grubê çepgirî hêdî , hêdî vila bîye. Zafe înan tena sey ambazan mendê. Xo ra her çeşît sîyasî xebat qedexe bîye. Qet yew kovar û rojnameyo çepgîr çîn bi. Heme partî, komel, dezgeyî ameyebî girewten. Heme kadroyê rêxistinanê çepgîr û yê kurdan yan şîbî teberê welatî, yan zî hepisxane de bîye.

Mi serra verên dersan de biney zorê ant, la cuwa pey dersê mi hol bîye. Muhendîsîye de matematîk zaf muhîm bi, ma matematîk hol bîye. ÎİBF de zî dersê matematîk estbîy. Mi zaf dersê matematîk da wendekaranê ÎİBF yî. Mi hem ders da embazanê keyeyî, hem zî embazanê bînan. ÎİBF ra zaf embazê mi estbîy. Ma sinif de 20 kesî estbîy, çend wendekarî rastgir bîye, înan de alaqa mi kêm bî, la heme embazanê bînana alaqa mi zaf hol bî. Beyntarê ma de zaf hol yew embazê estbîy. Semedo ke banê ma Unîversîte ra nêzdî bi, embaz zaf ameyenê keyê ma. Banê ma kampus ra 500 m dûr bi. Mîyanê keye û kampus de, bi nameyê “Feza” yew qehwexane estbi. Ez hema hema her roj şîyenê no qehwexane de rojameyê rojane wendenî. Ma ge- ge itya de kaxit, okey, tavla û bîlardo zî kaykerdenê. O wext kaye brîç zaf ameyenê kaykeden. Ma ge – ge turnivayê brîç oranîze kerdenê. Ge -ge par^tîye çay bîyenê, ma şîyenê partî. Ma bi embazana pîya şîyenê Uludağ, şîyenê Behr (Mudanya). Bursa de Kultur Park estbîy, yew parka gird bîye, te de baxçeyê çayî estbîy. Ma pa embazan zaf şîyenê îtya. Ma zaf şîyenê sînema û tîyatro zî. Bursa de Tîyatroyê Dewletî bi, la İstanbul ra tîyatroyê taybetî zî ameyenê. Ez ge -ge tena zî şîyenî sînema û tîyatro.

1981 de YÖK ameyî awan kerden. YÖK heme akademî kerdî Unîversite. Bursa de ÎİBA bi, bi qerarê YÖKî wendekarê ÎİBA ameyê ÎİBF, yanî ameyê kampusê ma. Îtya de zî kurd estbîy û vera- vera kampus de wendakerê kurd zêde bîye. Serranî peyênan de hinî yew gruba ma ya wendekaranê kurd estbîy. Zafe înan ameyenê keyê ma, ma ci rê ardim kerdenê, ma ci rê ban dîyenê.

O wext îdareyî cuntaya leşkerî bi. Qet azadî çîn bîy, her çî qedexe bi. Di kesî nêşkayenî bîyerî pîye het, pîya qisê bikerî. Qet azadîya fikrî û medya çîn bîy. Hema hema heme kîtabî sîyasî, kîtabî derheqî kurdan de qedexe bîye. Qet kovar û rojnameyî sîyasî çîn bîy. Kasetî Kurdî, kasetî sîyasî, yanî muzîk zî qedexe bi. Derheqê kurdanî de her çî qedexe bi, kîtab çîn bî, la ma nimitkî kasetê Kurdî goştarî kerdenê. Yew wexto

zaf ziwar bi. La ancî ma sinifa didin ra pey her wext xo mîyan de sohbetê sîyasî kerdenê, meselaya Kurdîstan sero qal kerdenê.

Ma nimitkî “Radyoya Erîwan”, BBC, “Sofya Radyosu”, “Bizim Radyo”, “TKP `nin Sesi” goşdarî kerdenî. Ma halê hepîsxanan sero, meseleyanê sîyasî sero nê weşana ra agahdarî girewtênê. Mesela ma “Bizim Radyo” û “TKP `nin Sesi” ra eşnawit aşma çile 1984 de Hepîsxaneyê Dîyarbekirî de xoverdayiş bîyo û zaf însan ameyê kiştîş. Înan mîyan de Necmetin Büyukkaya zî estbi. Ma wina kişîyayişi Necmettîn ra xeberdar bîye. Ancî ma îtîya ra eşnawitenê ke ewropa de komelê kurdan estê û çalakîyan virazenê.

Mi kîtab ra, edebîyat ra zaf heskerdenî. Mi şîîrî, romanî, hîkayeyî wendenî. Dersê muhendîsîye zaf giranbî, la mi ancî zî kitabê edebî wendenî. Herkes nêşkayenî her çî biwano. Îstanbul de yew emzayî mi Mahmut Celayir, yew embazî ey Bursa de adresê yew kîtabxaneyî da mi. Cuwa pey Ewropa de ez pê hesîya ke no kîtabxaneyî embazanî TSIP bîyo. Mi no kîtabxane de xêlyek kîtab êrnayî û înan yew kovar mojna mi. Nameyî na kovar “Turkîye Yazilari” bi. Na kovar 1980 ra vero Ahmet Say û embazanî xo neşir kerdibî. Kovar hin nêameynî neşir kerdiş. Mi Ahmet Say kîtabî ey yo “Bingol Hîkayelerî” ra sinasnayeni. Mi heme hûmarî na kovar girewtî û hêdî hêdî pêro wendî. Na kovara edebî bîye, te de şîîr, hîkaye, nuşteyî edebî, nuşteyî rexneyî debîyatî, bîyografî, roportajî ûyb. bîye. Yanî mi edebîyatî Tirkî teqîp kerdenî. Mi kovarî edebî yê aktuel zî teqîb kerdenî.

Ez Bursa zaf şîyenê Îstanbul, emzayê xo Mahmut Celayir het. O resam bi, hem resim viratenî û sergî akerdenî hem zî Merkezê Kulturî yê Ataturk de xebitîyayenî. No merkez Talksîm de bi. Ey îtîya de semedê kayanê tîyatroya dekor amade kerdenî. Reya verên ez 1981 de şîya yew

Sergîya ey ya resiman. Ma pîya şîyenê sergîyanê embazanî ey zî. Ma pîya şîyenê sînema, tîyatroya. Saye ey ra ez taksîm de şîyenî tîyatroya, konser, opera, bale. Reya verên mi îtîya de opera û bale seyr kerd. Kîtab û kaset ke qedexe bîye, pîyasa de çîn bi, taye ey het de bîye. Mi uca de wendenî. O û embazê ey hûner û edebîyata zaf alaquadar bîye. Mi zî kovar û kîtabê înan wendenî. Kîtabê Îsmâîl Beşikçi (Doğu Anadolunun Düzeni), Kîtabî Kemal Burkay (Dersim- Şiir) mi uca de wendê. Exto ke mi şîira Kemal Burkay “Yado” wend, ez mest bîya.

Fakulteyê ma de zimistan zî yew tehtîlo derg bi. Ez hem tehtîlê zimistanî de, hem zî yê aman de şîyenî welat. 1973 ra nat heta ewro zî , wexto ke ez teber ra şîyerî, ez ver

cu şina Xarpet. Çünke hema zî Xarpet de biray mi, birarza û birarkênayê mi estê. Ez Bursa ra vere cu ameyenî Xarpet, yew mude Xarpet de mendenî û uca ra şîyenî Kur. Zimistanan ma odeyan de ameyenê pêser, sohbet kerdenê, sonikî, destanî goştarî kedenê. Semedo ke ez hinî xort bîya, ma hîna rehet keyê ma de, yan zî keyeyanê embazanî bînan de tena ronştenê û ge -ge zî domîna kay kerdenê. Dew de bineyna azadî estbîy, ma îtîya hîna rehet pa embazana muzîkî Kurdî goştarî kerdenê. Heta ke ez ameya Almanya, her wext heta ke ez şîyenî dew, ma her tim radyoya Erîvan goştarî kerdenê. Ancî ma her penîye hefteyî de şîyenê Şarge û xo xij kerdenê.

Ez hetê payîza zî şîyenî dew. Hinî pesê ma çin bi, çend mangayê ma estbîy, Babîyê mi renc zî nêkerdeni, o ridra mi dew de gurê nêkerdenî. Yew birayê mi zî dew de bi, gureyê qiji kerdenê.

Mi babîye xo rê ardim kerdenî. Babîyê xo ya xebitîyayîş mi zaf bextewar kerdenî. Babîyê ma xebat de her tim wirde- wirde nurnayeni, yanî deyîrî vatenî. Ancî sey wextê lîse ma dew koma futbol estbîy û dewanê bînan de maç kerdenê.

Zafê embazanê mi şîbî Almanya. Kuriyî û Şargeyijî ge -ge Almanya ra ameyenê, am yew bîn dîyenê. Înan behsê îltîca kerdenê, xebata komelanê kurdan kerdenê, kaset Şivan yê bînî ardenê. Heta kasetê vîdeo, filmê Yilmaz Güney ardenê. No ridra mi zî waştenî şîyere Almanya û mîyanê xebatanî entelektuelî de ca bîgerî.

Xarpet de zî çend embazê malim û yê bîn estbîy. Xarpet de nê embazanê kurdperwera alaqaşî mi estbîy. Ma zaf bi dîqat hereket kerdenê, la wayîrê yew bînan zî vecîyayenê. Xarpet de zî ez roj şîyenê yew qehwexane, heme rojnameyî wendenê.

Muhendîsiye de her wendekar mecbur bi ke teza qedînayîşî (Bitirme Tezi) hedre bikero. Mi zî sey teza qedînayîşî sey tema Sîstema safî kerdişê aweya behrî bi ardimê enerjîya Tijî (Güneş enerjisi yardimi ile deniz suyunun damitilmasi sistemi). Na tema Tîrkiye de newe bîye. Îsraîl de na sîstem ameyenê şoxilnayîş. Înan bi no metoda aweya behrî ra aweya şimitiş peyda kerdenê. Semedê verxebata, yanî xebata teorîka ez şîya ITU, Zaningehê Yıldız Teknîkî. Mi eşnawit ke Îzmît de yew profosor no derheq de xebitîyayo. Ez şîya ey het, mi kîtabê ey peyda kerd. Mi yew hacet viraşt û ceribnayîşê xo viraştî. Na hacet Unîvesîte de mend. Mi teza xo bi dest nuşt û da yew sekretera ma, aye bi daktîlo nuşt. O wext computer çin bîy, ma de nê daktîlo bi, nê zi ma zanayeni bi daktîlo binnusi. Sekreteran bi pere tezê ma nuştênê. Tezê mi ra hîrê nuhsayî çap bîye. Mi yew da profosorî, yew da Unîversîte , yew zî mi de mend. Yê mi hema zî ha

kîtabxaneyî mi de. Ma cuwa vero mektebo mîyanen de û lise de dersa edebîyat de sey kompozîsyon nuşteyî nuštenê. La belê reya verên bi no tez ez musaya ke merdim bi metodo zanistî senî yew nuşte nuseno. Helbet vernî ra heta peynîye proforê mi rayîr nîşanî mi da.

Muhendîsîye de hîre staj estbîy. Stajo verên, stajê atolyeyî bi, ma no staj amnano verên atolyeyanê unîversiteyî de kerd. O amnan ez kê m welat de menda. Di stajê bînî ma fabrîkayan de viraştê. Mi her di stajî zî xarpet de, yew staj Fabrikaya Azot de, yew zî fabrikaya Kaxit de viraşt.

Ez tehmîn kena aşma temuz bîye, ma îmtîhan qedînayî û tehtîl destcikerd. Mi tezê xo qedînayibî, la çend dersê mi mendibî dewreyê payizî. Ez Bursa bi otobus ameya Xarpet. Roja erfeyî bîy, roja bîn roşanê qirbanan bi. Keye de kes çin bi, her di Kekê mi (Saîd û Fîkrî) pa cînî û qicanê xo ya şîbî Dew. Xo ra cînîyê her di kekeyanê mi wayê cîye yî. Yani her di bacenax bîye. Vîstûrîya Inan va ke , ê şîye dew, ti zî şo dew. Ez biney şaş bîya, la mi keyf kerd ke ma pêro pîya şîyenê dew.

Ez şîya Kuri, her kes uca de bi, la birayê mi (Nurettîn) çin bi. Ez ey persaya, înan va, “ O şî Çewlîg, keyê Xala Miştâ, erebe çin bi, nêşka bîyero”. Şew çilayî qefilîyayî, ma kewtê mîyanê cian, ez reyna perseya, mi eynî cewab girewt.

Serê sibayî ma pêro pîya camîya dew de şîye nimajê roşanî. Ez wexto ke hetê keyeyîya wîya, mi dîy ke heme dew ha mi dima yena. Roşanan de ge -ge heme cemat şno yew keye de werdê roşanî weno. Mi va qey, heme dewijî yenê keyê ma de werdê roşanî wenê. Ez ameya keye, yew veyvê ma va, “ Ti emir Hûmay qebûl nêkenî, Nureddîn merd o”. Mi serê xo da dêsan rê. Ez hinî nêzana sebi. Ti nêvanî, semedo ke ez xerîbîyê ra ameya, heme dewijî ameyê ezayîye mi. Ez cuwa pey pey hesîyaya ke birayê mi 3 aşm cuwa vero yew qezaya minibus de medo. Yew dezay mi zewicîyeno, qefleyê veyveyî bi mînbûsa yew dewa bîn ra (Sîrîn) ra veyve ane. La minibusa veyveyî nêzdî Çîra Yado de qeza kena, birayê mi û yew dezayê mi (Sidik) uca de mirenê. Tabi heta a roj xebera mi çin bîy. Dadîya mi zî eynî ca de qeza kerdinî û merdibî.

Na darb mi rê zaf giran ameyî. Beyntarê mi û birayê mi de zaf hol yew alaqa bîye, ma zaf giredayeyê yew bînî bîye. No merg mi rê bi sey şok, ez bi aşman xi nêameya. Reya verên mi waşt ez bimirî, qet yew çî mi teselî nêkerdenê. Babîyê zaf bi xirab, hinî xo nêame. Ez tehmîn kena alzheimer bi, la o wext doktoran alzheimer zaf nasnêkedenê. Doktoran vatenê, damarê ey bîye huşk. Tabî ey zaf çî xo vîra kerdênê, la her kesî rê qalê

qıcanê xo kerdenê. O bi qıcanê xo zaf sere berz bi. Tek û tek wasifê qıcanê xo dayene. La çiko vatenê, çend deqa cuwa pey xo vîra kerdenê.

Ez aşma teşrîna verêne de şîya Bursa, mi dersê xo yê mendeyî dayî, ez mezun bîya. Mamostayan mi ra zaf heskerdenê, ez eşkayenê Unîversîte de sey asîstan bimanî, la mi nêwaşt babîye xo ra dur de bimanî. Mi waşt ez nêzdî yew ca de bixebitî ke, bieski her wext babîye xo bivînî. O ridra ez Bursa de nêvinderta, ez ameya welat.

11. Unîversîteyî de wextê şima rewşê fikiran çitabî? No rewş to re senî tesîr kerdî?

Se ke mi cor de zî ca- ca de nuştö, wextê cuntaya leşkerî bi. Heme partî, komel, dezgeyê sîvîlî, kulturî, cematî, heta sendîqayî ameyebî girewten. Rojname û kovarê sîyasî, kulturî, edebî ameyebî girewten. Kîtab û kasetê sîyasî qedexê bîye. Seranê verênan grubê sîyasî estbîy, kampus de, werdxane de ge-ge koxe zî bîyenê, la vera vera grubê sîyasî vila bîye, taye çepgirî ameyê girewten, şîye hepîsxane. 1980 ra vero faşîstan ma kurdan ra û çepgirî ra qet hesnêkerdenê û nêverdaynê ma unîversîteyan de biwanê. Her çiqas îdareyê cuntaya eşkerî pey wina yew çî zaf mimkun nêbi zî, la ancî zî ma hemeyn sero o atmosfer bi. Kampus de çepgirî û faşîstan pîya qisey nêkerdenê. Helbet ma kurdan û faşîstan zî pîya qisey nêkerdenê.

Her xî qedexê bi, la ma ancî zî dinya teqîp kerdenê, rojnameyê rojane wendenê, radyoyê xerîbî sey “Radyoya Erîwan”, BBC, “Sofya Radyosu”, “Bizim Radyo”, “TKP `nin Sesi” nimitkî goştarî kerdenê. Yew gruba embazanê ma yê kurd estbîy û çepgirîyanê Tirkîyeya zî embaztîyê ma estbîy. Ma nêftayenê her ca de, her kesî het de qal bikerê, la ma beyntarêyê xo de meseleyê sîyasî, taybetî zî meselaya Kurdîstan sero sohbet kerdenê. Ma keyena de, xo mîyan de deyîrê Kurdî vatenê. Yew embaz saz cînayeni, ge ey ge ma hemeyan pîya vatenê. Semedo ke derheqê kurdan qet kîtab çîn bî, ma kolonîyanê dinya yê bînan sero (Laos, Kamboçya, Tunus, cezayîr, Fîlîstîn, Eritre, Nikaragua, Tamil) sero kîtab wendenê. Mi zaf bi mereq hereketê eritre, Tamil, Nikaragua û yê bîn teqîp kerdenê. O wext Hereketa Sandînîst (Cepheyê Xelasîyê Netewî yê Sandînîsta) Daniêl Ortega rê zaf sempatîya mi estbîy. Ma waştênê persa kolonyalîzm sero wina waharê aghadarî bimi. Çünke o wext zî ma Kurdîstan sey kolonî dîyenê.

Beyntareyê 1980- 1984 î de qet yew çalakîya sîyasî nêameyî organize kerden. Tena 15î aşma Gulan 1984 de bin serektîyê Azîz Nesîn de 1383 roşnvîran bi nameyê

“Aydinlar Dilekçesi” yew erzuhal da meclîs. Hebet no erzuhal sero zaf minaqasha virazîyayê. Kenan Evren nê roşnvîr sey xaîn name kerdî. Yew qisimê kê no erzuhal îmza kerdibi, poşman bîye û “ma bê zanayiş îmza kerd” va. Nê roşnvîran no erzuhal de polîtîkayê dewlet rexne kerdenê, rewşa hepisxaneyan rexne kerdenê, rewşa mehkumanê sîsayî sero windertenê, azadî û demokrasî waştênê.

Mi nê serrî semedê wendişa, musayîşa karardî. Ma xo karê sîyasî ra tepîya ant û xo da xo perwerde kerden. Mi utopyaya xo ra qet yew gam zî tepîya nêant. Ma wendekarê kurd keyeyan de Semedo ke ma embazanê xo yê çepgirana de zaf akerde meselaya Kurdîstan minaqawa nêkerdenê, zaf problem çîn bî. Duşmenê ma yo ortax estbîy, nîjadperestê tirkan, faşîstê tirkan. Her çiqas beyntarê ma û faşîstan de koxe çînbi, la ancî yew atmosfero serdin bi, ma xo yew bîn ra pawitenê. Hem no ridra hem zî hetê îdelojîk ra ma û çepgîrî nêzdîye yew bîn bîye. Çunke ma zî sosyalîst bîye. Serra peyên amnanê 1984î de ma mintiqaya Zîraat de yew pîknîk virast. Îtya de wexto ke ma govend girewt, mi çend klamê Kurdî vayî. No vatişê klamanî kurdan bi problem. Serekê çepgirana hers bi, va “ îtya de kesê ke nêşkenê nayê wedarê estê, şima ganî klamê Kurdî nêvatenê”. Helbet a roj ra nat beyntarê ma serdin bi, la xo unîversi^te qedîya, ma vila bîye. Ez ê embazan naskena, nika bîye Kemalîst.

Bursa rehet yew ca bi, zaf kontrolê polîsan çîn bi. Heta 1984 ez qet rastê yew kontrolê nasnameyan nêameya. Reya verên aşma teşrîna peyêne 1984 de yew kontrolê nasnameyan virazîya, yew embazê ma yo Dîyarberirij ame girewten. O yew şew nezaratxane de mend, ma nasmayê ey berd , da polesan, serbest ame vera dayen.

12. Unîversîteyî de rewşê ekonomîyê to û psîkolojîyê to senîbî?

Rewşa mina ekonomîk normal bîye. Qet yew ameyê (Gelir) mi çîn bi. Babîye mi heme wextê wendişî mi da qet perê nêdayî mi, çunke halê ey ye aborî nêbaş bi. Kekeyanê mi ci rê ardim kerdenê. Kekeyanê mi , mi rê ardim kerdenê. Mi dewlet ra kredî girewtenê û kekeyanê mi pere dayenê mi. Mi yew tenganîye ya cîdî neant, çunke mi hesabê xo zanayenê. Mi goreyê pereyanê xo, pere xerc kerdenî. La kekeyanê mi, mi bê pere zî nêverdayenê. Qicîye xo ra heta ke mi dest bi xebat kerd, kekê mi her wext patê mi de bîye, o ridra ez zaf rehet bîya, qet yew qisawetê mi çîn bi. Mi zanayenê ke kekê mi, mi tengane de nêverdenê. Saye kekeyanê xo ra ez qicîyê xo de zî, xortê xo de zî bê qesawet, bê ters ciwîyaya. No ridra ez înan rê zaf spasdar a.

Di seranê peyenan mi TEV (Türk Eğitim Vakfı) ra burs girewt. Na vakif yê Vehbî Koç bîye. TEV burs dayenê wendekaranê başan. O wext kredîye dewlet 3000, 00 TL bîye, yê TEV 10.000, 00 TL bîye. No ridra mi nê seran de rehet kerd. TEV yew rey ma berdê İstanbul, ma Daristananê Belgrad de pîknîk viraşt.

Unîversîte de psîkolojîya zaf hol bîye, ez cuya xo ra zaf memnun, zaf keyfweş bîya. Mi qicitiye xo ra waştênî biwanî. Wexto ke mi xo kurdperwer zana, yew qisimê embazan vatenê, wendiş muhîm nêyo, ma şoreş kenê. La mi waştênî ez biwanê û sey yew enetelektuel dewaya xo rê xizmet bikerî. Herçiqas mi tim waştênî ez doktor bîye, la mi muhendîsîyê ra zî heskerd. O wext mîyanê merdimanê ma de û mintiqaya ma de keso ke Unîversîte de biwano çin bi. Heta belka ez mintiqa de keso verêna ke Unîversîte qedînayo. Mina vero malim bîye, heta yew muhendîs zî biye, la hemeyan yan Öğretmen okulu, yan Eğitim Enstitüsü, yan zî Akademî qedîna bi. O wext beyntarê Unîversîte û Akadamî de yew ferqo ciddî bi. Hewayê Unîversîte zaf berz bi. Ez hetê heme merdimanê ma ra ameyenê heskerden, beyntarê mi û embazanê mi zaf baş bi. Bursa yew şaristano rind bi, mi Bursa ra hes kerdenî. Mi İstanbul ra zaf heskerdenê, Bursa İstanbul ra nêzdîbî, no ridra ez eşkayenî lez-lez şîyerî İstanbul. Ez wexto ke şîyenê Xarpet û dew, uca de zî keyf mi zaf hol bi. Wa xelet nêro fehm kerden, la xo ra ez hetê psîkolojî ra zaf pît a. Mi her wext her derd û problemê xo bi îradeyê xo hal kerdê. Ez qîmet dana na qal, “ Darba ke nêkişo, merdim bihêz kena”.

13. Bade unîversîteyî gureyî to senî vîyareyî û to çi xebatan kerdî?

Aşma teşrîna verên 1984 de mi Zanîngehê Uludağî Qisimî Muhendîsîya Makine qedîna. Malimanê mi , mi ra heskerdenê, ez eşkayenî Unîversîte de sye asîstan bimanî, yan zî Bursa de kar bivînî. La semedo ke halî babîyê mi nêbaş bi, ez ameya welat. Ez resaya Xarpet, mi eşnawit ke Xala mina Miştî, ha Nêwewxaneyê Dîyarbekri de. Xala mi çend serfîbi ke velgan ra nêweş bîye. Di xalê mi yê bîyolojîk estbîy, yew kenaya damarîya dadîya mi estbîy. Ma rê hîre heme zî sey cîye bîye. Ma xaanê xo ra zaf heskerdenê. Beyntarê ma û xalanê ma de yew alaqaqayê zaf hol, yew girêdayişo zaf hol bi. Kekê mi zî semedê xala mina şîbi Dîyarbekîr. Çi heyf ke çend rojî cuwa pey, xaka mi merd. Mergê xala mi mi rê zaf giran ame. Ez pê zaf qehrîyaya. Mi qet tehmîn nêkerdeni ke mergê xala hende mi bidejno. Merdişê dadîya xo de ez qic bîya, no ridra mi zaf ferq nêkerd, la merdişê xalê mi, mi sero zaf tesîr kerd.

Ez yew per ra gurê gêreyanî, pero bîn ra zî qerar girewt ke ez şîyerî leşkerîyê. Ma ca de nêşkayei şimi leşkerîyê, ma ganî ver cû qerar bigirewtenî. Ez heta aşma teşrîna peyên xarpet – Çewlîg û Kurd de ciwîyaya. No dem de ez çend rey semedê gure vînayîşa şîya Ankara, Îstanbul, Adana û Mersîn.

Payîzê 1984î de yew dezayê (Feteh) dew de qehwexane akerd. Reya verên Kur de qehwe abîyenî. Aşma kanûne 1984 de, yew şand ma qehwe de ronîşte bîye, 3 gerîla bi çekana kewtê zerre. Serekê înan waşt yew vilavok biwano. Dewijan ra yewî ez nîwan daya û va, “ Nê Unîversite wendo”. Nayê sero ey vilavok da mi, va “ Ti biwani”. Helbet mi vilavok wend. Na vilavok de di çîyan ra ameyenê behs kerden. Yê yewin bi na vilavok ameyenê eşkira kerden de bi nameyê ERNK (Enîya Rizgarîya Netewî ya Kurdîstan) yew cephe ameyo awan kerden. Yê didin zî bi nameyê nê cepheyî pawitoxanê dewî ra ameyenê watiş ke ê çekanê dewletî tepîya bidî. Înan ma ra waşt ke ma bi bekçîyê dewî rê qisey bikerê, wa o çekê xo tepîya bido. Helbet ke ez îkna nêbîya, la ez nêşkayenî bi hîre merdîmanê çekdarî minaqaşaya bikerî.

O wext hema “Köy Koruyuculuğu sistemi” çîn bî. Ma roja bîn bekçi ra va û o şî çekê xo da qereqol. Mi zana no hedîse eşkia beno, ez şîya Mersîn. Yew mudet cuwa pey, tîmê taybetî ameyê dew ortaxê dezayî mi û çend kesê bînî berdê îşkence kerdê û dayê mehkîma. Kesî behsê mi nêkerdîbi. No ridra teba mi nêbi. No mudet de zî hem taye dewijê ma, hem zî dewanî cîranan ra taye embazî Almanya ra ameyê. Înan ma rê behsê xebata kurdan ya Almanya kerdenê.

Ez aşma teşrîna peyên 1985 de şîya leşkerîya. Mi heşt aşm leşkerîya kerd. Ecemîya xo mi Isparta çavuş talîmgah de vîyarna û bîya çavuş. Ez uca ra şîya Istanbul Harb Akademileri, uca de mi sey çavuş leşkerîye kerd û aşma temuz 1986 de terîs bîya. Leşkerîya mi rehet vîyart, mi zaf zehmet nêdîy.

Mi teskere girewt, ez hama nêamebîya keye. Kekê mi va, “ Ankara şue TEK, tu tayîn bikerê Barajê Karakayayî. Ez şîya mi TEK Türk Elektrik Kurumu) de pîyamayîş îmza kerd û ez ameya xarpet. La heta aşma Hezîran 1987, hema- hema yew serr mi güvenlik soruşturmasi pawit. Kesî mi ra çîk nêva, ez ez tehmi^n kena güvenlik soruşturmasi de problem vecîya, no ridra tayîn mi erey kewt.

1985 ra pey hinî kavaranê edebî û sîyasî yê hefteyî (Kovarê Xeberî) û yê teorîk dest bi neşir kerden kerd. Mi kovarê edebî (Yarin, Sanat edebîyat 81, Miliyet Sanat), yê hefteyî (Nokta, Yeni Gündem, 2000e Doğru), yê Teorik (Zemin, Saçak, Görüş)

wendenî. Taybetî kovaranê hefteyî de xebata kurdan ya Ewropa ra behs bîyenê. Bin serektîye Aziz Nesîn, Yalçın Küçük û taye roşnîvan de xebata awankerdişê yew partîya sosyalîst ramitenê, helbet ma çîyê winayinî teqîp kerdenî.

Aşma Hezîran 1987 de mi Barajê Karakay de sey muhendîsê makîna dest bi kar kerd: Înşaate barajî Îtalyanan viraştîbi. Mesulê barajî DSI bîye. Wexto ke Îtalyanan înşaat viraştênê, îtya de yew dew awan kerdîbi, satelîtê xo ronayebî, TV îtalya temaşe kerdenê. Wexto ke ez şîya dew vengîbî, kes te de çin bi. Mesulê barajî DSI bîye. La semedo ke baraj de santalê elektrîkî estbi, no santralê elektrîkî TEK xebitnayênê. Înşaat newe qedîyabi, TEK newe ameyebî îtya. Santral de r trubîn estbîy. Ma new tek û tek tribun teslîm girewtênê û xebitnayênê. Mi sey muhendîse îşletme wezîfe kerdenî. Barajî Karakaya navçeyê Dîyarbekîrî Şenguş de bi. DSI sey dew yew ca awan kerdîbi. Îtya de hem semedê famîlîyana, hem semedê karkerana, hem zî semedê muhendîs û îdarekarana banî estbîy. Ez îtya de misafîrxane de mendenî. Cayê ma hol bi, yê karkeran ra zaf holer bi. Ma her kes yew ode de mendenê û werdxane zî estbi. Ma werdê xo zî werdxane de werdenê. Cayê ma Şenguş ra 15 km dûr bi. Santra zî cayê ma ra 10 Km dûr bi. Baraj tam sê koşeyê Dîyarbekîrî- Xarpet û Meletî de bi. Ma minibusê cayê karî şîyenê santral û ameyênê.

Midurê ma muhendîs bi, ma hende 10 muhendîs estbîy, teknîker estbîy û tabî xebatkarê îdarî estbîy. Muhendîs û yew qisimî teknîkeran xerîb bîye, la karker û memur hîna zaf Xarpetîj û Dîyarbekîrij bîye. 20 ra zafêr karker estbîy, ez înan ra mesul bîya. Jenerator û turbîn hama nêqedîyaybî, montajê înan dom kerdenê. Yew firmaya Îsvîçre Jenerator û turbun montaj kerdenê. Ez heme roj santral de bîya, mi montajê jenerator û turbunan û karê bînî teqîp kerdenî. Zaf hol nêbo zî mi îngîlîzî zanayenî û karkeran, teknîkran û muhendîsan de sohbet kerdenê. Bi taybetî montoran rê beyntareyê mi hol bi.

Heme projeyanê girdan Bankaya Dunya fînanse kena. Barajê Karakaya zî Bankaya Dunya fînanse kerdîbi. O wext Karakaya tor gird barajê Tırkiya bi. Helbet kam pere bido , wazeno karî kontrol bikero. Karê îtyayî zî hetê yew konsorsîyum ra, yanî yew firmaya zaf deletin ra ameyenî kontrol kerden. Zafê muhendîse na firma xerîb bîye. Ma baraj de zî, werdxane de zî înana pîya bîye. Mi zaf hewl dayeni ke ez înana îngîlîzî sohbet bikerî. Nê muhendîsan ra yew, yew kênaya Diyarbekirîja zewecîya bi.

Zafê dewê Şenguşî kird (zaza) bîye, la çend dewê Tirkî zî estbîyê û zerrê Şenguş de trikî estbîyê. Bi nameyê Samet Guldoğanî yew senatorê Xarpetî bi, embazê xalî mi bi. Nurettîn Zaza zî hatiratanê xo de behsê Samet Guldoğan keno. Ancî lîse de yew embazê mi bi, o zî merdimê Samet Guldoğanî bi. No embazê mi Şenguş ra bi û tirk bi. Ey zî Xarpet de muhendîsîya makîna wend û ma pîya Karakaya de xebetîyayê, la o DSI de xebetîyayanê. No ridra mi cuwa vero zanayeni ke Şenguş de tirk estê, la mi nêzanayeni ke dewê tirkanî zî estê.

Ez yew serr îtya de xebetîyaya. Na yew serr de 2 rey weçînayîş, yew rey zî referandum virazîya. Ez hîre hemeyan de zî sey serekê sandoqî ameya wezîfedar kerden. Ez rey şîya yew dew de serektîye sandoq kerd. Înan ra yew dewa kirdan bîye, 2 dewê tirkan bîye. Nêzdîya Wenguş de yew gird bîye, nê tirkmen - elewî bîye, na dew ra zaf TEK û DSI de zaf xebatkar bîye. Mi yew rey zî na dew de serektîyê sandoqa weçînayîşî kerd. Na dew ra zaf embazê mi zî estbîyê. Na dew de zaf terefdarê hereketa Kurdîstan estbîyê.

TEK û DSÎ girêdayîyê Dîyarbekir bîye, la Xarpet ra zî îtya de zaf muhendîs, îdarekar û karker estbîyê. No ridra her roja În (yene) Karakaya ra yew otobus şîyenî Xarpet, yew zî şîyene Dîyabekîr û nê otobus roja yewşem agêrayenê. Ez zî her penîye hefteyî şîyenî Xarpet, la ge -ge zî şîyenî. Mi her wext otobus de kîteb wendenî. Ez wexto ke bi otobus rayîranê derganî şîyenî , o wext zî mi otobus de kîteb wendenî. Cuwa pey Almanya de mi ferq kerd ke, çimê mi xerepîyayî. Ez tehmîn kena ke no ridra xerepîyayî. Çunke rayîrê Çunguş - Erganî zaf xirab bi, otobus zaf leqeyanî. Çunguş de yew Ocağê Sihatî (Sağlık Ocağı) estbîyê, la ma hîna zaf Dîyarbekîr de şîyenê doktor. Ez Dîyarbekîr de misafîrxaneyê TEKî de mendenî.

Ez Dîyarbekîr de şîya lokalê Odeyê Muhendîsan û bîya endamê TMMO. Ma yew rey bi çend embazna şîyê yew veyve. No veyve çardaxê (terasê) yew bano 4. Qatin de bi. Îtya de sey yew hewşa veyveyan teknîk amade kerdibi û yew koma muzîk Kurdî klamî vatenî. O wext Ciwan Haco newe meşhur bibi. Na kom zafê klamî Ciwan Haco vatenî. Temaşekerdoxan z^bi coş koma pîya klamî vatenê û govend girewtenê. Mi cuya xo de reya verên wina yew veyveyo bi muzîkî Kurdî dîyeni. Helbet ez zaf binê bandorî no atmosfer de menda. Helbet wina yew veyve qedexe bi. No ridra yew cayo taybetî de, çardaxê yew bano taybet de virazîyayenî. 1988 de İstanbul de kovara “Medya Güneşî”

dest bi neşirbîyayîşî kerd. Vere cû ke ez şîyere Almanya 1980 ra pey reya verên mi yew kovara kurdan wend.

Exto ke ez Karakay de bîya rewwa sîsayî ya Tirkîye zaf tîmîyankewte bîye. Îktîdar de ANAP bîye. Kenan Evren serekcumhur, Turgut Özal serekwezîr bi. Kurdîstan de xerb bi. Sîstema tîmanê taybetî (Özel Tim), pawitoxîya Dewan (Köy Koruyuculuğu), Olağanustu Bölge Valiliği new ameyê awan kerdan. Walîyê Heremî Hayri Kozakçioğlu bi û Dîyarbekîr de bi. Yew rey Turgut Özal bi cîniya xo Semra Özal rê pîya ama Baraj zîyaret kerd. Ez hetê sîsayî ra rehet nêbîya. Mudirê ma, serteknîker, sermuhendis rastgîr bîye. Mudir û teknîker terefdarê MHP bîye. Helbet uca de çepgîr bîye. O wext wezîrê awanîyê (Bayındirlik) Sefa Giray bi. Sefa Giray sey lîberal ameyên nas kerden. Mudirê DSI zî yew însano lîberal bi. No ridra çepgîrê DSI bineyna rehet bîye. Helbet baraj da zaf şîreket taybet (Simens, ANKA; şîrketê xerîbî) zî bîye. Mîyanê xebatkarênê nê şîrketan de û yê DSI de çepgîr bîye. Mudir bi çepgirana mîyanê yew koxêyî de bi. No hal mi sero zî tesîr kerdenê. Çunke zafê embazanê mi çepgîr bîye. Cîniya mudirê DSI sosyal yew cîni bî. Ma pîya okey, bîlardo, tawla kaykedenê. Cîniya mudirê ma qet nêameyî cemat. Yew îtya de turnovaya Satranç virazîyayî. Mi yew rus de satranç kaykerd. Ez heta nêmfînal vecîyaya. Ez nêzdîyê şeş aşm xebetîyaya, yew roj mudir û mudirê personalî venda mi da, ez şîya buroyê mudirî.

Mudir mi ra va, “ yew muhendîso sey to zanaye, dekerde û sosyal nêyeno wina yew ca de kar nêkeno. Çunke ti eşkenî her ca de kar bivînî. Ti çira ameyî serê nê koyî. Miheqeq ti endamê yew rexistîyê, yew rexistin to şawito îtya”.

Mi va, “Mi newe Unîversitê qedînayoy, no baraj to gird barajê Tirkîya yo. Îtya de yew per ra elektrîk hesil beno, pero bîn montajê ra Trubîn û Jeneratoran dom keno. No semedê mina zaf hol yew îmkan o. Xo ra mi unîversîte de beşa enerjî wend. Ez wazena îtya de wazerê tecrubeyî bî û xo verd berî”.

Ez tehmîn kena mudir îkna bi. Raşt a zî qez alaqaqê mi yew rexistin rê çîn bi. Xaret de, Çewlîg de heta îtya de zî emabê mi kurdperwer bîye, la alaqaqê mi û yew rêxistin çîn bi.

Yew kenaya Xala mina Mişt a 1973 de şîbî Almanya. Aye pa mêrdeyê xo û qîcanê xo ya ge -ge ameyên welat, ma yew bîn dîyenê. Bi nameyê Leyla yew kenaya aye bî. Helbet mi qîcîya aye ra Leyla nas kerdenî, la 1984 de û 1986 de ma Çewlîg de û Îsatanbul de pîya çend rojî wext ravîyarna bi. Beyntarê ma de hol yew embazê awan

bîbî. Leyla zî dadîya aye zî kurdperwer bîye. Cuwa vero, şertê mi musaît nêbî, o ridra mi hîsê xo eşkira nêkerdibî. La wexto ke mi dest bi kar kerd, mi hîsê xo eşkira kerdê. Leyla zî teklîfê mi qebûl kerd. Nêzdîye 5-6 aşm ma yew bîn rê mektub nuştê. Ma wina qerar girawt ke ez wextê îzînî xo de şîyerî Almanya.

Mi aşma Hezîran 1988 de îznê xo girewt. Îznê mi 20 roj bi. Ez şîya Ankara mi, vîze girewt, uca ra şîya İstanbul. 26.06.1988 de İstanbul ra bi otobus şîya Almanya. Tesadufî na otobus Duisburg ra taxa Leyla ra wendekarê yew mektebî ardibî Tirkîya. Ez bi otobus heta taxa înan şîya.

14. To çi ra şîyî Almanya?

15. Almanya de to senî perê qezenç kerdî? Xebatê to çitabî?

16. Eke seba to taybetî nîyî, ma rê zewajê xo rê bahs bikerî?

17. Çend hep qicî to estî, me rê derheqê înan de tekî malumatî eşkena bidî?

Ez 26.06.1988 ameya Almanya. Ma keyê leyla de beyntaê xo de deskînar viraşt û ma helqayê kerde xo destî. Mi waşt ma pîya şimi welat, la Leyla nêwaşt. 19 roj vîzeyê mi bi, mi 2 heftê rapor girewt û 2 heftê vîzeyê xo kerd derg, la cuwa pey mi karê xo ra îstîfa kerd. Semedo ke Leyla nêwaşt bêro welat, ez Almanya de menda. Mi şaristanê Unîversîteyê Bochum de kursê ziwani de qeydê xo viraşt. Almanya de heme Unîversîteyan de komelê wendakaran estê û tira bi kilmkî ASTA yeno vatiş. No kurso ke mi qeydê xo viraşt, hetê ASTA ra ameyenî organîze kerden, yanî raste rast kursê Unîversîteyî nêbi. O wext zafê ASTA yan çepgirî îdare kerdenê. Unîversîtê Bochum de çepgirî Tirkîya, Kurdperwer û çepgirî Îranîyê zaf bîye.

Mi kurs ra yew belge girewt û yew dewijê mi bi kêfil, ma daîreyê xerîban sey wendekar mafê ronîwtîş da mi. Esas sey wendekar girewtîşî mafê ronîştîşî zaf zor bi, la mi zaf rehet girewt. Ez hîrê serrî Almanya de sey wendekar menda. Cuwa pey mi zewac ra mafê ronîştîşî girewt.

Semedo ke yew wendekarao xerîb bîşko Almanya de unîversîte de biwano, ganî o îmtîhanê ziwani yê PNDŞ (Îmtîhanê semedê ziwani Almanî) qezenç bikero. Semedo ke merdim bîşko bikewo nê îmtîhan ganî merdim 4 dewre kurs biqedîno. Nê çar dewreyî Grundstufe (Dewreyo Bingehîn) 1, Grundstufe (Dewreyo Bingehîn) 2, Mittelstufe (Dewreyo Mîyanen) 1, Mittelstufe (Dewreyo Mîyanen) 2. Ez çend aşm şîya kursê ASTA, cuwa pey yew per ra kewta îmtîhanê kursê Unîversîte Mittelstufe

(Dewreyo Mîyanen) 1, mi no îmtîhan qezenc kerd îtya de qeydê xi viraşt. Semedo ke mi kursê unîversîte de qeyd viraşt, ez sey fermî bîya wendekarê Unîversîteyî, unîversîte nasname zi da mi. Pero bîn ra mi kursê yew lîse de qeydê xo viraşt. O wext heqê mezunanê lîse yê Tirkîya çin bi ke raste rast şîyerê unîversîte, la taye dewletanê bînan ra mezunê lîse eşkayenê rasste rast şîyerê unîversîte. Semedê nê wendekarana bi nameyê Studien Kolleg mektebî estbîy. Înan yew serr îtya de hem Almanî ders girewtênê, hem zî desrsê bîn girewtênê. Tabî îtya de tena kursê Almanî zî estbîy. Mi pero bîn ra wina yew mekteb de zî qeydê xo viraşt. Nameyê mektebê ma Ökumenische Studien Werk bi û girêdayê Dîakonische Werk bi. Diakonische Werk yew dezgeyê xêrwaz yê Kîlîseyê Protestanan o.

Semedo ke îtya de hem cayê mendiş, yanî yurtê înan bî, hem zî heme roj ders bîye, mi kursê xo îtya de ramna, la ez ge -ge wîyenî desanê Unîversîte zî. Ez heta payîzê 1989 Bochum de menda. Ez wexto ke ameya Bchum îtya de mi wendekarê Kurdî naskerdî. Helbet çepgirê Tirkîya zî estbîy, mi înan de zî embazê kerdênî. Xo ra ASTA de yew Dev – Yol cî bi, ey hetkarî kerd, mi kursê ASTA de qeyd kerd. 1988 de newe wendekaranê Kurdî îtya de yew komelê wendekaran awan kerdibî. Ez ca de bîya endamê na komelî. Ma 12 wendekar bîye û her çar parçe ra endamê ma estbîy. Serekê ma Îlhan Kizilhan bi. Nika warê psîkîyatî de meşhur yew Profosor o. Qetlîamê Şengala pey Rêxistina Yewbîyayê Miletan de sey şewirmend kar kerd. O zî ezidîyanê Beşîrî ra yo. Na komel bi nameyê “Leyla” yew kovar neşir kerd. Nuştayê mino verên na kovar de neşir bi. Nuşte Tirkî bi, namyê nuştayî “Kürt Gazeteciliğinin tarîhi “ bi. Mi no nuşte bi dest nuşt. O wext mi hema nêzanayeni bi daktîlo binusi, la Leyla zanayeni bi daktîlo binuso û yew daktîloyê aye estbi. Cuwa pey mi çend nuştayî xo bi daktîlo nuşti. O wext Ciwan Haco zî îtya de wendekar bi, la o nêbi endamê komeli. Ma sey komel aşma Adar 1989 semedê yad kerdişê qetlîmaê Helepçeya yew şew organize kerd. Na şew taye roşnvîran qisey kerd û Şivan Perwer sey hozan beşdarê wewi bi. Bochum de her di seran de yew rey bi nameyê Festa Kemnade yew festîvala mîyannetewî virazîyayeni. Ma na festîval de zî sey komelê kurdan ca girewt.

Amnanê 1989 de, tehtîlê amnan de, ez 2,5 montaj de xebetîyaya. Semedo ke wendekaran ra bac û çîye bîn nêameyenê birnayiş, mi no amnan zaf hol pere qezenc kerd. Demo ke ez montaj de xebetîyayeni Leyla Duisburg de yew ban kîra kerd. O wext

Leyla zî yew Merkezê Xortanî de xebitîyayeni. Ma 19 aşma kanune de veyve kerd û o wext ra pey ez ha Duisburg de ciwîyena.

Kursê minê Almankî hema neqedîya bi. Ez şeş aşmî zî Duisburg ra şîya Bochum ameya û aşma Adar 190 de mi îmtîhanê PNDSî qezenc kerd. Aşma nîsan 1990 de mi qeyde xo girewt Unîversîteyê Düsseldorf. Mi 2 serrî îtya de qisimî îmalat de lîsanso berz viraşt û serrey 1992 de sey Dîplom Ingenieur (Muhendîso Berz) dîploma girewt. O wext Almanya de sîstemê Dîplom Ingenieur esytbîy, yanî master mîyanê nê wendişî de bî. Her kesi ko muhendîsê biqedinayni, sy master kerde mayenî hesibnayiş û eşkayenê dest bi teza doktora bikero. Mi îtya de yew tez zî amade kerd. Nameyê teza mi Erholungszeit Ermittlung (Dîyarkerdişê wextî arisîyayişî) bi.

Wexto ke mi zaningeh qedîna, Almanya de bazar zaf hol nêbi. Zaf muhendîsî bêkar estbîy. Mi çend kursê bînî zî kedî, la ez nêşkeya sey muhendîs kar bivînî. Pero bîn 1993 de mi dest bi karê tercumanîye kerd. Vere cû mi daîreyî BAMF (Daîreyê federal yê semedê Multecîyan û Koçberan) de multecîyan rê tercumanyê kerd. O wext Kurdîstana Bakur zaf multecî ameyenê Almanya. Înan BAMF de miracatê îlticayî kerdenê û îtya de îfadeyê înan ameyne girewten. Mi îtya de Tirkî, Kurdî /Kurmancî, Kirdkî) tercumaney kerd. Cuwa pey mi mehkimayan de, poles de û heme daîreyenaê dewletî de karê tercumanê ramna.

Mi mîyanê serran de taye karê bîn zî kerdê. Ez sey pedagog merkezê Xortan de xebetîyaya. 2005 de Wezîrtîya Perwerdeyî û Zanistî yew sertîfika da mi ke ez bieşkî mekteban de deesê matematîk û fizîkî bidî. Ez ge -ge sey malimê matematîk zî xebetîyaya. 2006 de mehkimaya Berz ya heremî ya Düsseldorf ez sey tercumano sondwende naskerd û belge da mi. Ez 2005 ra nat semedê ziwananê Tirkî, Kurdî (Kurmancî , Kirdkî) ya tercumano sondwende ya. Esas karê mi tercumanê ya. Ez hem fekî hem zî nuşteki tercumanê kena.

15.04.1995 de lacê mi Alan ame dinya, 02.03.200 kenaya mi Ronîya ameyî dinya. Ez her di qîcanê xo ya zî zaf alaquadar bîya. Mi zaf wextê xo da înan, heta nika zî her çîyê înana alaquadar a. Zafê roşnvîran, şoreşgeran qîcanê xo îhmal kenê, la mi wina nêkerd. Mi her di qîcê xo zî hema -hema roj bi erebeya qîcan çarnayeni, berdenî cayê kayî, yanî parki. Ez tehmîn kena, ez 1997-98 ra nat înternet şoxilnena. Heta yew mudet keye de întenet çînbî, ez şîyenê Unîversîte de kewtenî înternet. Mi kenaya xo kerdenî erebî te de berdenî. Nika wexto ke Unîversîte ver ra vîyarenê, kenaya mi van, “Bavo ma

pîya ameyenê îtîya". Alan zî, Ronîya zî wexto ke, bîye hîre serre şîye Halîna Qican û cuwa pey zî şîye mekteb. Mi her wext serê sibayî nanê înan kerdenî heder ê berdenî Halîna qican û mekteb. Alan wexto ke bi 12-13 serre, o wexta pey zaf rey o bi xo wîyenî mekteb, la Ronîya hema-hema heta penîye mektebî mi serê sibayan berdenî mekteb. Ronîya 13 serrî şî mekteb. Mi her di zî her wext berdenî Tîyatro, sînema, kermes, gêrayîş, cayanê şênayî, sey luna park û caynê bînan.

Wexto ke Alan ame dinya min û Leyla ma qerar giewt ke ez te de Kurmancî qisey bikerî, aye Kirdkî qisey bikera. Ma wina zî kerd, heta ewro ez Alan û Ronîya de Kurmancî qisey kena, Leyla Kirdkî qisey kena. Alan hema nêşîyeni mekteb, Almankî, Kurmancî û Kirdkî baş zanayeni û zaf hol cêmîyan ra ca kerdenî. Ey eynî wext de goreyê kesan Kurmancî yan zî Kirdkî qisey kerdenî. Yanî ey zaf baş zanayeni kam Kurmancî qisey keno, kam Kirdkî qisey keno. Taye embazê Alan ke Kurmancî qisey kerdenî estbîy, o ridra o Kurmancî hîna baş musa. Ronîya sey Alan Almankî, Kurmancî û Kirdkî pîya musayî: La belê embazê Ronîya ke Kurmancî qise kerdenê, zaf çînbî, no ridra Kurmancîye aye hende Alan baş nêbî. Semedo ke dadî û babîyê Leyla, xalê aye îtîya de bîye û înan Kirdkî qisey kedenê, Alan ^zi , Ronîya zî kidkî hîna baş qisey kenê. La belê ancî her di ewro Kurmancî -Almankî tercumaney kenê.

O wext Swed de weşanxaneyê APEC Kurdî (Kurmancî , Kirdkî) kîtabê qicanî neşir kerdenî. Mi her wext swed ra nê kîtabî te de ardenî û her şand mi kîtabî qican rê wendenê. Helbet Leyla zî wendenî. Leyla û tayê cîniyanê kurdan yew mudet yew komê dadîyan û qican hedre kerd. Înan îtîya de qicana pîya ay kerdenê, Kurdî qisey kerdenê û pîya Kurdî lawikî vatenê.

2012 de ez û Leyla cêser kewtî. O wext ra her di qicê mi hê mi het de. Ma hîre heme pîya ciwîyenê. Alan yew mudet sey promotor (karê promosîyon), sey hetkarê dadî û babîyan û qican kar ked, nika yew Cafe xebînenê. Ronîya malima Halînê qican a, la pero bîn ra zî Unîversite de qisimê sosyal xebatkarî wanena.

18. Almanya de tena kursê Almanî senî despêkerdî? Xebatê zîwan, hîkaye û hûnerî ûsn.To çita xebaten ser xebityayê bi rezî ma rê bahs bikerî?

Ez 1988 de şaristanê Bochumî de bîya endamê Komela Xwendekarên Kurd. Het ke ez uca de bîya cuwa pey na komel ge -ge taye çalakî viraştenî. Çend rey ma Newroz zî fîaz kerd. Ez Duisburga pa Leylaya şîyenî nê çalakîyan. Almanya de hema - hema heme şaristanan de VHS (Mektebo Berz yê Şarî) estê. Nê mekteban de her çeşit kurs

yenê dayên, kursê ziwani, folklorî, muzikî, computerî û yê bînî. Duîsburg de yew bînaya bingehîn ya VHS estbîy û yew zî bi nameyê IZ (Merkezo Enternasyonal) yew cayê VHS estbi. IZ de çalakîyê kulturî û konser zî yenê organîze keden. O wext yew cafeyê IZ zî estbi. Îtya normal yew cafe bi, herkes eşkayenê şîyero, ronîso, çî bişimo. Payîzê 1989î de mi zî destcikerd, ez şîyenî îtya. Ez pê hesîyaya ke îtya de yew kulturî ya kurdan virazîyena. Na şew yew koma bi nameyê Koma sohbetî ya kurd û alaman (Kurdîsch – deutsch Gespräch Kreis) hedre kerdibî. Ez şîya na şew û mi îtya de çend Kurdî naskerdî. A roj ra pey ez û Leyla zî ma çend rey şîyê kombîyayîşê înanî û cuwa pey ma zî bîye endamê na komî. Na kom de, kurd Alman, yunan û yew zî amerîkayîj estbîy. Ma yew mudet cuwa pey bi nameyê Keske Sor yew komel awan kerd. Ez sey serekê komelî ameya weçîyayen.

Ma IZ de kursê ziwani Kurdî (Kurmancî) akerd. Yew embazê ma mamostatî kedên. Ez zî şîya nê kursî. Ez reya verên îtya de nuşîşê Kurdî, îmla û gramerê Kurdî musaya. Ma sey komel zaf çalakî hedre kerdê. Sey mîsal ma semedê yad kerdişî qetlîmê helepçeya yew şewa bi muzîk û panel viraşt, ma rojnamegerîyê sero panel viraşt zaf rey newroz fîraz kerd. Heta ma leşoran (kizilderilî) sero zî yew panel hedre kerd. Bi saye embazê ma ya amerîkayîj, ma amerîka ra yew serekê leşoran dawet kerd, ey leşoran sero semîner da. Mi nê merdim de yew roportaj viraşt û no roportaj bi îngilîzî û Almanî ame neşir kerden.

1991 de Radyoya bajarî ya Duisburg (Radyo DU) waşt ke dest bi weşanê zaf ziwani bikero. Ma zî waşt na firsat karbîyarimi. Bi no gaye ma yew kom awan kerd. Unîvesîteyê Essenî de yew prje bi, no proje yew doktoro Alman îdare kerdenî. Tabî doktorê tip nêbi, unwanê ey yê akademîk doktor bi. Bi aridmê ey ma dest bi semîneran kerd. Ma hem semîner viraştê , hem zî alaqaşê xo xurt kerdê. Radyoya bajarî hefte de 30 deqîqa hew dayenê Kurdî, la tedeyî bernameyî ameyenê kontrol kerden. Ganî heme bername derheqê Duisburg de bîyenê. Merdim nêşkayeni Kurdîstan ra , yan zî yewna ca ra , yanî teberî Duisburg ra xeberan bido. Merdim nêşkayeni programo sîyasî virazo. La ma pê hesîyayê ke radyo de her roj 2 saet bi nemyê weşanê şarî (Burgerfunk) yew platform esto. No çarçeve de cîya cîya guruban program viraştênê. Duisburg çend komelî ke Burgerfunk organîze kerdenê estbîy. Bi ardimî nê doktorî ma bî endamê yew komelî (Kaka DU).

Ma rê Radyo DU de bername viraştîş cazîp nêame. Nayê sero 1991 de ma yew grubê embazan platformê Burgerfunk de dest bi vilakerdiştî yew programî radyo kerd. Ma radyo de hem kurdî (Kurmancî û Kirdkî) hem zî Almankî program viraştêni. Qisimî Kirdkî mi hedre kerdêni. Mi metnî Kirdkî nuştênî û mi û cînîya mina o wext (Leyla) wendeni. Mi welat de qet Zazakî nênuştîbi û nêwendîbi. Mi tiya de dest pê wendiştî û nuştîştî Zazakî kerd. Ma sey grûb 4-5 serrî no programî radyo ramna û cuwa pey mi teyna hende 12 serrî no program viraşt. Nameyî programî ma “Vengî Kurdan li Duîsburgê” bi. Ez texmîn kena no tarîx de Zazakî programî radyo yo verên o.

Radyo Du zî dest bi bernameyo kurd kerd. Di embazanê ma zî yew mudet îtya de bername viraşt. Normal bernameyê Kurdî yê radyo Du zî hem bi Kurmancî, hem zî bi Kirdkî bi.

Ma bi tamamî azad bîye, ma sero qet yew sansur çîn bi. Qet kesî bernameyê ma kontrol nêkerdenê. La tedeyê bernameyî Radyo Du yê Kurdî hetê redaksîyonê Radyo Du yê pêroyî ra ameyenê tesbît kerden. Ma her hefte her lehçe ra 4-5 deqa Kurdîstan ra xeberê muhîmî dayenê, yew roportaj neşir kerdenê û yew tema sero yew nuşte amade kerdenê û wendenê. Bi nameyê tarîx de ewro yew qisimê ma bi, îtya de zî hedîsayenê tarîxî sero qal kerdenê. Penîyê her bername de ma xeberê çalakîyanê kurdan zî dayenê. Yanî kurdan kam ca, senî çalakî organîze bikerden, ma radyo de îlan kerdenê.

Mi nêzdîye 17 serrî no bername viraşt. Mîyanê nê wextî de mi bi polîtîkwan, hunermend, deyîrbaz, nuştex, şaîr, aktîvîstê cemaat û heqê merdîman, serek û îdarekarî komel, rexistin partîyê kurdan, tirkan û Almanan rê, bi Kurdî (Kurmancî, Kirdkî) Tirkî, Almanî û îngîlîzkî bi seyan roportaj viraştê. Ez texmîn kena no tarîx de Zazakî programî radyo yo verên o.

Ma sey koma radyo heme çalakîyanê kurdanî ra xeberdar bîyenê. Nê serran de kurd ewropa de zaf aktîf bîyê. Şewê kulturî û sîyasî, konserî, panelî, semînerî, festîvalî, kombîyayîşê zaf rojî ameyenê organîze kerden. Ez goreyê îmkananê xo şîyenê nê çalakîyanî, mi no derheq de xeber nuştênî û îtya de bi organîzatoran rê roportaj viraştênê. Nê serran de Almanya de KOMKAR (Federasyonê Komeleyan ji Kurdîstanê) zaf aktîf bîye. Ancî nê seran de Civata Kurd, Navend (Merkezî Semedê Cigêrayîşanê Kurdî) û IMK (Komelê Heqê Kurdan yê Mîyannetewî) zî zaf aktîf bîye. Navend û IMK de sey îdarekar Alman zi bîye, hetta IMK de çend wezîrê Almanan zî bîye. Amnesty international (Rexistina Ef ya Mîyannetewî) û Gesellschaft für Bedrohte Völker (

Komela alîkarî semedê neteweyanê Bindestan) zî Kurdîstana zaf alaquadar bîye. Mi xebatê înan zî teqîp kerden. Mi hem çalakîyê înan sey xeber dayenê, hemzî îdarekaran rê roportaj viraştenî.

Ma 1993 de Duîsburg de bi Almanana pîya bi nameyê HEVÎ (Komela Heqê Însanan) YEW yew komel awan kerd. Ma heywetî şawitî Kurdîstana bakûr û Başûr. Ma her wext derheqê binpay kerdişî heqê insanan de anel viraştî, vilavokî vila kerdî, Tirkîya de bi IHD (Komelê Heqê Însana) rê alaqa rona. Ma nê çalakî radyo de vila kerdenê û her wext derheqê Kurdîstana Başûr, Rojhelat û Rojawan de zî xeberî û roportajî neşir kerdenê.

Mi heme kovar û rojnameyê kurdanî wendenê. Ez welat de pê hesîyaybîya ke Îsveç de bi nameyê “Kurdîstan Press” yew rojname yeno neşir kerden. Ez ca de bîya aboneyî nê rojnameyî. Mi rojnameyê “Dengê Komkar”, kovarî “Armanc”, “Hevî”, “Mizgîn”, “Niştiman” û tayê bîn wendenê. Hevî, Mizgîn û Armanc de hema hema her hûmar de nuştayê kidkî estbîy. Mesulê pelê Kirdkî yê Armanc Mehemed Malmîsanij bi, yê Dengê Komkar zî Munzur Çem bi. Mi heme humarê kehen yê kovara Hevî peyda kerdî û wendî. Hevî de gramerê Kirdkî sero nuştayî estbîy.

Se ke mi cor de nuştibi, nuştayê mino verên bi nameyê “Kürt Gazeteciliğinin Tariheci” kovara “Leyla” de ame neşir kerden. Wexto ke mi 1991 dest bi bernameyê radyo kerd, mi dest bi nuştîşê Kurdî zî kerd. Ez cuwa vero wendiş û nuştîşê Kurdî musayîbîya. Se ke mi cor de nuşt , mi verî Kirdkî xeberî nuştênî û roportajî viraştenî. Derheqê tarîhî de, derheqê edebîyatî, nuştayî nuştênî û radyo de wendenî. Wextî Gaxanî 1992 de mi bi nameyî “Kal Gaxan” yew nuşte nuşt û radyo de wend. Mi cuwa pey no nuşte rojnameyî “Welat” rê şawit, nuşte uca de neşir bi. O wext ra nat mi dest bi karî nuştîşî Kirdkî kerd. Mi hinî roportajî ke semedê radyoya viraşteni, ê rojname û kovaran rê zî şawitenî. Ez no derheq de bi şansa, çunke heme nuştayî ke mi şawitêni ameynî neşir kerdiş. Mi Kurmancî zî derheqê cûye şairanê klasîkî yê kurdan nuştênî û radyo de wendenî. Mi nê nuştayîzî rojnameyan rê şawitenî, ê ameyenê neşir kerden. Roportaj û xeberî mizî Kirdkî, Kurmancî, Tirkî rojname û kovaeen de ameyenê neşir kerden. Almankî roportaj û nuştayî mi zî kovara “Kurdistan Heute” de ameyenê neşir kerden.

Yew emzayî mi esto, Mahmut Celayir, o rind yew resam o. Ey dadî xo de qisey kerdibi. Aye ra sanikî goştarî kerdibî û qaset de qeyd kerdibî. Nê hîre qasetî ey dayî mi. Ez nê sanikan sero xebitîyaya, mi nê sanikî nuştî û kovarê Armanc rê şawitî. Wina mi

dest bi nuştîşî nuşteyanî folklorî kerd. Mi no bêyntare de Yado (Yadîn Mehmud Ebas) sero yew nuşte nuşt û no nuşte kovara “Armanc” ame neşir kerden. Goreyê cigerayox Mutlu Can, no Kirdkî de nuwtayo verên yê Kirdkî yo. Wina mi dest bi xebata folklorîk kerd. Ez çend seran de hê şîyenî welat. Mi radyo ra yew hacetê qeydkerdişî girewtibî, mi na hacet tede berdenî. Vere cû mi keyê xo ra destcikerd, mi Ema xo ya Kumrî, birayê xo Diryeh, veva ma Cemîle, Xala xo Yildiz de qisey kerd, înan mi rê sonikî, deyîrî, fikreyî, îdyomî, vateyê verêna vatenê, mi qeyd kerdenî. Cuwa pey, ez persayenî, kam ca de yew sonikvaj, deyîrbaz, merdimoz zanaye, bibîyenî, ez şîyeni het, mi dayeni qiseykerden û qeyd kerdenî. Helbet mi nê sean de derheqê serewedartişî şarê Kurdî yê 1925 de zî zaf însan dayê qiseykerden û qeyd kerdî. Serewedartişê 1925î rê şarê ma vano “Meselaya Şêx Seîd”. Mi taybetî derheqê Yado, Sadîyê Telha û taye egîtanê ma yê bînan de zî wina roportaj viraştî.

Heme materyal ke mi qeyd kerdenî, ez cuwa pey sero xebitîyayeni. Mi nê sonikî, fikreyî, îdyomî, vateyê verêna bi Kirdkî nuştênî û cîya, cîya kovar û rojnameyenê kurdan dayeni neşir kerden. Hem roportaj ke mi derheqê Meselaya Şêx Seîd e viratî, mi ê zî nuştî û dayê neşir kerden. Mîyanê nê roportajan de Kurmancî zî estbîy. 1995 de Swed komeleya nîvîskarên kurd li swêdê bi nameyê “Çira” yew kovar neşir kerd. Mi na kovar de zî gramêrê kirdkî sero nuştayî nuştî.

Yew embaz (Harun Turgut) Swed ra amebi Almanya. Ma îtya de yew bîn naskerd. Yew roj ey amankî sey fotokopi çend pelê nuştayî dayê mi û mi ra va îtya de Kirdkî û Almankî ameyo nuştîş. Mi cuwa pey nê wendî. Nê kîtabî Peter Lerch`ra ameyebî kopya kerden. Yew perî pelan Kirdkî, yew per Almankî bi. Te de 8 metnê Kirdkî estbîy. Mi pîyerê nê tekstan çarnayî alfabeya Kurdî û rojnameyî “Azadî” de kerdî vila.

Peter Lerch serrê 1856 de giredayê wîlayetê Smolonskî, Roslow de 3 Çewlîgîjan de qisêkeno. Aqademiyî Qraliyet Peter Lerch şaweno îta ke o kurdan de qisê bikero, çunke ey no aqademî de Kurdî sero xebat kerdênî. Peter Lerch nê Çewlîgîjan de qisêkeno û înan ra tayê sonikan û hîkayeyan geno. O nê nuşteyan cuwa pey bi nameyî „Kurdan û Keldaniyên Îranî yên Bakurî ser cigerayiş“ sey kîtab çap keno. Peter Lerch o wext nê tekstan bi yew alfabe ya husuî nûseno. Nameyî na Alfabe “Alfabeya lînguîstîk ya Lepsîus” ya. Raya verên nuşttox M. Malmîsanij nê tekstan ra taye bi alfabeya Kurdî nuştî û 1985 de kovara Enstîtuya Kurdî “Hevî” de kerdî vila. Cuw apey mi pîyerê nê

tekstan çarnayî alfabeya Kurdî û rojnameyî “Azadî” de kerdî vila. Îtîya de 3 sonikî, 3 meseleyî derheqî koxeyî mîyanî eşîran de û yew roportaj esto. Wexto ke mi nê metnî transkirîpe kerdî, xebera mi çîn bî ke M.Maömîsanij înan taye transkirîpe kerdî. Semedo ke nê metnî bi fekê Çewlîgî ameyê nuştîş. Mi rê transkirîpe kerdiş zehmet nêbi. Pero bîn ra Almankîya metnan estbîy. Mi her di dayî têvero.

Ez cuwa pey hususî heme xebatê Peter Lerch yê kurdolojî sero xebitîyaya. Mi no kîtab „ Kurdan û Keldaniyên Îranî yê Bakurî ser cigeraş” sey PDF ca kerd û sero xebitîyaya.

Mi no derheq de Konferansê Kurdolojî yê Zanîngehî Hekarî de yew peşkeşkerdiş viraşt. Peter Lech derheqê xebatê xo de yew raport dayo Akademî, mi no raport zî çarna Tirkî û Kurdî.

Penî de mi bi nameyê “Xebatê Peter J. A. Lerch yê Kurdolojî” yew kîtab nuşt. No kîtab ame çap kerden.

Se ke mi cor de nuşt, goreyê zanayê ma nê metnê verên yê Kirdkîyê. Cuwa vero qet Kirdkî nêameyo nuştîş. No ridra transkirîpe kerdenê nê metnan muhîm bi. Ganî şare ma û heme kurdologî nê metnan ra agahdar bibîyenê. Hem nê sonik û meseleyan de , hem zî raporê Peter Lerch de sosyolojîyê, tarîxê camatî ma sero zaf malumat bi. Roportajê Hesenî de mintiqaya Sîwan sero, ciwîyayîşê kurdan sero malumat bi. Merdim nê metnana ra mentalîte, orf û edetî kurdan sero zî zaf agahî geno. Peter Lerch bi xo zî xuy, xasîyet, karakter, ronîştîş û wariştîşê, misafirperwerê kurdanî sero zafa malumat dano. Wexto ke mi tekst dîye, se ke mi yew hezîna dîye. Mi nê metnanî sero xebat kerden hem xo re sey wezîfe dîy, hem zî mi bi keyf weşî no kar kerd.

Wexto ke ma Ewropa de Kirdkî nuştênî, ma hemeyan cîya cîya nuştênî. Her kesî sey bajarî xo, sey dewê xo nuştênî. Ma cîya cîya kovaran de nuştênî, la ma heme nuştexan yewbîn şînasnayani.

Sebebo ke Kirdkî sero qet yew xebata îlmî nêameybî kerdiş û qaydeyî raştînuştîş ortax nêameybî tesbît kerdiş, her nuştex sey xo nuştênî. No ridra wendoxanî yew mintîqa nûştîyî bi fekê mintîqaya bîn fam nikerdênî. Heta nuştexan zi nuştîyî yew bînan zaf fam nikerdênî. Sey numûne Çolîgîjan nuştîyî Dêrsimîjan, Dêrsimîjan nuştîyî Pîranîjan fam nikerdênî.

Nayê sero verî Swêd de taye nuştex û roşnvîrî kurdan ameyî pêhet û nê probleman sero

qisêkerd. Cuwa pey reya verên aşmê Tebax 1996 de Stockholm / Swêd de bi nameyî “ Kombîyayişî Kirmanckî/Kirdkî” yew kombîyayiş virazîya. No kombîyayiş de welatanî cîya – cîya ê Ewropa ra nêzdî pancês kesî hedre bîyî.

No kombîyayişî Kirdkî yo verên de qerar gêrîya ke lehçeyî Kirdkî sero xebatê raştnuştişî, gramerî, termînolojî û ferhengî bêro kerdiş. Armanca sereke yê na xebat standartîze kerdişî lehçeyî Kirdkî bi. Kombîyayişî didin 28-31ê adare 1997 de virazîya. Netîceyî xebatê nê di kombîyayişan bi nameyî “ Derheqî Kirmanckî(Kirdkî) de kombîyayişê Stockholmê” sey broşûr amê çapkerdiş û vilakerdiş. Kombîyayişî didin de bi pêşnîyarê tayê embazan qerar gêrîya ke yew kovara sade Kirdkî bêro vilakerdiş. Netîceyî minaqaşayan de nameyî na kovar sey “Vate” ame tesbît kerdiş. Kovara yewin ya “Vate” Amnan 1997 de ameyî çapkerdiş. Heta nika 80 humarî kovara “ Vate” ameyî çapkerdiş.

Gruba Xebate ya Vateyî 1996 ra nat her serr yew yan zî di kombiyayişî virazena. Heta nika ma 38 kombiyayişî viraştî. Kombîyayişanî de 20-25 kesî hedre benî.

Sey heme nuştoxan mi zî waşt ke ez tayê xebatanê xo sey kîtab neşir bikerî. Nayê sero mi bi wayîrê Weşanên Aryayî Turan Erdem qiseykerd. Ma taye sonikî, fikreyî û deyirî ke heta serra 2000 mi arêkerdibî, sey yew dosya hedre kerd. Mamosta Malmîsanij dosya wend û yew vervate nuşt. Emzay mi resam Mahmut Celayir semedê sonikana resim viraşt û pa Martîna Filter mîzanpajê kîtabî viraşt. Resimê qapaxî zî Mahmut antibi û ey viraşt. Resimê kaqaxî dayîyê Mahmut Ema mina Qûmrî ya. No kîtabê mino verên bi, bi nameyê “Wayê Hot Birayûn”, 2002`de Îstanbul `de ame çap kerden. Helebt zaf pê şa bîya. Reya verên mintiqaya Çewlîg, Pali, Depi, Qerebegan ra, bi Kirdkî yew kîtab ameyenî neşir kerden. Na mintiqa ra mintiqaya mîyanen zî yeno vaten. Heta nika bi fekî na mintiqa , yan zî na mintiqa ra kîtabê yew nuştoxî nêamebi neşir kerden. Mi cuwa pey zaf wendox nas kerdî ke, “ kîtabo Kirdkî yo verên ke ma wendo kîtabî “Wayê Hot Birayûn” o. No kîtabê mi ra zaf – zaf cuwa pey na mintiqara nuştoxan kîtabê Kirdkî neşir kerdê.

Nê serranî ke mi şîyenê Swed de kombîyayişê Vateyî viraştênê, îtya de bi nameyê Weqfa Kurdî ya Kulturî Stockholmê, yew wegf estbîy. Na weqf yew proje da SÎDA. SÎDA Swed de yew dezge bi, welatanê feqîr rê û şaranê bindest rê ardim kerdenê. Weqfa kurdan û SÎDA pîye kerd ke Bakûrê Kurdîstan de semedê qicana 28 kîtab bêro

neşir kerden û bê pere bêro vila kerden. Emabzê ma M.Selîm Uzun zî îdareyê na Weqf de bi û no proje de aktîf bi. Wexto ke ma Swed de bîye, îdarekerdoçî ameyê ma het û ma ra ardim waşt. Nayê sero mi yew sonikê da înan. Na sonik sye kîtabê qîcanî, bi resiman bi nameyê “Fîlît û Gulîzar” 2004`de Stockholm`de ame neşir kerden, la belê Bakûrê Kurdîstan de bê pere ame vila kerden. Resimî nê kîtabi resam Leyla Atak viraştî.

2004 de Rojhat Amedî û Bayram Ayaz Almanya`de dest bi hedrekerdişê neşir kerdişî yew rojnameyo hefteyî kerd. Mi Rojhat zî, Bayram zî rewna nas kerdenî. Nê embazan waştênê yew rojnameyo sade Kurdî (sorani, Kurmancî, Kirdkî) neşir bikerê. Wexto ke înanmi rê behsê nê prjeyî kerd, ez zaf keyfweş bîya û bi keywweşîyê mi no proje de ca girewt. Semedê rojnameya Bonn de yew daîre ame kîra kerden. Semedê hedre kerdişî yew rojnameyî çî lazim o, ame hedrekerdiş û ma dest bi kar kerd. Yew mudet ma wina xebitîyayê, ma rojname hedre kerdenê, la belê ma çap nêkerdenê. Rojnameyo verên 10- 17 / 09. 2004 de Bonn de ame neşir kerden. Mi hem redaksîyono peroyî de kar kerdenî, hem zî ez mesulê bewa Kirdkî bîya. Her hûmarê rojnameyê de 2 ripelî Kirdkî estbîy. Her di ripelî mi tena hedre kerdenî. Ma nê her di ripelan de xebirî, roportajî, nuştayî sîyasî, kulturî ûyb û nuştayê quncikî neşir kerdenê. Mi zî ge -ge nuştayî rojane zî nuştênî, la çend nuştexê bînî estbîy, înan zî nuştênê. Zaf kesan reya verên Peyama Kurd de kidkî nuşt. Helbet heme nuştayî mi redekte kerdenê. Na xebat 2 serrî ramit.

Rojhat Amedi zaf mudahîlê karî rojnameyê nêbînî. Hîna zaf Bayram Ayaz rojnameya alaquadar bi. Ez îtya de embazanê sey Birîndar, Fadil Öztürk, Hevîdar Zana, Suleyman Alîxan, Mesut (Rojhelat ra), Cotkar, Hamdulah Yumlu ya pîya xebitîyaya. Yew mudet Ahmet Zekî Okçuoglu mesulê peroyî yê rojnameyê bi, la xebatê ey zaf derg nêkerd.

Peyam Kurd 72 hûmarî ameyî çap kerden û 2006 de neşrîyatê xo vindarna. Çend serrî cuwa pey bi vasitayê Suleyman Alîxan`a mi vercû Online sero, bade zî rojnameyo hefteyî “Rûdav” nuşt. Îtya de zî mi xeber nuştênî û roportaj viraştênî.

Neşirbîyayîşê kîtabê mi “Wayê Hot Birayûn” ra pey xebatê mina arêkerdişî sonik, vateyê verênan, îdyoman, deyîran ramit. Nê seran de Kûrdîstana Başûr de Suleymanîye debi nameyê Enstîtuya Kelepûrê Kurdî yew dezge awan bibi. Nuştex Zeynep Yaş mi rê pêşnîyar kerd ke ez heme sonikanê xo bîdî înan. Çünke înan waştênê sonikan studyo de

qeyd bikerî û bi CD`yapîya neşir bikerî. Xo ra zafê sonikan bi veng mi her de estbîy, çunke mi ganî qeyd kerdibî. Tayê sonikî ze mi wendî, yan zî mi dayî wenden. Netîce de mi heme sonikî û fiqreyî hem nuşteki hem zî bi veng înan rê şawitî. Yew mudet cuwa pey Enstîtuya Kelepûrê Kurdî Şaxê Duhokî ra Mazlum Doğan mi de alaqa rona. Uca ra pey bi enstîtuya alaqa mi Mazlum sero dom kerd. Çi heyf ke yew mudet cuwa pey sonikî bi nameyê “Arwûnçî û Lûy” bê CD ame neşir kerden.

Goreyê qal kerdişê ma ganî kîtab hem Bakûrê Kurdîstan û Tirkîya de, hem zî Ewropa de biameyenê vila kerden. La heyf ke kîtab hol nêame vila kerden. No ridra mi heme sonikî û heme fiqreyî dayî weşanxaneyê Nûbuhar. Wina no kîtab reyna 2014 de, Îstanbul de hetê weşanxaneyê Nûbihar ra bi nameyê ”Arwûn û Lûy” sey Capê diyinî ame neşir kerden. Çapo yewin ra pey taye ebazan va, „Arwûnçî“ vatiw lizum nêkeno, “Arwûn“ beso. Esas sonik de Arwûnçî vîyareno, la mi zî Arwûn hîna baw dîy. O ridra ma nameyê kîtabî kerd ”Arwûn û Lûy”.

Zafê nuştexanî kurd bi şîr nuştişen dest bi nuştişî kerdo. La belê mi qet şîr nênuşt. Mi vercû metnê folklorîk nuştî û roportaj nuştî, cigêrayiş virastî û nuştî. Ez ancî yew aman pa cînî qicanê xo ya wîya welat. Yew şand cemat de xala mina Yildiz serameyê dadîya xo ra yew qisim ma rê qal kerd. Merdê dadîya aye meselayê Şêx Seîdî de amebi kiştiş. Aye o wext wayîrê hîrê qicanbî. Wexto ke lewker yenê Kur û dew vewnenê, aye zî uca de bîya. Helbet aye Xala mi rê qal kedibi, Xala mi zî ma rê qal kerd. Mi qal kerdişê aye qeyd kerd. Ez ameya Almanya, mi no qal kediw ra yew hîkaye nuşt. Wina mi bi nameyê “ASTARÊ WARÊ MA”, “Biko, ma çi dîy, çi nidîy!” yew hîkaye nuşt.

Mi naya pey nuştişê hîkayeyî ramna. Heta hinî mi giranê da nuştişê hîkaye. Mi cuw avero zî nuştibi, mi edebîyat ra zaf heskerdenî. Mi zaf şîr, hîkaye, roman wendenî. Goreyê vînayê mi çîyo ke merdim bi sayê film, hîkaye û romanana musena, no çî mezg de zaf hol ca geno. Xo ra heme film zî yew senaryo sero yenê awan kerden. Senaryo zî hîkayeya. Mesela ez cematî Fransa hîna zaf roman û hîkayeyanê Victor Hugo, Balzac, Emile Zola, Albert Camus, İlya Ehrenburg ra musaya. Cematî Rusya, Puşkin, Dostoyevski, Tolstoy, Çehov, Gogol, Gorki, Turgenyev, Mihaîl Şolohov ra musaya. Cematî Almanya Thoman Maan, Bertolt Brecht, Günter Grass, Heinrich Böll, Heinrich Heine ra musaya. Mi qirkerdişê Yahudîyan sero zaf kîtabî tarixî wende, la esas ez Hîkayeyanê Heinrich Böll`ra zaf mutesîr bîya. Ancî mi armînîyan sero zaf kîtab

wendî, la qet yew kîtab hende kîtabê Hîkayeyan yê Hamasdeğ “ Güvercinim Harput'ta Kaldı – Boruna Mi Harput de Mend” mi sero tesîr nêkerdo.

Mi zî weşt ez zerrê xo bi edebîyat veng bikerî, xo bi edebîyat îfade bikerî. Çîko ez wazena bî însanana bar bikerî, ez bi rayîrê edebîyatî bar bikerî. Mi weşt ez sosyolîyê cematî ma, orf û edetanî şarê ma, şartanê ciwiyayîşê şarê ma, xeyalan û hevîyanê şarê ma bi edebîyat bîyarî ziwan.

Ez wexto ke embazana, bi taybetî zî emzayê xo Mahmut de sohbet kena, ma vînenê ke neslê ma zaf bedilîyayîşê cematî, zaf ser û bin bîyayîşê cematî ciwîyaya. Ma hema şartanê çaxo mîyanen ra ameyê çaxê zanayîşî, çaxê computer. Ez bîya 10-12 serre hema mi Radyo dîy, ewro telefonê mobîl estê, înternet esta. Ma bi gayan cit kerd, ma lekan kerdê xo linga, ma nêweşî bi towikan vewr ser ra berdenê doktor. Mi 7 serrî bizêkvanê kerd. Ez şew tebera ko de, kulavî mîyan de rakewta. Ma amnanan wareyan de bîy. Ewro ma Ewropa de ciwîyenê. Mi di darbeyê leşkerî û şerê şarî (Halk savaşı – iç savaş) dîy. Ma waşt ez nê tecrubeyanê xo, no ser û bin bîyayîşê cematî bidî neslo newe zanayîş. Ez naye tor hol eşkayenî bi edebîyat, bi nuştîşê hîkayeyan bîyarî ziwan.

Ez zaf qîmet dana vîro tarîxî. Polîtîkwan û teorîsyon Otto Bauer vano “Netew vîro kolektîf o”. Yanî tarîxî yew millet, yew vîro ortax awan keno. Kurdan de tarîxî 200 serro peyên, bi taybetî tarîxî 100 serro peyên zaf muhîm o. Semedo ke kurd nêşkayê tarîxî xo binusî, dewletanê kolonyalîst no tarîx serobin kerdo, yanî xelet nuştî, xelet dayo qicanê kurdanî zanayen. Çimki ma hemeyan mektebanê înan de wendo. Ma tarîxê xo mektebanê înan de musayî. Kurdanê bakûr rê serrê 1920 -1940 zaf muhîmî. Çi heyf ke heta nê serranê peyênan derheqê no wext de, derheqê qirkerdişê kurdan de zaf malumat , zaf belgeyî çîn bîye. Mi cuwa vero zî nuştîbi ez bi goştarişê kerdişê hedîseyê 1925 bîya pîl. No ridra wexto ke mi firsend dîy, mi derheq de dest bi cigêrayîş kerd. Mi no derheq roportaj viraştî, nuştîyê nuştî, la belê tesîre edebîyat hîna zaf o û hîna zaf mezgê însanan de maneno. No ridra mi hedîseyê no wextî sero hîkayeyî nuştî. Nê hîkayeyan de esas hedîse raşt o, la belê mi sey dramatolojî hîkayeyî awan kerdî. Mi xo ra zî zaf çî kerdo mîyanê hîkayeyan. Mi gore xeyalanê xo, goreyê waştîyanê xo, hîkayeyî awan kerdî. Qehramanê hîkayeyan mi vînjayî. Fîgurê tayê hîkayeyan kesê tarîxî bi zî, mi goreyê xo nê karakterî bedilnayî.

Mi nê seran de meselayê Şêx Seîd û bi taybetî Yado sero xebat kerd. Mi Yado sero hem Tirkî hem Kirdkî yew nuştîyê derg nuşt da neşir kerden. Meselaya Şêx Seîd

sero zî mi yew nuştayo derg yê cigêrayiw nuşt da neşir kerden. Mi cuwa pey nê her di nuştayî û heme roportajî bi nameyê “ Vateyî Şahadan Hareketê Şeyh Seîd (bi tirk) da çap kerden (Weşanxaneyî Lîs, Dîyarbekîr, Çapê yewinî ,Gulane 2013, 240 rîpelî, Capê diyinî Nîsan 2015). No kîtab çend lawîkî ke Yado û embazenê ey sero ameyê vatiş zî estê.

Neşir bîyayîşê nê kîtabîya pey, mi bajarane sey Hamburg, Munîh, Bottrop û cayanê bînan de derheqê n kîtab serê wedartişê 1925î de konferans dayî. Welat de zî Çewlîg û Xarpet de mi no derheq de semîner da.

Emzayê mi Mahmut Celayir 1986 de ame Almanya , ez 1988 de amya Almanya. Se ke mi cuwa vero zî nuştibi, o wext Almanya`de Kurijî û dewanê dormare ra zaf însanê ma estbîy.Zafê dewijanê ma Hamburg de mendenê. Mahmut Hamburg`de xortê ma ardibî pêsero , înan deyirî vatibî, mahmur qeyd kerdibî. Mi no kaset Mahmut ra girewt, gotarî kerd û deyirî nuştî. Tayê nê deyiran mi kovara Vate û tayê kovaranê bînan de neşir kerdî. Nê deyiran ra zafê înan mi bi xo zî zanayenî, çimke mi zî veyveyan de nê deyirî vatenî.

Cuwa pey mi dest bi arêkerdenî deyiran kerd. Hem Alman`ya de, hem welat de mi zaf însanan ra deyirî qeyd kerdî. Ma het de tena aşikan (Qerecî) def û zurna cînayenê û înan ra zaf dengbej zî estbîy. Înan yew zî Xetîpo Sîwanij (Xêt Aşikûn) bi.Ez persaya,mi ca kerd ke o Adana de ciwîyena. Ez Adana de şîya keyê ey, ey ma rê deyirî vayî, mi qeyd kerdî. Ey mi rê yew kaset hem Kirdkî, hem Kurmancî kerd pir. Çewlîg û Xarpet de tayê Deyîrbazê heremi estbîy, mi kasetê înan zî goştarî kerdî. Taye deyirî zî mi înan ra girewtî û nuştî.

Mi waşt ez heme deyîran bigerî nota û kîtabê xo bi nota neşir bikerî. Xanim Zeynep Yaş mi rê teklîf kerd ke, ez no kîtabî bidi Enstîtuya Kelepûrê Kurdî yê Sulleymanîye. Helbet mi qebûl kerd. Nê Enstîtû waşt heme lawikan bîgero nota. Înan yew malimê muzîkî de qîseykerd. Ganî nê malimî no kar bikerden, la mi çend serrî pawit, çi heyf ke no kar nêqedîya. Mi cuwa pey Mîkaîl aslan de qîseykerd, la wextê ey çîn bi. Mi Mücahît Göker de qîsekerd. Mücahît sero xebitîya, heta çend klam zî girewtî nota, la çi heyf kê hemeyan bîgero nota. Yanî ma nêşkayê heme klaman bîgero nota no ridra zî kîtab bi nameyê “Deyiri Çewligî”, aşmê Nisan 2014`de hetê Weşanxaneyê Nasî ra İstanbul`de ame neşir kerden.

Serranê 1980 de, mi bi nameyê “Bingöl Hikayeleri” yew kîtabî Ahmet say wendibi. Wexto ke bi no kîtab wend nê hîkayeyn mi sero zaf yew tesîro gird virast. Yanî ez zaf binê tesîrî nê hîkayeyan de menda. Ez cuwa pey pê hesîyaya ke Ahmet Say nêzdîyê dewa ma de, “Guerîz” malimê kerda. Xo ra cuwa pey mi sayê kovara “Türkîye Yazilari” ra Ahmet say baş nas kerd. Emzayê mi Mahmut Celayir Ankara yew nawitgehê resiman akerdibî û ey îtya de Ahmat Say şexsî nas kerdibi. Ahmet Say no kîtab cuwa pey bi nameyê “Güneşin Savrulduğu Yerden” newe ra neşir kerd. Mi waşt ez nê hîkayeyan açarnî Kirdkî, la heme mi gereka Ahmet Say`ra misade bigirewten, hem zî problemê neşirkerden estbîy. Ez şîbîya Stuttgart . zîyaretê Kek Mahmut. Mi keke Mahmut rê behsê no projeyê xo kerd. Mahmut zî zaf keyf kerd. Mahmut ca de telefonê Ahmet say kerd û tede qiseykerd. Ahmet say zaf pê keyfwew bi. Mi zî uca de Ahmet say de qiseykerd. Ey va, “ mi ra yew sere berzeyaya ke no kîtab bi Kirdkî bêro neşir kerden, ti açarnî Kirdkî, ez dana neşir kerden”.

Wina mi dest bi karê açarnayîşê hîkayeyanê Ahmet say kerd. Mi cuwa pey zî zaf rey telefonê Ahmet say kerd, ma pîya qisey kerd. Ey serranê 1960`de herindê eskerey de 2-3 serrî Gurîz de malimê kerdibî. Ahmet Say Çewlîg ra û Çewlîgijan ra zaf heskedên. Ey çirey Çewlîg xo vîra nêkerd. Ey mi rê behs kerd, wexto ke birayê mi ameyo kiştîş, o semedê pîya ardişîya biebûkat Zeynel abidîn Yurtsever ra pîya şîyo dewa ma zî. Mi hîkayê tercume kerdî, bi însîyatîfê Ahmet Sayî no kîtab aşmê Gulane 2013`de bi nameyê “Cayo ke Tîj ti ra bena vila” hetê Weşanxaneyî Evrensel ra İstanbul de ame neşir kerden.

2010 ra falan nat Tirkîye de Kurdî (Kurmançî, Kirdkî) mekteban de sey dersa wexinîtayê amê qebûl kerden. Tayê rêxistinanî kurdan xebat kenê ke hîna zaf wendekar desa Kurdî biweçînî. 2022`de zî tayê rexistinanê kurdan qampanya akerd û xebat kerd kê hîna wendekar dersa Kurdî (Kurmançî, Kirdkî biweçînî. Çarçevyê na xebat semedê wendekarana tayê kîtab zî ameyê neir kerden û bedava ameyê vila kerden. Wayîrê Weşanxaneyî Hîvda Huseyîn Sîyamend mi ra no derheq de ardim waşt. Nayê sero mi yew qisim hîkaye mi, bi nameyê “Dejê Nimateyî (Hikayeyî)” hetê Weşanxaneyî Hîvda ra serra 2022 de, İstanbul`de ameyî neşir kerden. Ancî tena sonîkî mi bi nameyê “Elik û Fatik (Sanikî)”, hetê Weşanxaneyî Hîvda ra serra 2022 de, İstanbul`de ameyî neşir kerden. Ancî Huseyîn Sîyamend mi ra rîca kerd ke ez kîtabê Preonso Qij açarnî Kirdkî.

Nayê sero mi no kîtab Almankî ra tada kidkî û no zî hetê Weşanxaneyî Hîvda ra serra 2022 de, Îstanbul`de ame neşir kerden.

Nê hîrê heme kîtaban ra her yew ra 1000 kîtab ame çap kerden û wendekaran ra bedava ameyê vila kerden. Nê hîrê heme kîtabî hete Wezîrtîyê Perwerdeyî yê Tirkîya sey kîtabê hetkarî yê desr ameyê qebûl kerden.

Mi 1991 de bajarî Almanya Duisburg de dest bi viraştişî bernameyî radyo kerd. O wext mi dest bi karî rojnamewanî û roportajkerdişî zî kerd. O wext ra heta ewro ez sey yew rojnamewanî amatorî roportajan virazena. Mi zaf waranê kurdnasî de xebat kerda, la ez karê roportaj kerdiş ra zî zaf hes kena. Ez hem bi keyf roportaja wanena, hem zî bi keyf roportajan virazena. Mi hema-hema her hetî cematî ra însanan de roportajî kerdî. Mîyanî înan de polîtîkker, nuştox, hunermend û merdimî kalî estî. Taye roportajê mi zaf dergî û ser o minaqaş a zî ameyê kerden. Hem kurdkî (kurmanckî, Kirdkî) hem Tirkî hem zî Almankî roportajî mi estî. Yew qismî roportajan mi kîtabî xo yo “Bi Vateyî Şahidan Hareketî Şêx Seîdî” (bi Tirkî) de neşir kerdî. Ez xeylêk wexto ke fikrîyena ke nê roportajan sey kîtaban neşir bikerî. Labelê, mi waşt ez verî roportajanî Kirdkî neşir bikerî.

Serrê 2022`de yew koma maliman dest bi yew xebata amadekerdişê yew Ferhengok Kurdî – Almankî kerd. Înan waştênê semedê wendekaranê dibistanî ya yew ferhengok hedre bikerî. Semdo ke îtya de ne heme çekû, tayê çekûyê muhîmi ca genî, ma vanê “Ferhengok”. Mîyanê mamostayan de çend Kurmancî zanayox û soranîzanayox estbî. Zazakîzanyox zî Seyîdxan Kuriy bi. Çekûyê esasî bi almankî maye tesbît kerden û yew mudet programaê Zoomî sero komxebat ameyê kerden. Netîceyê nê kombîyayişanê Zoomî yew kîtab ame hedre kerden û çap kerden.

No kîtab hîna zaf semedê wendekaranê dersa Kurdî yo. Se ke yeno zanayiş 30 serra zafêro ke Almanya de dibistanan dersa Kurdî sey dersa weçînayî yena wendiş.

Hasan Taşkale Almanya de mamosta yo, ey xelyek wext meketeban de dersa Kurdî (Kurmancî) zî da, la bêlê çend serrîyo teqawit bîyo. H.Taşkale no kîtabo resimin semedê wendekaranê mektebîya hedre kerd. Kîtab Almankî -Kurdî (Kurmancî, Kirdkî) yo. Beşa Kirdkî Seyîdxan Kuriy nuşta.

Mehmet Tanrikulu de xelyek wext sey mamostayê ziwani Kurdî xebitîya. La bêlê o çend serrîyo teqawit bîyo. M.Tanrikulu no kîtabo semedê wendekaranê mektebîya hedre kerd. Kîtab Almankî -Kurdî (Kurmancî, Kirdkî) yo. Beşa Kirdkî Munzur Çem û Seyîdxan Kuriy nuşta.

Mi 2008 de yew proforo , Dr.Prof Günther Holtmeyer nas kerd. Günther Holtmeyer Tirkî zanayani, o proforê fîzîk bi, la edebîyat ra hes kerdênî. Wexto ke mi ci rê teklîf berd ke ma sonikanê mi açarni Almankî , o zaf keyfwew bi. Naye sero ma dest ci kerd pîya heme sonikî mi û tayê hîkayeyî mi açarnayî Almankî. Semedo ke ey Kirdkî n^rzanayen, ma pîya xebitîyayî. Mi ci re Tirkî Almankî vatenî, ey axarnayeni Almankî, la mi reyna wendenî. Wina ma pîya no kar kerd. Ez semedê sonikana zaf geraya yew ewanxaneyî. Penîye de mi wayîrê weşanxaneyî TIJ Matthias Hofmann nas kerd. Wexto ke mi dosyaya xo Matthias rê şawit, es bê terdut neşir kerdênê sonikan qebûl kerd û sonikî mi bi name Märchen aus Kurdistan (Kurdistan ra sonikî) 2021 de Berlîn de çapa kerdî.

Hîkaye mi zî yew qisim mino Günther Holtmeyer pîya açarnayî Almankî, yew qisim zî mi tena açarnayî Almankî. Heme hîkayayê mi mi bi nameyê Geheime Schmerzen, (Dejê Nimateyî) hetê Weşanxaneyî Tîr ra aşmê tebox 2024 `de Berlin de ameyî çap kerdên.

Semedo ke mi yew demo derg programê radyoyî viraşt, wexto ke Televîzyonî kurdan awan bîye. Mi waşt ez yew programê televîzyonî zî virazî.

Wexto ke mi rojnameyê “Peyama Kurd” de kar kerdênî, Almanya de studyoyî Kudîstan Tv ame awan kerdên. Mesulê nê studyoyî Xelîl Sincarî bi. Hem sey rojname hem zî sey şexis alaqaqayê mi û Xelîl Sincarî bî.

Mi qicey xo ra Mustafa Barzanî zanayeni û wexto ke ez xo hesîyaya , o wext ra ci rê zaf hûrmetê mi bi. Wexto ke ez ameya ewropa û mi hîna zaf hereketa Kurdîstan û çepê Tirkîya nas kerdî, mi ferq kerd ke Mustafa Barzanî rê zaf neheqîyê bîya. Mi taye roportajanê xo de zî ardo ziwan, hema çepgirê ereb, tirk û farisan zî, heme rastgirê ereb, tirk û farisan zî Mustafa Barzanî ra hesnêkenî. Çi heyf ke tayê polîtîkwan û rêxistinê kurdanî zî her tim heqaret kenê Mustafa Barzanî, bê hurmetîye kenê, ey suçdar kenê. Ez hama 17-18 serrî bîya, yew merdim mi heqaret kerd Mustafa Barzanî rê, o mi pîler bi zî, la ancî zî mi tede koxe kerd. Mi cuwa vero zî derheqê Mustafa Barzanî de çend kîtab wendibî, La belê bi kîtabanî Dr. Siraç Bilgîn (Barzanî I, II) û kîtabê Hemreş Reşoyî (Şîyayîşo Derg yê Barzanî) mi no însano bê emsal hîna hol nas kerd. Mi waşt verba na neheqê ke nê însan rê bena, çîyekê bikerî.

Yew rojnamewano Alman esto, nameyê ey Dr. Günther Deschner yo. Nê rojnamewanî 13-14 rey serekê nêmede Mustaf Barzanî de roportaj viraştî. Mi çend

konferansan de no rojnamewan nas kerd û kîtabî ey wendî. Bi nameyê Selladîn Söhne (Qicê Selahadînî) yew kîtabê ey bi. Pero bîn mi çend serekê Geselschaf für Bedrohte Völker (Rêxistan Semedê Şaranê ke binê gefî de yê) Tilman Zülch de zî qal kerdibi. Tilman Zülch zî hereketa Başûrê Kurdîstan baş nas kerdênî. Ma 1991 semedê yad kerdişê Qetlîmaî Helepçeya yew panel viraştibî. O wext rêxistina Tîlman ra zî yew amebi. No merdim bi misafirê mi, şew keye ma de rakewt. Ey bi serberzê mi ra va, “Ez cilanê Mesud Bazanî de rakewta”. Yanî na rexistin hareketa Başûr nas kerdênû destek kerdênî.

Mi serra 2005` de bi minasebetê Yadkerdişî Mustafa Barzanî yew program viraşt. No promram de misafirê mi Dr. Günther Deschner û Tilman Zülch bîye. Mi bi her diyana hyat û tekoşînê Mustafa Barzanî sero sohbet kerd. Sohbetê ma bi Almankî bi, la Kurdî ame tercume kerdên. Çi heyf ke ewro vîdeyoê nê bernameyî mi dest de çîn o.

Mi wina dest bi karê Televîzyon zî kerd. Wexto ke 2009`de TRT dest bi neşir kerdênî programanê Kurdî kerd, Almanya ra yew firma waştibi nameyê Gurbetîn Batisi (Rojawayê Xeribîyê) yew bername virazo. Înan mi rê teklîf ard, nayê sero mi wina hîrê program viraştî û nê bernameyî ameyê neşir kerdên. Ma her bername de Almanya ra yew bajar û o bajar ra çend kurd dayenê nas kerdên. Hîrê bernameyan ra pey nê bernameyî dom nêkerd. Mi karê hedrekerdişî awan kerdişê Kurd 1 Tv de ca girewt, la mi îtîya de bername nêviraşt. Înan waşt ke ez roj xeberanê Kirdkî hedre bikerî û biwanî, la ê nêşkayê wina yew weşan amade bikerî. Kurd 1 Tv de tena berameyê paket ameyê neşir kerdên. Mi Çarpel Medya de 16 aşme elul 2020`de dest bi yew bernameyo Kirdkî kerd. Nameyê nê bernameyî „Vîr û Vate“ yo. No bername her di heftê de yew rey yeno vila kerdên. Ez no bername de zîwan , kultur, hûner, edebîyat û xebata roşnvîrî sero misafiranê xo rê pîya sohbet kena. Heta ewro zî ez nê benameyî viazena. Ancî mi Çarpel Medya de 16 aşme 28 sibat 2021`de dest bi yew bernameyo Kirdkî kerd. Nameyê nê bernameyî „Tarîx û Komel“ o. Nê bernamyî ez û M.Selîm Uzun pîya virazenê. Yew perîyodê nê bernameyî çîn o. No bername de ma bi misafiranê xo ya pîya tarîx, sosyolojî, sîyaset sero sohbet kenê. Heta ewro zî ma nê benameyî viazena.

19. To eka sekenî? Heyatê to û mijulê to çitayî? Şimdi ne yapıyor?

Ez Almanya de sey tercumano sondwende semedê zîwananê Alamnî- Tirkî. Kurdî (Kurmançî, kidkî) serbest xebitîyeno û pêro bîn ra sey hetkarê keyeyan, qican , xortan û kêneyan xebitîyena. Yanî sey sosyal xebatkar. Ez di programanê TV (Vîr û Vate, Tarîx

û Komel) virazena. Ez temsîlkarê kovara “VATE” yê Ewropaya Mîyanen a. Ez hewl dana ke ge -ge hîkayeyan binusî.

20. To çiqas wextî de yenî Çewlîk û şinî?

Ez ser serrr çend rey yena Çewlîg. Her serr 1 yan zî 2 rey ez semedê kombîyayîşê vateyî ya yena Dîyarbekîr. Heta ez bêrî Dîyarbekîr yena Çewlîg û Xapet zî. Ez heta bêrî Çewlîg şina dea xo. Her amnan ez yew mudet Kur de manena. Kur de yew banê ma esto. Zimistan kes te de çîn o, la amnan ez û bira û biraza, birarkenayê xo yew mudet te de manenê.

Îlave 3: Derheqê Edebîyat û Hûner Ser Terraqe³⁰⁷

1) Seba şima ziwane çî ifade kenî?

Ziwan sero, muhîmîye ziwan sero, zaf çî ameyo nuştîş û vatiş û hema zaf çî bêro vatiş. La belê ez bi kilmkî no derheq de vînayê xo bîyarê ziwan. Zaf filozofan û polîtîkwanan vato ke hususîyetê miletan yê tor muhîm ziwan o, wexto ke yew cemat ziwane xo, xo vîra bikero, sey cemat, sey netewe beytare ra darîyeno we. Roşnvîrê ma yo erjîyaye Celadet Bedirxan vato, “ Di çî ke miletanê bindest yê serdest ra, yanî kolonîstan ra cîya kenê, yew dîn o, yew ziwan o. Dînê ma kurdan û kolonîstan yew o, tena ziwane ma cîya yo. Ma ziwane xo vîndî bikero, Kurdîyê ma nêmanena.

Ziwan de tarîxî cemat yani tarîxî netewe esto, kulurê netewe esto heme rengê cûyê netewe estê. Sey mîsal bi sanikan, deyrîran, destanan, vateyê verênan, îdyoman ti tarîx, kultur, ciwîyayîş, sosyolojî û karakterî a netew sero benê wayîrê agahdrarî. Wexto ke ziwan çîne bo, nê heme çîne benê. Ziwan mentalîte, yanî karakterê cematî zî nîşan dano. Her ziwan yew mentalîtê ey esto, yew karakterê ey esto. Yani tena qisey kerden, nuştên nêyo.

Semedê mina ziwan çî ifade keno? Ziwane mi estbîyayîşê min o. Ziwane mi qicîtiye mi dadîya mi, babîyê mi, tarîxê mi, welatê mi yo. Ez wexto ke bi ziwane xo qiseykena, taybetî zî wexto ke ez bi ziwane xo yarî kena, ez zaf bena keyfweş. Ez af ziwanan zana, la belê qet yarîye yew ziwane zî, hendê yarîyê ziwane mi, mi bextewar nêkenê.

2) Nuştîş û Nuştîşe ziwane dayike seba şima çî ifade kenî?

Nuştîş hinî mi rê bîyo yew şeklê ciwîyayîşî. Ez nêzdîye 35 serrîyo ha nusena. Helbet ez tor zaf hîkaye nuştên ra hes kena. Çîko ez zana, çîko ez yew ca ra pê

³⁰⁷ Seyîdxan Kurij, Derheqê Edebîyat û Hûner Ser Terraqe Çewlîk, 08/08/2024

hesîyaya, ez wazena bi însananê bînan rê pîya bar bikerî. Ez wexto ke yew kîtabo baş wanena, yew filma baş temaşe kena, yew muzîko baş goştarî kena, wazena embazê mi zî înan bikerî. Bi hîkaye nuştiş, ez heman wext de hîsanê xo bi însanan rê pîya bar kena. Helbet ez hîkaye nuştiş, zerra xo zî kena veng, wina rehet bena. Însan tor hol bi ziwane dadîya xo eşkeno, xo îfade bikero, eşkeno hîsanê xo bîyaro ziwane. Zaf îdyomanê ke ez hîkayeyan de kar ana, bi yewna yew ziwane ez nêşkena înan kar bîyarî. Yariyanê ke ez bi ziwane xo ana ziwane, bi yewna yew ziwane nêşkena bîyari ziwane. Ez înan bi yewna ziwane bikerî zî yew tam nêdanî mi. Her çî ke ez bi ziwane xo nusena, mi reyna bi kokanê mi, dadîya mi, bi welatê mi, bi tarîxê mi rê girêdano. Her rey ke ez Kirdkî nusena, hîna yew veng mezgê mi de zimeno, vano, “Ti kam î? Ti ça ra yî? Rewşa welatê to senîna?”

3) Nuştişê şima de bi taybetî hetê psikolojî ra çi karê şima bîyî?

Helbet faydeyê nuştişî her kesî rê esto. Ez zaf însanan nas kena, psîkîyatrîstan ti ra vato, binusenî û înan wina dest bi nuştişî kerdo. Şikir wina yew derdê mi, wina yew problemê mi çîn a. La ancî helbet hetê psîkolojîk ra faydeyê nuştişî mi rê esto. Ma welat ra dur î, ez 36 serrîyo ha Ewropa de. Hema hema heme Kuriyê zaf girêdayîye dewa xo ye. Ez zî bi yew şeklo fanatîk girêdayîye dewa xo , erdê xo û welatê xo ya. Bi nuştişê hîkayeyan ez na hesretê xo ana ziwane, zerra xo kena veng. Helbet ez hetê psîkolojîk ra rehet bena.

4) Seba wendekarî standardîzasyon çi îfade kenî?

Pêvajoya standartkerdişî bi ronensansa dest ci kerd, la ziwane statîk nîyo. Rewşê ziwani bi rewşê cematê girêdayîya. Se ke ma zani her cemat hetî ekonomî, sîyasî û kulturî de her tim bedilîyeno, sey xo nêmaneno, aver şino. Ziwane ganî cewab bido nê ihtîyacî cematî. Her averşîyayîşî ke warî polîtîk, îlm û teknolojî de beno, ganî warî ziwane de zî bibo. Ziwane dînamîk o.

Cemat çend aver şiyero ziwane zî na pêvajo de newe ra form geno. La na proses her welat de û goreye her ziwani eynî nîya. Yanî pêvajoya standartkerdişê ziwani nêqedîyena, ramena. Sey numûne almankî yew ziwano her heta averşîyaye yo, la ancî zî çend serî de yew rey ziwani de reforman virazêni.

Çi ra standartkerdiş mûhîm o? Çünke encax bi yew ziwano miştêreko standart ferdî yew millet pêro eşkenî yew bînan fehm bikerî. Ewro roj her ziwane ganî wahaî qaydeyanî raştnuştişî yê ortax bo. Ziwane standart nêbo, yani hetî gramêr, raştnuştiş û

termînolojî de qaydeyî ortax çîn bî, bi no ziwano de eserî edebî nêyenî nuştîş, no ziwano ticaret de, îlmî de, teknolojî de, medya de nêşkeno bêro şoxilnayîş. Ewro roj yew ziwano ke warî roman, hîkaye û şîr de eseranî başan nêdo, medya de, ticaret, îlmî û teknolojî de mîyero şoxilnayîş, o ziwano nêşkeno biciwîyo.

Standartkerdişî ziwani muhîm yew mesele ya. Xebata ke no war de bena ganî goreye metodani îlmî û goreye şert û mercani ke millet te de ciwîyena, bêro kerdiş.

Semedê ronîştîşî kari standartkerdişî û averşîyayîşî ziwani, miyani millet de vilabiayîşî nê ziwani çend merhaleyî lazim î. Zimanzanayox Einar Haugen nuştayî xo ke bi nameyî “Zarava, Ziwano, Netewe” 1966 de nuştî, tîya de çar merhaleyan îşaret keno.

Vîjnayîşê Normî, Qodkerdişê şeklî, Xurtkerdişê şoxilnayîşî, Qebulkerdişê cematî.

Ziwano standart ganî hetî şar ra yanî o cemat ra bêro qebul kerden.

5) Ziwane Zazaki hema hetê standardîzasyone de newi yi. No rewşê de şima nuştîşê Zazaki de çi zehmet anti?

Wexto ke mi 1991 dest bi nuştîşî kerd, tena çend kesan bi Kirdkî nuştênê. Kirdkî sero qet yew xebata îlmî nêameyebî kerden û qaydeyî raştnuştîşî ortax nêameyebî tesbît kerden, her nuştîşê sey xo nuştênî. Mi alfabeya Kurdî nas kerdenî û mi Kurmancî zî nuştênî. Kurmancî kîtabê dersî û kîtabê gramerî estbîy. Derheqê gramerî Kirdkî de tena çend nuştîşê estbîy. Mi heta nêzdî 2000 hema hema goreyê zanayîşê xo nuşt. Qaydeyî raştnuştîşî yê ortax zî çinbî, termîlojîya ortax zî çinbî. Nê tena ez, zafê nuştîşê her nuştîşê xo de cîya- cîya qaydeyî, cîya cîya termînolojî şoxilnayeni. Yanî wina bê qaydeyan nuştîşê zaf zîwar bi, la ma bi înat nuştîşê Kirdkî ramna. Wexto ke 1997 de xebata “Grûba Xebate ya Vateyî” destcikerd, ma gam bi gam qaydeyî raştnuştîşî yê ortax û termîlojîya ortax tesbît kerd. Mi hînî goreyê nê qaydeyan nuşt. Beyntarê nuştîşê mi yê ewilîn û yê nê serranî peyênan de zaf ferq esto. Na rewş nê tena semedê mina, hema hema semedê hema nuştîşê wina ya.

6) Zerrê edebîyatê de hîkayeyî seba şima çi ifade kenî?

Hîkaye zaf muhîm yew beşa edebîyat a. Goreyê mi nuştîş bi sanikan destcikerdo. Zafê miletan de vercu sanikî nusîyayê. Nuştîşê sanikî arêdayî û nuştî. Sey mînak Hans Christian Andersen, Brüder Grimm (Birayê Grimm) ewro zî bi nuştîşê sanikan

meşhur ê. Berhemê edebîyato modern yê verên şîr û hîkaye yê. Zafê nuştoxanê meşhur sey Anton Çehov, Gogol, Puşkîn bi nuştişê hîkayeyan dest bi nuştiş kerdo. Hîkaye destpêkê nuşteyo duz a, yanî nuşteyo nesîr a. Hîkaye de merdim eşkeno yew hedîse sero vîndero û bi nuşteyo kilm vînayê xo, derdo xo bîyarî ziwan. Hîkaye de şert nêyo merdim, bi detay behsê karakteran bikero, la belê ancî zî derheqê hedîse û karakteran de yew fikîr bido wendoxan. Pero bîn ra hîkaye nuştiş semedê nuştoxa zî yew berê dekewtişî dinyaya edebîyat o. Zafê nuştoxan bi hîkaye nuştiş dest bi nuştiş kerdo, cuwa pey roman nuştî. Yan zî hîkaye nuştiş û roman nuştiş pîya ramnayo. Ez zî wazena hedî hedî roman binusî.

7) Şima hîkayeyê xo de yew mesaj danî yan nê?

Helbet ez wazena bi hîkayeyanê xo mesaj bidî, la belê no mesaj her tim sîyasî yew mesaj nêyo. Ez wazena bi hîkayeyanê xo derheqê ziwan, kultur, tarîx, sosyolojî û rewşa polîtîk ya cemat de agahdarî bidî wendoxan. Ge-ge tena wazena zerra xo veng bikerî û xeyalanê xo, waştayanê xo, vînayê xo, her çî ra vero zî hîsanê xo bi wendexana bar bikerî. Ez wazena bîbî wesîle ke însan empatî bikerê. Yanî rewşa însananê bînanî sero bifikirî, însan yew bîn fehm bikerê. Çunke roja ma de însan zaf bîye egoîst, her kes tena xo fikirîyeno. Ez wazena bi hîkayeyanê xo bale wendoxan biancî cûye û derdanê însanaê bînanî sero û înan aghdar bikerî kê dinya de cûyê bînî zî estê.

8) Şima hîkayeyê xo de babetan şexsî yan sosyalî ser xebityenî?

Ez hîkayeyanê xo de hîna zaf temayanê sosyal sero vindena. La belê hîkayeyan de qehreman estê, ez rewşa şexsî yê nê qehremanan sero zî vindena. Ez hewl dana ke taybetîyê nê şexsan, psîkolojîya înan, tarîxê înan yê şexsî, hîsanê înan bîyarê verê çimanî wendoxan.

9) Şima hîkayeyê xo de wext û ca senî wicnenî?

Ca û wext goreyê hîkaye xo bo xo vecîyeno orte. Yanî ca û wext girêdayê hedîseyê yo.

10) Hîkayeyê şima de qehremanê hîkayeyî kamcî şar û komel temsîl kenî?

Hîkayeyanê mi de hema, hema her qîsimê cenmatî ra qehreman estê. La belê ez taybet wazena qican û cînîyan sero vînderî. Hîkayeyanê mi de qicî zaf ê.

11) Hîkayeyê şima de şexs, babete û ca usb. heyatê şima ra çîk estî?

Yew nuştox vano, eger yew nuştox Îlîm- Xeyalî (Bilim Kurgu) zî binuso, miheqeq te de o bi xo esto. Yanî helbet hîkayeyanê xo de ez esta. Helbet heme hîkayeyan de ez çin a, la belê zafê hîkayeyanê xo de, ez esta. Yanî heyatê mi ra rêç estê, heyatê mi ra parçeyî estê.

12) Kîtabê Grev de hîkayeyan seba şima senî yew ca genî?

Mi heta nika 13 hîkayeyî nuştî. Kîtabê (Grev) de 8 hîkaye estê. Nê hîkayeyê mi yê verên ê. No ridra mi rê cayê înan cîya yo. Reya verên mi bi nê hîkayeyan zerra xo kerd veng, mi hîsê xo ardî ziwan. Berhemê verên sey qicanê verênan ê. Merdim biney ecemî yo, bê tecrûbe yo, la belê yew heyecan esto. Nê hîkayeyê verên heyecanê mino verên zî ramîyecnenê. Tayê ne hîkayeyan de yew qisimê heyatê mi esto. Mesela hîkayeya “Grev” mi rê zaf muhîm a. Ez tehmîn kena na hîkaye Zazakî de semedê edebîyatê karkerana (Işçi Edebiyatı) numuneyo verên a. Heta nika zî derheqê heyat û koxeyê karkeran de zaf çî nêameyo nuştîş. No ridra zî no kîtab mi rê muhîm o.

13) Kîtabê Grev de tekî nameyê qehremanî manenî yewbîn. Nê qehremanî yew şexsê yan zî yewbîn ra cîyayê?

Hîkayeyanê xo de nameyan ez bi xo vîjnena. Yanî nê nameyî raşt nêyê. Eger yew şexis çend hîkayeyan de bibo zî, miheqeq her hîkaye de nameyê ey cîya yo. Yanî yew şexis çend hîkayeyan de bi eynî name ca nêgeno. Kirdkî de tayê nameyî estê, ez ti ra hes kena, no ridra ez nê nameyan zaf şoxilnena. Nê şexisê ke ti behs kenî, cîya cîya şexis î.

14) Arêkerdoxî ye şima senî ardê pîser, eşkenî ma rê no prosese de bahs bikerî?

Yew emzayî mi esto, Mahmut Celayir, o rind yew resam o. Ey dadî xo de qisey kerdibi. Aye ra sanikî goştarî kerdibî û qaset de qeyd kerdibî. Nê hîre qasetî ey dayî mi. Ez nê sanikan sero xebitîyaya, mi nê sanikî nuştî û kovarê Armanc rê şawitî. Wina mi dest bi nuştîşî nuştêyanî folklorîk kerd. Wina mi dest bi xebata folklorîk kerd. Ez çend seran de hê şîyenî welat. Mi radyo ra yew hacetê qeydkerdişî girewtibî, mi na hacet tede berdenî. Vere cû mi keyê xo ra destcikerd, mi Ema xo ya Qumrî, birayê xo Direh, veva ma Cemîle, Xala xo Yildiz de qisey kerd, înan mi rê sanikî, deyirî, fikreyî, îdyomî, vateyê verêna vatenê, mi qeyd kerdenî. Cuwa pey, ez persayenî, kam ca de yew sonikvaj, deyîrbaz, merdimo zanaye, bibîyenî, ez şîyeni het, mi dayeni qiseykerden û qeyd kerdenî. Heme materyal ke mi qeyd kerdenî, ez cuwa pey sero xebitîyayeni. Mi nê

sanikî, fikreyî, îdyomî, vateyê verêna bi Kirdkî nuştenî û cîya, cîya kovar û rojnameyenê kurdan dayeni neşir kerden.

15) Yaşar Kemal zî pê arêkerdoxan destpêkerdî nuştiş. Dima ra bîyî yew romanuştoxê pîl. Şima zî sey Yaşar Kemal dima arekerdoxî yew armancê şima hetê nuştoxî ra estî?

Mi qet xo rê yew nuştox sey îdol nêgirewt, la belê wexto ke mi dest bi karê arêkerdoxîye kerd, mi waşt ke ez cuwa pey binusî. Yanî mi waştênî ke ez bi nuştişê hîkaye dest ci bikerî û cuwa pey roman binusî. Her nuştox wazeno xo rê yew ziwano taybet peyda bikero. Ez zî wazena ke yew ziwane mi yê nuştiş yê taybet bibo. Ez hewl dana ke wina yew ziwano taybet awan bikerî. Hema konkret çî çîn o, la belê ez wazena roman binusî.

16) Şima Edebîyatê Dinya, Edebîyatê Tirkî, Edebîyatê Kurdî ra kamcî nuştoxanî hes kenî û nameyê înan çitayî?

Helbet zaf nuştoxê ke ez bi keyfweşî wanena û mi wendî estê. Ez nika taye înanî name bikerî, taye înanî nêkerî neheqî bena. No ridra tena yê dinya ra çend nameyan vaje. Anton Çehov, Dostoyevski, Maksim Gorki, Emile Zola, Albert Camus, İlyâ Ehrenburg, Turgenyev, Mihaîl Şolohov, Thoman Maan, Bertolt Brecht, Günter Grass, Heinrich Böll, Heinrich, Kafka, Hamasdeğ, Migirdiç Margosyan, Jack, Dimitir Dimov, John Steinbeck, Arthur, Jack London, Federico García Lorca, Louis Aragon, Samed Behrangî, Amin Maalouf û yê bînî. Helbet ez edebîyatê Kurdî (hem Kurmancî, hem Kirdkî) teqîp kena û zaf roman û hîkayeye ke mi bi keyf wendî estê. La belê nêwazan name bidî.

17) Edebîyatê Dinya de hetê Herekatê edebîyatan ser şima çî fikirîyî?

Na tema zaf hîra ya. Hem dinya de , hem ma de zaf ekolê, yanî mektebê edebîyatî estê. Ma eşkenê hereketê edebîyat zî vaje. Ez heme ekolan ra hes kena, hemeyan zî wanena. Tena bîlîm- kurgu û krîmînal zaf nêwanena. Wexto ke ma mekteb de wendenê, taye qalip estbîy. Ewro mi rê qalib muhîm nêyê û esas heme ekolî zî kewtê tîmîyan. Ewro saf yew ekol zî zaf çîn o. Bi hereketê post modern, ê qalibê modern şikîyayê. Mesela ma romana Oğuz Atay “Tutunamiyanlari” bikere mîyanê kam ekol?

La belê ancî zî raştîvîna (realîsma) sosyal ra hîna zaf heskena. Yanî hîkayeyê ke cemat ra, însan ra behs kenê, ginenê însan rê, germinêya erd û însan anê zîwan, înan ra heskena.

18) Hunerê şima de kamcî herekatê edebî ca genî?

Se ke mi cor de nuşt ez hîna zaf binê tesîrê raştîvîna (realîsma) sosyal de menda, la belê mi de tesîrê heme ekolan zî esto. Hîkayeya însanan ya şexsî, psîkolojîya însanan, hîsê însanan, rewşa ruhê însana zî, mi zaf alaquadar kena.

19) Seba şima huner çitayî?

Na zaf zîwar yew persa. Hûner cûyê însanan de yew ca yo zaf muhîm geno. Wexto ke ez hûner vana, heme beşê hunerî hê te de, muzîk, şano, sînema, resîm, edebîyat û yê bînî. Ez qicîtiye xo ra hema, hema heme beşanê huner ra hes kena û cûyê mi de yew cayo muhîm genê. Mesela ez her wext şîna sînema û tûyatroyê 35 serîyo zî ez bi xo nusena, yanî ez bi xo edebîyat kena. Hûner însan terbiye keno, însan perwerde keno, ruhê însanî keno nemir, keno weş, keno rehet. Hûner ewnîyayîşê însanî, fikîrê insanî, fehmî însanî bedilneno, verd beno, resneno (olgunlastir). Yanî huner însanî keno însano kamîl. Huner hîna zaf hikumdarane rê û polîtîkwane rê lazim o. Biewni ferqe beyntarê polîtîkwane ke huner ra hes kenê û yê bînan ra , ti rolê hunerî ferq kenê. Huner beno hacet ke merdim însanî bisinasno, însanî fehm bikero, empatî bikero û qedir bido însanan û xoza. Însanê ke huner ra durîye zerar danê însanan û xoza, yew hunermend lez, lez zirar nêdano însanî û xozayî. Yew heyato bê huner zaf bêtehm o, bêreng o, monoton o, sey nano bêsol o.

20) Seba şima armancê huner kamcî merdimî û çitayî?

Goreyê mi yew kitleyo taybet yê hunerî çîn o. Huner samedê herkesîya yo. Ganî gayeyê her çî holê, başê, bextewarê însanan û xoza bo. Ganî gayê huner zî wina bo û huner verba zilum, zordarê, nêheqê, bê edalatê, nêseyewbînîye rolê xo kaybikero.

21) Pê hunerê xo derdê komel û şar barkerdîşê seba şima senî yew hîssiyatî?

Cemaatanê ke persê xo yê esasî zêd-kêm çareser kerdê, nê cematane de hunermendê hîna rehet a û zaf rey zî hunermendîye rê yew konfor, yew rehetê ana. Helbet her cemaat de persî estê, la ma hema bindestê, ma erd xo sero de wayîrê hikum nêyê, ma wayîrê welatê xo nêyê. Hema zîwanê ma sey zîwanê fermî, sey zîwanê perwerde nêyeno qebûl kerden. Wina şartane de huner berarden (üretmek) helbet yew bar

o. Ez xo verba cematê xo, verba şarê xo mesul vîna, helbet no hîs yew mesulîyetê ano. Merdim hê kewt binê nê barî, hînî biwazo zî nêşkeno caverdo. Wexto ke ez yew çîyo baş kena, bena rehet , bena bextewar, la her wext zerrê mi de no hîsê mesulîyetê esto.

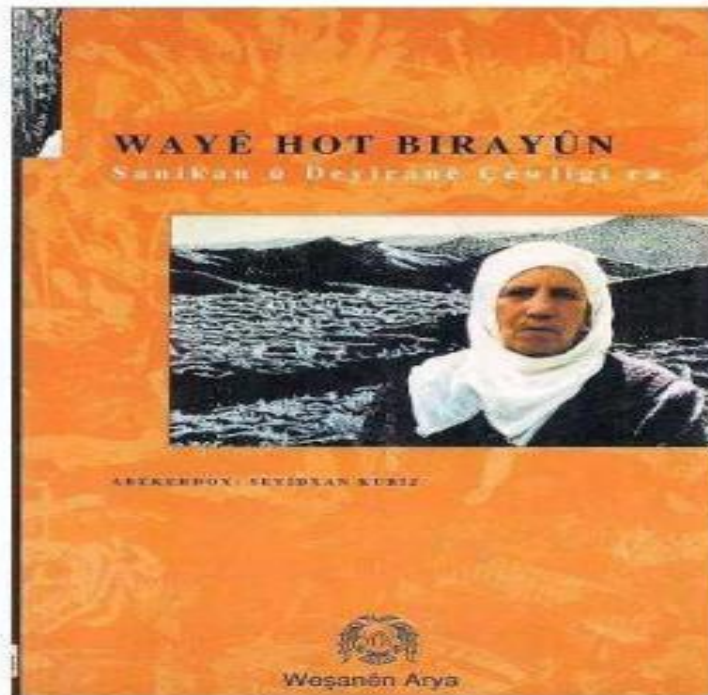
22) Xebatê Peter Lerch seba şima çira erjiyayeyî?

Tarîx de reya verên Peter Lerch Kirdkî sero xebitîyayo û Kirdkî nuştî. Wexto ke mi metnê Peter Lerc wendî, mi ca de qerar girewt ke ez nê metnan trankirîpeyê alfabeya Kurdî bikerî. Çünke îtya de hem sanikî estbîy, hem taye meseleyî sey koxeyî beyntarê eşiran û koxeyê beyntarê mîranê kurdan û paşayanê osmanîyan estbîy, hem zî derheqê mintiqaya Sîwan sero malumat estbi. Sîwan yew mintiqaya Dara Hênî ya. Dara Hênî zî yew qezaya Çewlîgî ya. Ez bi xo zî Çewlîgî a. Nayê taybet bala mi ant. Mi mintiqaya Sîwan zî nas kerdenî. Hem nê metnê verên bîye, hem zî reya verên wina hîra Kirdkî sero xebat ameyebî kerden û wina hîra Kirdkî amebi nuştî. Ancî zî nê metnan de sosyolojîya Kurdîstan sero, mentalîteyê kurdan sero, karakterê kurdan sero malumat esto. Peter Lerch tena Kirdkî sero nêxebitîyayo, o Kurmancî sero zî xebitîyayo. O yew mudet Roslow de, pa kurdana ciwîyayo, îtya de kurd teqîb kerdî. Semedo ke Peter Lerch cuwa vero zî kurdan sero û zîwanê Kurdî sero xebitîyabi, ey tarîxî kurdan zanayeni. No ridra o îtya de kurdan de baş alaqa roneno û înan baş teqîp keno. Peter Lerch na xebatê xo de rewşa Kurdîstan sero, kulturî kurdan sero zî malumat dano. Naye ra teber o derheqê alaqayê kurdan û şarê Roslow de zî malumat dano. Peter Lerch na xebatê xo sero yew rapor dano Akademîyê Kralîyetî yê Rusya. No rapor de zî zîwan, folklor, tarîx, orf û edet, mentalîte, karakterî kurdan sero, sosyolîjya kurdan sero, eşîretanî kurdan sero hol malumat esto. Nê heme nîşan danê ke xebata Peter Lerch çiqas erjîyaye ya.

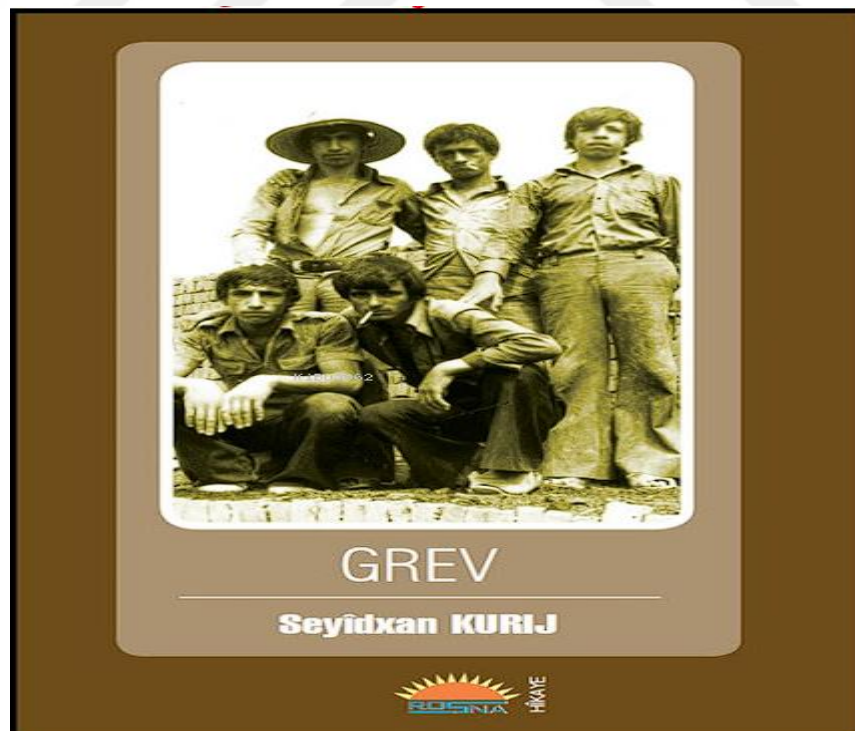
23) Xebatê Peter Lerch de şima bi taybetî ser çita vindertî?

Mi heme metnê Kirdkî yê Peter lerch tadayî Kirdkî û ez raporê ey sero vinderta. Tabî ey senî dest bi na xebat kerda, senî yew metod şoxilnayo, senî yew elfabe şoxilnaya û çî ra na elfabe şoxilnaya, ez taybetî nê temayan sero vinderta. Ez gam bi gam nê temayan sero vinderta û mi heme nê merxaleyî îzah kerdî.

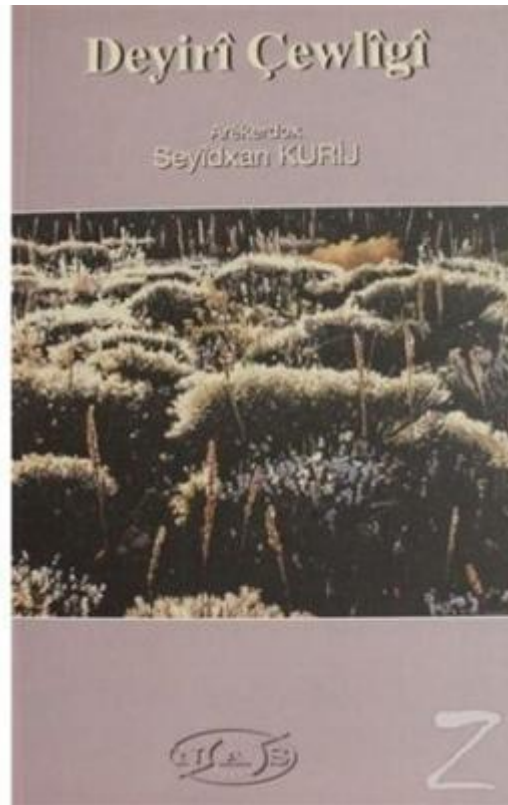
Îlave 4: Fotografi

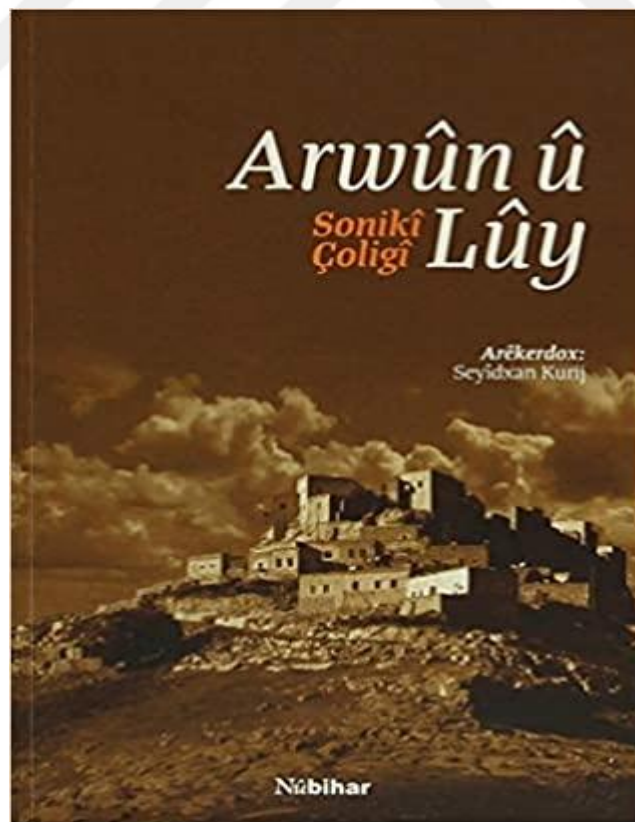
Fotograf 1: Kîtabê Arêkerdoxiya Seyîdxan Kurijî verên

Fotograf 2: Kîtabê hikayeyê Seyîdxan Kurijî verên

Fotograf 3: Kîtabê Arêkerdoxîya Deyirî Seyîdxan Kurijî

Fotograf 4: Kîtabê Arêkerdoxîya Sanik û Fiqrayanê Seyîdxan Kurijî

Fotograf 5: Dewa Kur

Fotograf 6: Babî û Dadîyê Seyîdxan Kurijî

Fotograf 7: Qijtîyê Seyîdxan Kurijî

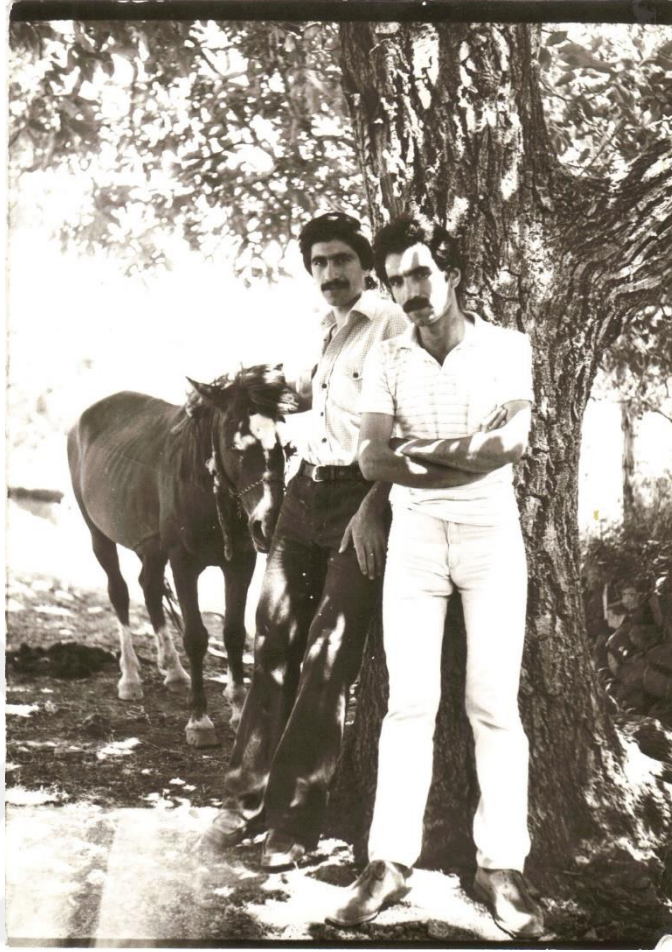
Fotograf 8: Mektebê Mîyan de Seyîdxan Kurij

Fotograf 9: Xarpêt de Ocaxê Tuxla

Fotograf 10: Xarpêt de Wexte ke Lîse

Fotograf 11: Seyîdxan Kurij û Mahmut Celayir

Fotograf 12: Bursa de Wextê Unîversîte (Fakulteyê Muhendisî)

Fotograf 13: Babî û Birayanê Seyîdxan Kurij

Fotograf 14: Birayanê û waya Seyîdxan Kurij (Vernî ra peynî Halime, Said, Lütü, Seyîdxan, Direh û Fikri)

Fotograf 15: Seyîdxan û Leyla (Dadiya Alan û Ronîya)

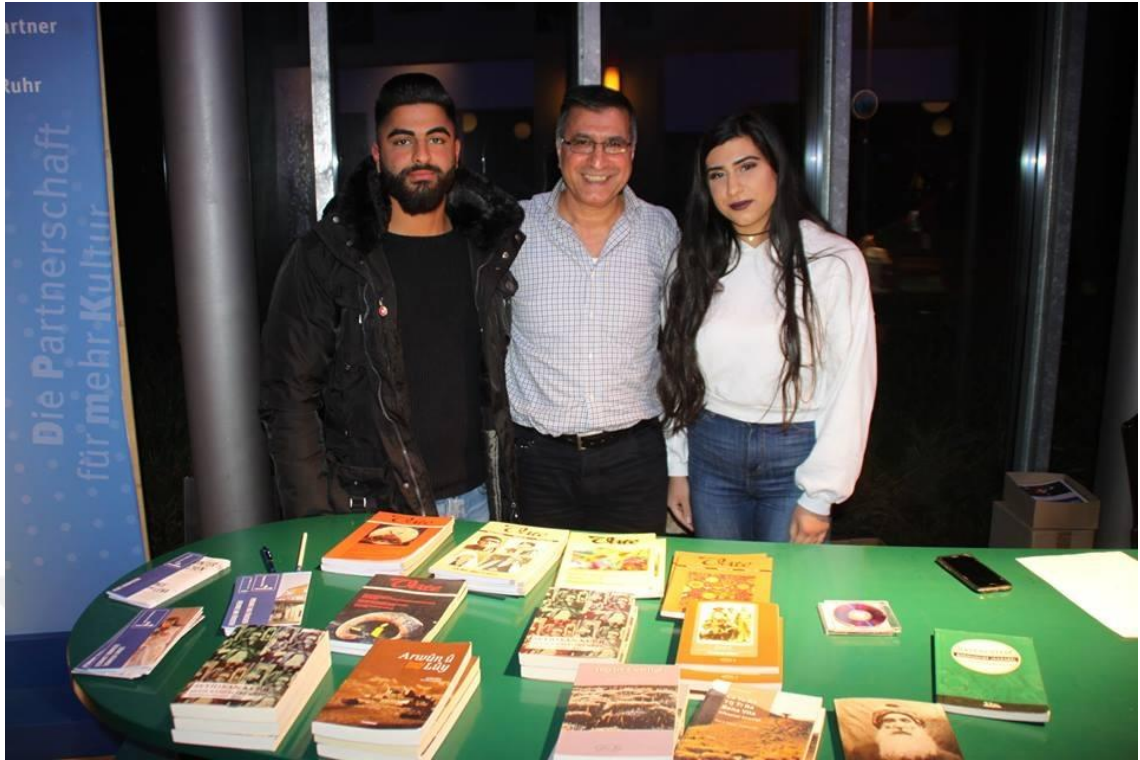
Fotograf 16: Xebatê Vate (Swêdî)

Fotograf 17: Kombîyayîşê Vate (Swêdî)

(Payra het çepî ra bi rêzî: Kenan Fani Doğan, Çeko Kocadağ, M. Selim Uzun, İhsan Espar, Munzur Çem, M. Malmisanij, Yusuf Kaymak)

(Roniştîyan ra het çepî ra bi rêzî: Haydar Diljen, Aydın Bingöl, Seyîdxan Kurij, Orhan Zuexpayic)

Fotograf 18: Qijanê Seyîdxan Kurij (Alan û Ronîya)

Fotograf 19: Seyîdxan Kurij (Almanya)

Fotograf 20: Seyîdxan Kurij Beşdarê TV yê Rudav benî.